

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

ZÁVEREČNÁ PRÁCE

2024

Monika Farkašová

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Osobnost JUDr. Emila Šucky a její role v interkulturní výchově a ve vzdělávání

Závěrečná písemná práce

Doplňující pedagogické studium

2024

Monika Farkašová

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

ZADÁNÍ

tématu závěrečné písemné práce doplňujícího pedagogického studia

Jméno a příjmení studenta: Monika Farkašová

titul: Mgr. název absolvované VŠ: Univerzita Konstantína Filozofa v Nitre
rok ukončení VŠ: 2016 rok zahájení DPS: 2022

Práce je svým obsahem zaměřena převážně do oblastí: **psychologie, pedagogika, obecná didaktika, oborová didaktika, metodologie, sociologie.** (podtrhni)

Téma práce: Osobnost JUDr. Emila Ščuky a její role v interkulturní výchově a vzdělávání

Obsah práce:

Významnou roli v pedagogice a psychologii sehraává teorie osobnosti. Jde nejenom o osobnost žáka jako objektu výchovy a vzdělávání učitelem, ale i o osobnost významných lidí, kteří se zapsali do historie svým životním profesním příběhem, specifickým životem a odborným vkladem. Cílem práce je analyzovat život a dílo romské osobnosti JUDr. Emila Ščuky z hlediska jeho přínosu pro interetnické soužití, interkulturní psychologii a pedagogiku. Chceme se zaměřit na zkoumání a analýzu profilu této osobnosti a jeho duchovního, hodnotového rozměru, spočívajícího v psychologickém přínosu ve formě hodnoty pomáhat Romům v jejich národní emancipaci prostřednictvím výchovy a vzdělávání. Významnou součástí práce bude působení Emila Ščuky ve spolupráci s dalšími romskými i neromskými osobnostmi ve prospěch romského národního obrození.

V teoretické části závěrečné práce v rámci prezentace života a díla vedoucí romské osobnosti Emila Ščuky se opíráme také o práce odborníků v oblasti psychologie osobnosti, sociologie a pedagogiky, zaměřené na oblast výchovy a vzdělávání obecně. Tento přístup aplikujeme na zkoumání významu hodnoty vzájemné interetnické komunikace a pomoci mezi Romy a neromy, prosazované JUDr. Emilem Ščukou. Praktická část bude zaměřena na analýzu dostupných rozhovorů s Emilem Ščukou, zaměřených na jeho roli v procesu tzv. romského národního obrození. Důležitou součástí je prezentace systému Střední odborné školy sociálně-právní s převahou romských studentů, a Mezinárodní konzervatoře Praha, která vychovává a připravuje české i zahraniční umělce v různých oborech. Výstupem práce bude v příloze ukázka edukačního materiálu pro děti a dospělé. Jeho obsahem bude prezentace příběhu osobnosti JUDr. Emila Ščuky a jeho přínosu k rozvoji romského národa. A to bude prezentováno v souvislosti s významným historickými milníky na území poválečného Československa až do současnosti. Cílem je ukázat, jak se může v multikulturní, interkulturní a občanské výchově, literatuře a dějepisu metodologicky použít příběh velkých romských osobností, jako vzor a příklad pro romské, ale i neromské studenty.

Hlavní cíl:

Analyzovat život a dílo romské osobnosti JUDr. Emila Ščuky z hlediska jeho přínosu pro interkulturní psychologii, pedagogiku a didaktiku s možností praktické aplikace jeho díla do výukového procesu.

Vedlejší cíle:

Cíle teoretické části:

1. Analyzovat život a dílo JUDr. Emila Ščuky se zaměřením na pedagogický rozměr, psychologii a filozofii výchovy jako prostředku rozvoje romského národního obrození.
2. Analyzovat život a dílo JUDr. Emila Ščuky z hlediska jeho přínosu pro rozvoj interkulturní psychologie pomoci a interkulturní pedagogiky ve vzájemném vztahu Romů a neromů.

Cíle praktické části:

1. Cílem obsahové analýzy je rozbor dostupných rozhovorů v médiích s JUDr. Emilem Ščukou z pozice jeho právníckého a politického působení v porevolučním období na území Československa.
2. Analyzovat přínos Emilem Ščukou iniciovaných edukačních a kulturních aktivit (romská média, divadlo, spisovatelská tvorba) a edukačních institucí: Střední odborná škola sociálně-právní a Mezinárodní konzervatoře Praha.
3. Vytvořit podpůrný edukační materiál založený na příběhu osobnosti JUDr. Emila Ščuky a jeho přínosu pro rozvoj romského národa a interkulturní komunikace mezi Romy a neromy.

Základní literatura dle ISO 690:

- 1) PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-885-6.
- 2) ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti – obor v pohybu*. Praha: Grada, 2010. ISBN: 978-80-247-3133-9.
- 3) JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika – metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Praha: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-207-9.
- 4) HORVÁTHOVÁ, Jana (Ed.). *AMENDAR. Pohled do světa romských osobností*. Brno: Muzeum romské kultury, 2018. ISBN 978-80-86656-36-6.

Termín odevzdání práce: 15. 6. 2024

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Zdeněk Čermák

Podpis vedoucího:

Prohlašuji, že jsem se seznámil(a) se zásadami pro vypracování závěrečné písemné práce v rámci DPS.

v Pardubicích dne: 29. 09. 2023

Podpis studující(ho):

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že tato práce bude zpracována v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. X/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků.

V Pardubicích dne 15. 06. 2024

Monika Farkašová

Poděkování

Děkuji svému vedoucímu práce PhDr. Mgr. Zdeňku Čermákovi za vedení mé závěrečné práce, za jeho průběžné cenné rady k metodám její tvorby a odborné informace, které mi napomohli ke zpracování konečné podoby závěrečné práce.

ANOTACE

Významnou roli v pedagogice a psychologii sehrává teorie osobnosti. Jde nejenom o osobnost žáka jako objektu výchovy a vzdělávání učitelem, ale i o osobnost významných lidí, kteří se zapsali do historie svým životním profesním příběhem, specifickým životem a odborným vkladem do edukační teorie a praxe. Cílem práce je analyzovat hlavní aspekty života a díla romské osobnosti JUDr. Emila Ščuky z hlediska jeho přínosu pro interetnické soužití, interkulturní psychologii a pedagogiku. V teoretické části závěrečné práce se opíráme o publikace odborníků v oblasti psychologie osobnosti, sociologie a pedagogiky, zaměřené na oblast výchovy a vzdělávání obecně. Tento přístup aplikujeme na zkoumání významu hodnoty vzájemné interetnické komunikace a pomoci mezi Romy a neromy, prosazované také E. Ščukou. Praktická část je zaměřena na analýzu vybraných a dostupných rozhovorů s Emilem Ščukou, zaměřených na jeho roli v procesu tzv. romského národního obrození. Výstupem práce je také ukázka edukačního materiálu pro děti a dospělé. Jeho obsahem bude prezentace příběhu osobnosti Emila Ščuky i dalších vybraných romských i neromských osobností a jejich přínosu k rozvoji romského národa.

KLÍČOVÁ SLOVA

Romové, škola, romský národ, romské národní obrození, osobnost, pedagogika, interkulturní psychologie, interkulturní výchova a vzdělávání, filozofie výchovy

TITLE

The personality of JUDr. Emil Ščuka and his role in the field of intercultural education and upbringing

ANNOTATION

The theory of personality plays an important role in education and in psychology. It is not only about the personality of the pupil as the object of education and training by the teacher, but also about the personality of important people who have made their mark in history with their professional life story, specific life and professional contribution to educational theory and practice. The aim of the thesis is to analyse the main aspects of the life and work of the Roma personality JUDr. Emil Ščuka in terms of his contribution to interethnic coexistence, intercultural psychology and pedagogy. In the theoretical part of the thesis we rely on publications of experts in the field of personality psychology, sociology and pedagogy, focused on the field of education and education in general. We apply this approach to the examination of the importance of the value of mutual interethnic communication and assistance between Roma and non-Roma, also advocated by E. Ščuka. The practical part is focused on the analysis of selected and available interviews with Emil Ščuka, focused on his role in the process of the so-called Romani national revival. The result of the work is also a sample of educational material for children and adults. Its content will be a presentation of the personal history of JUDr. Emil Ščuka and other selected Roma and non-Roma personalities and their contribution to the development of the Roma nation.

KEYWORDS

Roma, school, Roma nation, Roma national revival, personality, pedagogy, intercultural psychology, cross-cultural education and training, philosophy of education

OBSAH

SEZNAM ILUSTRACÍ A TABULEK

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

TERMINOLOGIE

TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD.....	12
1 JUDr. EMIL ŠČUKA JAKO MNOHOROZMĚRNÁ OSOBNOST SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI A ROMSKÉHO NÁRODA Z HLEDISKA HISTORIE, SOUČASNOSTI I BUDOUCNOSTI.....	16
1.1 Chronologie života a díla Emila Ščuky.....	19
2 TEORETICKÝ A PRAKTICKÝ ROZMĚR ŽIVOTNÍHO A PROFESIONÁLNÍHO PŘÍNOSU EMILA ŠČUKY K ČESKÉMU I NÁRODNOSTNÍMU ŠKOLSTVÍ.....	22
3 ROLE EMILA ŠČUKY A DALŠÍCH VYBRANÝCH ROMSKÝCH I NEROMSKÝCH OSOBNOSTÍ PŘI PROSAZOVÁNÍ ZMĚN VE ŠKOLSTVÍ VE VZTAHU K EDUKACI ROMSKÝCH ŽÁKŮ.....	26
3. 1 K historii a vývoji romských vzdělávacích institucí v České republice.....	38
3. 2 Školy založené JUDr. Emilem Ščukou a jejich místo a význam v současné společnosti.....	50
PRAKTICKÁ ČÁST.....	61
4 ROZHOVORY EMILA ŠČUKY A JEJICH OBSAHOVÁ ANALÝZA JAKO ZÁKLADNA PRO ROZBOR VZTAHU A ČINNOSTI EMILA ŠČUKY VE PROSPĚCH ROZVOJE ROMSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ.....	62
4.1 Rozhovory s JUDr. Emilem Ščukou v českých médiích a jejich rozbor.....	64
4.2 Názory a postoje Emila Ščuky.....	105
4. 2. 1 Výroky Emila Ščuky o škole, výchově a vzdělávání.....	118
5 MUZEJNÍ PEDAGOGIKA A EDUKAČNÍ PROGRAM.....	123
6 DISKUSE.....	158
7 ZÁVĚR.....	162
8 POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE.....	163
9 PŘÍLOHY.....	175

SEZNAM ILUSTRACÍ A TABULEK

Obrázek 1 – Portrét Emila Ščuky v rámci projektu Roma Rising.....	12
Obrázky 3, 4, 5 – Reportáž se setkání Václava Havla a Emila Ščuky.....	13
Obrázek 6 – Emil Ščuka a Kofi Annan.....	16
Obrázek 7 – JUDr. Emil Ščuka. Archiv MRNO.....	18
Obrázek 8 – JUDr. Emil Ščuka na romském festivalu Khamoro.....	22
Obrázky 9, 10 – JUDr. Emil Ščuka s režisérem Williamem Poltikovičem.....	29
Obrázky 11, 12 – JUDr. Emil Ščuka s divadelním souborem Romen	29
Obrázek 13 – Emil Ščuka prokurátor.....	31
Obrázky 14, 15 – Emil Ščuka a Milena Hübschmannová.....	32
Obrázky 16, 17 – Romská škola v Užhorodu.....	38
Obrázky 18, 19 – Květušínská škola.....	41
Obrázky 20, 21, 22 – Škola Míru v Květušíně. Výuka romských žáků.....	42
Obrázky 23, 24, 25 – Doc. Milena Hübschmannová.....	47
Obrázek 26 – Emil Ščuka přednáší na romském semináři.....	50
Obrázek 27 – Předávání diplomů.....	51
Obrázek 28 – Pozvánka: otevření Romské střední sociální školy.....	51
Obrázek 29 – Logo školy SOŠ MaP.....	54
Obrázky 30, 31 – SOŠMAP Fotogalerie.....	55
Obrázky 32, 33 – SOŠMaP Karviná – Fotogalerie.....	56
Obrázky 34, 35 – Fotografie z výstavy JUDr. Emila Ščuky.....	60
Obrázky 36, 37, 38 – JUDr. Emil Ščuka a divadelní soubor Romen.....	64
Obrázky 39, 40 - Fotografie ze slavnostního křtu autobiografické knihy.....	128
Obrázek 41 – Herbartův „Didaktický trojúhelník“	129
Obrázky 42, 43 - Kniha: Jak jsem chodila do školy.	130
Obrázky 44,45 – Platonská jeskyně. Platónovo pojetí duše.....	138
Tabulka 1 – Hlavní data ze života Emila Ščuky.....	19
Tabulka 2 – Události přípravy politické strany Romů ROI 1988-1989.....	75
Tabulka 3 – Události Sametové revoluce a založení ROI 1989-1990.....	81
Tabulka 4 – Hlavní události ze životní cesty Emila Ščuky.....	124
Tabulka 5 – Naše cesta životem.....	128
Tabulka 6 – Chronologie života JUDr. Emila Ščuky (Příloha A)	

SEZNAM ZKRATEK A ZNAČEK

MK P – Mezinárodní konzervatoř Praha

MRK – Muzeum romské kultury

MRNO – Muzeum romského národního obrození

OF – Občanské fórum

ROI – Romská občanská iniciativa

SOS MaP – Střední odborná škola managementu a práva

IRU – International Romani Union/ Mezinárodní Romská Unie

...

TERMINOLOGIE

Osobnost: soubor vlastností, které charakterizují celistvou individualitu konkrétního člověka, umožňující kontrolu a řízení jednání člověka podle společenských a morálních požadavků se zaměřením na realizaci životních cílů, rozvinutí svých možností a uplatnění se ve společnosti.

Identita: pojem pro označení totožnosti, o kterou se snaží ve svém životě každý člověk i národ s cílem uchovat si své vlastnosti, které člověka či národ charakterizují.

Romský národ: jeden z mnoha národů světa, charakteristický svým vývojem od své indické pravlasti (Baro than – velké místo) až do současnosti v prostoru Evropy a světa spolu s národy jinými.

Romské národní obrození: pojem pro označení intenzivního kulturně-spoločenského rozvoje Romů v posledních desetiletích prostřednictvím kulturních prostředků typických pro Romy i majoritu (jazyk, literatura, hudba, výchova a vzdělávání...).

Interkulturní výchova: výchova zaměřená na oblast formování vztahů mezi příslušníky různých národů a komunit.

Multikulturní výchova: označení pro výchovu, zaměřenou na formování vztahů k vlastní osobní i národní kultuře.

Interkulturní psychologie: označení pro poznávání a formování psychologických zákonitostí vznikajících a rozvíjejících se ve vztazích mezi různými národy a komunitami ve světě. (Viz Jan Průcha, Interkulturní psychologie)

Pedagogika: vědní disciplína zaměřená na analýzu procesů souvisejících s výchovou a vzděláváním jednotlivců i společenských celků

Muzejní pedagogika: obor, který se zaměřuje na zkoumání a realizaci výchovných a vzdělávacích aspektů rozvoje informací o lidské historii, která je předmětem muzejní činnosti.

Edukační muzejní program: program vytvořený a používaný jako výchovný a vzdělávací prostředek k rozšiřování informací o muzejních artefaktech a jejich významu pro člověka.

ÚVOD

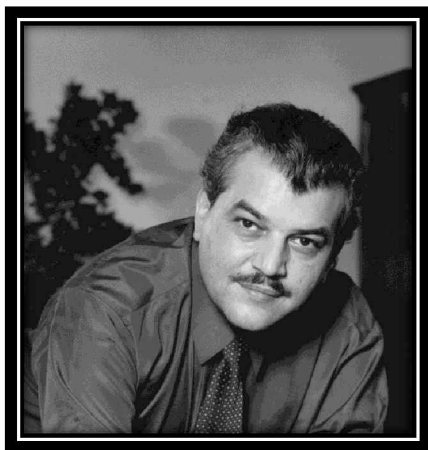
MOTTO

Já si myslím, že v srdci každého z nás, každého Roma, tato myšlenka národní je dávno, je zakořeněna. Každý cítí tu souvztažnost a blízkost pojmu národa, každý cítí, že někam patříme, že jsme jiní než jiné národy, ano, neříkáme to jen my, říkají to i jiní, ostatní, že máme něco společného, co nás k tomu národu řadí. Máme svůj jazyk, svoji kulturu, máme bohatství, které nemusí sloužit jen nám, ale které můžeme rozdávat, aby ostatní kultury, které žijí ve světě, mohly být bohatší.

Ščuka, Emil, 2001, s. 26.

Touha po vědě není závislá na školách, v některých případech je tomu dokonce naopak. Formální vzdělávací instituce mohou touhu po vědě uhasit.

Ščuka, Emil, 2019, s. 31.

Obrázek 1 – Portrét Emila Ščuky v rámci projektu Roma Rising – Romské obrození, 2004. Foto: Chad Evans Wyatt (archiv MRNO).

Národy se bez osobností neobejdou. Jednou z nejvýraznějších romských osobností je na území České republiky **JUDr. Emil Ščuka**. Emil Ščuka je mnohorozměrnou osobností. Ve své profesi právník, ve své další činnosti umělec: režisér, herec,

spisovatel, textař, scenárista, autor divadelních her, producent. Svým osobnostním založením aktivista a revolucionář a v další významné životní činnosti politik v domácím i světovém rozměru, zakladatel a ředitel vzdělávacích institucí a vizionář. Velké osobnosti se vyznačují přesahem a vlastním vkladem do historických změn. Historický čin byl u Emila Ščuky koncentrován do jeho zásadního vstupu do procesu sametové revoluce. Jeho vystoupení na Letné v roce 1989, následné založení první romské politické strany Romské občanské iniciativy, vstup na mezinárodní scénu jako tajemníka a poté prezidenta Mezinárodní romské unie, jeho autorství Deklarace romského národa a založení Muzea romského národního obrození jednoznačně překročily dosavadní snahy romského národa o rovnoprávné včlenění se do společnosti.

Obrázky 3, 4, 5 – Reportáž se setkání Václava Havla, prezidenta České republiky a Emila Ščuky, prezidenta Mezinárodní romské unie na mezinárodním romském festivalu Khamoro v roce 2001. Foto: Jaroslav Balvín.

Národy mohou dokazovat svoji existenci řadou vzdělců, úspěšných lidí, kteří se do společnosti začleňují a mají svůj osobitý a konkrétní přínos. V posledních desetiletích to jasně ukazují řady romských osobností, které jsou zachycovány v různých encyklopediích (např. Amendar – pohled do světa romských osobností, 2018; Roma rising, Wyatt, Chad Evans, 2005, a j.). Avšak pouhý počet vystudovaných je sice dobrým kvantitativním ukazatelem existence národního obrození, ale pokud v národě nejsou osobnosti vůdčí, které dokážou konkrétně i vizionářsky ukazovat směr a cestu, nemusí se tato cesta úplně naplňovat a vést ke konkrétnímu cíli. V této práci o Emilu Ščukovi bychom rádi ukázali, že jeho osobnost reálnou cestu nejenom ukazuje, ale sama za ni účinně bojuje. A proto jsme vycházeli z našeho dlouhodobého výzkumu o životním příběhu a přínosu osobnosti

JUDr. Emila Ščuky, ze kterého jsme vybrali přelomové události zaměřené především na oblast vzdělávání a interkulturní výchovu. Výzkum a sběr dat jsme realizovali průběžně od roku 2020 do roku 2023 v rámci své působnosti v Muzeu romského národního obrození a Střední odborné školy managementu a práva. Výstupem jsou rukopisy publikací s názvem *Quo vadis, Romové?* Ptá se Emil Ščuka a *Rozhovory s Emilem Ščukou* (Farkašová, Balvín, 2024). Jako zdroje dat nám sloužily dokumenty a materiály, tiskové podklady (přepisy rozhovorů z novinových a časopiseckých zdrojů), audiovizuální a fotografické záznamy z archivů muzeí (MRK, MRNO), vzdělávacích institucí (SOŠ MaP). Další data jsme získali i ze soukromého archivu a webového portálu Emila Ščuky a Jaroslava Balvína, archivu Hnutí spolupracujících škol R, romských a neromských médií, tisku a dalších odborných publikací a internetových zdrojů.

Dle Gavory (2000, s. 166) výzkum životního příběhu (life history, oral history) je zápisem, analýzou a vyhodnocením života určité osoby. Je to chronologie vlastního života vypovídána člověkem, rekonstrukce života viděna vlastníma očima. Slouží výzkumníkovi ke zjištění toho, jaké subjektivní významy zdůrazňovala daná osoba v průběhu svého života. Subjektivní význam je vlastní (od jiného člověka nepřevzatá) interpretace jevů. U výzkumu životního příběhu tedy nejde primárně o sbírání faktů ze života člověka. Z faktů se rekonstruuje subjektivní významy; fakty samy o sobě nejsou cílem, ale prostředkem výzkumu. Viditelné je tu úsilí extrahovat z vyprávění teorii o životním cyklu člověka. U tohoto výzkumu musí výzkumník „vytáhnout“ ze života člověka přelomové momenty (critical incidents) nebo hlavní fáze života anebo profesionální kariéry (Kelchtermans 1993; Sikes, Measor a Woods 1985 In Gavora, 2000, s. 167). Ty jsou hlavním výstupem analýzy. Přelomové momenty se ve vyprávění lehce odlišují od jiných situací v životě člověka. Výroky o nich jsou většinou afektivně zabarveny. Vedle přelomových momentů se zkoumají i klíčové osoby – lidé, kteří závažným způsobem vstoupili do života zkoumané osoby a ovlivnili její životní rozhodnutí, názory nebo jednání (Gavora, 2000, s. 167). Kromě narativního vyprávění jsou pro výzkumníka zdrojem dat různé dokumenty – zápisky, přepisy, deníky, archivní záznamy, pracovní materiály, fotografie, diplomy apod.

V naší práci se zabýváme dětstvím a dospělostí Emila Ščuky, jeho vztahem ke škole a učitelům, jeho chronologií života, profesní dráhou, průlomovými životními událostmi a klíčovými osobnostmi, se kterými se setkal a které ho ovlivnily. Představujeme Emila Ščuku jako významnou osobnost romského národního obrození a jeho přínos v oblasti interkulturní výchovy a vzdělávání na příkladu práce jeho založených škol, které blíže charakterizujeme.

V praktické části představujeme syntézu vybraných mediálních výstupů – rozhovorů s JUDr. Emilem Ščukou v českých médiích, které podrobujeme informační a obsahové analýze. Zdůrazňujeme historický význam rozhovorů pro vývoj romského národního obrození po roce 1989. Zaměřujeme se na tvorbu anotací, komentářů a výběr obsahových prvků jednotlivých rozhovorů – hlavních témat, které zachycují důležité výroky Emila Ščuky. Vyústěním našeho výzkumu životního příběhu Emila Ščuky je podkladový materiál pro realizaci edukačního programu, který je možno uplatnit zejména v oblasti školní a muzejní pedagogiky.

V procesu výzkumu nás inspirovala kniha profesora Karla Rýdla o životě pedagoga Františka Hrnčíře jako symbolu českého učitelstva (Rýdl, 2009). Tuto publikaci pokládáme za vzor tvorby i pro analýzu romských osobností. Zajímavou je také publikace o životě romské spisovatelky Eleně Lackové od autora Alexandra Mušinky, kde ji popisuje jako nejvýznamnější Romku, která vystudovala jako první Univerzitu Karlovu. (Mušinka, 2020).

Přikláníme se k názoru Emila Ščuky, který zdůrazňoval již v roce 2000, že o Romech píšou zejména neromští autoři a je potřebné, aby Romové začali psát svoji historii sami. Aby psali také o svých osobnostech, vzdělávali se a tvořili učební materiály pro výuku v rámci školní i mimoškolní činnosti i v oblasti muzejní pedagogiky. Jako autorka této závěrečné práce, Romka a absolventka Ústavu romologických štúdií, jsem hrdá na to, že mohu k tomuto dílu přispět svojí závěrečnou prací. Za tuto možnost vděčím i Univerzitě Pardubice a zde realizovanému Doplnkovému studiu pedagogiky.

Naše práce může vystupovat i jako sborník podkladových materiálů o osobnosti JUDr. Emila Ščuky, které je možno dále využívat a rozvíjet ve výzkumné, publikační a edukační činnosti.

1 JUDr. EMIL ŠČUKA JAKO MNOHOROZMĚRNÁ OSOBNOST SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI A ROMSKÉHO NÁRODA Z HLEDISKA HISTORIE, SOUČASNOSTI I BUDOUCNOSTI

MOTTO

Vzdělání je právo každého člověka, které má velký význam a potenciál. Principy svobody, demokracie a udržitelného rozvoje jsou postaveny na vzdělání, není nic důležitějšího, žádná jiná míse, kromě vzdělání pro všechny.

Kofi Annan, 1998.

Obrázek 6 – Emil Ščuka a Kofi Annan. Foto: soukromý archiv/ oficiální stránky JUDr. Emila Ščuky: www.emilscuka.cz.

JUDr. Emil Ščuka se uplatnil a uplatňuje jako výrazná osobnost. Je znám především jako právník, politik a významný představitel romské kultury. Skoro současně se zahájením své profesionální činnosti prokurátora zakládal v Sokolově hudební a taneční soubor s názvem Romen. Tento název odkazuje na založení prvního romského divadla s názvem Romen bylo založeno v roce 1930 v Moskvě. Příklad

tohoto významného zdroje romské kultury se projevuje v celém životě Emila Ščuky a je inspirací i pro tzv. Romské národní obrození.

Osobnost Emila Ščuky má též velký význam v oblasti prosazování romského vzdělávání a interkulturní komunikace ve školách i v širší společnosti. I proto, aby se tyto ideje prosadily, založil Emil Ščuka po roce 1989 politickou stranu s názvem Romská občanská iniciativa.

V každém procesu národního obrození znamená velmi mnoho vzdělávání a výchova dětí. Bylo tomu tak v národním obrození českého národa, a stejné je to v romském národním obrození. Z hlediska výchovy a vzdělávání ve vztahu k národnostním menšinám hrají ve společnosti velkou roli osobnosti. Jejich prezentace ve školní výuce jako jedna z metod školní práce může sehrát důležitou a pozitivní roli jak při budování hodnotového světa žáka, kdy osobnost působí jako vzor hodný životního následování, tak při vytváření klimatu vzájemného pochopení mezi rozdílnými komunitami v případě, kdy učitel a vychovatel akcentují zejména snahu významných osobností nejen po emancipaci jejich národa, ale také po dorozumění a komunikaci s národy jinými. Proto se také vzdělávací aktivity a jejich podpora ve vztahu k Romům staly důležitou součástí programu nové politické strany, Romské občanské iniciativy, ve zkratce ROI. Toto označení se stalo známé i v širší části majoritní společnosti a působilo v ní velký respekt. Bylo to v přípravě jejího programu i založení 10. března roku 1990. V doporučeních k zakládání místních organizací ROI v regionech a obcích se zájem o podporu edukace Romů projevil v konkrétních a návodných instrukcích pro zakladatele ROI ve městech a vesnicích. S názvem *Jak se zakládá Romská občanská iniciativa* nevynechává autor těchto instrukcí Emil Ščuka ani vzdělávací rozměr nové politické činnosti. V bodě číslo 12 uvádí doslovný návod, jak pomoci dětem ve školách: *Zvolte si ve výboru školskou komisi a pomáhejte dětem ve školách. Dohlížejte, aby nechodily za školu, promluvte si s rodiči a s učiteli těchto dětí.* (ŠČUKA, Emil. 1990. *Jak se zakládá Romská občanská iniciativa*. Soukromý archiv Emila Ščuky / archiv ROI.)

Ve své politické činnosti na domácí a poté i na mezinárodní úrovni srovnává Emil Ščuka často jako východisko národní emancipace Romů východní a západní Evropu v přístupu Romů ke vzdělávání. K tomu mu sloužilo i poznávání při cestách

do různých zemí Evropy prostřednictvím Mezinárodní romské unie. Říká k tomu, že IRU (International Romani Union – Mezinárodní romská unie, jejímž byl ve své době prezidentem) není jen pro východní Evropu, ale i pro západní Evropu. My se dneska dostáváme do západní Evropy a vidíme, že tam takovéto programy nefungují vůbec. Prostě nejsou. Není zájem Romů samotných? Když se ptám kompetentních lidí, proč tomu tak je, odpovídají: Víte, u nás mají Romové svobodu, svobodu kočování, to je jejich svobodný život. A já se musím kolikrát ptát a odpovídat, zdali v této době, v této situaci, je to ještě svoboda, nebo je to ještě nutnost (Ščuka, 2001, s. 27). V tomto směru se mnozí Romové vzdělání bránili. Jak bylo těžké prosazovat edukaci romských dětí v Norsku, kde se konalo důležité čtyřdenní setkání prezidia IRU pro přípravu V. kongresu v Praze pro rok 2000, kde byl JUDr. Emil Ščuka zvolen novým prezidentem, ukazuje Ščukův záznam jedné vážné události. Na jedno z přípravného jednání vtrhla skupina ozbrojených Romů a vyhrožovali zabitím zpěvačky Raja Bielberg. Důvodem, jak to záměrně před výborem prohlašovali, bylo to, že prý paní Raja vyplňuje záměr norské vlády vzdělávat děti Romů. A tím brát romským komunitám jejich vlastní kulturu... (Viz více Balvín, 2024. *Quo vadis, Romové? Ptá se Emil Ščuka*. Text v teoretické části se opírá především o kapitulu této publikace o výchově a vzdělávání a roli Emila Ščuky v této oblasti, jejíž autorkou je autorka této závěrečné práce. Podrobněji viz dále).

Obrázek 7 – JUDr. Emil Ščuka. Archiv MRNO. Oficiální stránky JUDr. Emila Ščuky, 2024.

1.1 Chronologie života JUDr. Emila Ščuky

V této závěrečné práci se zaměřujeme nikoliv jenom na život a dílo JUDr. Emila Ščuky, ale **sledujeme jeho osobnost ve vztahu ke společenským událostem**. Z toho zvláště **zdůrazňujeme pedagogicko-psychologické souvislosti Ščukova života a tvorby**, jeho myšlenkovou tvorbu ve vztahu k pedagogice a didaktice, k jeho práci ve prospěch edukace romského národa. Toto námi sledované zaměření se však neobejde bez historického zakotvení každé historické osobnosti. Sledovat podrobně vývoj osobnosti JUDr. Emila Ščuky není vzhledem k požadovanému počtu stránek naší práce zcela možné. Proto zde **předkládáme přehled významných aktivit jeho života a díla ve formě strukturované chronologie**, na které jsem autorsky spolupracovala pro knihu Jaroslava Balvína, dosud zatím v rukopise, s názvem *Quo vadis, Romové? Ptá se Emil Ščuka*, a také pro svoji připravovanou vlastní publikaci, dosud v rukopise, s názvem *Rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*. Zároveň **tato chronologie bude sloužit pro vytváření edukačních programů o osobnosti Emila Ščuky, realizovaných v rámci muzejní pedagogiky i ve školách**.

O životě a činnosti Emila Ščuky jsme sestavili chronologickou tabulku, která zaznamenala širší škálu činnosti této osobnosti, vztahující se k různým společenským událostem, na kterých se podílel i JUDr. Emil Ščuka. Jelikož je tato chronologie dosti obsáhlá, představujeme ji celou v Příloze A – tabulce 6. Do této části textu uvádíme data podle našeho soudu nejvýznamnější. Zároveň použijeme tato data jako základ pro edukační program ve formě edukační aktivity o životní cestě Emila Ščuky pod názvem *Kaj džas, Emil Ščuka? A kam jdeme my?* Tento edukační program je obsažen v 5. kapitole naší práce. V Příloze C uvádíme také další edukační podklady pro možnou realizaci vzdělávacích programů.

Tabulka 1 - Hlavní data ze života Emila Ščuky

Události	Obsah události
9. 9. 1957	Narození Emila Ščuky v Popradu na Slovensku
1970 – 1973	Emil Ščuka jako člen divadelního spolku Základní devítileté školy Svit
20. 2. 1975	Účast na Celostátní přehlídce malých jevištních forem v Mariánských Lázních
9. 6. 1977	Úspěšná maturita na Gymnáziu v Popradu
1977	Přihlášky na DAMU, Charta 77

31. 1. 1978	Pracovní setkání s Milenou Hübschmannovou
9. 3. 1982	Nástup do zaměstnání na Okresní prokuraturu v Sokolově
1. 9. 1982	Založení divadla Romen pod vedením Emila Ščuky
Léto 1988	Mezinárodní festival ve Strážnici
11. 3. 1989	Velký rozhovor s Emilem Ščukou v Mladém Světě
25. 11. 1989	Vystoupení Emila Ščuky a Ladislava Rusenka na Letenské pláni
10.3. 1990	Založení politické strany ROI Romská občanská iniciativa
27. -29. 7. 1990	1. světový ROMFEST v Brně
a. 1998	Slavnostní imatrikulace Romské střední školy sociální
27. července 2000	Volba Emila Ščuky prezidentem Mezinárodní romské unie
1 . 8ledna 2001	Deklarace romského národa
8. 4. 2001	Indie – konference a proslulý projev Emila Ščuky (je nás 50 milionů a všichni jsme vyslanci Indie
8. 12. 2005	Vzpomínka na Milenu Hübschmannovou
24. 10. 2018	Vznik Mezinárodní konzervatoře Praha, ředitel JUDr. Emil Ščuka
12.4. 2018	Vznik Muzea romského národního obrození, ředitel Emil Ščuka, vedoucí dokumentačního oddělení Monika Farkašová
20.9. – 10.11. 2019	Výstava 100 let Romové v Československu, autor Emil Ščuka

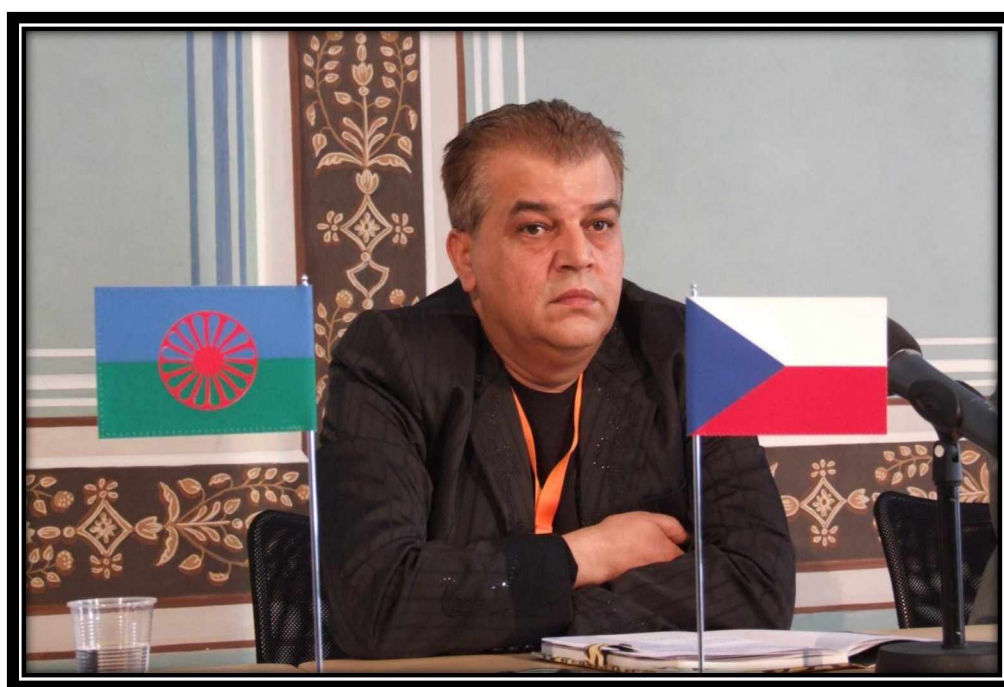
4. 12. 2019	Křest autobiografické knihy s názvem <i>Cikánský baron jsem já</i>
2020 – 2023	Postupné vydávání publikací Emila Ščuky a editorská činnost

O Chronologii života Emila Ščuky viz více Balvín, 2024. Rukopis: *Quo vadis, Romové? Ptá se Emil Ščuka*. Na vytvoření chronologie se spolupodílela autorka Monika Farkašová jako editorka (viz Tabulka 6 – Chronologie života JUDr. Emila Ščuky v Příloze A).

2 TEORETICKÝ A PRAKTICKÝ ROZMĚR ŽIVOTNÍHO A PROFESIONÁLNÍHO PŘÍNOSU EMILA ŠČUKY K ČESKÉMU I NÁRODNOSTNÍMU ŠKOLSTVÍ

Jako náměstek ministra zahraničních věcí jsem se pak s Emilem Ščukou setkal ještě nad dalším, daleko důležitějším a radikálnějším problémem, který otázka romského „národního obrození“, jehož významným protagonistou Emil byl a stále zůstává, vyvolala. Jsou Romové v Evropě pouze součtem národnostních menšin v jednotlivých evropských státech – chráněných příslušnými státními, vnitrostátními normami a mezinárodními úmluvami sjednanými k jejich ochraně, či jsou plnohodnotným neteritoriálním národem, který by měl mít své definované a mezinárodněprávně uznávané místo vedle ostatních evropských národů?

Palouš, Martin, 2019, s. 143.

Obrázek 8– JUDr. Emil Ščuka na romském festivalu Khamoro, 2001. Foto: Jaroslav Balvín.

Emil Ščuka a přední představitelé Mezinárodní romské unie (IRU) si ve své činnosti byli a jsou plně vědomi, že absence dobrého vzdělávání zůstává pro Romy v současném světě neudržitelnou. I z tohoto důvodu Emil Ščuka vystupoval vždy jako zastávce tzv. afirmativní akce, která byla typická v USA jako prostředek vyrovnávání rozdílů mezi majoritou a afroamerickou menšinou. U nás se přeměnil tento pojem do termínu pozitivní diskriminace. Ve svých vystoupeních a diskusích Emil Ščuka odmítal nejen

tento pojem, ale i konkrétní přemísťování romských dětí do zvláštních škol jako projev podceňování jejich duševních schopností absolvovat školy základní.

Když stát nevyvinul náležitou vyrovnávací aktivitu, aby tento diskriminační trend odstranil, Emil Ščuka založil romskou střední školu v Kolíně a dalších městech, kde romští studenti prokázali, že se obejdou i bez zvláštních škol. V nich se po určitou dobu v 70. a 80. letech učilo téměř 80 procent romských dětí. Také proto si Emil Ščuka vytýčil jako jeden z cílů vzdělávací politiky Mezinárodní romské unie vybudování Romské univerzity. O tomto cíli nebo zatím spíše vizi se na setkání Hnutí spolupracujících škol R v roce 2001 na Univerzitě Pardubice vyjádřil následujícími slovy:

Víte, my nechápeme romskou univerzitu jako školu, kam budou chodit jenom Romové. My chápeme romskou univerzitu jako vědeckou instituci, která bude rozvíjet romství, vzdělanost, romskou kulturu, tradice, a na tuto instituci budou mít otevřené dveře všichni, kdo se chtějí tímto zabývat, kdo chtějí pomáhat rozvíjet ty vlastnosti, o kterých jsem mluvil... (Ščuka, Emil, 2001, s. 26-27).

Pozitivní diskriminace nebo afirmativní akce?

Svým politickým vystupováním v devadesátých letech se stal JUDr. Emil Ščuka na veřejnosti velmi známým. Byl zván i do pořadů diskusních, ve kterých **obhajoval** opatření k zmírňování napětí ve společnosti v důsledku útoků skinheads na Romy v první polovině devadesátých let, dále opatření v různých oblastech v druhé polovině devadesátých let, ke kterým vláda musela přistupovat zejména po vydání tzv. Bratinkovy zprávy. V ní byly vytýčeny úkoly činnosti pro všechna ministerstva, která měla přispět ke zklidnění společenské situace ve vztahu mezi Romy a majoritou.

V oblasti školství se pro mnohé občany stala důležitým tématem otázka, proč vlastně zvýhodňovat Romy tzv. **pozitivní diskriminací**, proč nenechávat romské děti ve zvláštních školách, když „přece jim je tam tak dobře, mají zde zvláštní péči odborníků – speciálních pedagogů...“ (např. v následujícím pořadu vysoko hodnotil práci učitelů ve zvláštních školách Ing. Karel Holomek, psychologické důvody přeřazování romských dětí zdůvodňoval profesor Pavel Říčan a pod.).

Proto, aby obhajoval své názory na tyto záležitosti, byl Emil Ščuka zván do různých pořadů, což se událo i v případě tzv. televizní Arény, realizované 7. ledna 1998. V těchto pořadech Emil Ščuka obhajoval své názory jako zástupce romského národa a průkopník potřebných opatření, i když, jak sám přiznává, byl často „sám voják v poli“. To ale rozhodně neznamenalo, že by jeho názory na změny neměly svůj objektivní základ a pravdivost. Jako výraznou ukázkou jeho zásadovosti uvádíme část vystoupení Emila Ščuky v diskusi s jinými odborníky v Aréně 1 7. 1. 1998, Kanál: ČT1. Stopáž: 46 min. Korpus DIALOG (c) 2008-2015 ÚJČ AV ČR. Zde JUDr. Emil Ščuka jasně objasnil, když ho o to požádal komentátor, svůj teoretický postoj následujícími slovy:

Otázka moderátora: *Všichni žijeme s Romy v této společnosti.*

Proč si myslíte, že: určité uplatnění jistých prvků pozitivní diskriminace by u nás v České republice mohlo být pozitivní? Prosím.

Odpověď a vstup do diskuse EMILA ŠČUKY: **Romové patří do skupiny indoevropských národů.** Do Evropy přišli před sedmi sty lety. Až do druhé světové války v podstatě téměř všichni Romové byli ngramotní. **Negramotnost se začala odstraňovat po druhé světové válce, docela úspěšný start to byl, bohužel se zabrzdil v šedesátých letech, kdy byly zřizovány zvláštní školy.** V roce devatenáct set sedmdesát sedm Charta konstatovala v programu o Romech, že v roce sedmdesát jedna až dvacet procent romských dětí navštěvuje zvláštní školy. Považovala to za nebezpečný a výstražný jev. Po dvaceti letech máme dnes, v našem školství, čtyřikrát více romských dětí ve zvláštních školách. **Čím to je? Já se domnívám, že to je naprostou absencí všech koncepcí týkajících se školství, které měly být zřízeny na ministerstvu školství a které měla vláda a tento stát přijmout. Nestalo se tak. Tudiž Romové se dostali na periferii společnosti a setrvávají tam do současné doby.**

Pak se nám vyčítá to, co se veřejnosti nelíbí na nás. Veškeré negativní jevy. Ale myslíme si, že hlavním viníkem je především nedostatek a absence vzdělání. My to vzdělání nemáme. My nemáme vybudovanou střední vrstvu. My nemáme zastoupení v podstatě nikde ve státní správě, protože na to nemáme vzdělání. Samozřejmě, jestliže se tedy bude argumentovat tím, že máme ale rovnost přístupu ke vzdělání, já musím oponovat tím, že tato rovnost je pouze deklarovaná v ústavě a v listině základních práv a svobod. Ten přístup k té rovnosti je omezen právě tím stupněm zvláštních škol. A to je vlastně to, co se nám nelíbí a co chceme změnit. A chceme, aby to zvýhodňování se týkalo především školství. Víte, jako není dobrá vláda zřejmě ta, která řeší jakýkoliv problém jenom tím, že si něco nebo někoho zaplatí. Nám se ani ty sociální podpory, sociální dávky moc nelíbí. Protože to demotivuje člověka. My v podstatě ztrácíme iluze o zaměstnání, o práci, o všem.

My spíše potřebujeme, aby tento stát z peněz daňových poplatníků investoval do vzdělání. A domnívám se, že veřejnost pak přijme i tuto výhodu za svou, protože bude vědět, že jednou se to společnosti vrátí. Vzdělání, které investuje do nás, se pak může samozřejmě pro celou společnost nějakým způsobem vyplatit. Takže já dávám spíše takovou otázku. Myslíte si, že pokud budeme investovat do vzdělání, pokud budeme mít zvýhodnění ve vzdělání a tím pádem i ve státní správě, že je to zvýhodnění jenom pro Romy? Nebo je to zvýhodnění pro nás pro všechny, pro celou společnost?

Interpretace vyjádření Emila Ščuky:

Předložený text ukazuje podle našeho soudu výbornou připravenost argumentovat i na základě Ščukova právníckého umění. Emil Ščuka v něm jasně pojmenoval zásadní negativní **příčiny nízkého rozvoje romské vzdělanosti:**

- Romské děti se znevýhodňují ve vzdělávání i na trhu práce, ačkoliv jsou vládou licoměrně prosazovány jako vstřícný humanistický vyrovnávací projekt.
- I proto byla vznesena žaloba k evropskému soudu na nesprávnost a diskriminaci v edukaci prostřednictvím zvláštních škol.
- I proto Emil Ščuka pojmenovává nesprávnost tohoto přístupu a zdůrazňuje význam rovnocenného vzdělávání nejenom pro Romy, ale pro celou společnost.

Celou zajímavou diskusi lze najít na internetových stránkách, které jsme výše uvedli. Z nich uvedeme jen zdůvodnění **psychologa Pavla Říčana**, se kterým Emil Ščuka zásadně nesouhlasil. A tím nesouhlasným stanoviskem je důvod posílání Romů do zvláštních škol.

Pavel Říčan, jako profesionální psycholog, hovořil o důvodu spočívajícím v nižší inteligenci romských žáků... I takový expert jako Pavel Říčan, autor knihy *S Romy žít budeme, jde o to jak* (1998), argumentoval pojmem nízkého inteligenčního předpokladu u romských dětí pro získávání vzdělávání v základních školách... A proto podporoval existenci zvláštních škol... Bylo významným krokem Emila Ščuky, že se k tématu kriticky vyjádřil. Byl to krok nejen politický, ale také teoretický. Spočíval ve využití pozitivních pedagogických postojů učitele k žákům. I ve vztahu k žákům romským.

3 ROLE EMILA ŠČUKY A DALŠÍCH VYBRANÝCH ROMSKÝCH I NEROMSKÝCH OSOBNOSTÍ PŘI PROSAZOVÁNÍ ZMĚN VE ŠKOLSTVÍ VE VZTAHU K EDUKACI ROMSKÝCH ŽÁKŮ

MOTTO

Mám rád dvě věci: pohádky a vzdělané lidi. Pohádky, protože v nich je zlo vždy potrestáno. A vzdělané lidi, protože bez vzdělání je člověk hluchý, slepý, němý a nemá cit a pochopení k člověku.

Rinaldo Oláh, primáš, TASR, 2019.

Vzdělávání Romů jako „zápas“ ve výchovně-vzdělávacím procesu

Významný český filozof Jan Patočka se ve svém díle zabýval i pedagogickým rozměrem výchovy a vzdělávání. Významná je jeho předválečná přednáška pro učitele, kterou publikoval pod názvem Filozofie výchovy. V ní pojmenoval výchovu jako „zápas“. Ale nikoliv zápas s žákem, ale zápas o žáka, který se odehrává ve výchovné situaci. V této souvislosti můžeme nazvat i snahu Emila Ščuky o pozvednutí vzdělání Romů jako „zápas“ o romské žáky. Ten se stal jeho celoživotní filozofií. A souvisel i s významnými společenskými událostmi. I s požadavky Charty 77, jejímž mluvčím se stal Jan Patočka, která vyhlásila požadavky na tehdejší vládu i v dokumentu, který kritizoval koncepci zvláštních škol, podobně jako Emil Ščuka (viz výše). Zajímavě o této životní souvislosti vykládá ve své publikaci s názvem Cikánský baron jsem já (Ščuka, 2019, s. 40). Když přijel do Prahy na zkoušku na DAMU, všude bylo plno policie. Tehdy nevěděl, že to bylo kvůli Chartě 77, v níž byl mluvčím Jan Patočka, jehož filozofie výchovy s termínem „zápas o žáka“ se stala i pro Emila Ščuku životním programem ve vztahu ke školnímu vzdělávání a výchově romských dětí...

V pedagogice má nezastupitelné místo filozof Jan Patočka, který rozvíjel Platónovu myšlenku „péče o duši,“ snahou o duševní wellbeing⁶ například prostřednictvím meditace – ale trvalým úsilím o sebezpřesah pro dobro obce. Jeho přednáška pro učitele s názvem Filozofie výchovy má význam i pro edukaci romských žáků, i pro učitelské osobnosti, mezi něž patří i Emil Ščuka. Ten v praxi celoživotně prosazuje ve školské činnosti při zakládání škol a jejich provozování filozofii, kterou Jan Patočka nazval pojmem „zápas.“ Není to však zápas s žákem, ale zápas o žáka, odehrávající se ve výchovně-vzdělávacím procesu... V aplikaci na romskou kulturu při interetnickém procesu výchovy se tento princip projevoval zvláště intenzivně, jak uvedeme na konkrétních příkladech v dalším výkladu. Pro

učitele, který učí romské žáky by měla platit i filozofie překonávání, vyjádřená ve slovech českého básníka Antonína Sovy: Žáku, překonej mě.

Sova, Antonín: Učitel žákovi

*„Tak smělý jsem, jak jsem vždycky býval,
i citlivý tak, jak vždy jsem byl ...
Však přijde-li do cesty žák můj, rival,
chci donutit jej, by zvítězil ...
On ode mne v dlouhých se nocích učil,
jak zápas je čestný a přísný cíl,
on přebytnou mou zbraň si vypůjčil,
mých předností ctnosti si osvojil ...
Jej učil jsem, pouta co rozbíjí,
jej učil jsem novými jary kvést
a nových dnů evangeliu ...
Nuž vítězit uč se, žáku můj,
byť na mně samém, vždyť to i má čest.
Jen srdce mé šetři ... a pamatuj! ..
Nech své srdce moudrostí vždy vést.*

Současná filozofka Anna Hogenová ve svých projevech zdůrazňuje, že dobrý učitel je dílem milosti a musí mít rád děti. Mezi ním a dětmi vzniká určité napětí, které musí být pravdivé. Důležité je umět vytvořit situace beze strachu, aby se dítě mohlo svobodně projevit, být samo sebou a ptát se. K tomu je důležité bezvýhradné přijetí dítěte učitelem a podpora dítěte (Hogenová, 2019). Takovou filozofii a pedagogiku, zejména úspěšné romské osobnosti zvláště, oceňují se slovy: „měl jsem **štěstí na dobré učitele**...“ V rozhovorech s romskými osobnostmi i se samotným JUDr. Emilem Ščukou jsem tuto krátkou větičku často slyšela. V rozhovoru s redaktorkou Anastázií Kudrnovou v článku s názvem Prokurátor to vyjádřil Emil Ščuka velmi přesně ve své odpovědi na otázku redaktorky: „*Rom, gymnazista, musel budít pozornost. Nebo ne?*“ A Emil Ščuka odpověděl velice bezprostředně: „*Měl jsem štěstí na učitele. Jenom matikář mě peskoval, že na školu nepatřím. Se spolužáky jsem vycházel s každým. Holcám z osady dělalo dobře tancovat s Romem, který chodí na gymnázium. Chlubily se, že někoho takového znají. Jenomže já víc lpěl na Slovenkách.*“ (Kudrnová, 1989)

Vyjádření o štěstí na učitele najdeme i v mnohých dalších dílech romských autorů a autorek. Byla to kupř. **Elena Lacková** (1997), která psala o postojích učitelky, jež zabránila šikanování Eleny ze strany spolužáků a také ji povzbuzovala v její slohové tvorbě, kterou dávala za příklad ostatním dětem. Byla to

i **Tera Fabiánová** (1992), která ve své knížce s názvem *Sar me phiravas andre škola* (Jak jsem chodila do školy) líčila své zkušenosti z docházky do školy v prvních třech letech, kdy jim učitel i přes řadu ústrků ukázal jejich důstojnost a schopnost se v životě realizovat. O svých zkušenostech s učiteli píše i Emil Ščuka: *V době svých počátečních návštěv školy musel se svým otcem a bratry jezdit za prací do Čech a střídal různé české vesnické školy, malotřídky. Oproti velké neosobní škole na Slovensku se mu tam líbila práce učitele: Pan učitel zastával také roli topiče, a tak během vyučování nejenom vykládal učivo, ale i přikládal topivo do kamen na uhlí. Tento systém učení v malotřídkách se mi moc líbil. Vše bylo takové **rodinné**... v těch českých vesnicích k sobě lidi strašně tíhli, měli se rádi, protože všichni byli v podstatě stejní, všichni byli přistěhovalci...* (Ščuka, 2019, s. 15). Emil Ščuka ve své autobiografické knize s názvem *Cikánský baron jsem já* poukazuje na to, jakou sílu pro něj představovalo působení učitelů na jeho osobnost, což vyjádřil i svým poděkováním. „Od malička mě fascinovalo divadlo. **Díky paní učitelce Bendíkové**, kterou jsme měli na hudební výchovu, a já hezky zpíval, jsem od šesté třídy hrál v divadle v různých pohádkách. Touha po divadle se mohla naplno rozhořet na gymnáziu, které mělo své divadlo Oko. **Rád jsem se zapojoval do studentského života, byl jsem snad ve všech zájmových kroužcích a zastával nejrůznější funkce – kulturní referent, předseda třídy, nástěnkář... Ovšem divadlo bylo na prvním místě.**“ (Ščuka, 2019, s. 39).

Láska k divadlu byla pro Emila Ščuku dominantní již od základní školy. Byl to jeho sen: studovat na vysoké škole divadelní obor. Jak se uvádí v časopise *Romano* voďi: *Vystudoval právnickou fakultu a působil jako prokurátor, původně si však hýčkal úplně jiný kariérní sen. V roce 2001 o něm v časopisu Reflex vyprávěl: Odjakživa jsem měl obrovskou slabost pro divadlo, to mi naprosto učarovalo. Na obor divadelní režie na pražské DAMU jsem se hlásil třikrát. Už jako kluk jsem hrál ve školním divadle, na gymnáziu jsem vedl hned dva divadelní soubory – jeden přímo ve škole, druhý v nedalekém Domově mládeže. Bral jsem divadlo jako svůj jasný životní cíl. Ačkoliv toužil po studiu režie na DAMU, nedostal se tam, a volil studium práv.*

Založení divadla Romen

Po ukončení právnické fakulty nastoupil JUDr. Emil Ščuka v roce 1982 do svého prvního zaměstnání jako prokurátor v Sokolově. V témže roce založil romský divadelní soubor Romen, ve kterém působil více než 50 účinkujících. Soubor úspěšně vystupoval v Maďarsku, Polsku a na Slovensku. Pro divadelný soubor Romen napsal libreto k muzikálu *Amaro drom* (Naše cesta). Muzikál *Amaro Drom* měl premiéru v listopadu 1982 (režie: Viliam Poltikovič, 1984, Československo).

Obrázky 9, 10 - JUDr. Emil Ščuka s režisérem Williamem Poltikovičem a Michalem Kubalou při natáčení filmu „Amaro drom“ - „Naše cesta.“

Divadlo Romen vzniklo jako romské etnické, ochotnické divadlo, které v 80. letech vedli v Sokolově Emil Ščuka a Marta Bandyová. Divadlo vytvářelo originální dramatické texty v romštině. Jejich poetika – textová i inscenační – nesla výrazné znaky etnické svébytnosti. Ve své inscenační praxi významově kombinovali romštinu a češtinu. Vzhledem k systému asimilační praxe totalitního režimu divadlo Romen ve své tvorbě rozvíjelo principy romské etnoemancipace. V roce 1983 Divadlo Romen uvedlo romský muzikál *Amaro drom – Naše cesta* (autor a režisér Emil Ščuka). Byla to premiéra romského divadelnictví v ČR.

O divadle Romen se psalo jako o premiéře romského divadelnictví v České republice. V informacích o amatérských divadlech se psalo následující, i s některými nepřesnostmi, např. datum vzniku bylo již v roce 1982: *V roce 1982 se konala autorská hra, muzikál s názvem Amaro drom Emila Ščuky, vedoucího a uměleckého šéfa Divadla Romen v Sokolově. Ščukova hra byla premiérou romského divadelnictví v ČR, která používala kombinaci českého a romského vyjadřování* (Divadlo Romen Emila Ščuky, 1982, In Databáze českého amatérského divadla). Osm let existence divadla a poté založený divadelní soubor v Praze přinesly mimořádný vklad do rozvoje romské kultury a romského národního obrození v České republice a obohatilo Romy i v zahraničí.

Obrázky 11, 12 – JUDr. Emil Ščuka s divadelním souborem Romen na zahraničním zájezdu v Miškolci.

Zážitky z dětství i ze školy jako základ pro realizaci různých edukačních programů

Význam učitelské práce a jejího vlivu na osobnost dítěte

Vztah žáka k učiteli a naopak je velká síla, která člověka ovlivňuje nejenom v jeho dětství, ale v celém jeho školním i následném celoživotním vývoji. Z hlediska didaktického myšlení jde o vztahy učitel-žák-učivo/škola...

Význam prvního setkání se školou

Děti si také pamatují na to, jak bezprostřední **vztah** k nim učitel či učitelka projeví. To se také stalo malému Emilovi v pěti letech, kdy ho jeho bratr „prodal“ za korunu kamarádovi. Ale malý Emil utekl a zachránila ho jedna paní, která ho ukryla ve velké budově. A tam čekal, až pro něj přišla s křikem a pláčem maminka a celá rodina. A ze záchránky se „vyklubala“ učitelka a z velké budovy - škola: *Máma brečela, teta brečela, já jsem brečel – byla to dojemná scéna, co vám budu povídat. Z bezejmenné paní se vyklubala paní učitelka Chrobáková, která byla třídní učitelkou Petra, kšeftáře se sourozenci, no a z obrovské budovy škola, do které jsem měl později chodit.* (Ščuka, 2019, s. 19)

Vždycky jsem se učil dobře, už od první třídy. Ovšem doma tomuto faktu nepřikládali žádnou zvláštní váhu. Jiné děti se podle známek buď bály, anebo naopak těšily na okamžik, kdy budou svým rodičům ukazovat vysvědčení. Já jsem se musel se svým vysvědčením vnutit: „Mami, podívej! Já jsem dostal vysvědčení!“ A máma na to: „Ale prosím tě, dej s tím pokoj!“ Změna přišla až v deváté třídě, když si mámu zavolali do školy, že by mi měla vybrat nějakou školu. Řekli jí, že se učím dobře, že bych měl jít na gymnázium. Teprve tehdy si uvědomila, že by ze mě něco mohlo být. (Ščuka, Emil, 2019, s. 37-38)

Zážitky z dětství byly pro Emila Ščuku většinou pozitivní, škola představovala bezpečné místo, i když v jejím průběhu se také setkal s nepříjemnými útoky z důvodu jeho romství. Jako student gymnázia dostal Emil Ščuka od bratra jeho tehdejší dívky tvrdé upozornění: *Za asistence policajta mi dostatečně vysvětlil, že Aničku okamžitě nechám na pokoji, protože ona s žádným „cigánom“ chodit nebude. Až tehdy jsem si pořádně uvědomil, že neexistují jen třídní rozdíly, ale i rasové. A že nepatří pouze do minulosti, do druhé světové války, že jsou aktuální a týkají se – a budou vždy – i mne...* (Ščuka, 2019, s. 32. Srovnej o tomto zážitku též KUDRNOVÁ, Anastázie. 1989. Prokurátor. In Mladý svět, ročník 31, číslo 14, 11. 3. 1989, s. 10).

Síla vzoru osobnosti Mileny Hübschmannové

Ve své knize memoárů Emil Ščuka v rámci poděkování osobnostem, které ho ovlivnily, uvádí také tuto větu: *Děkuji Mileně Hübschmannové za to, že mi ukázala cestu a probudila ve mně romství. Byla mým celoživotním vzorem* (Ščuka, 2019, s. 10). Informace o vztahu k Mileně Hübschmannové jako ke svému vzoru a inspirátorce jsou uvedeny na různých místech jeho publikace a dosvědčují, že tato

nejvýznamnější romistka byla pro Romy obecně vzorem i v měřítku národním, světovém a národně obrozeneckém. A výrazně podpořila Emila Ščuku, když chtěl na práci prokurátora rezignovat. Ščuka (2019, s. 53-54) o tom píše s pocitem potřeby o pomoc:

*Po absolvování fakulty jsem coby čtyřadvacetiletý elév nastoupil na prokuraturu do Sokolova. Na to, jaký psychický tlak vás čeká při vstupu do profesního života, vás žádná právnická škola připravit nemůže. Od rána do večera jsem studoval spisy různých případů, byl svědkem výslechů nebo sám výslechy obviněných prováděl, chodil na soudní přeličení, a to vše mě nakonec pohltilo. Ocitl jsem se ve světě pokřivených myslí, lidí, kteří z různých důvodů kradli, podváděli, loupili, mučili a vraždili. Po třech měsících postupného propadu do čím dál hlubší deprese jsem byl úplně na dně. Bátl jsem se chodit po ulici, každý kolemjdoucí byl najednou podezřelý... Všechna moje frustrace z práce vyústila v dopis Mileně. Napsal jsem, že to **chci vzdát**, práce je hrozně nevděčná, nenacházím v ní žádné naplnění a psychicky na ni nemám. A ona následující den, co **dostala můj dopis**, za mnou přijela autem do Sokolova. Já naivka si myslel, že mě přijela zachránit a říct: „Vykašli se tady na to, já ti najdu místo někde v divadle, vím, že máš talent pro umění.“ Moje představa se od skutečnosti poněkud lišila: „**Ty to v žádném případě nesmíš vzdát!** Možná si to dnes neuvědomuješ. Ale děláš nesmírně důležitou práci. Tyhle první problémy překonáš, a pak to bude všechno snazší. Musíš vydržet!“ řekla a já se tvářil jako kaktus... Měl jsem k Mileně tak velký respekt, že jsem ji poslechl a na prokuratuře jsem trpěl další rok. Pak se to obrátilo k lepšímu. Ne snad, že by se mi ta práce začala líbit, ale aspoň částečně mě naplňovala.*

Obrázek 13 – Emil Ščuka prokurátor. Foto z článku: Anastázie Kudrnová. 1989. Prokurátor. In Mladý svět, ročník 31, číslo 14, březen 1989, s. 10.

Na začátku třetího dílu své knihy vyjádřil dále Emil Ščuka svou úctu k Mileně těmito slovy:

Věnováno doc. Mileně Hübschmannové, nejvýznamnější romistce, lingvistce, etnografce, autorce mnoha odborných knih o Romech, romských pohádek a především romsko – českého a česko – romského slovníku.

Milena Hübschmannová stála u zrodu romského obrození, romské literatury a poezie, založila katedru romistiky na filozofické fakultě. Byla nesmírnou motivací a inspirací pro několik generací Romů v Čechách i na Slovensku. Pro mne samotného byla učitelkou a celoživotním vzorem. Byla studnicí informací, rad a životních zkušeností o Romech.

Děkuji, Mileno, z celého srdce, nikdy nezapomenu – NA BISTERAV (Ščuka, 2019, s. 230. Zvýraznil autor).

Obrázky 14, 15 – Emil Ščuka a Milena Hübschmannová, konference Hnutí R, 2002. Foto: Jaroslav Balvín.

Výchova a vzdělávání romských žáků má v naší závěrečné práci své místo i v podobě návrhů edukačních programů v rámci muzejní i školské pedagogiky. Proto je naším zájmem tyto programy kreativně vytvářet a také realizovat ve školách i jiných vzdělávacích zařízeních. Tuto metodu edukace rozebereme podrobněji v kapitole o edukačních programech v praktické části. Prakticky každý životní příběh a jeho význam pro pedagogiku, včetně životního příběhu JUDr. Emila Ščuky, je možno rozvést do podoby edukačního programu nebo do vytvořeného systému edukačních programů podle oblastí výuky o romské historii, kultuře, filozofii, etice, literatuře, hudbě, herectví, divadle, politice, osobnostech a řadě dalších oblastí. A jako příklad zde uvádíme příběhy Kali Sáry, Ceferína Giménez Malla, Emila Ščuky, Tery

Fabiánové a dalších mnoha romských i neromských osobností, které se významně podílely na procesu edukace romských žáků.

Legendární romské osobnosti jako vzory

Ve výchově a vzdělávání sehrává velkou roli filozofie a etika výchovy. V ní hraje významné místo otázka vzájemné všelidské pomoci. Také ve vztahu mezietnickém – v romské kultuře je symbolem nezištné mezilidské pomoci svatá Kali Sára, romská patronka Romů. První zmínka o svaté Kali Sáře se objevila v literatuře v Pověstech o svatých Mariích z roku 1521 od Vincenta Pilippona. Kniha Tziganes od Franze deVille vydaná v roce 1956 se zmiňuje o svaté Sáře jako o ženě romského původu. Její pomoc dvěma Mariím při mořské bouři v okolí Marseille se stala příkladem oběma pólům společnosti – Romům i „gádžům“. A v praxi, i ve výchově a pedagogické teorii je tato výchova ke vzájemné pomoci velkou silou. Můžeme uvést řadu příkladů ve vztahu žák – učitel, učitel – žák: Tomáš Holomek, Michal Mižu Mižigar, Miroslav Dědič... A nakonec i samotný Emil Ščuka, pro kterého byla velmi významnou ve studiu i společenské a profesionální praxi velkou pomocnicí zejména Milena Hübschmannová a také Tomáš Holomek v právnických studiích.

Příběhy romských osobností včetně legendárních osobností, jakou je Kali Sára, se dají použít v rámci etické, náboženské, multikulturní či výtvarné výchovy ne/romských žáků. Už po staletí se Romové z mnoha zemí světa sjíždí 24. května do městečka Saintes-Maries-de-la-Mer na jihu Francie (50-90 000 Romů). Romové v průvodu nesou sochu Kali Sárky k moři a věří v její zázračnou – léčivou moc. Vliv Kali Sárky je stále patrný, jak potvrdily v tomto roce instalace sochy Kali Sárky v Parlamentu České republiky a první ročník festivalu, zasvěcený Kali Sáře a organizovaný i hudebníky z Mezinárodní konzervatoře v Praze, vedenými Josefem Fečem. Tak se naplňuje výchovný vliv filozofie a etiky romské patronky Kali Sárky: i prostřednictvím školy, jejímž ředitelem je JUDr. Emil Ščuka.

Další významnou romskou osobností v historii se stal blahoslavený Ceferino Giménez Malla (26.8.1861 - 2.8.1936), španělský Rom (Gitano) zvaný Zefyrin „El Pelé“ („Silný/ Odvážný“). Označován je dodnes jako patron, hrdina a vzor Romů.

Při bližším zkoumání života této osobnosti můžeme zjistit mnoho podobností s osobností JUDr. Emila Ščuky, který se také stal „advokátem“ Romů, jejich zastáncem a obhájcem, a v jistém smyslu také jejich duchovním, národně-obrozeneckým vůdcem a učitelem. Nebyl jenom teoretik ale autorem konkrétních činů, které byly potřebné pro řešení situace národa Romů.

Ceferino za svého života působil jako zkušený obchodník s koňmi a dobyt看kem a ke konci svého života jako františkánský terciář a katecheta, vychovatel, a učitel. Zefyrin Malla měl rád všechny děti bez rozdílu. Obdarovával je, nasytil, jednal s nimi laskavě a spravedlivě a podporoval ty nejchudší. Přiváděl je do kostela sv. Ramona, vyprávěl jim příběhy ze života Ježíše Krista. **Učil děti** slušně se chovat, vážit

si přírody a zvířat, poučoval je o projevech dobroty a lásky. Žil uspořádaným rodinným životem a adoptoval si se svojí ženou dívčenu Pepitu, kterou moc milovali. Vyznačoval se velkým charitativním soucítěním. Navštěvoval nemocné a staré lidi v jejich bídých obydlích, pomáhal jim materiálně i duchovně, učil je modlit se, zejména růženec. Brzy se stal rychtářem i „advokátem chudých“ a často musel usmířovat rozhádané romské rodiny. Ve svém domě často přijímal žebráky, dával jim najíst a oblékal je. Za každé situace vzdával chválu a dík Bohu. (více viz bl. Zefyrín In postarka.edupage) Zefyrino umřel jako mučedník v období španělské občanské války. V roce 1936 byl popraven, protože se pokusil ochránit katolického kněze před komunistickými vojáky. Odmítl vzdát se své víry za výměnu propuštění z vězení. Umíral jako hrdina s vnitřní silou, odhodlaností a chválou Boha na rtech: „Ať žije Kristus Král!“ Blahoslaven byl jako první Rom ve světě v Římě na Svatopetrském náměstí 4. května 1997 papežem sv. Janem Pavlem II. spolu s dalšími třemi blahoslavenými. Jeho svátek se tak připomíná ke dni 4. května. O zajímavém životě Giménez Mally píše podrobněji ve svém díle Štefan Šenčík (1999) a Mario Riboldi (2020) – překlad L. Ondrejka.

Velkou pedagogickou silou může také současný učitel a vychovatel disponovat právě prezentací příběhu Ceferina Giménez Mally. Tato osobnost měla i pedagogický rozměr, působil ve své komunitě jako sociální pedagog a vychovatel dětí i dospělých. Jeho filozofie interetnické pomoci se projevila v jeho schopnosti budování pozitivních mezilidských vztahů a podpory vzájemné pomoci, materiální i duchovní jakož i ke konci života ve španělské občanské válce v konkrétní snaze pomoci katolickému knězi, kterého komunističtí bojovníci vedli na smrt zastřelením. Ceferino se kněze zastal a za to se mu dostalo podobného aktu: zastřelení. Stal se blahoslaveným. A jeho pomoc, stejně jako zápas o člověka, je možno využít v podobě zápasu o žáka romského.

Život a činy Ceferina se mohou stát příkladem i pro studenty, kupř. i školy Emila Ščuky – Mezinárodní konzervatoře Praha, kde se studují umělecké předměty, zpěv, herectví, hra na hudební nástroj, žurnalistika... Podle Ceferina Mally jsou založeny školy, kostely, v nichž se rozvíjí jeho odkaz... kupř. kostel bl. Zefyrína, **Základná škola s mateřskou školou bl. Zefyrína** v Bardějově – Poštárke na Slovensku.

Duchovní obroda národa je nevyhnutelná, protože působí pozitivně zejména na růst kvality života lidí a pozitivní změny v životě lidí, zejména v oblasti etiky a morálky, zkvalitnění mezilidských vztahů, rodinného a vzájemného soužití, pracovního života, vzdělávání a v neposlední řadě v oblasti prevence a odstranění sociálně-patologických jevů jako jsou kupř. kriminalita, lichva, různé druhy závislostí, agresivita, násilí...

V každém národu se vyskytují osobnosti, které jsou vnímány jako tzv. učitelé a vychovatelé národa, kupř. Mahátmá Gándhí – „otec národa“, jehož filozofii nenásilí často cituje i JUDr. Emil Ščuka, Jan

Amos Komenský - „učitel národů“, Jakub Jan Ryba – vychovatel českého lidu (viz Spěváček: Vychovatel našeho lidu, 1984), Jan Hus, Josef Jungmann, Josef Dobrovský, František Palacký a další.

V současnosti výchova a vedení národa v duchovní sféře je dílem romských osobností, kteří působí jako kněží, pastoři, řeholní pracovníci apod., kupř. Vojtěch Vágai st. – první romský katolický duchovní v České republice (trvalý jáhen) a jeho syn Vojtěch Vágai ml., římskokatolický kněz, David Dudáš, první romský pravoslavný duchovní, evangelický pastor Emil Adam – označovaný jako vůdčí osobnost duchovního probuzení mezi Romy, první romská jeptiška na Slovensku **Atanázie (Marie) Holubová**, která společně s knězi saleziány v Bardejově založila roku 1990 prvně církevní romskou školu a školku a pěvecký sbor. Příznačné je vyzdvihnout kupř. její vzpomínky na rodinný život a vztah ke vzdělání: *Odmalička nás rodičia viedli k vzdelaniu. Najmä otec chcel, aby sme sa učili a nemuseli v dospelosti ťažko pracovať.*

Když se Marie jako studentka střední školy setkala s řeholníkem Mariánem Potašem, otevřel se jí jiný pohled na život: *Nikoho nezajímalo, jestli jsem Romka, nebo bílá, jak to bylo doma na vesnici. Hned mě přijali mezi sebe.* Vzdělání je pro ní prioritou i ve vztahu k romským dětem v současnosti. Tvrdí, že její rodinou jsou právě děti na sídlišti a snaží se jim pomoci najít šanci na lepší život. (Sivý, 2014 In Romovia.sme.sk). To potvrzuje i její účast spolu se saleziány na založení církevní základní školy a mateřské školky v Bardejově.

V rámci interkulturního soužití má velký význam i práce neromských duchovních vůdčích osobností, jakými jsou např. papež František, který v roce 2021 navštívil osobně největší romské sídliště Luník IX na Slovensku v Košicích, kde mluvil o potřebě obnovy důstojnosti a přechodu od předsudků k dialogu a od uzavření k integraci: *příliš často jste byly předmětem předsudků a nemilosrdných soudů, diskriminačních stereotypů, hanlivých slov a gest, kvůli čemuž "jsme se všichni stali chudšími v lidskosti".* Ve zmíněném romském sídlišti v Košicích působí saleziáni Dona Bosca s jejich humanistickým přístupem k romským dětem. V České republice je to evangelický farář pro menšiny v ČR Mikuláš Vymětal, který v roce 2023 získal cenu za prosazování lidských práv v kategorii Přímá podpora od zmocněnkyně vlády pro lidská práva Kláry Šimáčkové Laurenčíkové. Spolu s aktivisty – jsou Miroslav Brož a Mikuláš Vymětal často společně k vidění na akcích na podporu národnostních i náboženských menšin, jedná se o různé protesty, demonstrace za ochranu práv národnostních menšin, kde jsou hesla v znění: „Všichni jsme tu doma, s muslimy i Romy společně...“ A to je i filozofie JUDr. Emila Ščuky, jak zazněla i v jeho slavném projevu na Letenské pláni v době Sametové revoluce: *My Romové tu nejsme na smlouvu, jako zahraniční dělníci, my tu žijeme a budeme žít. Jako občané a spoluobčané, jako jedni z vás.*

Příběh Raji Bielberg, Norsko

Ve své politické činnosti na domácí a poté i na mezinárodní úrovni srovnává Emil Ščuka často jako východisko národní emancipace Romů východní a západní Evropu v přístupu Romů ke vzdělávání. K tomu mu sloužilo i poznávání při cestách do různých zemí Evropy prostřednictvím Mezinárodní romské unie. Říká k tomu, že IRU není jen pro východní Evropu, ale i pro západní Evropu. „My se dneska dostáváme do západní Evropy a vidíme, že tam takovéto programy nefungují vůbec. Tam musíte středoškoláky, vysokoškoláky hledat lupou. Prostě nejsou. Není zájem Romů samotných? Když se ptám kompetentních lidí, proč tomu tak je, odpovídají: Víte, u nás mají Romové svobodu, svobodu kočování, to je jejich svobodný život. A já se musím kolikrát ptát a odpovídat, zdali v této době, v této situaci, je to ještě svoboda, nebo je to ještě nutnost“ (Ščuka, 2001, s. 27). V tomto směru se mnozí Romové vzdělání bránili. Jak bylo těžké prosazovat edukaci romských dětí v Norsku, kde se konalo důležité čtyřdenní přípravné setkání prezidia IRU pro přípravu V. kongresu v Praze v roce 2000, na kterém byl Emil Ščuka zvolen prezidentem Mezinárodní romské unie, ukazuje Ščukův písemný záznam jedné vážné události:

Paní Raja Bielberg, jedna z nejvýznamnějších romských zpěvaček, a její dcera Nataša Bielberg byly pověřeny norskou vládou, aby se staraly o školní docházku romských dětí v Oslu a okolí. To opravdu nebyl jednoduchý úkol, neboť většina Romů uváděla, že jsou kočující, a zajištění souvislé školní docházky – jemně řečeno – nepatřilo mezi jejich priority. Během jednání prezidia IRU, které probíhalo v hotelu, najednou vrazilo do místnosti komando pěti Romů, jeden z nich měl v ruce pistoli, přiložil Raje hlavě ke spánku a křičel:

„Zastřelím tě, ty děvko! Ničíš nám naše děti, ničíš naši generaci, naše zvyky, naši krev! Zaprodala ses gádžům, vládě! Všechno jenom kvůli hříšným penězům!“ Přestože jsem byl v šoku stejně jako ostatní, dostal jsem ze sebe:

„Pánové, co to má znamenat? My tady máme zasedání.“ To už se vzpamatoval i Viktor Famulson a začal jim v romštině domlouvat, ale oni pokračovali ve stejném duchu.

„My víme, že máte zasedání. Chtěli jsme, abyste viděli a slyšeli, jaká je to děvka! Prodala vládě naše romství. Fuj! Zaslouží si zastřelit!“ Až po výzvě, aby ihned opustili budovu, se sebrali a odešli.

Myslím, že tento teatrální výkon byl hlavní cíl. Ve skutečnosti Raju zastřelit nechtěli, ale starou Romkou to notně zatřásl.

„Tak to mám za to, že se celý život starám o Romy, aby chudáci děti uměly alespoň číst a psát a nedopadly jako jejich rodiče a prarodiče. Ti umějí jen dělat podvody, nic víc,“ plakala a nám jí bylo upřímně líto. (Ščuka, 2019, s. 291-292)

Příběh Papuszy, první romské básnířky, Polsko

Bronislawa Wajs známá pod jménem Papusza (Panenka) (cca 1908–1987)

„Nepiš básně, nebo budeš nešťastná. A já jsem psala jako hlupaňa, a teraz je tak, že nikam nepatřím.“ (Papusza)

Bronislawa Wajs – Papusza byla velmi známou romskou básnířkou a zpěvačkou a po určitou dobu jednou z nejoslavovanějších. Jako první romská básnířka po sobě zanechala zapsané verše, ve kterých otevírá celé své nitro s příznačnou dětskou důvěřivostí v polském i romském jazyce zpěvavou básnickou prózou s metaforami. První písně (texty určené ke zpěvu) napsala ještě v roce 1950. O válečném období napsala velkou báseň *Krwawe łzy* (*Ratvale jasva – Krvavé slzy*), v níž popisuje strastiplný útěk před Němci a Ukrajinci. Stala se slavnou, jakmile vyšla její první kniha. Psaly o ní noviny, jako básnířka z řad Romů pro ně získávala respekt. Žila však nadále chudě, bezdětná a opovržená hodná – vyloučená z romské komunity. Romové mezi sebou dodržovali zákaz předávání informací o „cikánských tajemstvích“ – a k nim patřil i romský jazyk. Papusze Romové vytýkali publikaci veršů a romsko-polského slovníku, sdílení informací o romském životě a kultuře. Vzdělání a knihy pro ně byly špatným „kouzlem gadžů“, kterému se je třeba vyhýbat, jak je to zobrazeno kupř. ve filmu *Papusza* z roku 2013 režisérů Joanny Kos-Krauze a Krzysztofa Krauze. Od té doby se i díky přínosu Papuszy v romské komunitě měnil přístup Romů ke vzdělání. Ostatně, jak sama ve svých denících píše:

Jsem hrdá na své vzdělání, ačkoliv jsem jej nedosáhla ve školách, ale sama svým životem, kterým jsem prošla. Můj život mi dal mnoho zkušeností a poučení. To všechno si dodnes pamatuji a do smrti si pamatovat budu [...]. Přihlásila jsem se do knihovny a brala si jakékoli knížky, protože jsem nevěděla, které jsou dobré, a tak jsem postupně pochopila, že je život a život. Prosila jsem rodiče, aby mne dali do školy, ale nechtěli slyšet: „Nebudeš paní učitelka.“ A tak jsem s tím dala pokoj a jenom jsem četla a četla, až mne bolely oči. Velmi jsem se chtěla naučit číst, ale rodiče o to nedbali. Otec pil, hrál karty a maminka neměla ponětí o tom, co je to vzdělání, ani zda je či není pro dítě potřebné. Měla své starosti s otcem, že byl alkoholik – kterým je dodnes a bude až do smrti. A tak kde se dítě mohlo učit? Takové dítě vyrůstalo a vychovávalo se samo. Prosila jsem tedy děti, které chodily do školy, aby mi ukázaly, jak se píše aspoň některá písmena. Vždycky jsem někde něco ukradla a nosila jim to, aby mě učily. A tak jsem se naučila a b c d atd. Blízko mě bydlela židovská hokynářka. Chytala jsem slepice a dávala jí je – a ona mě za to naučila číst. A pak jsem četla mnoho novin a různé knížky. Číst umím dobře, ale píšu nehezky, protože jsem psala málo. Zato jsem hodně četla. A tak to u mě zůstalo po celý život až dodnes. (Bartosz, 2004, s. 84-85)

Adam Bartosz (2004) dále uvádí, že tato významná romská žena byla zařazena do galerie nejslavnějších Polek. Jednalo se o výstavu v Divadelním muzeu ve Varšavě. Papusze byla v roce 1958 přiznána krajská

Lubuská literární cena a v roce 1967 byla přijata do Lubuského (Zelenohorského) oddělení Svazu polských literátů. V roce 1978 jí byla předána prestižní cena ministra kultury. Po její smrti byla na budově Krajské veřejné knihovny v Gorzovie, kde mnohokrát četla své verše, umístěna plaketa s její podobiznou – symbol změny a pokroku. Stala se patronkou školské knihovny ZŠ v Bydhošti.

3. 1 K historii a vývoji romských vzdělávacích institucí v České republice

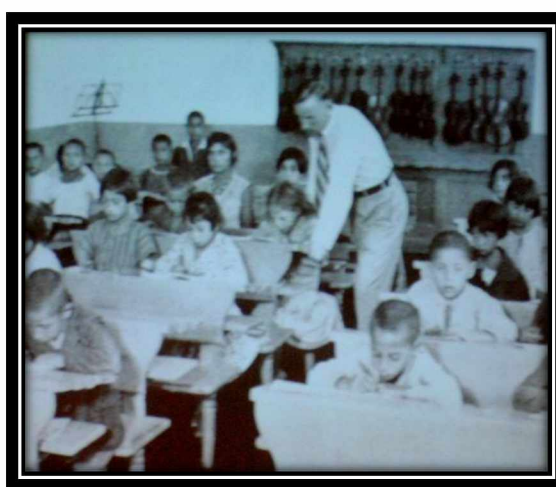
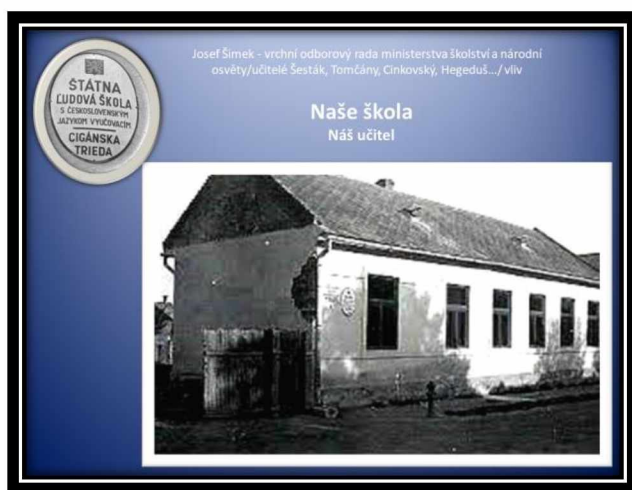
V následujícím textu uvedeme alespoň stručně školy a teorie, jak se vyvíjely ve vztahu k romským dětem a k jejich edukaci. Chtěli bychom tím ukázat, že snažení JUDr. Emila Ščuky, týkající se změn přístupu ke vzdělávání romských žáků a studentů, má svůj historický vývoj a posloupnost.

Od zápasu k úspěchům

Chceme-li odpovědět na otázky naší současnosti, měli bychom se obrátit k historii. Neboť tam leží odpovědi. A i na to, na co se obyčejní lidé často ptají, proč romský národ nedosahuje v současnosti parametrů našeho „civilizovaného světa“? Proč velká většina romských dětí chodila do zvláštních škol, které jsou určeny pro mentálně a fyzicky handicapované děti, a nikoliv do škol základních? Proč výsledky ve výuce jsou stále viditelně nižší než u běžné populace dětí majoritní společnosti? (Balvín, 2013 a, s. 114)

Založení první romské tzv. „cikánské“ školy v Užhorodě 1926–1938

Protože romské děti byly v běžných školách odmítány zejména ze strany rodičů neromských dětí, v době 1. republiky se ujala myšlenka založení první cikánské školy na území Podkarpatské Rusi v tehdejší Československu. Byl to vlastně první evropský projekt, který ukázal, že romské děti jsou vzdělavatelné stejně jako jiné (Nováková, 1938).

Obrázky 16, 17 – Romská škola v Užhorodu založená roku 1926 – cikánská třída s učitelem Šestákem. Zdroj: O Roma vakeren, 2018.

O aplikované teorii výchovy s romskými dětmi – na příkladu romské školy v Užhorodu

Cikánská škola v Užhorodě (dobový název) byla založena v Československu roku 1926 v Užhorodě – Podkarpatské Rusi. Byla vzorem pro další podobné školy. Přijížděli se na ni podívat ze západní Evropy i z USA. Jako jednotřídka a dvoutřídka představovala „československý pokus o vzdělání Romů z cikánské osady“ (cca 30 chat, 200 chudých, negramotných Romů – řemeslníci, hudebníci, pracovníci úklidu). Významné bylo, že v Užhorodu byl romský starosta, který školu podporoval.

Idea založení romské školy vznikla v situaci, kdy neromští rodiče a žáci odmítli být ve škole se „špinavými a všivými cikány.“ Bylo to velké zahanbení Romů. V této situaci se angažovali i pracovníci ministerstva školství, jako kupř. vrchní odborový rada ministerstva, tehdejší přednosta školského referátu Josef Šimek, učitel Šesták a další podporovali myšlenku založení romské školy. Začali studiem literatury o Romech, poznávali jejich prostředí, jejich chování a myšlení, navštěvovali romské rodiny a přesvědčovali ich o možnosti a potřebě založení jejich vlastní školy („Můžete mít svoji školu“ - „Toto bude vaše škola“). Nastal filozofický i psychologický proces tzv. otřesového výchovného procesu: Autorství této výchovné metody náleží řeckému filozofu Sokratovi.

Podstata tzv. otřesového výchovného procesu v aplikaci na situaci školy v Užhorodu:

- **Stud.** Děti i rodiče se zastyděli za dosud probíhající život (neúspěšné pokusy zařadit romské děti do běžných škol – odmítnutí romských žáků ze strany rodičů „bílých“ dětí).
- **Údiv.** Idea – možnost vybudování vlastní školy a realizace vztahů s učiteli jako podklad pro vyvolání údivu, že to jde a jejich místo ve škole i životě má význam a smysl: „Můžeme mít svoji vlastní školu a své vlastní učitele.“ „O vaše děti bude dobře postaráno.“
- **Zájem o ideu.** Získání niterného pocitu shody se sebou samým, schopností sám se rozhodovat a řídit svůj život. Projev vlastního úsilí – Romové si školu stavěli sami bez nároku na odměnu. Finančně vznik školy podpořil T. G. Masaryk 10 000 korunami, ministerstvo školství, město Užhorod aj. dobrovolní dárci se přidávali. Odpovídající byl zájem o výuku - 100 % účast romských dětí ve škole, zájem všech dětí z osady. Škola znamenala i zlepšení životní úrovně a podmínek v rodinách i v celé osadě.

Úspěchy nové školy v praxi výchovy a vzdělávání dětí

- rozvíjení **vztahu** k učiteli, učivu a ke škole – budování **vztahu ke škole** – „Naše škola“, vztahu k učitelům – „Můj/ náš učitel,“ **zájem o školu, o učivo** (uplatnění **humanistické psychologie** a **didaktického vztahu** učitel-žák-učivo dle „didaktického trojúhelníku“ Johanna Friedricha Herbarta),
- **motivace** ke vzdělávání a návštěvě školy (herní a společenské aktivity, vyprávění, materiální zabezpečení, stravovací návyky, hra na housle, zpěv, divadlo...),

- vystupování v **pěveckém a divadelním souboru** (cíl: jít do Prahy k představitelům vlády),
- **přispůsobení učebních osnov, školního rozvrhu, přestávky**. Z hlediska didaktických postupů bylo preferováno využití netradičního časového rozvržení výuky s delšími, půlhodinovými přestávkami. V rámci jednotlivých výukových bloků bylo vhodné **tvůrčím** způsobem odpočívat – využívat rytmických cvičení, zpěvů, vyprávění, ručních prací a pohybu a omezit memorování a podporovat tvůrčí přijímání a osvojování vědomostí,
- osvojení **hygienických** a pracovních návyků (usměrňování rodičů dětmi),
- **první učitel Šesták** naučil děti pořádku, čistotě, psát tiskací písmena, sčítat a odčítat v kruhu desíti, hymnám a písním, slušnému chování, probudil v nich chuť k návštěvě školy. Učitel musel být **všestrannou osobností** (jazykově a sportově nadaný, v praxi zastupující různorodé profese jako sociální pracovník, vychovatel, zdravotní pracovník, kadeřník, kuchař, poradce... často zastupující i samotné rodiče),
- 100 % **školní docházka dětí** (zájem a účast i dětí, které nepatřily do cílové skupiny). Děti chodily do školy rády, těšily se na ní a rády se učily,
- schopnosti **kooperace**, budování a upevňování **mezilidských** vztahů, vytváření přátelské atmosféry,
- naplnění **potřeb** dle A. Maslowa – **všestranná péče** o děti (zabezpečení jídla, oblečení, tepla, zdravotní péče, kolektivního přijetí, uznání, pocitu výjimečnosti, důležitosti – ocenění, seberealizace...) - výsledek **změna celé osady** k lepšímu,
- povzbuzení v **pokračování ve vzdělávání** na dalších školách – měšťanské a odborné školy/ kupř. Jan Tomáš – obchodná škola, uvědomění si **významu vzdělání** pro život.

Dané pedagogické zkušenosti a úspěchy ze školy v Užhorodu jsem měla možnost prezentovat ve své pedagogické praxi, ve škole JUDr. Emila Ščuky, Mezinárodní konzervatoři Praha, ve výstupech v hodinách pedagogiky, psychologie a didaktiky. V mnohém se staly zkušenosti romské školy v Užhorodu i vzorem pro realizaci škol JUDr. Emila Ščuky. A potvrdily se mi myšlenky optimistického přístupu k romskému žákovi, které prosazoval ve své knize Dítě nad propastí František Štampach, a také učitelé školy v Užhorodu.

1933 – Kniha Františka Štampacha s názvem Dítě nad propastí jako další pokrok v edukaci romských dětí ve smyslu Ščukovy filozofie výchovy

Výrazným speciálně pedagogickým prostředkem ve vztahu k handicapovanému dítěti, k dítěti se speciálními výchovně vzdělávacími potřebami, je inkluze. Potřebu začleňování dítěte do prostředí školy, v němž bude respektováno nejenom z nutnosti, ale také z potřeby prostředí, do kterého je začleňováno, vyjádřil zakladatel romologie František Štampach, který se zabýval studiem Romů (dobově Cikánů) v

bývalé Československé republice z nejšířších aspektů. Z hlediska pedagogického je významná jeho kniha z roku 1933 s názvem *Dítě nad propastí*. Zde vymezuje i dítě cikánské jako dítě „ohrožené“. Neshledává však důvody v jeho mentální nedostatečnosti, zaostalosti, ale především v sociálních a historických podmínkách. Přerušit dlouhodobý kruh neúspěšnosti romského dítěte podle Františka Štampacha může a musí sociálně pedagogická práce a ochota učitele a ostatních žáků i majoritních rodičů romské dítě přijmout, respektovat jeho sociální a historickou situaci a úměrně k tomu je začleňovat do společnosti jako rovnoprávného občana (Balvín, 2013 a, s. 118-119). Kniha Františka Štampacha o vzdělatelnosti romských žáků je také dalším významným krokem v rozvoji interkulturní filozofie, jejíž výsledek jsme četli již výše ve vystoupení JUDr. Emila Ščuky v televizní Aréně, kde kritizoval výuku romských dětí ve zvláštních školách.

Škola míru Miroslava Dědiče v Květušíně na Šumavě

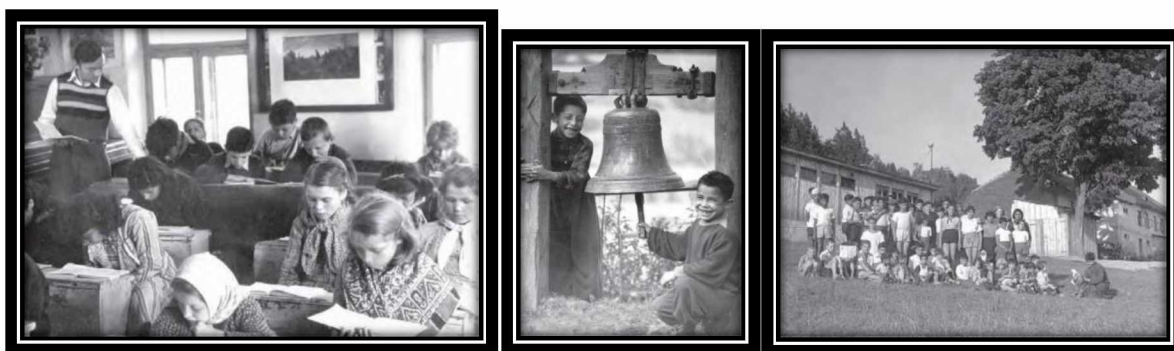

Obrázky 18, 19 – Květušinská škola. Zdroj: soukromý archiv Miroslava Dědiče.

Výjimečný způsob, jak najít optimální výchovný způsob překonání zdvojených postižení sociálních, jazykových i speciálně pedagogických nacházel v padesátých letech český pedagog PhDr. Miroslav Dědič. Zakladatelem školy v Květušíně na Šumavě byl v 50. letech JUDr. Josef Pohl – velitel výcvikového vojenského prostoru v Boleticích, který byl také literárně činný – o této škole napsal dílo s názvem *Na cikánské stezce*. Jeho nápad založit školu pro „cikánské“ děti se označoval za projev romantizmu. Prvním učitelem a ředitelem této školy se stal PhDr. Miroslav Dědič v roce 1950. V té době, kdy výchova a vzdělávání Romů byly v počátcích a zdůrazňovala se nemožnost kočující a „divoké“ Romy vzdělávat, byly obě dvě osobnosti považovány za snílky, idealisty a ideální humanisty. Tak odpověděl na rozhodnutí Miroslava Dědiče nastoupit do školy s „cikánskými“ dětmi i školní inspektor: „Buď jsi mladý nezkušený pošetilec, nebo ideální humanista.“ (Dědič, 2005, s. 35)

Miroslav Dědič ve své knize *Škola bez kázně* z roku 1985 a jejím obnoveném vydání v roce 2006 pod názvem *Květušinská poema* popisuje své metody, ve kterých se zaměřuje na tvůrčí přijímání poznatků a vědomostí, motivaci a dodávání sebevědomí u romských dětí se záměrem uplatnit se v životě

jako lidé sobě rovni a schopní překonávat i speciálně pedagogické a patologické problémy v životě. Praktickým příkladem bylo vytvoření tanečního a pěveckého souboru starších žáků „školy Míru“, kteří se stali vzorem pro ostatní. Úkolem souboru bylo kromě jiného „cikánským“ občanům v jejich osadách vlévat sebedůvěru a víru v uskutečnění lepšího života „cikánů“ (dobový termín). Miroslav Dědič používal ve výuce motivační metodu besed s dospělými úspěšnými Romy a osobnostmi a zval je s tímto cílem do své školy v Květušíně. Takovým vzorem se tam stal i tehdejší plk. JUDr. Tomáš Holomek, dalším zajímavým hostem pro žáky byl indický diplomat, se kterým se romští žáci mohli dokonce domluvit v romském jazyce bez tlumočnicka. Výchovou žáků k různorodé tvořivé činnosti (zahradničení, včelaření, šití, řemeslné dílně, sportovní, herní a společenské aktivity, vaření, organizování kulturních akcí, přednes, psaní, umělecká tvorba apod.) je vedl k nalézání činnosti, která je naplňuje, dává jim smysl a pocit důležitosti. Formoval v nich pracovní návyky, učil je dodržovat jistý režim a myslet na svoji budoucnost, pracovní uplatnění a společenskou užitečnost. Jeho zážitková a sociální pedagogika a neuropedagogika (ačkoliv v jeho době padesátých let se ještě výrazně neprojevovala) spočívala nejen ve zvyšujících se nárocích na mozek dítěte, ale i na emocionální a etickou schopnost při formování osobnosti a síly jeho nervové, mozkové činnosti. Děti se přestávaly rozdělovat podle inteligenčních vzorců na hloupé a chytré, ale na děti s různými druhy inteligence. Právě odlišnou mírou rozvoje jednotlivých inteligencí se od sebe děti ve škole liší. Romské děti vynikají zejména v oblasti hudební, pohybové, interpersonální...v budoucím životě budou potřebovat i další inteligence. Úkolem učitele je rozvíjet všechny složky inteligencí s využitím výukových metod, které děti aktivně zapojí do odpovídajících učebních činností (Balvín, 2007).

Obrázky 20, 21, 22 – Škola Míru v Květušíně. Výuka romských žáků. Zdroj: soukromý archiv M. Dědiče.

Úspěšnými výukovými metodami romských žáků se staly:

- metody **aktivizující** (diskusní, heuristické, problémové, situační, inscenační, didakticko-**herní**), podpora **studijního prostředí**, ve kterém žák získává samostatnost a nezávislost (netlumit žakovu aktivitu, neprovádět aktivity, které by žák zvládl sám),
- komplexní metody (**skupinová** a kooperativní výuka, výuka **dramatem** aj.), **zážitkové učení**,

- **nekritizování žáka za chybu** (učitel by měl chybu vnímat jako snahu a úsilí),
- snahy omezit memorování vědomostí (spíše **tvůrčí přijímání nových poznatků**), stanovení stejné úrovně pro emoce, hodnoty, kooperaci, tvořivost a rozumovou stránku.

Poučné pro další dobu bylo to, že Dědičova škola pro romské děti nepotřebovala být pro romské děti zvláštní, jak se to stalo pro 80 % Romů v 70. - 80. letech minulého století. Mnoho dětí naopak po změně prostředí, podmínek a přístupu k nim začali projevovat vztah k učiteli, zájem a vztah k učivu a škole, začínali si uvědomovat význam vzdělání a uvažovat o své budoucí profesi. Mnoho dětí bylo velmi nadaných a šikovných. Pokračovali ve studiu dále na gymnáziích, odborných školách apod. Jak píše Miroslav Dědič ve své knize *Ohlédnutí* (2005), s. 39: *V deníku mám zaznamenáno, že za dobu šesti měsíců zvládla většina žáků, věkově přirozeně starších, od úplné negramotnosti látku dvou postupných ročníků národní školy. Několik žáků dokončovalo látku třetího ročníku a vyskytl se dokonce žák, který by byl schopen na začátku příštího roku dělat zkoušku na druhý stupeň základní školy. Jednalo se o pozdějšího učitele Františka Bandyho, který vystudoval pedagogické gymnázium.*

Úspěšnými žáky byli kupř. **Olga Červeňáková – vychovatelka** v dětských domovech (střední pedagogická škola v Berouně) – její **dcera Ivana učí na základní škole...**, **Tereza Balogová – učitelka** v mateřských školkách (střední pedagogická škola), **Dezider Lacko – vystudovaný chemik**, **Mikuláš Smoleň** (rotmistr, redaktor a šéfredaktor romských novin *Romano Kurko*). Další žáci byly vyučení obuvníci, **absolventi učilišť** – hornického, zemědělského, textilního, kožedělného učiliště...

Velice zajímavé je vyprávění Miroslava Dědiče v knize *Ohlédnutí* (2005) o příběhu Dezidera Lacka, který přišel ve 14 letech do školy, aby se naučil podepsat – a stal se chemikem, založil rodinu a má úspěšné děti (syn – učitel hudby).

Velmi dobře zpracoval úspěšný proces výchovně-vzdělávací činnosti romských dětí Miroslav Dědič ve svých denících a následně režisér Dušan Klein ve filmu s názvem *Kdo se bojí, utíká* v roce 1986. Roli učitele M. Dědiče (M. Dudka) ztvárnil herec Pavel Kříž. Komunikace mezi Miroslavem Dědičem a hajným na závěr filmu je v našem kontextu zmiňované filozofie Jana Patočky výstižná: Miroslav Dědič: „Pět rodin se odstěhovalo a čtyři zůstaly. Takže jsem to projel 5 : 4.“ Odpověď hajního: „Nic si z toho nedělej. Tohle není fotbal. Takovýchle ‚zápasy‘ učitele se nepočítají na góly.“ Film *Kdo se bojí, utíká* jsem zpracovala do sestřihů videoukázek práce s dětmi a dospělými (Farkašová, 2021).

V **devadesátých letech** začal romský národ uplatňovat svá práva i jako národnostní menšina v České republice. Nastala **obroda romského jazyka**, velký rozvoj tisku, **vydávání romských publikací**, novin, časopisů atd. Začaly vznikat romské organizace, vzdělávací instituce, média a politické strany, v nichž hrál hlavní roli JUDr. Emil Ščuka. Zde se uplatnil i žák Miroslava Dědiče, šéfredaktor romských novin s názvem *Romano kurko* (*Romský týden*), Mikuláš Smoleň. Tyto noviny prosazovaly koncepcí Romské

občanské iniciativy Emila Ščuky i v oblasti vzdělávání romských žáků a studentů. Zde také Miroslav Dědič publikoval.: „Úkolem Romů, kteří stojí vzdělanostně a kulturně výš, což je i situace JUDr. Emila Ščuky, je učit své soukmenovce rozlišovat, co je a co není v romském společenství životné, co Romy šlechtí a co je před veřejností poškozující. Skutečný projev etnické odlišnosti si zaslouží obdivu a úctu, ale každý projev nekulturnosti si zaslouží odsouzení. Kdo především musí tyto skutečnosti zvažovat a vyvozovat z nich důsledky, jsou Romové a Romové s vyšším sociálním a kulturním standardem zvláště.“ (Dědič, 1993) Miroslavu Dědičovi a jeho vzdělávacím systému se odborně věnuje také Jaroslav Balvín ve své knize Sociální pedagogika a její dvě české osobnosti: Miroslav Dědič a Přemysl Pitter.

Vznik romských škol v Čechách a na Slovensku po roce 1989

Rok Sametové revoluce umožnil také vznik řady státních a soukromých romských škol:

- ❖ **1990 Katedra romské kultury** – obor Učitelství pro 1. stupeň ZŠ se zaměřením na romskou kulturu/ od roku 2001 **Ústav romologických studií – Univerzita Konstantína Filozofa v Nitre (UKF)**
- ❖ **1992 Ústav pro studium romské kultury – Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Pedagogická fakulta**
- ❖ **Katedra střeoevropských studií v Praze/** od roku 2023 spadá pod Ústav etnologie a střeoevropských a balkánských studií (ÚESEBS) – studium romistiky akreditovaného oboru – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
- ❖ **2011 Ústav rómskych štúdií** Prešovskej univerzity
- ❖ **Ústav rómskych európskych štúdií sv. Sáry de Marseille**, Banská Bystrica

Vznik soukromých romských škol

- ❖ **1998 Romská střední škola sociální** v Kolíně založená JUDr. Emilem Ščukou. Pozdější název školy: Střední odborná škola managementu a práva, s.r.o. Vznik odloučených pracovišť školy v Brně, Jihlavě a v Karvině. Změna názvu školy v roce 2024: **Akademie pedagogiky, sociální činnosti a hotelnictví – Střední odborná škola, s.r.o.** Ředitel školy: JUDr. Emil Ščuka.
- ❖ **Súkromná základná umelecká škola** v Košiciach a v Bardejove
Gejza Adam – pedagog, hudebník, spisovatel a ředitel Súkromnej základnej umeleckej školy v Košiciach popisuje filozofii této školy následovně: *...vznikli sme, lebo rómske deti do štátnych základiek nebrali...do základnej školy chodia deti maďarskej, rómskej, rusínskej, ukrajinskej aj arménskej národnosti. Nerobíme medzi žiakmi rozdiely. Na dieťa sa pozeráme spôsobom, čo z neho môžeme intelektuálne, vytiahnuť a ako mu môžeme čo najviac pomôcť. Žiakov sa snažíme vzdelávať aj cez umenie, potom sa im žije ľahšie. A pookreje aj ich duša, stávajú sa z nich lepší ľudia*

(Gorošová, 2024).

Gejza Adam je ředitelem soukromých základních uměleckých škol v Košicích a v Bardějově. Vyučoval romský jazyk na Soukromém hudebním a dramatickém konzervatoři. Jako spoluautor se podílel na zostavení publikace s názvem Antológia rómskej hudby (2009, 2020).

Role Mileny Hübschmannové v národně-obrozeneckém procesu Romů a její vztah k Emilu Ščukovi

Otázkami prosazování rovnocenného vzdělávání romských dětí se současně spolu s JUDr. Emilem Ščukou hluboce zabývala i docentka Milena Hübschmannová – významná česká vysokoškolská pedagožka, indoložka a zakladatelka české romistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jak bylo jejím zvykem, nabývala informace i u jiných minorit, než jsou Romové, a v zájmu tohoto poznání v roce 1992 strávila dva měsíce v Kanadě. Jak píše ve svém článku pro Romano kurko, s Romy se tam sice nesetkala, ale ověřila si, že osud všech etnických menšin s antropologickým typem a sociokulturním systémem odlišným od dominantních majorit má mnoho společného. Mezi její významná literární díla patří publikace jako Základy romštiny – učebnice (1973), Romsko-český a česko-romský kapesní slovník (1998), Romské pohádky – povídky, humoresky, anekdoty (1999) aj. Ve své publikaci se symbolickým názvem Šaj pes dovakeras/ Můžeme se domluvit (2002) mluví o potřebě ochoty a schopnosti se dorozumět, o tom, jak se začít učit romsky, popisuje sílu stereotypu, ne/lidských reakcí na odlišnost o mylné iluzi civilizační nadřazenosti/ exocentrismu. Publikace s názvem Po Židech Cigáni – svědectví Romů ze Slovenska 1939-1945 (2005) obsahuje rozhovory s romskými pamětníky druhé světové války na Slovensku. Pod vedením **romistky doc. Mileny Hübschmannové** probíhala **výuka romského jazyka** v rámci **jazykových kurzů**, ve kterých se podporovala **literární tvorba Romů i neromů v romském jazyce**. Romové prožívali údiv nad tím, že se dá psát romsky (převádět mluvený jazyk do písemné podoby). Jako ukázkou tohoto údivu (filozofický pojem, druhý stupeň již zmiňovaného Sokratova výchovného „otřesového“ procesu) je možno ukázat na následujícím textu:

Ukázka rozhovoru Mileny Hübschmannové a Janka Horvátha v časopisu romistických studií Romano džaniben VI – 1-2/1999 – Žiju pro Romy/ Dživav vaš o Roma – Portrét Jana Horvátha, s. 78-108.

Jan Horváth: ... ***Kdo vlastně jsem?** ptal jsem se sám sebe... šel jsem hledat romství... ve škole jsme měli hodnou učitelku, ale o Romech nás nikdy neučila. Nikdy! Poslouchal jsem rádio a televizi, ale o Romech jsem neslyšel ani jedno dobré slovo...* (Horváth, 1999, s. 87).

... Už ve škole jsem psal slohové práce. Jenomže česky... Nevěděl jsem, jak se píše romsky, jaká písmena používat. Nevěřil jsem, že se dá romsky psát... (Horváth, 1999, s. 88).

...Dostal jsem se ke sborníčku „Romské písně“, kde byly verše od Tery Fabiánové aj... Viděl jsem, že se romsky dá psát, a řekl jsem si: Zkusím to taky! ... Pozval jsem z Rokycan soubor Čercheň (Hvězda) – zpívali songy: ... Jsme Romové, zapomínáme, co jsme. Mluv romsky, ne gadžovsky. Nestyď se za naši romskou řeč! ... **Pamatuji si, Mileno, když jsi mi napsala první romský dopis, já ho klukům (synům) přečetl a oni vůbec nevěřili, že se dá psát romsky. Každý to chtěl vidět, na vlastní oči.** (Horváth, 1999, s. 89).

Jinou osobností, s níž se JUDr. Emil Ščuka potkával a kterou se inspiroval, byl fotograf **Chad Evans Wyatt**. Avšak ani fotograf Chad Evans Wyatt, který také vyfotografoval do knihy Roma rising výstižný portrét Emila Ščuky, nenazval své dílo termínem „**romské národní obrození**“. Jeho fotografické dílo je nazváno „Roma rising“, tj. romské obrození. Prosazování pojmu romské národní obrození (roma national rising/ revival) nese zcela prokazatelně pečeť osobnosti JUDr. Emila Ščuky. Důvodem toho je, že se opírá o vymezení romské národnostní menšiny jako **romského národa** (viz **Deklarace romského národa**), které definoval na 5. sjezdu Mezinárodní romské unie, konaném v Praze ve dnech 25. – 28. 7. 2000.

Avšak kořeny tohoto jeho přístupu, zápasu a vizionářství se formovaly daleko dříve. V tomto směru tyto kořeny Emil Ščuka vidí zcela jednoznačně ve vlivu přední české i světové romistky Mileny Hübschmannové. Jak Emil Ščuka uvádí ve své životopisné knize s názvem Cikánský baron jsem já (Ščuka, 2019), Milena Hübschmannová byla pro něj v pravém smyslu slova osudový člověk a zásadním způsobem ovlivnila jeho životní kroky: ... *Především stvořila můj pohled na romství jako takové. Já vlastně žádný názor na romství neměl, nepřemýšlel jsem o něm, zkrátka jsem byl Rom a romství pro mne znamenalo být členem velké romské rodiny. Po setkání s Milenou jsem se začal zajímat o původ romského národa, jaké jsou kořeny a podoba romštiny, o historii Romů a jejich postavení v různých státech, o naše kulturní tradice a jejich vývoj... Teprve Milena mi otevřela dveře s nápisem „Romský svět“, na které jsem nevědomky klepal. Svět, do něhož jsem sice patřil, ale o kterém jsem věděl jen velmi málo. Milena ve mně probudila obrovskou hrdost na to, že jsem Rom, ukázala mi, jak bohatá je romská kultura, historie, jazyk, půjčovala mi nejrůznější literaturu o Romech a zprostředkovávala osobní kontakty s významnými, vzdělanými Romy, kteří dále rozšiřovali moje obzory.* (Ščuka, 2019, s. 57) *Byla to Milena, která vytvořila most, po kterém jsme šli a neutopili se v řece. A přestože někteří z nás přece jen v řece skončili, neutopili jsme se. Vždycky jsme měli Milemu, která nás zachránila.* (Ščuka, 2019, s. 316)

Obrázky 23, 24, 25 – Doc. Milena Hübschmannová: Guru romského národa. Výstava 100 let: Romové v Československu, 2018. Milena Hübschmannová, Terezín, říjen 1999. Mezinárodní konference „Fenomén Holokaustu.“ Foto: Jaroslav Balvín.

Role studentů – základna pro rozvíjení národní identity, romského národního obrození, výchovy a vzdělávání

O vlivu osobnosti Mileny Hübschmannové vypráví ve svých memoárech nejenom Emil Ščuka, ale i další její studenti – označována je jako **národní buditelka Romů v procesu romského národního obrození** v druhé polovině **20. století** a na počátku **21. století**, která svůj život zasvětila emancipaci Romů. Na Univerzitě Karlově byl Milenou Hübschmannovou (1933-2005) založen v roce 1991 obor **romistika**. V tomto roce vznikl i projekt Muzea romské kultury. Milena Hübschmannová vlastně položila základy těchto romských obrodných změn i tím, že výrazně působila na pražské Státní jazykové škole od roku 1976. Pro tuto práci vytvořila se svými nejlepšími studenty **česko – romský slovník**, který vyšel v roce 1991. Důležitý byl obrozenecký přístup docentky Mileny Hübschmannové, která zdůrazňovala celistvost rozvoje romistické tematiky, znalost romštiny, a to vše založené na průběžném a přátelském kontaktu s prostými i významnými romskými osobnostmi. Jeden z prvních vedoucích katedry romistiky Jan Červenka konstatuje, že Milena Hübschmannová předběhla svou dobu. V současnosti je vedoucí katedry romistiky Helena Sadílková. Ta zdůrazňuje, že se studenti, romští i neromští, naučí romsky, mohou se seznámit se zajímavými lidmi, i s rodilými mluvčími. To je pokračováním cílevědomé práce Mileny Hübschmannové, na jejíž cestě kráčí i JUDr. Emil Ščuka jako jedna z nejvýznamnějších osobností Romského národního obrození. (Filozofická fakulta UK, 2022)

O rozvíjení romské emancipace, romského národního obrození i roli národních buditelů svědčí výpověď jedné z absolventek romistiky na Univerzitě Karlově **Mgr. Lady Vikové, Ph.D.**, se kterou Emil Ščuka spolupracuje jako s jednou z nejlepších studentek Mileny Hübschmannové:

„Velmi záhy jsem vstoupila i do nově otevřeného ročníku pro romštináře a nechala se strhnout do víru dění okolo romského hnutí, které se právě znovu probouzelo. Svým způsobem to byla krásná doba plná naděje. Vznikaly romské folklorní soubory, cvičily a získávaly ocenění. Milena nám na hodiny nosila nová a nová dílka nově vznikající romské literatury... Byl to především její hluboce lidský přístup,

kdy s pokorou a otevřeným srdcem přicházela do romských rodin ne poučovat, ale učit se, dozvědět se víc, během rozhovorů probírané osudy silně prožívala a zároveň jakoby mimochodem dokázala svým optimismem a vírou v budoucí lepší situaci Romů nakazit své hostitele.“ (Viková, 2006, s. 8)

Emil Ščuka se často odkazuje na obrovský přínos Mileny Hübschmannové pro rozvoj romské kultury. A to nejen ve vydávání romské literatury, romsko-českého slovníku, ale i pro rozvoj romského národního obrození, v němž, jak uvádí její žákyně Lada Viková, působila ve vztahu k Romům doslova jako **národní buditelka**. Při svém odchodu ještě vštěpovala svým přátelům: *Vakeren pro čhave romanes, mi panen. Andre Anglija imar niko na džanel te vakerel u akana lenge pares, jon akana chuden te sikh'lol, phiren ko gadže te sikh'lo romanes! Ale tumen džanen, te likerem tumari šukar čhib. Mluvte na děti romsky, ať umí mluvit. V Anglii už nikdo romsky nemluví, a jak toho teď litují, dokonce se teď znovu učí, chodí do kurzů ke gádzovským učitelům a učí se romsky! Ale vy umíte, tak si svůj krásný jazyk chraňte.* (Viková, 2006, s. 8)

V současnosti převládají názory zástupců odborné i laické veřejnosti, že Romové v Česku postupně **ztrácejí znalost jazyka** svých předků. Romský jazyk neovládají zejména děti. Právě děti mají s romštinou největší problémy. Jejich rodiče totiž často mají strach z problémů ve škole, a tak na své potomky mluví raději česky. Díky internetu se však v romštině o trochu více než dřív čte a píše. Nejpresnější čísla přinesl **výzkum Semináře romistiky** Filozofické fakulty Univerzity Karlovy provedený na necelé tisícovce žáků základních škol v roce 2008. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že jazyk ovládá dobře jen **30 % dětí**. Zhruba stejný počet neumí romštinu téměř vůbec. Romštinu na aktivní úrovni umí minimálně 60 % Romů nad 40 let (Jiříčka, 2014). V posledních letech je značně diskutována možnost výuky romštiny jako volitelného předmětu. Pro jeho zřízení je potřeba účasti sedm žáků, přesto se v celé České republice k 30. září 2013 romština vyučovala pouze na třech školách. A to na středních odborných školách zejména v oborech sociální péče a sociální činnost (Holíková, 2014) Tuto realitu si uvědomuje i JUDr. Emil Ščuka a proto svoje publikace vydává nejen v českém jazyce, ale současně i v romském překladu. Tak si mohou jeho autobiografickou knihu s názvem *Cikánský baron jsem já* přečíst i Romové a Češi znalí romského jazyka. Tento příběh největší osobnosti romského národního obrození přeložil do romštiny romský národní buditel, spisovatel a aktivista Janko Döme Horváth.

Názor na jazyk a národ od právničky JUDr. Kláry Samkové

„Národ bez jazyka je národ bez srdce. Když zaniká jazyk, zaniká i národ.“

JUDr. Klára Samková

O významu jazyka pro existenci a rozvoj romského národa píše velmi zajímavě jedna ze zakladatelek Romské občanské iniciativy a spolupracovnic JUDr. Emila Ščuky JUDr. Klára Samková. Její jazyk je

neotřelý, ostrý a vrhá osobitý pohled na tuto problematiku. Proto její vyjádření v rozhovoru z roku 2012 uvedeme v naší práci jako podklad pro niterné pochopení, jakými cestami se Romové i jejich vůdčí osobnosti, jako je i JUDr. Emil Ščuka, musejí ubírat:

... Protože Romové, to je SOCIÁLNÍ problém, že? NEEEXISTUJE JEDEN JEDINÝ FUNKČNÍ PROJEKT, který by přinesl Romům TRVALOU změnu... Aby Romové přestali být tou nesmyslně opečovávanou a uměle udržovanou sociální skupinou, museli by pánové přiznat, že Romové jsou NÁROD, a ne nějaká dementní sociální skupina. A museli by jim přiznat NÁRODNÍ práva. Například vzdělávání ve vlastním jazyce. Protože jazyk určuje myšlení. Protože jazyk je nástrojem duše. A o duši by měl pan Z. něco vědět, protože kdysi velmi dávno, když byl ještě člověkem, měl vystudovanou psychologii. No, možná právě proto ví, jak na Romy... jak jim UKRÁST DUŠI. Už konečně, definitivně. Sociálně. Čhavale, máte už ty hřebíky?

Nedávno se objevil průzkum, z něho vyplývalo, že 63 procent Čechů nesouhlasí s tvrzením, že Romové u nás čelí diskriminaci. Zajímavé je, že naopak výsledek průzkumu v celé EU ukazoval, že 75 % všech obyvatel zemí EU si myslí opak, tedy že Romové diskriminováni jsou. Čím to je?

Romská otázka není nikdy posuzována objektivně, vždycky emocionálně. Podle toho, na které straně barikády člověk stojí, je Rom buď vrah, gauner a příživník, anebo naopak absolutní hvězda... Pak existuje třetí meziskupina posuzovatelů. Jsou to Romové tepající do vlastních řad za potlesku majoritní společnosti. Už jich bylo v posledních dvaceti letech mnoho a všichni dopadli stejně. Pár let byli majoritou obtleskáváni a potom buď úplně vypadli z romského hnutí i ze zájmu majoritní společnosti, nebo se radikalizovali. Příkladem může být Ing. Karel Holomek, který se po dvaceti letech neúspěšné snahy o dialog s českou vládou vzdal veškerých vládních funkcí a začal artikulovat své názory tak otevřeně, že ještě před deseti lety by ostatní lidi za náznak takových názorů tvrdě kritizoval. Jenže z historie romského hnutí se nikdo nepoučí. Vždycky přijde nová generace lidí, kteří mají dojem, že se vládě dá zavděčit. Neříkám, že kritika vůči Romům není na místě, v mnoha směrech ano, ale je také nutno mít pochopení. Nikdy nemůžete člověka hodnotit ze své vlastní úrovně, ale vždycky z jeho úrovně, jeho mentálního hlediska, životních zkušeností a intelektu. A z jeho reálných možností, jak sám může pohnout svým osudem. Romové nikdy samostatný stát neměli, a proto nemají ten neustálý zdroj kulturní a osobnostní integrity. Nehodnoťme, jestli někdo čelí nebo nečelí diskriminaci, ale jestli může nebo nemůže rozvíjet svoji vlastní integritu. Romové nemohou rozvíjet svoji integritu, protože jejich jazyk je potlačovaný, je do dneška v ilegalitě. Jestliže je jazyk potlačen, nemůže člověk přemýšlet a když nemůže přemýšlet, nemůže ani formulovat myšlenky, jít k abstraktnímu myšlení. (Samková, 2012)

3. 2 Školy založené JUDr. Emilem Ščukou a jejich místo a význam v současné společnosti

Škola sociálně právní založená Emilem Ščukou v Kolíně

V Kolíně se v roce 1998 udála mimořádná událost: založení první romské střední sociálně právní školy. To můžeme srovnat i s romskou školou založenou v roce 1926 v Užhorodu (viz výše). Po zástupcích města Kolína pronesl doktor Rajko Djurič, prezident Mezinárodní romské unie svoji krátkou a významnou řeč: *V celé Evropě žije asi 12 milionů Romů, ti všichni bez rozdílu pocítují na vlastní kůži diskriminaci. Věřím však, že rozum a tolerance bude v nové Evropě vítězit. Romská střední škola sociální je jedinou svého druhu nejen v České republice, ale i v celé Evropě.* Významná k tomu byla i slova Emila Ščuky, ředitele Nadace dr. Rajka Djuriče, který zdůraznil filozofii vzniku školy pro romské studenty. K tomu oslovil studenty, *aby jejich zájem vydržel po celou dobu studia až do maturity, což bude teprve ten první skutečný úspěch. Vyslovil i přání, aby se studenti naučili samostatně rozhodovat, a to nejen v romských věcech.* (Ščuka In Gronzíková, 1998, s. 3)

Obrázek 26 – Emil Ščuka přednáší na romském semináři „Šaj pes dovakeras“ v Romské střední škole sociální v Kolíně (2004). Foto: archiv SOŠ MaP, dostupné také ve sbírce Muzea romské kultury/ ozn.: F 81/2004/22.

Emil Ščuka usiloval o založení střední romské školy už v roce 1990, kdy v programu Romské občanské iniciativy byla vytvořena i koncepce vzdělávání. Avšak to nebylo možné v důsledku potřeby řešení jiných aktuálních problémů ve společnosti, jako kupř. ohrožování a zabíjení Romů skinheady, rostoucí projevy rasismu, diskriminace, sociální obtíže, nezaměstnanost, otázka občanství a k tomu všemu pasivní přístup vlády i veřejnosti k řešení. Teprve v druhé části devadesátých let nastala změna. Emil Ščuka a Nadace Rajka Djuriče předběhli vývoj na podzim roku 1996 svým novým vzdělávacím programem, který měl vychovat romské poradce pro úřady a romské pedagogické asistenty pro základní

školy. Na úspěch tohoto programu mohla navázat i Sociálně právní akademie. **17. 6. 1998** se uskutečnil slavnostní ceremoniál, při němž 24 absolventů **ročního kurzu sociálně právní akademie** získalo osvědčení. Předávání certifikátů se ujal JUDr. Emil Ščuka, předseda ROI a ředitel Nadace dr. Rajko Djuriče. Jeho slova znamenala velkou motivaci pro absolventy i přítomné: „Já bych si přál, aby si spousta z vás pamatovala, že je mezi námi spousta vzdělaných Romů a že potřebujeme, aby je zejména ti mladší následovali. Budu rád, když se někdo vydá cestou, jakou se vydal Rajko Djurič, který je uznávaným lingvistou, historikem, profesorem na berlínské univerzitě, politikem, spisovatelem a v neposlední řadě rovněž prezidentem IRU – Mezinárodní romské unie.“ O této události se píše v dobovém romském tisku v roce 1998 Romano kurko v článku s názvem Absolventi sociálně právní akademie přísahali věrnost Romům. (-ag-, 1998)

Obrázek 27 – Předávání diplomů v Kolínské střední škole. Foto: soukromý archiv E. Ščuky a SOŠ MaP.

Obrázek 28 – Pozvánka: otevření Romské střední sociální školy, 1. 9. 1998, Kolín. Archiv SOŠ MaP.

1.září 1998 se uskutečnilo slavnostní otevření **Romské střední školy sociální v Kolíně – škola** představovala **první střední romskou školu v České republice**. V rámci slavnostního zahájení proběhla imatrikulace prvních studentů této školy na kolínské radnici za účasti paní starostky Majerové a dalších hostů – prezidenta Mezinárodní unie Romů doktora Rajko Djuriče a Mileny Hübschmannové. Význam školy podtrhl Ščuka (2019, s. 244) ve své autobiografické knize: „**1. září 1998** odstartovala **nová etapa nejen v oblasti vzdělávání Romů, ale i jejich národního obrození...**“ Během dalších dvaceti let existence školy ji **absolvovalo několik stovek Romů, z nichž někteří pokračovali v dalším studiu a dosáhli vysokoškolského vzdělání. Na to jsem osobně hrdý.**“ Tak byla vytvořena i bez státu základna, na kterou v současné době navázaly další pobočky této školy v různých městech České republiky. Odloučená pracoviště školy vznikla následně v Brně, Jihlavě a v Karviné.

Vnitřní pocity ze založení školy od hlavního iniciátora a realizátora školy JUDr. Emila Ščuky zachytila romská redaktorka Jarmila Balážová v časopise Amaro gendalos roce 2002: “Ty začátky jsou spojeny s devadesátým sedmým rokem a rekvalifikačním kurzem, který jsme tenkrát pořídili pro budoucí sociální pracovníky a romské poradce. Po jeho skončení jsme si řekli: ano můžeme začít dělat i školu. Také jsem měl štěstí, neboť jsem našel dobrého kolegu, společníka Seana Nazeraliho, v Čechách žijícího Kanad'ana. Ten s realizací školy hodně pomohl. Rád bych vůbec poděkoval všem, kteří vydrželi, pedagogům, studentům za to, že to nevzdali, rodičům za podporu. Víím dobře, že i když studenti dostávají různá stipendia od Sorose a z úřadu vlády, stejně to nestačí. A ačkoli to pro mnohé rodiče znamená velkou zátěž, přesto svým dětem chtějí vzdělání dopřát, a z toho mám velkou radost. Ale úplně spokojen nejsem a ani být nemohu. Spíš jsem zvědav. Před studenty se teď vinou dvě cesty, první je přejítí na vysokou školu, ale nemusejí uspět, konkurence je dnes veliká. Pak budou muset nastoupit do zaměstnání. A i to je složité, uvažte, kolik maturantů dnes práci nesežene, zvláště v některých regionech. Nakonec se tedy může všechno obrátit proti škole, mohou si říci: na co nám je taková střední škola, když stejně uplatnění nenajdu? Ono je to všechno dvojsečná a teprve čas ukáže, jak si studenti budou schopni najít místo na trhu práce nebo na vysokých školách. Ale již dnes naše absolventka Petra Zajdová jako jedna ze dvou studentů z celé České republiky studuje v Norsku prestižní mezinárodní školu. Připravuje se na studium na vysoké škole v Americe. Měli jsme rovněž nabídku studia v Indii a také na vysoké škole ve Francii, kam je přijat jeden náš student.” (Ščuka, 2002)

“Vy tady vystupujete velmi skromně, děkujete všem ostatním, ale jak to cítíte vy, je to pro vás minimálně zadostiučinění, že se vše skutečně podařilo dotáhnout až do konce?” ptám se. “Tahle škola pro mě znamená citovou záležitost. Jsem strašně rád, když vidím, že je o ni zájem, že se studenti chtějí učit. I když někdy se to snažit trochu ošidit a oklamat učitele, ale to asi ke studentskému životu patří. Je to pro mě citová záležitost, jinak bych to udělat nemohl.”

“Jste prezidentem International Romani Union, ve světě existují některé podobné varianty středních škol. Máte pocit, že by se mohly stát modelem pro další země?” zakončují stání rozhovor poslední otázkou. - “Určitě, třeba maďarské státní romské gymnázium Gándhího patří mezi nejúspěšnější, vychovává romskou inteligenci. Myslím, že romské školy znamenají cestu možná dočasnou, ale v této době nutnou.” (Ščuka, 2002)

K potvrzení správnosti a potřebnosti založení této školy nám mohou sloužit i slova z řad úspěšných absolventů školy. Jeden z nich je David Tišer, známý romský aktivista, umělec a ředitel spolku ARA ART – zabývající se v současnosti uměleckou tvorbou, pořádáním kulturních akcí (divadlo, koncerty, festivaly) a vzděláváním. V symbolicky nazvaném článku Studentem i učitelem v Romské střední škole sociální v časopisu Romano džaniben David Tišer uvádí své vzpomínky na střední školu takto: *Jako Roma mě pochopitelně velice zajímala naše řeč a historie. Díky zmíněným dvěma středoškolským předmětům jsem nabíral zpět ztracené sebevědomí a hrdost a začal jsem být na Romy pyšný. (Než jsem nastoupil do této školy, byl jsem pyšný jen na svou rodinu.) Byla to právě romská škola, která mi otevřela oči a napomohla tomu, že dnes studuji romistiku na FF UK.* (Tišer, 2007, s. 59-62) Ve své autobiografické knize v 23. kapitole píše Emil Ščuka také o zajímavých metodách poznávání romských kořenů pro studenty romské střední školy (Ščuka, 2019, s. 256-258).

Většina studentů hodnotila školu zpětně jako náročnou, s poměrně těžkými přijímacími zkouškami a závěrečnou maturitou. Avšak možnost na ní studovat pokládali a pokládají stále za velkou čest. O významu této školy pro mladou generaci Romů svědčí také další výpověď jedné šestnáctileté studentky: *Mezi Romy je to velká prestiž dostat se sem. Naši jsou na mě pyšní. A já si nedělám iluze: kdybych chodila na střední školu u nás doma, za chvíli bych ji nechala.* Do prvního ročníku Romské střední školy sociální bylo v roce 1998 zapsáno dvaadvacet studentů, budoucích sociálních právníků a poradců pro etnické menšiny. Vedle Romské střední školy sociální vznikl i internát pro ubytování studentů. Roční školné bylo stanoveno ve výši osmnáctisíc korun. Na škole nestudovali jenom děti z výše postavených romských rodin, ale i děti ze sociálně-slabších rodin, kterým většinu školného hradila nadace Rajka Djuriče. (Holecová, Hanousek, 1998)

Zápis soukromé romské střední školy sociální v Kolíně do obchodního rejstříku firem proběhl 13. října 1998. Název školy byl později upraven jako **Střední odorná škola managementu a práva, s.r.o.**, kde jsem měla také možnost pracovat jako odborný a archivační pracovník. Vznik odloučených pracovišť probíhal v Brně, Jihlavě a v Karviné. V roce 2024 proběhla další změna názvu školy: **Akademie pedagogiky, sociální činnosti a hotelnictví – Střední odborná škola, s.r.o.** Ředitelem školy je **JUDr. Emil Ščuka** a **jednatelkou školy** je další významná romská osobnost, **Marta Raichlová**, dlouholetá spolupracovnice a asistentka pana ředitele Emila Ščuky, která se aktivně podílela na činnosti Romské

občanské iniciativy.

V současnosti je profil školy a její činnost prezentována na webových stránkách školy www.sosmap.cz (SOŠ MAP, 2024).

Obrázek 29 – Logo školy SOŠ MaP.

Maturitní obory s vypracováním školních vzdělávacích programů (ŠVP)

Denní studium 4. leté

Dálkové studium 5. leté nebo zkrácené 3. leté

75-41-M/01 Sociální činnost – studijní obor, kde se absolvent uplatní jako pracovník sociálních služeb v různých ambulantních nebo pobytových zařízeních a v terénních službách, při poskytování sociální pomoci dětem i dospělým. Absolvent získává odbornou způsobilost pro práci v oblasti přímé péče a osobní asistence klientům v rámci podpory jejich soběstačnosti a sociální aktivizaci, v oblasti managementu sociálních služeb a péče o dítě v denním režimu do tří let.

75-31-M/01 Předškolní a mimoškolní pedagogika – studijní obor, který připravuje žáky pro kvalifikovanou výchovně-vzdělávací činnost zaměřenou na výchovu a vzdělávání dětí, mládeže a dospělých, rozvíjející jejich osobnost, schopnosti a zájmy. Absolventi se uplatní zejména jako učitelé v mateřských školách, vychovatelé školských a mimoškolních zařízení.

65-42-M/01 Hotelnictví – cílem vzdělávacího programu je příprava odborných pracovníků pro širokou oblast služeb hotelnictví a cestovního ruchu. Absolventi mohou vykonávat odborné činnosti provozní, obchodně-podnikatelské a řídicí v nejrůznějších pracovních pozicích a právně-organizačních formách podnikání.

Učební obory

75-41-M/012 Pečovatelské služby – studijní obor Výchovná a humanitární činnost poskytuje žákům úplné střední odborné vzdělání a připravuje je na výkon pedagogických a osvětových činností. Předmětem pracovního působení je člověk a uspokojování jeho potřeb. Pedagogická problematika se spojuje s činnostmi organizátorskými, administrativně-právními a řídicími (např. ve školních družinách, školních klubech, centrech volného času pro děti a mládež, dětských domovech a domovech mládeže), popř. jako vychovatelé v ústavech. Délka vzdělávání je 4 roky. Absolventi mohou dále pokračovat ve studiu na vysoké škole zejména na fakultách vzdělávajících učitelé v denní formě vzdělávání.

65-51-E/02 Práce ve stravování - denní forma dvouletého studia. Absolventi mohou vytvářet různé formy stravování pro firmy i jednotlivce. To mohou vytvářet v domácím prostředí nebo na výjezdních jednáních pracovníků různých firem a školních zařízení. Může se jednat i o podnikatelskou, samostatně výdělečnou činnost.

Mezi **priority školy** patří: *přátelské prostředí, kvalitní učitelé, příprava na budoucí povolání, důraz na individuální přístup a sociální tolerance.*

Obrázky 30, 31 – SOŠMAP Fotogalerie, 2024.

Motto školy:

„Jsme škola, která je tu pro Tebe.“

„Pomůžeme Ti dosáhnout Tvého cíle.“

Adresa managementu školy SOŠ MaP je Olšanská 55/5 Praha 3130 00, Žižkov. Web školy je dostupný online: www.sosmap.cz. Odloučené pracoviště školy v Brně sídlí na ulici Plynářská 499/1, Brno 602 00. Web školy je dostupný online: <https://sosmapbrno.cz/>. Zástupkyně ředitele pro pedagogickou činnost je Martina Kotišová. Škola má svůj výtvarný a hudební ateliér, odborné učebny, počítačovou učebnu, posilovnu a redakci. Mezi mimoškolní aktivity této školy patří:

❖ Dramatický kroužek Koukej Kámo

Mezi členy mohou patřit všichni, kteří navštěvují 9. třídu ZŠ a chtějí se přihlásit do maturitního oboru; také ti, kteří navštěvují naši Střední odbornou školu managementu a práva, nebo jejich sourozenci. Kroužek je po dramaturgické a režisérské stránce veden v anglickém jazyce.

❖ Školní časopis INFORMATORIUM SOSMAP

Školní žurnál se jmenuje podle nejvýznamnějšího „učitele národů“ Jana Amose Komenského „INFORMATORIUM SOŠMAP... aneb ŠKOLA HROU“. V tomto duchu myšlenek zmíněného učence se otevřeli v školním žurnále „DVEŘE“ čtyřem rubrikám: LABYRINTu SVĚTA, RÁJi SRDCE, SVĚTu V OBRAZECH (ORBIS PICTUS). V závěru se vstoupí do BRÁNY JAZYKŮ OTEVŘENÉ. Výzva: *Piš*

s námi! Příspěvateli mohou být, jak uvádí web školy, *všichni, kteří navštěvují naši Střední odbornou školu managementu a práva, nebo jejich sourozenci, kterým je minimálně 15 let, max. do ukončení SŠ (věk cca 22 let).*

❖ Vzdělávací kurzy – kvalitní profesní vzdělání pro další studium i pro profesionální praxi (SOŠ MaP, 2024)

SOŠMP s. r. o., odloučené pracoviště Jihlava, ulice Čajkovského 25 vznikla v roce 2006 pod názvem Střední odborná škola sociálně-právní. V roce 2008 byla přejmenována na Střední odbornou školu managementu a práva. Je to humanitně zaměřená škola, která se snaží vychovat odborníky schopné pracovat ve veřejné správě, na sociálních odborech, příspěvkových organizacích a charitách. Zástupce ředitele pro pedagogickou činnost odloučeného pracoviště – Jihlava je Mgr. Zdeňka Bočková. Web školy je odstupné online: <https://www.sosmap.cz/jihlava.html>.

SOŠMP s. r. o., odloučené pracoviště Karviná, ulice Mírová 1345/25, 735 06, Karviná. Web školy dostupný online: <https://karvina.sosmap.cz/>. Odpovědnou pracovnící za pedagogickou a odbornou praxi je Mgr. Beáta Lichorobíková, výchovná poradkyně, učitelka pedagogiky a psychologie.

Vyučoványi předměty ve škole jsou: Český jazyk a literatura, Anglický jazyk, Matematika, Občanská nauka, Pedagogika, Psychologie, Hudební, Výtvarná a Tělesná výchova s metodikou, Hra na hudební nástroj, Osobnostní a dramatická výchova, Informační a komunikační technologie, Dějepis, Ekonomika, Biologie, Fyzika, Chemie, Pedagogická praxe, Odborná praxe. Celkem se na škole v Karviné vyučuje 32 hodin týdně od prvního do čtvrtého ročníku. (SOŠ MaP Karviná, 2024)

Obrázky 32, 33– SOŠMaP Karviná – Fotogalerie, 2024.

Z hlediska pedagogického můžeme zdůraznit a pozitivně zhodnotit časté uvádění přivlastňovacího zájmena *Naše škola, Naši učitelé, Náš tým, Naši žáci...* prezentovaného v textech na webu školy (odloučených pracovišť). Považujeme to za vyústění idejí a didaktických přístupů vzniklých na první romské škole v Užhorodu v bývalém Československu, kde se zdůrazňovala potřeba kladného vztahu dětí ke škole, učivu a učitelům. Školy založené Emilem Ščukou také používají tento přístup jako projev humanistické pedagogiky a interkulturní psychologie – zdůrazňují interkulturní soužití mezi pedagogy a studenty, mezi romskými i neromskými osobnostmi ve škole a následně ve společnosti. Jedná se o

podporu společenského, kulturního a pracovního soužití, Romů i neromů. Zde uvádíme příklad vyjádření vedení školy v Karvině: *Na naší škole věříme, že klíčem k úspěchu je kvalitní pedagogický tým. Naši učitelé jsou základním pilířem našeho vzdělávacího systému. Jsou to oni, kdo inspirují naše studenty k učení, podporují jejich růst a rozvoj a předávají jim nezbytné znalosti a dovednosti. Učitelé jsou těmi, kdo vytvářejí prostředí, které podporuje kreativitu, zvědavost a touhu po poznání. Jsou to oni, kdo formují budoucí generace.* (SOŠMAP Karviná, 2024)

Mezinárodní konzervatoř Praha

V říjnu 2007 byla **doktorem Emilem Ščukem** založena **Mezinárodní konzervatoř Praha – International conservatory Prague (MKP)**. Ředitelem se stal JUDr. Emil Ščuka a jednatelkou školy paní Mgr. Jarmila Ščuková. V roce **2012** se součástí Mezinárodní konzervatoře Praha stalo **Divadlo Apollo**, které slouží k prezentaci studentů MKP; od roku 2019 je k tomuto účelu určen i **Kulturní dům Star v Praze Komořanech**.

Mezinárodní konzervatoř je svým přístupem velmi otevřená škola pro všechny zájemce. Ve školním vzdělávacím programu se v charakteristice školy uvádí: *Jsme nová škola zaměřená na obory běžné na ostatních konzervatořích. Nabízíme však kromě klasického vzdělávání i různé specializace. Škola poskytuje možnost studia pro studenty všech národností zvláště s přihlédnutím na dosud opomíjený specifický talent romské menšiny. Pedagogický sbor tvoří uznávané osobnosti. Velice kvalitně máme obsazené herecké a pěvecké oddělení, kde vyučují naši špičkoví umělci, kteří jsou v úzkém kontaktu s provozní praxí, a tak nejsou odtrženi od živého aktivního uměleckého provozu. Ne jinak je tomu i na ostatních odděleních. Jejich zkušenosti zaručují otevřenost a individuální přístup ke studentům. Výuka se odehrává v přátelské atmosféře, zvláště k romským studentům a osobnostem, které vycházejí z intuitivního vnímání světa a hledají si svoje místo v evropské kultuře. Otevírá se zde také možnost studia pro vysokoškoláky, kteří nemohou pokračovat ve studiu na ZUŠ vzhledem k tomu, že stát neposkytuje dotaci na tyto studenty. Dosud absolutorium konzervatoře poskytuje vyšší odborné vzdělání, v jednání je navazující pomaturitní bakalářské studium.* (ŠVP MKP, 2021) Dalším objektem, který slouží výhradně k výukovým účelům studentů konzervatoře je **Školící a vzdělávací středisko Hájemství** u Dvora Králové nad Labem. V tomto vzdělávacím středisku probíhají interpretační kurzy a doučovací kurzy v měsíci květen a červen pro studenty všech ročníků. Pro žáky 1. ročníků probíhají workshopy, adaptační a doučovací kurzy v měsíci srpen a září. Vzdělávání studentů na této škole směřuje ke zvýšení kvality a účinnosti odborného vzdělávání. Cílem je umělecký rozvoj a hlubší vhled do jednotlivých směrů, osvojení si poznatků, pracovních postupů a nástrojů potřebných pro kvalifikovaný výkon povolání a pro uplatnění se na trhu práce. Jak je uvedeno dále v textu Školního vzdělávacího

programu: *neopomenutelným cílem vzdělávání na naší škole je směřovat žáky k tomu, aby respektovali život a jeho trvání jako nejvyšší hodnotu, k vytváření úcty k živé i neživé přírodě, k ochraně a zlepšování přírodního a ostatního životního prostředí a k chápání globálních problémů světa. Vedeme žáky k slušnému a odpovědnému chování, k tomu, aby se ve vztahu k jiným lidem oprostili od předsudků, xenofobie, intolerance, rasismu, agresivního nacionalismu, etnické, náboženské a jiné nesnášenlivosti. Důraz je kladen zejména na rozvoj:*

- ❖ *komunikativních dovedností, jazykového vzdělávání,*
- ❖ *personální a interpersonální dovednosti, dovednosti řešit problémové situace,*
- ❖ *dovedností využívat informačních technologií a odborných dovedností. (ŠVP, 2021-2024)*

Webové stránky školy jsou dostupné online: <https://www.konzervatorpraha.cz/> (MKP, 2019). Škola má zřízenou svoji vlastní **knihovnu** a **studovnu**, které jsou vybavené modernými technologiemi a k dispozici má také své **nahrávací studio**. V přehledu na webových stránkách školy je dostupné **Knížní vydavatelství**, e-shop jako i **školní časopis Lucky Star**, do kterého mohou přispívat studenti, úspěšní absolventi i pedagogové. Na hudební nástroje mají studenti možnost hrát i ve svém volném čase, kupř. na klavíre, pianina, keyboardy apod. na chodbách školy k tomu určenými. Dokonce i jeden elektronický klavír doplňuje vkusný, umělecký interér jídelny školy.

Kultura hraje ve formování kvality života člověka podstatnou roli, protože je svými zákonitostmi zakotvena v duchovním a duševním životě, kde se tvoří ideály mladého člověka. Využíváním zkušeností z programů speciální pedagogiky se škola snaží o vyváženost při tvorbě konkrétních školských učebních plánů, které umožňují tvůrčí přístup při zachování minimálních RVP. Znamená to vychovat mladého člověka schopného vlastního projevu, s rozvinutou schopností proniknout do výrazu a struktury díla, s určitým měřítkem hodnot, s nímž k Posláním oborů na konzervatoři je poskytnout žákům, kteří projeví potřebné předpoklady a zájem o studium, odborné vzdělání a vychovat z nich profesionály, kteří by se dovedli ve svém životě i v životě společnosti uplatnit v tom či onom oboru jako profesionálové, sólisté, hráči v různých seskupeních, herci, moderátoři, zpěváci, nebo pedagogové. umění přistupuje, a vědomím, že i v umění jsou tyto hodnoty výsledkem cílevědomé a ukázněné práce. (ŠVP MKP, 2021)

Studijní obory a zaměření

- **Hudba: 82-44-M/01** denní čtyřleté

Hudba: 82-44-P/01 denní šestileté

Zaměření: dirigování, kontrabas, housle, viola, saxofon, klarinet, příčná flétna, zobcová flétna, trubka, fagot, pozoun, violoncello, harfa, skladba, bicí, cimbál, klavír, akordeon, kl. kytara, el. kytara, basová kytara, lesní roh, lyra, hoboje, el. kytara

- **Zpěv: 82-45-M/01** denní čtyřleté

Zpěv: 82-45-P/01 denní šestileté

Zaměření: klasický zpěv, populární zpěv, rockový zpěv, jazzový zpěv, world music.

- **Hudebně dramatické umění: 82-47-M/01** denní čtyřleté

Hudebně dramatické umění: 82-47-P/01 denní šestileté

Zaměření: herectví, muzikál, muzická a mediální studia.

Každý studijní program má vypracovaný školní vzdělávací program, který je dostupný veřejně na webových stránkách školy. Všechny obory a zaměření lze na MKP studovat v rámci dvou studijních programů, které se liší délkou studia a úrovní dosaženého vzdělání:

- 4-letý program - studium je zakončeno maturitní zkouškou a získáním středoškolského vzdělání.
- 6-letý program - studium je zakončeno absolutoriem a získáním titulu diplomovaný specialista (DiS).

V rámci pedagogického a lektorského sboru působí významní umělci, odborníci ve své profesijní oblasti a podporována je Pedagogická praxe studentů. Jednotlivé oddělení školy:

- **Oddělení muzikálu** (vedoucí Mgr. Daniela Šinkorová)
- **Oddělení muzických a mediálních studií** (Mgr. Eva Papoušková)
- **Oddělení pohybu a tance** (výběrové řízení)
- **Oddělení klasického zpěvu** (Pavčina Senič)
- **Oddělení populárního zpěvu** (Marcela Březinová)
- **Oddělení rockového zpěvu** (Michaela Burianová, DiS.)
- **Oddělení jazzového zpěvu, swingu a world music** (Pavčina Matiová, DiS.)
- **Oddělení skladby aranže a dirigování** (MgA. Jaroslav Pelikán)
- **Oddělení klavíru – hlavní obor** (MgA. Jakub Uhlík, Ph.D.)
- **Oddělení bicích nástrojů** (BcA. Marek Urbánek, DiS.)
- **Oddělení smyčcových nástrojů a klasických strunných nástrojů** (Mgr. Ada Slivanská)
- **Oddělení moderních strunných nástrojů** (David Vaněk, DiS.)
- **Oddělení jazzové hudby** (MOA Jakub Tokoly)
- **Oddělení dechových nástrojů** (Mgr. Lenka Kozderková)
- **Oddělení odborné teorie** (Mgr. et Bc. Jan Rezek, DiS.)
- **Oddělení všeobecné teorie** (PaedDr. Světluše Marešová)
- **Oddělení herectví** (Kateřina Brožová)

Pro zajímavost zde uvádíme výňatek z **Koncepce výchovy mladých herců**

Při výběru i následném studiu je třeba respektovat dnešní možnosti uplatnění herců po absolutoriu.

30 procent mladých herců odchází do stálého angažma v divadlech.

50 procent zůstává na volné noze a uplatní v televizi, dabingu, moderování a příležitostnou práci v divadle, muzikálech. 20 procent se věnuje práci v marketingu a v ostatních uměleckých oborech.

Konzervatoř by měla studenty připravit na všechny alternativy následné obživy a vybrat pro studium vhodné adepty. Výchovné cíle bych rozdělila do těchto kategorií: rozvoj osobnosti, obecná vzdělanost, herecké řemeslo, etika herce, základy všestranné kreativity. (MKP, 2019)

Tato škola, vedená a založená JUDr. Emilem Ščukou, má své významné místo v systému středních škol České republiky. Její specifikou je studium nejenom českých studentů, ale i studentů zahraničních. Mezi studenty mají důležité místo i studenti romští. Tato škola by zasloužila hlubší rozbor do budoucna, avšak nyní se soustředíme jen na vybrané charakteristiky. Důležitá je pro školu i publikační a editorská činnost JUDr. Emila Ščuky, která je zaměřena nejenom na jeho život a celoživotní tvorbu, ale i na přehledné studie o romských hudebnících. Velmi důležitým bylo i Ščukovo založení Muzea romského národního obrození a založení **studentského internetového rádia Rádio In** (<https://www.radioin.cz/>) a **romského internetového rádia Roma radio** (<https://www.romaradio.cz/>)/ Facebook. Jsou to činnosti, ve kterých mohou studenti realizovat spojení svého studia s praxí a rozvíjet své jazykové a komunikační dovednosti. Je to také prostor pro realizaci pedagogické, psychologické a didaktické teorie pod vedením JUDr. Emila Ščuky, o čemž pojednává i naše závěrečná práce.

Významnou součástí práce školy je i prezentace edukačních programů mimo školu. V rámci Muzea romského národního obrození proběhla např. výstava fotografií v Berouně ve spolupráci s výtvarnou prezentací žáků základní školy. Významnou byla i výstava 100 let Romové v Československu v roce 2018. Tyto aktivity jsou zdokumentovány jako východisko pro další činnost, kterou je možno dále analyzovat. To bylo a je i do budoucna cílem naší další práce.

Obrázky 34,35 – Fotografie z výstavy JUDr. Emila Ščuky 100 let – Romové v Československu. Archiv MRNO.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 ROZHOVORY EMILA ŠČUKY A JEJICH OBSAHOVÁ ANALÝZA JAKO ZÁKLADNA PRO ROZBOR VZTAHU A ČINNOSTI EMILA ŠČUKY VE PROSPĚCH ROZVOJE ROMSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

V praktické části představujeme syntézu mediálních výstupů z rozhovorů Emila Ščuky v českých médiích. Jednotlivé rozhovory, jejich přepisy z originálu, přikládáme v příloze této práce (viz Příloha B *Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*). V následující části tyto vybrané rozhovory podrobujeme systematické informační a obsahové analýze. Zaměřujeme se také na ještě hlubší analýzu přínosu osobnosti JUDr. Emila Ščuky pro rozvoj vzdělanosti Romů. Bude k tomu sloužit rozbor jeho teoretických i praktických zkušeností, názorů, postojů i vztahů k různým pojmům, které přinášel rozvoj romského národního obrození i historický vývoj. V něm se stala osobnost Emila Ščuky i se svým psychologickým, pedagogickým a didaktickým uměním výrazným činitelem, který po Sametové revoluci dokázal působit ve společnosti na změny jejich postojů k Romům, ale i ovlivňovat generaci Romů ve směru k rozvoji svého romství v nové společenské situaci.

Popis průběhu sběru dat

V naší práci vycházíme z dlouhodobého výzkumu o životním příběhu a přínosu osobnosti JUDr. Emila Ščuky, ze kterého jsme vybrali přelomové události zaměřené především na oblast vzdělávání a interkulturní výchovu. Výzkum a sběr dat jsme realizovali průběžně od roku 2020 do roku 2023 v rámci své působnosti v Muzeu romského národního obrození a Střední odborné školy managementu a práva. Výstupem naší práce, výzkumu životního příběhu Emila Ščuky jsou rukopisy publikací s názvem *Quo vadis, Romové? Ptá se Emil Ščuka* (Balvín, 2024) a *Rozhovory s Emilem Ščukou* (Farkašová, 2024). Jako zdroje dat nám sloužily dokumenty a materiály, tiskové podklady (přepisy rozhovorů z novinových a časopiseckých zdrojů), audiovizuální a fotografické záznamy z archivů muzeí (MRK, MRNO), vzdělávacích institucí (SOŠ MaP). Další data jsme získali i ze soukromého archivu a webového portálu Emila Ščuky a Jaroslava Balvína, archivu Hnutí spolupracujících škol R, romských a neromských médií, tisku a dalších odborných publikací a internetových zdrojů.

Metodologické hledisko

V praktické části naší práce se zabýváme informační a obsahovou analýzou dokumentů – rozhovorů s JUDr. Emilem Ščukou v českých médiích. Zdůrazňujeme historický význam rozhovorů pro vývoj romského národního obrození po roce 1989. Zaměřujeme se na tvorbu anotací, komentářů a výběr obsahových prvků jednotlivých rozhovorů – hlavních témat, které zachycují důležité výroky Emila Ščuky. Vyústěním našeho výzkumu životního příběhu Emila Ščuky je podkladový materiál pro realizaci

edukačního programu, který je možno uplatnit zejména v oblasti muzejní pedagogiky.

Jak uvádí Lidmila (2019, s. 6) každý dokument lze podrobit tzv. informační analýze. Cílem této speciální informační metody je rozložit dokument na části nebo prvky, pochopit jejich vnitřní strukturu a získat tak informace, které dokument charakterizují z formálního i obsahového hlediska. Výsledkem informační analýzy je sekundární informace (informace o informacích) v přirozeném nebo formalizovaném selekčním jazyce. Informační analýza se s ohledem na přesnost a úplnost obvykle provádí přímým studiem daného dokumentu, tzv. metodou de visu (s dokumentem v ruce). V praxi se rozlišují dva základní druhy informační analýzy – formální a obsahová analýza.

Obsahová analýza, resp. věcná analýza se zaměřuje na věcnou charakteristiku – obsah dokumentu nebo jeho částí. V širším kontextu se zařazuje k výzkumným metodám v kvantitativním i kvalitativním výzkumu v sociologii, psychologii a historických vědách. Cílem obsahové analýzy je původnímu textu porozumět, co nejrychleji a nej přesněji proniknout k jeho podstatě, zkrátit ho (redukovat) a vybrat z něj nejčastěji následující informace: obsah, předmět či téma, časové a prostorové hledisko, čtenářské určení a formu dokumentu. Při této činnosti se mohou vyčlenit určité části původního textu, které pak zachovávají strukturu primárního dokumentu. Možné je také původní text přeformulovat a přetvořit do nové podoby. Tento text je redukován nerovnoměrně, nicméně vychází z jazyka zpracovatele a může tak být srozumitelnější. Výsledkem obsahové analýzy je slovní vyjádření obsahu dokumentu v přirozeném jazyce nebo souhrn věcných selekčních údajů předmětového či systematického selekčního jazyka. Redukovaný obraz dokumentu vyjádřený přirozeným jazykem má podobu **anotace**, referátu či recenze. V případě věcných selekčních údajů se obvykle jedná o klíčová slova, předmětová hesla, deskriptory, případně znaky systematického selekčního jazyka (například Mezinárodního desetinného třídění). Vždy je však cílem předem neurčitelná množina výrazů, která představuje obraz nebo profil dokumentu a reprezentuje ho. Přitom odpovídá na otázku, co je obsahem sdělení, nikoli proč toto sdělení vzniklo a zda je pravdivé. (Lidmila, 2019, s. 9)

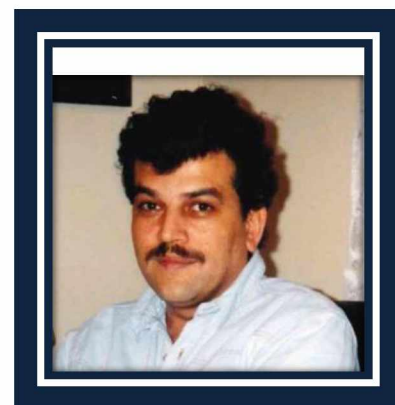
Na samotném počátku procesu je **analýza dokumentu**. Kromě využití identifikačních údajů získaných formální analýzou dokumentu, se provádí vlastní rozbor vnitřních částí dokumentu. V případě, kdy se studium vlastního dokumentu ukáže jako nedostatečné, je možné vyjít i z pomůcek a pramenů nacházejících se mimo objekt zkoumání – anotací v národních bibliografiích, referátů či recenzí publikovaných v odborných časopisech. Na začátku analýzy je nutné stanovit její jednotku. Rozhoduje se mezi dvěma možnými úrovněmi - syntetická úroveň (pracuje s dokumentem jako celkem) a analytická úroveň (zaměřuje se primárně na část dokumentu - kapitola knihy, časopisecký článek). Dále je v rámci analýzy možné vyjít ze samotné struktury textu a výběrově projít místa v textu, kde se nachází nejvíce informací. Účelem studia obsahově důležitých částí dokumentu není osvojení poznatků, ale porozumění danému dokumentu a jeho následná interpretace. (Lidmila, 2019, s. 10-11)

V rámci analýzy dokumentu je možné dle Lidmila (2019, s. 16) přistoupit k druhé fázi označované jako výběr obsahových prvků dokumentu, případně identifikace pojmů. Její podstatou je odhalení jednotlivých témat, určení jejich závažnosti a vzájemných vztahů v dokumentu. Výběr se zaměřuje na všechny pojmy, které nejlépe vystihují obsah dokumentu a jsou v uvedeném kontextu považovány za nejpřesnější – mají pro uživatele potenciální hodnotu. Formálně mají pojmy podobu klíčových slov – jednoslovných nebo víceslovných vyjádření přirozeného jazyka přesně a výstižně charakterizujících sémantický obsah dokumentu. Pro jejich tvorbu neexistují jednotná pravidla, postupy se mohou v jednotlivých informačních institucích i systémech lišit.

Cenným zdrojem informací v pedagogickém výzkumu je obsahová analýza pedagogické dokumentace. Analýza dokumentů patří ke standardní aktivitě jak v pedagogickém, tak v psychologickém výzkumu. V dokumentech se projevují osobní nebo skupinové, vědomé nebo nevědomé postoje, hodnoty, ideje (Hendl 2005, s. 132). Podle Hendla (2005 In Maněnová, Skutil, 2012) také v případě metody obsahové analýzy je možné stanovit její výhody a nevýhody. Výhody: otevírá přístup k informacím, které by jinak nešly získat, data nejsou vystavena působení chyb a zkreslení, jedná se o nereaktivní způsob sběru dat, pomáhá identifikovat časově vzdálené události. Nevýhody: výběr dokumentů záleží na subjektivitě výzkumníka, dokumenty mohou obsahovat původním autorem subjektivně zkreslené výpovědi, někdy bývá interpretace velmi složitá, časová náročnost.

4. 1 Rozhovory s JUDr. Emilem Ščukou v českých médiích a jejich rozbor

JUDr. Emil Ščuka byl již od roku 1982 oslovován řadou redaktorů z českých médií. Důvodem bylo nejen to, že vystudoval jako jeden z mála Romů vysokou školu právní a stal se prokurátorem, ale i to, že vedle této své profese začal téměř současně s nástupem do zaměstnání působit jako režisér a organizátor skupiny Romů ze Sokolova, vystupujících v souboru divadla Romen, založeného podle vzoru moskevského romského divadla Romen, které vzniklo v roce 1930 jako první romské divadlo na světě.

Obrázky 36, 37, 38 – JUDr. Emil Ščuka a divadelní soubor Romen. Archiv MRNO.

Premiéra autorské hry Emila Ščuky s názvem Amaro drom (naše cesta) znamenala i pro českou veřejnost významný počín a konkrétní vhléd do světa kultury romského národa. To nejenom zaznamenala, ale i ocenila i řada českých médií. A tento přínos do nové formy komunikace nejen mezi Romy samotnými, ale i do tak potřebné komunikace mezi Romy a neromy, vyjádřila ve svém článku se symbolickým názvem Co ty lidi dovedou v časopise Tvorba největší znalkyně a propagátorka romské kultury a romského jazyka Milena Hübschmannová.

V následující části práce uvedeme rozbor několika vybraných rozhovorů:

1. ŠTĚPÁNKOVÁ, Zdena a BAREŠ, Jiří. **Romové mezi námi nebo s námi?: neobviňujme se navzájem, hledejme řešení.** Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 28.07.1989, 69-70(176). s. 4. ISSN 0032-6569.
 2. KUDRNOVÁ, Anastázie. **Prokurátor.** Mladý svět, 1989, Roč. 31, č. 14, s. 10-11.
 3. PROBOŠTOVÁ, Drahúše, VEIS, Jaroslav a ZÁVOZDA, Jiří. **Čas pro evoluci ducha** [beseda]. Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988: [Vydání Praha]. Praha: Lidové noviny, 27.09.1990, 3(174). s. 4. ISSN 0862-5921.
 4. ŠÍDLO, Jindřich. **Romům došla trpělivost.** Respekt, 1993, Roč. 4, č. 7 (1993 02 15), s. 5. ISSN 0862-6545. /výběr z rozhovoru na ukázkou
 5. ŠČUKA, Emil. Emil Ščuka: **Nemám rád černobílé vidění.** Práce, 1996, Roč. 52, č. 129, s. 5. ISSN 0231-6374. / pozn.: výběr části o vzdělávání
 6. ŠČUKA, Emil. **Proti strachu a nedůvěře.** Noviny, 1992, Roč. 1, č. 52 (1992 05 18), s. 4. / pozn.: výběr části o vzdělávání
 7. ŠČUKA, Emil a SAMKOVÁ, Klára. **Jde o politické rozhodnutí.** České a moravskoslezské zemědělské noviny, 1992, Roč. 2, č. 124 (1992 05 28), s. 3.
 8. TLUCHOŘOVÁ, Jana a ŠČUKA, Emil. **Lék na tichý rasizmus?** Učitel'ské noviny, 1998, Roč. 101, č. 34, s. 10. ISSN 0139-5718.
 9. ŠEVČÍKOVÁ, Maya. **Emil Ščuka.** Reflex, 2001, Roč. 12, č. 38, s. 38-39. ISSN 0862-6634.
-

Rozhovor číslo 1

ŠTĚPÁNKOVÁ, Zdena a Jiří, BAREŠ. *Romové mezi námi nebo s námi?: neobviňujme se navzájem, hledejme řešení.* Beseda v Praze, 28.07.1989. Foto: Václav Jirsa. In **Rudé právo - orgán Ústředního výboru Komunistické strany Československa, 1989, 69-70(176).** s. 4. ISSN 0032-6569.

[Celý rozhovor viz Příloha B *Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*]

ANOTACE

Monika Farkašová

Text zaznamenává besedu romských a neromských odborníků, specialistů v oblasti identity romské národnosti a harmonizace společenských vztahů ve společnosti se symbolickým názvem: **Romové mezi námi, nebo s námi? Neobviňujme se navzájem, hledejme řešení.** V této besedě, jak je nazvána forma rozhovorů redakce s několika významnými romskými i neromskými osobnostmi, zaujal důležité místo JUDr. Emil Ščuka, jehož reakce na otázky redaktorů a na názory účastníků besedy již obsahovala revoluční myšlenky a vize, zaměřené na politické řešení emancipace romského národa, a to několik měsíců před sametovou revolucí v roce 1989. Tehdy se jeho vize stala základem pro politickou účast Romů na řešení emancipace romského národa svými vlastními silami. Zdůrazňoval také, že hlavní příčinou konfliktů mezi Romy a majoritní společností je absence pracovních příležitostí pro Romy. **Beseda představovala dobrý příklad, jak by se mohly a měly vytvářet základy komunikace a dorozumění mezi lidmi ve společnosti, bez předsudků a na základě vzájemného porozumění. Za tři měsíce po rozhovoru v rámci sametové revoluce 17. listopadu 1989 vytvořil JUDr. Emil Ščuka a další romské osobnosti nejenom diskusní cesty k řešení emancipace Romů, ale konkrétní cesty a metody politické a revoluční.** Jak píšou v záhlaví besedy redaktori, kteří „pozvali kromě těch, kteří se romskou problematikou zabývají, také Romy“, obsahem byly hlavně otázky, proč „si navzájem nerozumíme?“ **Besedy se zúčastnily významné romské i neromské osobnosti: Andrej Giňa, Jitka Gjuričová, Milena Hübschmannová, Bohumil Janouch, Vladimír Oláh, Jan Rusenko, Elena Siváková, Emil Ščuka, Kazimír V ečerka, Petr Víšek.**

Andrej GIŇA (1936-2015) je romský spisovatel, platící za nestora romské literatury. Po celá desetiletí psal svépovídky romsky. Jeho souborné dílo vyšlo pod názvem Pařiv: Ještě víme, co je úcta. Vyprávění, úvahy, pohádky. Triáda, 2013. (<https://www.kosmas.cz/knihy/190678/pativ/>). Svazek je výběrem z díla romského spisovatele Andreje Gini (* 1936), který přináší na jednom místě a v logickém uspořádání přehled toho nejvýznamnějšího, co za svůj život napsal. (<http://www.i-triada.net/index.php?str=detail.php&id=186>).

Jitka Gjuričová (*1948). Mgr. Jitka Gjuričová, ředitelka Odboru prevence kriminality, Ministerstvo vnitra Česká republika. (Viz online: <https://www.mvcr.cz/clanek/kontakty-odboru-prevence-kriminality-ministerstva-vnitra.aspx>).

Milena Hübschmannová (1933-2005). Byla významná česká vysokoškolská pedagožka, indoložka a také zakladatelka české romistiky na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Je autorkou řady knih o romské kultuře a 3 Milena hübschmannová je jednou z nejvýznamnějších osobností romského národního obrození.

(Viz online: <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/milena-hubschmannova-46174>).

Bohumil Janouch. Ve své době zástupce ÚV KSČ.

Vladimír Oláh (1947-2012). Významný romský básník, jediný, který se stal členem Obce českých spisovatelů. Jeho dílu a životu věnoval Jaroslav Balvín výstavu, otevřenou v den jeho pohřbu 12. 2. 2012. Viz: Jaroslav Balvín věnoval svou výstavu zesnulému spisovateli Vladu Oláhovi. O Roma Vakeren. Srov. (<http://romove.radio.cz/cz/clanek/24735#2>).

Jan Rusenko. Romský aktivista, vedoucí vynikajícího romského souboru Perumos (v romštině znamená blesk). Známý se stal svým vystoupením spolu s Emilem Ščukou na Letenské pláni 25. 11. 1989, kdy podpořili Romové Občanské forum a sametovou revoluci. (Viz fotografie a text online: <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/romove-a-sametova-revoluce-v-roce-1989.800-tisic-lidi-na-letne-skandovalo-at-ziji-romove>).

Elena Siváková. V době rozhovoru předsedkyně Základní organizace Československého svazu žen v Praze.

Emil Ščuka (*1957). Je bývalý prokurátor, později pak politik, předseda Romské občanské iniciativy a prezident International Romani Union. V současnosti (2007-2024) působí jako ředitel Mezinárodní konzervatoře Praha - International Conservatory Prague, s.r.o. Založil Muzeum romského národního obrození v Praze. (Viz více internetový odkaz: https://cs.wikipedia.org/wiki/Emil_%C5%A0%C4%8Duka_a_%C5%A0%C4%8Duka,_Emil:_Cik%C3%A1nsk%C3%BDy_baron_jsem_j%C3%A1,_2019).

Kazimír Večerka (*1949) Učitel Katedry sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Publikace: Večerka, K. - Hulmáková, J. - Štěchová, M.: Mladiství v procesu poruchové socializace. ISBN 978-80-7338-184-4. (Viz <https://ksoep.ff.cuni.cz/cs/okatedre/lide/vecerka-kazimir-phdr-csc/>).

Petr Víšek Člen Katedry sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Specializuje se na romskou politiku v České republice a na řízení sociální politiky. Publikace: Romové - Hledání sebe sama, Praha 1989, spoluautor s Dr. E. Davidovou. Příloha Tvorby. Preventivní role sociální politiky, Sociální politika 7-8/1993. Romové v České republice (spoluautor), 2000. Romové ve městě, Praha, 2002, editor a autor kapitoly (viz online: <https://ksoep.ff.cuni.cz/cs/okatedre/lide/visek-petr-ing/>).

JIRSA, Václav (5. listopad 1938) je český fotograf a fotožurnalista, zabývá se především sportovní fotografií. Dále jsou významné jeho fotografie z hudebního prostředí (festival Pražské jaro) a fotografie Prahy. V letech 1964-1988 byl fotografem deníku Večerní Praha. V roce 1989 přešel do redakce deníku Právo, dříve Rudé právo. (LÁBOVÁ, Alena. Česká novinářská fotografie 1945-1989. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2019. 609 s. ISBN 978-80-246-3713-6. Kapitola Nová společnost, nová fotografie 1948-1956, s. 125-129.

Ing. HOFFMANN, Karel (1924-2013) byl český a československý politik Komunistické strany Československa, ministr vlád ČSSR a poslanec Sněmovny lidu Federálního shromáždění za normalizace. Během srpnové invaze v noci 21. srpna 1968 nechal zastavit vysílání Československého rozhlasu, aby nemohlo být odvysíláno Provolání Všem lidu ČSSR. (Karel Hoffmann – politik. Viz internetový odkaz: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Hoffmann_\(politik\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Hoffmann_(politik))).

PAVELČÍKOVÁ, Nina. Změna v politice státní moci vůči romskému obyvatelstvu na sklonku osmdesátých politik) [https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Hoffmann_\(politik\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Hoffmann_(politik))).let (aneb co KSČ už nestihla). In Romano džaniben, časopis romistických studií, 2/2015, s. 71-96. Ta rozebírá dokument z Národního archivu, fond Karel Hoffmann, který obsahuje záznamy z jednání vlády s představiteli Romů, mezi nimiž byl i JUDr. Emil Ščuka, a které se udály 3. 11. 1988, další 4. 1. 1989 a staly se základem pro usnesení KSČ ze dne 3. 2. 1989. Ačkoliv výsledky těchto jednání již nemohly být do sametové revoluce realizovány, přesto podávají obraz o snahách romských představitelů o řešení závažných romských otázek.

Informační a obsahová analýza

Monika Farkašová

Historické souvislosti

V dubnu 1986 se podle **Petra Víška** skupina Romů (Baláž, Gergel, Oláh) obrátila dopisem na ÚV KSČ s žádostí o řešení problémů Romů. Tato skupina následně vytvořila v **roce 1987 přípravný výbor Svazu Romů v ČSSR**. V červnu 1988 se konala další schůzka na ÚV KSČ za účasti **Tibora Baláže** a **Vlado Oláha**, kde bylo tehdejším vedením ostře konstatováno, že „ustavení etnicky pojaté společenské organizace by bylo krokem velmi problematickým s pochybným výsledkem“, že ovšem **navázání „námi řízeného, ne z vnějšku vnucovaného dialogu se samozvanými mluvčími romského etnika ostatně považujeme v současnosti za účelné“**. Další setkání se podle Víška uskutečnilo **4. listopadu 1988 v hotelu Praha**. Na poradě se za Romy dostavili **ing. Holomek, E. Baláž, M. Demeter, V. Oláh, E. Ščuka** a další, celkem asi 20 lidí. Přijal je tajemník ÚV KSČ **ing. Karel Hoffmann**. Následovalo ještě formální, nic neřešící setkání 14. ledna 1989 (Romea, 2020) ¹³ I když je setkání na úrovni tajemníka ÚV

KSČ považováno za formální a nic neřešící, přeci jenom bylo určitým završením procesu, který začal v dubnu 1986 dopisem skupiny Romů, který navrhoval změny v situaci Romů a vedl k vytvoření přípravného výboru Svazu Romů v ČSSR, v roce 1987. Tyto postupné kroky vedly i ke schůzce v roce 1988, v níž se účastnil i **JUDr. Emil Ščuka**, který změnil místo prokurátora v Sokolově za místo v Praze. Byly to postupné kroky, které vytvářely i základnu, z níž vycházely i takové rozhovory, jakým byl i ten v Rudém právu v roce 1989. Obrat oproti dříve převládající paternalistické politice vládnoucí KSČ můžeme zaregistrovat ve výše uvedených slovech, že ustavení etnickypojaté romské organizace by bylo krokem problematickým a s pochybným výsledkem, ale že **navázání námi řízeného dialogu se samozvanými mluvčími romského etnika je považováno dané situaci za účelné!** Tak se pomalu vytvářely podmínky směřující i k pozváním do diskusí v médiích o potřebách změn v situaci Romů. **Zaběhaný paternalistický systém se projevoval i ve výše uvedené diskusi, kdy v úvodu redaktorů napsali, že pozvali odborníky na romskou problematiku... a také Romy...**

Analýza diskuse, besedy

Kdo byli ti pozvaní odborníci na romskou problematiku? To také vystihuje, na co se zaměřovala dřívější politika státu ve vztahu k Romům. V besedě se zúčastnil pracovník Ministerstva práce a sociálních věcí **Petr Višek**, který zde také zdůraznil, že většina Romů je evidovaná z důvodu sociálních podpor. Byl tu pan **Kazimír Večerka** z Kriminologického ústavu, který akcentoval kriminální činnost Romů a tázal se ve vztahu k přítomným romským osobnostem, jaké v romské kriminalitě vidí důvody. V besedě se účastnila i **Jitka Gjuričová**, v té době sociální kurátorka, která hovořila o problematické sociální situaci Romů, která se zhoršuje i příchodem Romů ze Slovenska. Zástupce Ústředního výboru KSČ **Bohumil Janouch** vyjádřil i v reakci na názory přítomných romských zástupců Romů výše prezentované stanovisko strany zastupované tajemníkem **Karlem Hoffmannem**, že „námi určovaný dialog se samozvanými romskými mluvčími je vzhledem ke společenské situaci účelný“. V souladu s tímto stanoviskem **Bohumil Janouch**, který dostal slovo závěrem (znovu v linii dřívějších zvyklostí vedoucí úlohy strany), že přínosem je už to, že se **problematika dostala na jednání politického orgánu a že se její řešení připravovalo za účasti šestnácti romských aktivistů**. Zvýraznil to, aby se přijaté závěry realizovaly v každodenní praxi při dodržení zásady konstruktivního dialogu za přítomnosti zástupců Romů všude tam, kde se bude jednat o jejich životní záležitosti.

Mezi řešením mnoha složitých problémů ve společnosti se romská otázka stala jednou z významných k řešení. Výrazné názory a návrhy na řešení romské problematiky předkládal v

besedě **JUDr. Emil Ščuka**. Jeho konstruktivní myšlenky se vytvářely i jako reakce na stanoviska zúčastněných odborníků a můžeme je pro přehlednost strukturovat do několika bodů:

- **Reakce na tvrzení Petra Víška**, že Romy sledujeme jen jako problémovou skupinu, až jejich počet je 391 tisíc: Emil Ščuka se vyslovil k tomuto tvrzení s nesouhlasným stanoviskem: *Podle mého názoru převládají Romové, kteří pomoc státu nežadají a nepotřebují. Žijí řádným způsobem života. Je třeba vidět i úspěchy, kterých dosáhli. Jednostranný pohled škodí celé společnosti a především řádným Romům. Domnívám se tedy, že Romů v ČSSR je neoficiálně dvojnásobný počet, než uvádějí statistiky.*
- **Emil Ščuka konstruktivně reagoval i na otázky specialisty na kriminalistiku Kazimíra Večerky**, který měl **konkrétní dotaz**: *Co udělají romští aktivisté pro snížení kriminality v situaci, kdy každý desátý odsouzený pachatel je Rom? ... Nesetkal jsem se ještě s programem romských aktivistů, v kterém by naznačili, jak chtějí napomoci snížit kriminalitu a další negativní společenské jevy.* Na tento dotaz reagoval Emil Ščuka souhlasem, ale akcentoval (a určitě i podle našeho souduz hlediska svých znalostí prokurátora), že *je třeba vyhlásit boj kriminalitě a že to musejí udělat sami Romové. Ale důležitá otázka, kterou rozvíjel i v další své činnosti jako politik byla otázka platformy? Romové to nemohou činit jen jako soukromé osoby, je potřeba pevný, institucionální základ...*
- **JUDr. Emil Ščuka reagoval i na redaktory zprostředkovaný názor veřejnosti**, že společnost romským občanům velmi přeje. A že se lidé ptají na proporcí stejných práv i stejných povinností pro všechny členy společnosti.
Emil Ščuka na tyto otázky uvedl, že *v sociální politice se pro Romy udělalo hodně a většina Romů v Čechách žije dobře. Nadále však žijí dosti izolovaně od ostatního obyvatelstva, veřejné mínění, až na výjimky, není Romům nakloněno a proto se Romové jen těžko prosazují ve společenském, politickém a kulturním životě. Podle Emila Ščuky je řešením přiznat Romům v ústavě kromě obecných práv a povinností navíc právo na identitu, přiznat jim zvláštní statut národnostní menšiny či etnické skupiny. Teprve potom bude jasné, co Rom může a co musí.*
- Redaktoři nadhodili i otázku, že v **poslední době se často hovoří o jakémisi kulturním obrození**. Co to znamená a jaký vliv může mít na rozvoj romské populace?
A kompetentněji na tuto otázku nemohl reagovat nikdo jiný, než právě JUDr. Emil Ščuka, který svou kulturní činností již od začátku osmdesátých let rozvíjel skutečné

romské národní obrození, které je v současné době potvrzeno i založením Muzea romského národního obrození v Praze pod jeho vedením.

Slova Emila Ščuky: *Od počátku osmdesátých let můžeme zaznamenat obrovský pokrok v rozvoji kultury, a tím i sebevýchovy. Veřejnost romské soubory přijímá. Mladí, kteří kulturně využívají volný čas, nejsou také tolik delikventní. Romská kultura plní několik významů:*

- mládež v ní nachází pozitivní vzory, které jí doposud chyběly,
- pozitivně se zvyšuje sebevědomí Romů,
- pomalu se začíná odstraňovat vzájemná izolovanost,
- romská kultura má možnost přetvářet po staletí formované negativní názory veřejnosti na Romy,
- do budoucna by se mělo uvažovat i o založení profesionálního divadla, po vzoru moskevského. Jejich divadlo Romen patří mezi nejoblíbenější nejen v SSSR, ale i v zahraničí, své profesionální soubory mají Romové i v PLR, MLR a v Jugoslávii. U nás, v ČSSR, mají i méně početné národnosti svá divadla, například Ukrajinci v Prešově, Poláci v Těšíně, Maďaři v Komárně, romská kultura by se měla aktivně využít v procesu socialistické integrace Romů,
- na folklorním festivalu ve Strážnici v roce 1988 romský program byl přijat s největšími ovacemi jak diváky, tak porotou, která mu udělila hlavní cenu.

Tuto významnou část rozhovoru doplnil i **Bohumil Janouch** informací o přípravě romského časopisu s celostátní působností pod federálním ministerstvem práce a sociálních věcí, i když sociální problematika bude tvořit jen část obsahu. *Velký význam bude mít pro popularizaci pozitivních vzorů společensky úspěšného Roma i třeba pro metodické řízení činnosti romských klubů. A Petr Višek z tohoto ministerstva doplnil, že časopis by měl užívat český a slovenský jazyk i romštinu. V romštině zde budou publikovány slovesné, literární útvary. Romština se bude používat převážně tam, kde bude oslovení účinnější.*

A na to, že romské národní obrození má skutečně reálný základ, reagovala i významná romistka a doslova národní buditelka Romů **Milena Hübschmannová**: *Pod pojmem romská kultura zatím kdekdo viděl jen folklor – hudbu, zpěv a tanec. Já jsem teď zaplavena romskou literaturou. Je to doslova exploze.* Ta také z vědecké pozice spolu s ostatními přítomnými Romy, spisovateli a aktivisty – Andrejem **Giňou**, Vlado **Oláhem**, Elenou **Sivákovou** a Janem **Rusenkem** zdůraznila rozdíl mezi Romem a cikánem, právo Romů na svoji identitu, právo na svoji kulturu a prezentaci své historie nejenom do minulosti, ale i z hlediska historické perspektivy.

Význam besedy

Beseda měla svůj význam, protože ukázala, **jakou cestou jít dál** v prohloubení emancipace romského národa. A to, jak redaktoři na začátku uváděli, že pozvali odborníky, **a také Romy**, se ukázalo jako příliš úzké vymezení. Romové i prostřednictvím tohoto rozhovoru ukázali, že o svých životních otázkách mají právo nejenom hovořit, ale i provádět změny k realizaci svého obrozování. V tomto směru se ukázal i význam **JUDr. Emila Ščuky** jako nejenom vizionáře, ale i realizátora dosahování konkrétních cílů romské emancipace. I ve spolupráci s Milenou **Hübschmannovou** a dalšími romskými osobnostmi. Velmi výstižně ukázal podstatu obrozovacího procesu v oblasti formování romské literární tvorby **JUDr. Emil Ščuka**. (Viz Emil Ščuka: Na večeru věnovaném vzpomínce na Milenu Hübschmannovou. In Romano džaniben, ňilaj 2006, s. 333-339) V každém obrozovacím procesu byla důležitá motivace, směřující od vůdčích osobností k jednotlivcům i k širšímu kolektivu lidí. A to Milena Hübschmannová uměla. Ať už šlo o jednotlivé Romy, kteří se pod jejím vlivem stávali spisovateli, jako byl Andre Giňa, Elena Lacková a jiní, nebo velké plénum Romů, kterým M. Hübschmannová přednášela o romské literatuře. Emil Ščuka, který byl často jejím vděčným posluchačem, o této síle motivace k národnímu romskému sebevědomí na vzpomínkovém večeru na počest M. Hübschmannové, pořádaném občanským sdružením Romea, řekl: *Milena dokázala nesmírně motivovat lidi. Nesmírně! Člověk, když se tak zamyslí, tak chce být chválený, ale nedostává se mu tolik štěstí, aby ho lidé chválili. Ale je to lidské a Milena to právě uměla. A ještě ona uměla pochválit, ona uměla motivovat, tak lidemto dodávalo strašně moc velkou sílu, aby mohli něco dokázat.* (Emil Ščuka: Na večeru věnovaném vzpomínce na Milenu Hübschmannovou. In Romano džaniben, ňilaj 2006, s. 334-335. Zvýraznila MF)

Rozhovor číslo 2

KUDRNOVÁ, Anastázie. *Prokurátor*. Rozhovor s JUDr. Emilem Ščukou. In **Mladý svět, 1989**, roč. 31, č. 14, s. 10-11.

[Celý rozhovor viz Příloha B *Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*]

ANOTACE

Monika Farkašová

Na jaře 11. března roku 1989 vyšlo monotematické číslo časopisu Mladý svět, které se zaměřilo na otázky Romů. O tom svědčí i obálka tohoto čísla (Mladý svět, číslo 14, XXXI. ročník) na níž jsou vypočítány stránky, které se romskou tematikou zabývají (prakticky všechny od strany 4. do strany 23). Celostránkový podklad této obálky tvoří výmluvná fotografie **Karla Cudlína**, zobrazující romskou matku a čtyři děti v řadě, sledující televizní program. Zřejmě i to je symbolika nad tímto obrazem skoro výhrušného nadpisu: **MILIÓN ROMŮ bude v Československu žít za pouhých třicet let.**

Informační a obsahová analýza

Monika Farkašová

O historických souvislostech

Ve výše uvedeném rozhovoru z 28. července roku 1989 se zmiňoval **Emil Ščuka** o významném úspěchu romské kultury ve Strážnici v létě roku 1988. I to považujeme za impuls ke změnám, které probíhaly v souvislosti s jednáním romských osobností s představitelem ÚVKŠČ **Karlem Hoffmannem**. I tato jednání vedla postupně k uvolňování paternalistického přístupu k Romům a zapojení jejich vlivu na společenské události, směřující k revolučnímu podzimu roku 1989. V přehledu tedy uvedeme tyto souvislosti, které předcházely i vydání monotematického čísla časopisu Mladý svět, v němž byl uveřejněn i významný a v mnohém ostatní Romy ovlivňující rozhovor **Emila Ščuky** jako romského prokurátora.

Monotematicčnost čísla, zaměřeného na romskou problematiku, vycházela i z výše popisovaného procesu zájmu ÚV KSČ realizovaného tajemníkem **Karlem Hoffmannem** za účasti romských osobností, mezi nimiž významné místo zastával také **JUDr. Emil Ščuka**. Jeho

pozice prokurátora zaujala i redaktorku Mladého světa Anastázií Kudrnovou, která s ním realizovala zajímavý rozhovor o situaci Romů v této době s názvem Prokurátor.

Mladý svět byl týdeník, který vycházel od roku 1959 do roku 2005 a později se stal oficiálním časopisem SSM. Jednalo se o jeden z nejčtenějších československých časopisů, který ve svých nejlepších dobách vycházel ve statisícových nákladech. Jeho předchůdcem byl Mladý svět, který vycházel od roku 1929 do roku 1945. Působili v něm například fotožurnalisté Oldřich Škácha, Leoš Nebor, Jan Bartůšek, Pavel Dias, Miroslav Hucek, KAREL CUDLÍN, Miroslav Zajíc nebo Jan Šibík. Publikovali nejen záběry ze všedního dne, ale také několikastránkové reportáže a fotoeseje ze života mladých lidí, záběry z celého Československa i momentky z cest. Kromě fotografií v něm působila celá řada významných českých novinářů – například český fejetonista Rudolf Křesťan, publicista Petr Hora-Hořejš, scenárista a spisovatel Radek John, reportér Josef Velek a další. K oblíbenosti a kvalitě časopisu značně přispěl Petr Adler, zejména svými rozhovory s významnými zahraničními umělci a vědci. (Viz online: https://cs.wikipedia.org/wiki/Mlad%C3%BD_sv%C4%9Bt).

Karel Cudlín (* 28. června 1960 Praha) je český fotograf, zabývající se převážně dokumentární fotografií. Působí i jako pedagog. Spolupracuje s vydavatelstvími, televizemi a filmovými produkcemi v České republice i v zahraničí. V letech 1997–2003 byl jedním z oficiálních fotografů prezidenta Václava Havla. Získal v soutěži Czech Press Photo celkem šestnáct cen. V roce 2008 obdržel cenu Revolver Revue. V roce 2016 habilitoval na FAMU docentem. Pracuje v cyklech, známý je například odchod sovětských vojáků z Československa, komunistické slavnosti, Lucerna, ROMOVÉ, uprchlíci, Ukrajina, Izrael, zázemí Národního divadla (které vyšlo v roce 2005 knižně). (Viz online: https://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Cudl%C3%ADn).

Pro přehlednost uvedeme v následující tabulce strukturu širších historických souvislostí na základě informací ze Ščukovy biografické publikace z roku 2019 s názvem *Cikánský baron jsem já* (ŠČUKA, Emil. 2019. *Cikánský baron jsem já*. Praha: Knihovna Václava Havla o.p.s., 2019. ISBN 978-80-874902-5-9).

Tabulka 2 – Události přípravy politické strany Romů ROI 1988-1989

Počátek roku 1988	Nabídka od Ústavu lidového umění ve Strážnici připravit a režirovat samostatný komponovaný pořad o romské kultuře pro strážnický folklorní festival s mnohaletou tradicí.
Léto roku 1988	Konání Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice s účastí romského programu v režii Emila Ščuky . O významu tohoto programu a vůbec romské kultury pro Romy i společnost hovořil i Emil Ščuka na významném setkání odborníků a romských předních osobností v redakci Rudého práva v besedě, zveřejněné 28. července 1989. Zmiňoval, že pozitivně byli přijati obecně romští umělci a tento program získal první cenu za režii. (Viz Romové mezi námi, nebo s námi? Neobviňujme se navzájem, hledejme řešení. Besedu zpracovali Zdena Štěpánková, Jiří Bareš. In <i>Rudé právo</i> , pátek 28. července 1989, s. 4).
srpen, říjen 1988	Demonstrace proti komunistickému režimu , tvrdě potlačené. (Ščuka, 2019, s. 97).
Listopad 1988	Vznik 153členné komise KSČ a Národní fronty pro přípravu nové ústavy, která měla být přijata po XVIII. sjezdu KSČ v r. 1990. Emil Ščuka se stal členem jedné z pracovních komisí společně s Otakarem Motejlem a Zdeňkem Dienstbierem, předsedou Československé kardiologické společnosti. (Ščuka, 2019, s. 98).
Listopad 1988 (za 3 dny poté)	Emil Ščuka se stává členem nově vzniklého Výboru pro lidská práva , kde společně s Otakarem Motejlem a předsedkyní Helsinského výboru Libuší Šilhánovou žádali propuštění politických vězňů včetně Jána Čarnogurského. Výbor fungoval až do sametové revoluce. (Ščuka, 2019, s. 98).
3. listopad 1988	První porada s Karlem Hoffmannem k problematice romského obyvatelstva.
10. prosinec 1988	Demonstrace na Škroupově náměstí , kterou pořádala: Charta 77, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, České děti, Hnutí za občanskou svobodu a Nezávislé mírové sdružení. K shromážděným promluvil Václav Havel, který požadoval propuštění politických vězňů. (Ščuka, 2019, s. 97-98).
14. leden 1989	Druhá porada s Karlem Hoffmannem k problematice romského obyvatelstva.
3. únor 1989	Závěrečné usnesení ÚV KSČ vzniklé mimo jiné na základě předchozích dvou jednání s Karlem Hoffmannem.
11. březen 1989	Vyšlo velké monotematické číslo <i>Mladého světa</i> o Romech: MILIÓN Romůna obzoru. [Postavení a perspektivy Romů, Československo.] Naps. Petr Víšek, Luboš Beniák, Milan Kruml, Jiří Franěk, Marek Hlavica, Dana Emingerová, Emil Ščuka, Anastázie Kudrnová, David Vondráček, Vladimír Kotlář, Milena Hübschmannová a Marek Šálek. Přísp. Ján Toráč, Věra Nová, Daniel Bango, František Maczala, Arnold Moskalikov, Josef Košala, Jitka Gjuričová a Filip Pacík. <i>Mladý svět</i> , r. 31, 1989, č. 14, s. 6-16, 20-21 a obálka s. 1, 12 obr. <i>Mladý svět</i> , ročník 31, číslo 14, 11. 3. 1989.
11. březen 1989	Velký rozhovor s Emilem Ščukou v <i>Mladém světě</i> , který motivoval hodně Romů (Ščuka, 2019, s. 99): Rozhovor s názvem Prokurátor: KUDRNOVÁ, Anastázie. 1989. Prokurátor. In <i>Mladý svět</i> , ročník 31, číslo 14, 11. 3. 1989, s. 10-11.
Květen 1989	Propuštění Václava Havla z vězení , k němuž byl odsouzen soudkyní Danou Špírkovou v únoru 1989.

Květen 1989	Akce: Když se sejdou přátelé. „KSC ² byla dotlačena k jednání s Romy, protože po celé republice tehdy začaly vznikat různé iniciativy a aktivity a Romové se začali ptát: Jak to, že my takovouhle šanci nemáme? Z tohoto důvodu zorganizovali v květnu 1989 akci nazvanou Když se sejdou přátelé, nakterou byli pozváni všichni, kteří se touto problematikou už nějakým způsobem zabývali – Hübschmannová, Ščuka, Oláh, Rusenko, Lacková. A tam vznikla myšlenka na založení Romské občanské iniciativy.“ (Mencl 1995, s. 11 In Pečínka, 2003, s. 2).
Květen 1989	Velké setkání Romů v Rokycanech realizované v duchu romských zvyků na základě propojení Romů, kteří po roce 1989 sehráli významnější roli: Ondřej a Andrej Giňovci, Vojta Žiga, Lád'a Rusenko, Margita Reiznerová, Zdeněk Guži, Janko Horváth. Účastnil se i Petr Víšek. Probíhala diskuse o možnosti zřídit pod Národní frontou romský spolek. Jen Emil Ščuka navrhoval zřídit politickou stranu proti všem jiným návrhům. Bylo to jeho revoluční rozhodnutí proti opatnickému a vyčkávajícímu postoji jiných romských osobností (Ščuka, 2019, s. 99).
28. červenec 1989	Zveřejnění obsahu besedy: ROMOVÉ mezi námi, nebo s námi? [Beseda.] Přísp. Andrej Giňa, Jitka Gjuríčová, Milena Hübschmannová, Bohumil Janouch, Vladimír Oláh, Jan Rusenko, Elena Siváková, Emil Ščuka, Kazimír Večerka a Petr Víšek. Zaps. Zdena Štěpánková a Jiří Bareš. <i>Rudé právo</i> , r. 69,28. 7. 1989, s. 4.
Léto 1989	Při MPSV vyšlo první číslo romského časopisu <i>Lačo lav</i> (Dobré slovo). (Hmatatelný výstup Hoffmannovy komise). Šéfredaktor Vincent Danihel z Bratislavy, Emil Ščuka byl spolu s Milenou Hübschmannovou v redakční radě a po listopadové revoluci byl časopis převzat Romskou občanskou iniciativou (Ščuka, 2019, s. 99). Na zahájení činnosti v prvním roce obdržel časopis 700 000 Kč. (Ščuka, 2019, s. 195).

Analýza rozhovoru

Každý rozhovor je určován i pohledem zúčastněných osobností. V rozhovoru s názvem Prokurátor je vycítit poněkud nadlehčený tón, schopnost být nad věcí všedního života a nazývat diskutované otázky i s trochou inteligentního, kultivovaného humoru. Podle našeho soudu je to i tím, že paní redaktorce **Anastázii Kudrnové** (1965) bylo v té době 24 let a **JUDr. Emilu Ščukovi** (1957) se blížila tzv. Kristova léta. Ve své knize s názvem *Cikánský baron jsem já* (Ščuka, 2019) autor Emil Ščuka ukazuje, že jeho biografie není jenom o jeho osobním životě, ale zahrnuje svým zaměřením i rodinný a skupinový život Romů, pohled na hlubokou kulturu Romů v různých oblastech jejich života. Už úvod redaktorky byl výmluvný a svědčil o vztahu Romů k hodnotám: Bratři měli hned po základce jako kopáči a dělníci velké peníze a Emila litovali, že je chudák, musí se učit a nicz toho nemá... *Avšak nejmladší syn z deseti dětí maminky Pavlíný Ščukové potřeboval vzdělání, aby se dostal na vytouženou uměleckou dráhu režiséra na DAMU. Sice se tam nedostal a musel zvolit profesionální dráhu prokurátora, ale uměleckým směrem se zabývalv mimopracovní činnosti prakticky celý život (založení divadla **Romen** v Sokolově téměř současně s nástupem do zaměstnání v roce 1982, režie uměleckých vystoupení na festivalech ve Strážnici a na dalších akcích).*

Dnes je **JUDr. Emil Ščuka**, tedy na jaře 11. března 1989, kdy byl rozhovor zveřejněn, prokurátor a hlavně pořad Rom, píše v rozhovoru redaktorka **Anastázie Kudrnová**. Již předem toto konstatování ukazuje určitou problematičnost vystudovaných romských intelektuálů ve vztahu ke svému romství, což Emil Ščuka vysvětluje i v další části rozhovoru: *Jak říká, intelektuála Romové berou jen tehdy, když vidí, že jim v jejich problémech může pomoci a nestydí se za to, že je Rom. Ve většině případů ale Rom na vysoké škole otočí a své romství zapře. V opačném případě by se úroveň Romů dávno musela zvednout. A na otázku redaktorky po důvodu tohoto počinání Emil Ščuka uvádí: Těžce vystudovali. Nechtějí mít problémy. Předpokládají, že je kolektiv bude líp brát, když zpřetrhají své svazky. A pak, stydí se. Vždyť každý druhý případ v Majáku nebo černé kronice je „cikánský“.*

Rozhovor ukazuje i další souvislosti, se kterými se mladý Emil Ščuka musel vyrovnávat. Byl to vztah k učitelům i jeho pozice studenta gymnázia. Jeho slova o vztahu romských děvčat k němu v době jeho gymnaziálních studií vyjadřují to, že vzdělání bylo mezi Romy ceněno, v kontrastu s běžným názorem, nikoliv podceňováno. Emil Ščuka k tomu říká, že *holkám z osady dělalo dobře tancovat s Romem, který chodí na gymnázium. Chlubily se, že někoho takového znají. Jenomže já víc lpěl na Slovenkách.... Ale to zase přinášelo problémy ve vztahu se slovenským okolím, v němž Romové nebyli zrovna moc dobře vítáni...*

Myslíme si, že dovedně a ve spolupráci s Emilem Ščkou rozhovor rozkryl řadu otázek, které do té doby nebyly diskutovány a byly a stále jsou pro harmonizaci vztahů ve společnosti mezi Romy a neromy důležité. Pokusíme se je zobecnit do několika bodů:

- **Otázka smíšených manželství:** souvisela s přijetím příbuzných jeho české manželky. Na to jsou Romové hrdí a hlavní je, že je vzdělaná (první manželka Emila Ščuky je lékařka). Bílá barva se u Romů velmi cení. Jak se Emil Ščuka v rozhovoru stručně a výstižně vyjádřil: *Po staletí trvá diskriminace přes barvu pleti.*
- **Otázka profese a příbuzných:** Emil Ščuka nenastoupil do zaměstnání v Brně, kde vystudoval, ale v dalekém Sokolově. Hlavním důvodem byl pragmatický postoj příbuzných k jeho profesi (*My se budeme mít, studuje nám prokurátor*). Chtěli ho využívat pro řešení svých případů. Ale rozumný Emil Ščuka i jeho manželka se rozhodli najít jiné místo, protože: *Uvědomil jsem si, že když zůstanu v Brně, vyhodí měz rodiny nebo prokuratury. Stejně manželka, která je lékařka, chtěla tam, kde násnikdo nezná.*
- **Otázka vztahů Romů a neromů na pracovišti**

I když Emila Ščuku přijali na pracovišti velmi dobře, přesto: *Dlouho prý uvažovali, jestli mě vzít. Cikánská kriminalita na okrese je vysoká, báli se, že budou mít problémy ještě se mnou.*

- *Vztah k bílým klientům*

Rozporuplný. Některé uráželo, že je zavírá cikán, jiní mu vyjadřovali poklonu, že je tak slušný, jako by ani cikán nebyl!

- *Co způsobilo založení divadla Romen?*

Založení divadla s Romy v Sokolově ukázalo již v roce 1982 obrovskou akčnost Emila Ščuky. To, co bylo a stále je jeho celoživotní vlastností. To, co myslí a říká, nezní do větru. Také to okamžitě realizuje. Vždyť v rozhovoru zaznělo, že divadlo založil již potýdnu pobytu v Sokolově a za tři měsíce byla velká a úspěšná premiéra (s účastí pozvaných osobností až z Prahy) jeho hry **Amaro drom – Naše cesta**. Ščuka šel i přes překážky, nedůvěru okolí a chytře. Rozdal lístky i svým spolupracovníkům a redaktorce vyprávěl humornou situaci, jak se krčili strachy, když na jevišti jeden z herců zvedal sekyru k akci. A to, že Emil Ščuka prosadil i přes neporozumění vedení okresu natáčení premiéry jako absolventský film **Viliama Poltikoviče** (v textu rozhovoru: jeden famák o tom natočil film), se stalo názornou ukázkou jeho organizačních schopností, které použil i v dalším vývoji politickém, kulturním a edukačním.

Rozhovor s JUDr. Emilem Ščukou měl mezi Romy velký ohlas. Svým způsobem nastartoval proces víry Romů ve své vlastní síly, což se pak v plné síle projevilo v revoluční změně v době sametové revoluce. **Emil Ščuka** ztotožnil svoji vlastní činnost a přesvědčení s romskou emancipací. A v tom mu velmi pomohla, jak se v rozhovoru krásně vyjádřil, zejména **Milena Hübschmannová: pokud ve mně byla pochybnost, jestli jsou Romové dobří a má cenu pro ně dělat, právě paní Hübschmannová mě přesvědčila, že jim musíme pomoci. A že to v první řadě musejí dělat právě romští intelektuálové.** Nejlépe tuto svoji velkou sílu skutečné romské osobnosti vyjádřil **Emil Ščuka** v odpovědi na otázku redaktorky **Anastázie Kudrnové:**

Kde se cítíte mezi svými?

Emil Ščuka: *Tam, kde něco dělám. A když je to divadlo a s Romy a daří se, je to úplně to nejlepší. Letos na Strážnici jsem měl velikou radost. Po roce příprav se povedlo ukázat, že Romové něcodokážou, že mohou být oceněni...*

Rozhovor číslo 3

PROBOŠTOVÁ, Drahuše, Jaroslav **VEIS** a Jiří **ZÁVOZDA**. *Čas pro evoluci ducha* [beseda].
Ilustrační foto: I.N – Petr Kubín. In **Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988**. Praha,
27. 09. **1990**, 3(174). s. 4. ISSN 0862-5921.

[Celý rozhovor viz Příloha B *Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*]

ANOTACE

Monika Farkašová

Text besedy se symbolickým názvem: Čas pro evoluci ducha zorganizoval tým významných redaktorů Lidových novin. K besedě redaktoři pozvali zástupce nové politické strany Romů - Romské občanské iniciativy: předsedu ROI JUDr. EMILA ŠČUKU, poslance DEZIDERA BALOGA, JUDr. KLÁRU SAMKOVOU a ředitele Romského účelového podniku LADISLAVA GORALA. Z odborníků a politiků byli pozváni náměstek pražského primátora TOMÁŠ VRBA a osobnosti z vědecké oblasti, zabývající se romskou tematikou: RENATA WEINEROVÁ a KAZIMÍR VEČERKA (viz dále). **JUDr. Emil Ščuka vyjádřil v rozhovoru řadu aktuálních konkrétních tezí, které se nová politická strana v nové společenské situaci po sametové revoluci snažila prosazovat na začátku 90. let v zájmu emancipace romského národa a romského národního obrození. Proto jsme jeho názory vyčlenili zvlášť, aby se tendence dalšího romského politického procesu, vzešlého ze sametové revoluce, ukázaly v komplexnější podobě.**

Informační a obsahová analýza

Monika Farkašová

Obsazení redaktorů, kteří vedli rozhovor, bylo reprezentativní. **Jaroslav Veis** (*1946) vynikl jako spisovatel a v letech 1991-1992 byl šéfredaktorem Lidových novin. **Jiří Závozda** (*1958) je žurnalistou a vysokoškolským pedagogem a v letech 2011-2017 byl členem a zástupcem Rady České televize. Této kvalitě redaktorů odpovídalo i složení pozvaných představitelů Romů, vedených **JUDr. Emilem Ščukou**, předsedou nově vzniklé a ve volbách úspěšné politické strany **Romská občanská iniciativa**. Je symbolické, že jednou z redaktorek, která vedla diskusi, byla **Drahuše Proboštová** (1934- 1993), která v 70. letech podepsala **Chartu 77**. V tomto dokumentu, iniciovaném Václavem Havlem, se jeho velká část zabývala projektem prosazování emancipace práv romského národa.

Příznačné je také to, že signatářem **Charty 77** byl i **Martin Palouš**, který později na postu náměstka Ministerstva zahraničí ČR v roce 2001 podepsal dohodu o spolupráci s **Mezinárodní romskou unií (IRU)**, jejímž prezidentem byl v té době **JUDr. Emil Ščuka**. Můžeme tak konstatovat linii od Charty 77 do doby, kdy byl Emil Ščuka zván na významné rozhovory o své politické činnosti, prosazující bytostné zájmy romského národa od sametové revoluce v roce 1989 a po roce 1990.

Martin Palouš (* 14. října 1950 Praha) je český diplomat, pedagog, v letech 2011–2012 ředitel Knihovny Václava Havla, za normalizace signatář Charty 77, bývalý československý politik, po sametové revoluci poslanec Sněmovny lidu Federálního shromáždění za Občanské fórum, od roku 2018 člen Rady ÚSTR. (Martin Palouš. Online: https://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_Palou%C5%A1)

Drahuše Probošťová (1934-1993). Místo Drahuše Probošťové je na 154. místě Charty 77.

Viz Seznam signatářů Prohlášení Charty 77 zveřejněný spolu s Prohlášením Charty 77 z 1. ledna 1977. Online: <http://csds.cz/cs/g6/4163-DS.html>.

Jaroslav Veis (* 19. 4. 1946, Praha) je český , publicista, novinář, redaktor a překladatel z angličtiny.

Jiří Závozda (7. prosince 1957). Vystudoval Fakultu žurnalistiky Univerzity Karlovy v Praze a získal tak titul PhDr. Pracoval jako zástupce šéfredaktora Lidových novin, později vedl reportérské oddělení Mladé fronty DNES. Od roku 2001 do 2007 působil jako šéf zpravodajství televize Prima, později byl šéfredaktorem Lidových novin. Pracoval jako hlavní editor časopisu Reader's Digest Výběr. V současnosti se věnuje lektorské činnosti, mediálnímu poradenství a školení. Přednáší na Katedře mediálních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a na pražské Metropolitní univerzitě. V červnu 2011 byl zvolen členem Rady České televize, v červnu 2014 se pak stal jejím místopředsedou.

(Dostupné online: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Z%C3%A1vozda).

O historických souvislostech

Rozhovor redaktorů Lidových novin byl zveřejněn 27. 9. 1990. Byl to vlastně rok po sametové revoluci započaté 17. listopadu 1989. V osobním životě JUDr. Emila Ščuky to byl také významný měsíc. A nejen tím, že slavil 9. 9. 1990 33. narozeniny, kterými začala jeho tzv. Kristova léta. Ale především tím, o co se významně spolu s dalšími romskými osobnostmi zasloužil od sametové revoluce až do měsíce září roku 1990, kdy se rozhovor konal. Mohla to být tedy bilance, ale i další výhled a vize do budoucna romského národního obrození.

Pro přehlednost uvedeme strukturu událostí, určitých historických milníků, kterými se staly události konce roku 1989 a průběhu roku 1990. Těmito milníky byly především založení Romské občanské iniciativy jako politické strany a První světový romský festival – Romfest v Brně Líšni v červenci 1990 za účasti prezidenta Václava Havla.

Historické události uvádíme v přehledu především s odkazem na biografickou knihu Emila Ščuky s názvem *Cikánský baron jsem já* (2019):

Tabulka 3 - Události Sametové revoluce a založení ROI 1989-1990

7. 8. 1989	Natočení filmu <i>Pojď a poslouchej</i> : režie Jiří Chlumský, námět a scénář Emil Ščuka.
1. 10. 1989	Uvedení premiéry muzikálu Emila Ščuky <i>S čerty jsou žerty – Le bengencahin pherasa</i> , KD Žofín v Praze 1, v podání romského souboru z Karlína „AMEN ROMA“.
17. listopad 1989	Cesta autem na Národní třídu spolu s Honzou Červeňákem a Evou Davidovou a setkání se zásahem policie proti demonstrantům.
21. listopad 1989 (úterý)	Setkání v bytě Ladislava Rusenka: klíčová schůzka – dohodnuto založení Romské občanské iniciativy (ROI), založení petičního výboru a vytvoření petice ROI, na jejímž základě se Romové přidali k prohlášení Občanského fóra.
22. listopad 1989 (středa)	Doručení petice do Laterny magiky ve složení: Emil Ščuka, Láďa Rusenko, Vojtěch Žiga, Vlado Oláh. Poslední dva to krátce před cílem vzdali, zrušili své podpisy pod peticí z důvodu obavy před postihem ze strany dosud vládnoucí KSČ a navrhování vyčkávacího postoje Romů. (Viz Ščuka, 2019, s. 148-149).
23. listopad 1989 (čtvrtek)	Cesta Emila Ščuky do sídla Občanského fóra místo na prokuraturu. Dokonce roku se ukázal na prokuratuře jen třikrát...
23. listopad 1989 (čtvrtek)	Založení romského časopisu <i>Amaro lav</i> / Romské slovo (jehož první číslo vyšlo za necelý týden).
24. listopad 1989 (pátek)	Oslovení Emila Ščuky Václavem Havlem a jeho žádost, aby Emil Ščuka a Ladislav Rusenko promluvili na sobotní demonstraci 25. 11. 1989 na Letné.
25. listopad 1989 (sobota)	Vystoupení Emila Ščuky a Ladislava Rusenka na manifestaci na Letenské pláni, které sklidilo mezi účastníky mohutný ohlas.
Prosinec 1989	Průběžné diskuse přípravného výboru ROI o konečné podobě strany.
14. prosinec 1989	Prohlášení romské sekce Občanského fóra, doporučující volbu Václava Havla prezidentem, podepsán Emil Ščuka a Ladislav Rusenko.
29. prosinec 1989	Zvolení Václava Havla prezidentem, které navrhovala i Romská občanská iniciativa.
6. leden 1990	První setkání Romů v Ústředním domě železničářů – oficiální ustavení přípravného výboru ROI.
6. leden 1990	Rozdělení funkcí a kooptování ing. Karla Holomka jako člena do České národní rady.
6. leden 1990	Na setkání ukončil činnost v ROI Vlado Oláh pro nesouhlas s programem ROI.
6. únor 1990	2. zasedání přípravného výboru ROI, volba nejužšího vedení, volba předsedy a dvou místopředsedů. Protikandidát Vojtěch Žiga na funkci předsedy oproti Emilu Ščukovi neuspěl.
16. únor 1990	Vojtěch Žiga položil členství v přípravném výboru Ustavujícího sjezdu ROI a ROI opustil.

10. březen 1990	Ustavující sjezd Romské občanské iniciativy v Praze v Edenu.
10. březen 1990	Zvolení předsedy Romské občanské iniciativy, stal se jím JUDr. Emil Ščuka (na ustavujícím sjezdu ROI).
23. únor 1990	Přijetí zástupců přípravného výboru ROI na Pražském hradě prezidentem Václavem Havlem.
Únor 1990	Druhé číslo časopisu <i>Romano lav</i> , únor 1990 (archiv ROI). (Ščuka, 2019, s. 375).
8. duben 1990	4. kongres Mezinárodní romské unie International romani union - IRU ve Varšavě, Emil Ščuka byl zvolen generálním tajemníkem. Na návrh Emila Ščuky se 8. duben slaví jako Den Romů po celém světě.
8. – 10. 4. 1990	Účast Emila Ščuky na kongresu IRU ve Varšavě.
27. – 29. červenec 1990	1. světový romský festival ROMFEST Brno-Líšeň, Mariánské údolí. Zdroj: Plakát 1. Světového romského festivalu ROMFEST, Brno-Líšeň, 1990 (archiv ROI). In Ščuka, 2019, s. 373.
Říjen 1990	Třídenní zasedání ústředního výboru ROI v Benešově, kde se zpracovávala koncepce Romské občanské iniciativy, dokument, jenž navrhoval konkrétní řešení „romského problému“ ve všech segmentech života. Závěrečný den koncepci ROI schválila s cílem prosadit ji jako nosný materiál pro státní politiku vůči Romům. (Ščuka, 2019, s. 186-187).
Podzim 1990	Informace ministra financí pro Emila Ščuku o schválení částky 15 milionů na rozvoj romských aktivit v roce 1991 na návrh romských poslanců. Oslovil předsedu ROI ohledně potřeby najít klíč, jak budou prostředky rozděleny. (Ščuka, 2019, s. 195).

Analýza výpovědi JUDr. Emila Ščuky

Slovo redaktorů na začátek

Pokud můžeme sledovat a srovnávat rozhovory, například z července roku 1989 v **Rudém právu** a tento v **Lidových novinách** ze září roku 1990, vyplyne nám rozdíl a pokrok. Zatímco v tom prvním rozhovoru, v besedě, musel **JUDr. Emil Ščuka** polemizovat s **ing. Petrem Víškem** o počtu Romů, a uváděl proti 310 tisícům, kteří jsou podle Víška závislí na sociálních podporách, dvojnásobný počet Romů nikoliv zcela závislých sociálně, v tomto čase o rok později již redaktori jasně hovořili o počtu 400 000 a uvedli, že ROI pod předsednictvím Emila Ščuky odhaduje počet dvojnásobný.

Přiznáno bylo také, že Romové jsou jednou z našich největších národních skupin. Se specifiky danými odlišným historickým vývojem, způsobem života, kulturou. A nejen to. Zcela zřetelně, otevřeně a objektivně bylo v úvodu ze strany redaktorů konstatováno, že *Romové v demokratické společnosti by měli mít rovnoprávné postavení. Dosud ho nemají a mezi nimi a většinou společností dochází ke konfliktům, někdy k projevům rasové nesnášenlivosti.*

K tomuto východisku besedy přispěla podle našeho soudu i z hlediska objektivního revolučního

vývoje společnosti a její romské součásti zcela určitě i činnost Emila Ščuky jako vůdčí politické osobnosti, směřování k založení politické strany Romské občanské iniciativy a také odhodlání Romů postavit se proti zvětšujícímu se rasismu s konkrétními destrukčními aktivitami proti Romům ze strany hnutí skinheads (Daniel Landa, David Matásek a další).

Při analýze názorů JUDr. Emila Ščuky jsme vyčlenili několik témat, ke kterým se vyjadřoval i v souvislosti s názory dalších přítomných diskutérů. Nyní je uvedeme v přehledu:

KRIMINALITA A GENERALIZACE

V souvislosti s kriminalitou objasňoval Emil Ščuka obtíže v přerodu myšlení policistů: *dosud měli v náplni práce Romy honit, teď by je měli taky někdy chránit. Když jsme hovořili s náčelníky policejních okrsků, bylo vidět, že tuto změnu chápou, ale nepocitují ji jako potřebu.* Je to ukázka toho, jak po sametové revoluci se jenom obtížně posouvalo zaběhané vědomí společnosti ve vztahu k Romům nejenom v generalizaci těchto přístupů, z hlediska veřejnosti, ale i z hlediska profesionálů. Přerod v myšlení je velmi důležitý: dnes je heslem policie Pomáhat a chránit, ale ve vztahu k Romům převažuje často zaběhané myšlení...

Jak bylo toto myšlení důležité, objasňoval Emil Ščuka tím, že na jaře roku 1990 mohlo dojít k národnostní revoluci. Proti těmto tendencím zakročovali sami Romové pod vedením Emila Ščuky, který se sám velmi zasloužil trpělivým, ale důrazným vysvětlováním a uklidňováním výbušných situací, aby Romové proti síle nenávisti sami udrželi svou vlastní, i když v mnohém spravedlivou odplatu v rozumné míře: *Stačilo jen málo a na jaře mohlo dojít k národnostní revoluci. Nevím, zda si to někdo kromě nás uvědomuje. Naši funkcionáři drželi hlídky ve dne v noci, nejen aby Romy chránili, ale taky aby zakročili proti některým z nich, kteří byli výbušnější.*

VZDĚLÁNÍ A KULTURA

Ve vztahu ke vzdělání a kultuře se Emil Ščuka vyjádřil jen stručně, ale vystihl význam a souvislost vztahu mezi školstvím a kulturou. Vyjádřil to ve vztahu povinného školství a volného času. Zde je velké místo i pro realizaci kultury realizované s romskou mládeží, jak to sám Emil Ščuka také v mnohých svých činnostech již realizoval a do budoucna ve své činnosti politické i vzdělávací směřoval (realizace divadelních her a vystoupení, založení střední školy apod.). K tomu se vyjádřil následujícím způsobem: *U nás je základní školství povinné. Navíc je tu problém volného času, ve kterém děti mohou páchat lumpárny. A i když jím z vynucené docházky do školy zbude jen deset procent, stále je to víc než nic.*

ROMOVÉ A POLITIKA

Při hodnocení vztahu Romů v politice mluvil Emil Ščuka o rozporuplné situaci, která provází připravované založení romského politického subjektu: **Romské občanské iniciativy**.

Na jedné straně jsou připravené koncepce k předložení vládě, ale ve skutečnosti se neví, jak dál. Emil Ščuka vyjmenovává konkrétní příčiny:

- polovina Romů s námi zatím nejde,*
- učit romštinu nemůžeme, nemáme učitele,*
- učitelé musí nejdříve vystudovat,*
- došlo k rozpadu romské rodiny, romské morálky,*
- Romové věděli, koho ctít, koho odsuzovat.*

Emil Ščuka poukazoval na těžkosti, které vznikají při tvorbě politického programu: *Na Slovensku je 392 osad, v nichž žije asi pětina Romů, těch nejubožejších. Nezajímá je, co bude zítra a co za rok. Žijí ze dne na den. A ty si bere společnost za vzorek... Nikoliv ty, kteří jsou na tom dobře, pracují, vydělávají a berou dobré peníze. Přitom ti co jsou na tom dobře, se domnívají, že by se k romství hlásit neměli, chtějí být Slováci nebo Češi. A v této situaci, když jim povídáme, že by měli pečovat o vzdělání svých dětí, poukazují na fakt, že vzděláními moc nevydělají...*

Na druhé straně, jak jasně říká Emil Ščuka, pokud jde o ROI, vyčkávají, spásu v nás vidí ti ubozí z osad. Koncepce pro ně nic neznamenají, potřebují materiální pomoc, přijatelné bydlení. *Jsme politická strana, ale zároveň usilujeme o to, aby naši členové měli alespoň sociální minimum. Nebudeme však prosazovat sociální podpory, ty jedině korumpovaly. Je to těžká situace: naši stranu drží jen pár schopných lidí. Potřebujeme pedagogy, psychology, sociology, kriminalisty, kteří by nám radili, pomáhali sestavovat fundované návrhy. A na kompetentních místech se setkáváme s nepochopením úředníků. Řekněte mi, jak lidi přesvědčit o poctivé snaze části Romů něco pro spoluobčany udělat? To, co je dalším vážným faktorem a překážkou politické činnosti, je rasismus, který serozmáhá ze dne na den... S opozicí ve vlastních řadách se vyrovnat dokážeme. Nevíme však, jak se vyrovnat s rasismem.*

ÚKOLY ROMSKÉ OBČANSKÉ INICIATIVY

JUDr. Emil Ščuka v tomto rozboru pokračuje. I když v předchozí pasáži akcentoval negativa, přeci jenom konstatuje, že *na prestiž ROI si stěžovat nemůžeme. V České republice máme 235, na Slovensku kolem 200 základních organizací, další vznikají.*

- máme vedle KSČ nejlépe vybudovanou organizační síť ze všech politických stran.*
- oproti ostatním stranám děláme mravenčí kurátorskou a sociální práci.*
- přebíráme na sebe vlastně bez prostředků úkoly státních institucí.*

-navrhujeme národním výborům, aby zaměstnávaly alespoň jednoho Roma, který by naši koncepci prosazoval. Přístupují na to, ale jen pod tlakem politické nutnosti.

*-i když radnice požadují vysokoškolsky vzdělaného Roma, říká Emil Ščuka, že **takové funkce však mohou zastávat i lidé, kteří jsou přirozeně inteligentní a mají v romské obci autoritu.***

V každém procesu národního obrození znamená nesmírně mnoho vzdělávání a výchova dětí. Bylo tomu tak v národním obrození českého i slovenského národa, a nejinak se věci mají i v romském národním obrození, o které se snaží romští intelektuálové jak v Čechách, tak na Slovensku. Proto se také vzdělávací aktivity a jejich podpora ve vztahu k Romům staly v roce 1990 po sametové revoluci důležitou součástí programu nové politické strany, **Romské občanské iniciativy**, při přípravě jejího programu i jejího založení 10. března roku 1990. Edukace se stala důležitým tématem i v jejích doporučeních k zakládání místních organizací ROI v regionech a obcích, jak v Česku, tak na Slovensku. Ve zcela konkrétních, srozumitelných a návodných instrukcích pro zakladatele ROI ve městech a vesnicích s názvem *Jak se zakládá Romská občanská iniciativa* (což platilo v tehdy ještě nerozděleném státu jak v Čechách, tak na Slovensku) nevynechává autor těchto instrukcí **Emil Ščuka** ani vzdělávací rozměr této nové politické činnosti. V bodě číslo 12 uvádí doslovný návod, jak pomoci dětem ve školách: *Zvolte si ve výboru školskou komisi a pomáhejte dětem ve školách. Dohlížejte, aby nechodily za školu, promluvte si s rodiči a s učiteli těchto dětí* (ŠČUKA, Emil. 1990. *Jak se zakládá Romská občanská iniciativa*. Soukromý archiv Emila Ščuky / archiv ROI).

Význam rozhovoru

Podle našeho soudu je význam tohoto námi analyzovaného rozhovoru především v tom, že ukázal posun a pokrok činnosti **Emila Ščuky** v jeho názorech na úkoly romských aktivit, které se pomalu, ale jistě, na základě jeho velkého osobnostního nasazení převtělovaly do politické platformy: založení politické strany 10. března dalšího roku 1990. I z tohoto důvodu jsme se soustředili na jeho názory v rámci ostatních účastníků, ale doporučujeme také, aby se čtenář seznámil blíže s celou diskusí.

Rozhovor číslo 4

ŠÍDLLO, Jindřich. *Romům došla trpělivost*. In *Respekt*, 1993, roč. 4, č. 7 (1993 02 15), s. 5.

ISSN 0862-6545.

[Celý rozhovor viz Příloha B *Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*]

ANOTACE

Monika Farkašová

Ačkoliv je text rozhovorů v předchozím článku Jindřicha Šídla a Tomáše Hořejšího datován o měsíc později (15.-21. 3. 1993), než tento následující text, který připravil sám redaktor Jindřich Šídlo sám (15.-21. 2. 1993), je možné v tomto sousledí najít logickou souvislost a následnost. Oba texty dělí pouze měsíc. A řeší to, jak byla v tomto roce 1993 situace mezi Romy a neromy vyhrocená, jak se hledaly metody u obou stran i u státních orgánů, aby nevznikla vyhrocená „rasová válka“. Základní problém, který zde nastal, vyjádřil Jindřich Šídlo i v názvu článku:

ROMŮM DOŠLA TRPĚLIVOST.

J. Rusenko: *Jsme nuceni přistoupit k nátlakovým akcím*

Informační a obsahová analýza

Monika Farkašová

Komentář k tomuto textu je možno vyjádřit akcentem na roli Jana Rusenka, který byl velkou osobností. Jak se píše v textu reportáže, poprvé se Jan Rusenko objevil na veřejnosti 25. listopadu 1989. Na Letné hovořil k miliónu demonstrantů o strašlivých životních podmínkách Romů v ČSSR. Podruhé vzbudil pozornost v pátek 5. února 1993. Jako mluvčí Romského petičního výboru (RPV) předal premiéru Klausovi protestní vyhlášení, které předseda Poslanecké sněmovny Milan Uhde označil za „ultimativní“. „Chtěli jsme vyburcovat vládu z letargie,“ říká J. Rusenko. „Před třemi lety byli Romové plni nadšení a ochotni se státem spolupracovat. Dnes mu přestávají věřit.“

Proto byl vytvořen ze strany RPV pod vedením Jana Rusenka protest a text, který odevzdal premiérovi Václavu Klausovi. V něm se píše, že „míra trpělivosti romského obyvatelstva přetekla akcí skinheadů v Pardubicích,“ píše se v prohlášení RPV. „**Proto jsme nuceni na obranu svých rodin přistoupit k nátlakovým akcím, dokud se vláda a parlament nezačnou zabývat stavem věcí.**“

Jaké byly tyto požadavky?

Romové požadují okamžitý zákaz činnosti rasistických a fašistických skupin, změnu zákona o státním občanství, trestní stíhání starostů obcí, které přijaly tzv. jirkovskou vyhlášku, vypracování zákona na ochranu národnostních menšin řešení romského problému na úrovni vlády a za účasti romských odborníků. J. Rusenko: „Tři roky tu byla uměle vytvářena psychóza proti Romům. Odváděla se tam pozornost od jiných problémů. To ale dělal ikomunistický režim. Je na čase vytvořit pro Romy podmínky pro normální život ve společnosti, která se definuje jako občanská. Samozřejmě ve spolupráci s námi.“

Výmluvné a do budoucnosti směřující bylo vyjádření premiéra Václava Klause o tom, že je zděšen skiny. Po schůzce ministry včetně ministerstva vnitra 8. února 1993 připustil, že transformace ekonomiky a společnosti dopadá na Romy nadprůměrnou vahou a některé jejich požadavky označil za reálné. Na mysli měl především důsledné postihy fašistických skupin – tj. skinheads. „Z jejich rasistické aktivity jsem zděšen,“ prohlásil premiér.

Otázky občanství

Dalším problémem v té době byla otázka zákona o občanství ČR. Podmínkou pro získání české státní příslušnosti je čistý trestní rejstřík v předchozích pěti letech. J. Rusenko: „To je pouze úřednické třídění zrna od plev. Zákon je namířen proti neadaptabilním jedincům, kterých se takto vláda chce zbavit. Vždyť záznam v rejstříku má každý třetí Rom. Tím paragrafem pomohou Sládkovi a skinům naplnit heslo Bílé Čechy.“ **Podle předsedy Romské občanské iniciativy (ROI) JUDr. Emila Ščuky zákon navíc porušuje ústavu. Ta totiž říká, že nikdo nesmí být zbaven státního občanství proti své vůli. „Ale já jsem občanství zbaven byl,“ říká Ščuka. „A se mnou tisíce dalších. I když jsem se narodil na Slovensku, žiju už velmi dlouho v Čechách. Přitom občanství teď nemám žádné.“**

O demokracii v ČR

JUDr. Emil Ščuka se také vyjádřil i o demokracii v ČR: „Demokracie v České republice není natolik vyspělá, aby se Romové bez vlastní strany obešli,“ říká E. Ščuka. „Dnes, kdy se Romové cítí ohrožení, začínají se na nás obracet a žádají nás, abychom s tím něco provedli. Premiér Klaus sice říká, že nechce zažívat národnostní nepokoje a rasismus, ale co pro to udělal? Někteří nás obviňují z toho, že obhajujeme i kriminálníky. Není to tak úplně pravda. Pokud je ohrožena celá romská menšina, nemůžeme dělat rozdíly a říkat – tebe se nezastaneme, ty jsi kriminálník. Kdyby ale fungoval dialog mezi státní mocí a námi, sami bychom mohli navrhopvat, aby takoví lidé nedostávali sociální dávky a vymoženosti. Aby poznali, co pro ně znamená kriminalita – chvilkově sice obohacuje, ale ve svém důsledku ochuzuje.“

Otázka školství

K tomu se Emil Ščuka také vyjádřil velmi jasně: Václav Klaus po pondělní schůzce uvedl, že Romové nenacházejí po skončení školní docházky zaměstnání a že právě tam se pak latentně rodí problém kriminality. E. Ščuka s ním souhlasí: „Krátkodobě lze cosi málo řešit represí, bylo by to ale zbytečné bez pozitivního programu. Dodnes doplácíme na komunistický systém školství. **Devadesát procent romských dětí vychází ze zvláštních škol.** Tam se dostávají poté,co v první třídě nezvládnou češtinu. Není divu, není to jejich mateřský jazyk. Proto jsme navrhovali, aby byl použit švédský model školství pro Romy. Ve třídě, kde je třicet dětí, z toho sedm romských, by první dva, tři roky kromě učitelky fungovala i romská asistentka, která by školákům pomáhala zvládat češtinu. My nemáme zájem o čistě romské školy. Když děti, vycházející z osmé třídy, mluví jen romsky, je to jako by absolvovaly jen zvláštní školu.“

Poznámka autora: zrušení speciálních škol schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky teprve v roce 2016.

Po vzoru M. L. Kinga

Závěr o řešení romské problematiky ve vyhrocené konfrontační situaci nalézá text i vyjádření JUDr. Emila Ščuky podobnost v práci Martina Luthera Kinga: V případě, že by vláda nevezala romské požadavky na vědomí, vyzve RPV své stoupence k občanské neposlušnosti a začne formovat ilegální bojůvky na „obranu romských občanů před příslušníky rasistických skupin“. „Kdyby mělo nadále docházet k pogromům, museli bychom se bránit,“ říká J. Rusenko. „Skupiny, které ale zatím neexistují, by byly určeny pouze k ochraně našich rodin, nikoliv terorizování bílého obyvatelstva.“ I občanská neposlušnost Romů by podle představy E. Ščuky neměla mít nijak drastický charakter: „Občanskou neposlušnost chápeme po vzoru Martina Luthera Kinga, tj. nenásilně. Nejezdili bychom třeba autobusem nebo nechodili do restaurací. Podobně to dělali černoši v Americe a získali si tak sympatie u většiny, která k nim předtím měla negativní vztah.“

Dodatek: Jindřich Šídlo v médiích působí od roku 1992, v Seznam Zprávách v roce 2016. Věnuje se zejména politice a humoru, tedy satirickému pořadu Šťastné pondělí, jehož je spoluzakladatelem, moderátorem a principálem. V roce 2018 za něj získal dvě Křišťálové lupy v kategoriích online video a osobnost roku. Držitel Peroutkovy ceny a Novinářské ceny. (Viz online: <https://www.seznamzpravy.cz/autor/jindrich-sidlo-54>).

Rozhovor číslo 5

ŠČUKA, Emil. *Emil Ščuka: Nemám rád černobílé vidění*. Odpovědi čtenářům. In *Práce*, 1996, roč. 52, č.129, s. 5. ISSN 0231-6374.

[Celý rozhovor viz Příloha B *Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*]

ANOTACE

Monika Farkašová

Od předchozího rozhovoru v roce 1993, uvedeného výše, a rozhovoru s názvem *Nemám rád černobílé vidění* vydaného v deníku *Práce* 3. 6. 1996 pod patronací redaktora Ivana Pavla Oleniče, uplynuly tři roky. Zdálo by se, že otázky budou odpovídat předchozímu roku 1993, že se budou vyznačovat jistou dávkou porozumění mezi Romy a majoritou. Avšak opak je pravdou. Otázky byly velmi ostré, mířily do hloubky, ale často projevovaly jednostranné vidění. JUDr. Emil Ščuka tuto situaci vyjádřil v jedné z odpovědí na dotaz poněkud rozhořčené čtenářky, větou, která se stala i názvem článku: *Nemám rád černobílé vidění*.

Otázka čtenářky byla skutečně „ostrá a černobílá“, a stojí zato ji ocitovat celou: *Stále svádíte svou negramotnost na druhé, ale proč se rodiče, kteří by už sami měli být vzdělání, neučí s dětmi a dávají je automaticky do zvláštní školy? Nejhorší na tom je, že na úřadech se bojí, a všude vyhrává cikán. To se vám líbí?*

Odpověď Emila Ščuky je založena na znalosti Ústavy: *Podle Ústavy ČR základní vzdělání garantuje stát. Souhlasím však s vámi, že ho musí garantovat i rodiče. Sebelepší státní koncepce vzdělání bez podpory rodičů nemůže být realizovatelná. V případě Romů však chybí obojí. Stát nemá připravenou koncepci národnostního školství, a bohužel máte pravdu, že rodiče romských dětí zatím nepovažují vzdělání za cíl v jejich výchově. Pokud tvrdíte, že všude „vyhrává cikán“, já tento názor s vámi nesdílím. Je to vaše subjektivní domněnka. Nemám rád černobílé vidění.*

To, že otázky čtenářů, směřující na JUDr. Emila Ščuku, mají daleko ostřejší charakter než otázky v předchozím rozhovoru, vyplývá dle našeho soudu z objektivní reality vývoje národnostní politiky ČR, která vcházela do stádia vyhrocení a potřeby naléhavého řešení romské otázky. Vyvrcholily tendence k tomu, aby byla tato problematika řešena na bázi celospolečenské, nejenom e strany Ministerstva vnitra, o což se zasloužila tzv. *Bratinkova zpráva*. V ní každé ministerstvo mělo svoje závazné úkoly, vypracované k tomuto řešení a poté sledované průběžným hodnocením vlády i společnosti. K tomuto úspěšnému kroku přispěla i dlouhodobá snaha JUDr. Emila Ščuky a jeho politické strany Romská občanská iniciativa. Az celkových Ščukových odpovědí na vyhrocené otázky je to víc než patrné.

Informační a obsahová analýza

Monika Farkašová

Celý text je obrazem vyhrocenosti a ožehavosti romské problematiky. Otázky čtenářů jsou spíše “černobílé“, které, jak píše Emil Ščuka v jedné z odpovědí (viz výše), nemá rád. O tom svědčí i jeho odpovědi. Jsou znalé, odborné, ale také přesvědčivé. Myslíme si, že celý text je potřebné si přečíst opravdu podrobně a se zaujetím, a také se snahou pochopit obě strany onoho rozporného života dvou kultur. Ale jak se projevují angažovaně ti, kteří se dotazují a kritizují negativa v životě Romů, tak jsou i Romové, romské osobnosti, jako je JUDr. Emil Ščuka, kteří si plně stojí za svým národem i s vědomím těžkostí, které vznikaly po staletí a které se ukazují i dnes v reálné rozporuplnosti, ale také i v možnostech pozitivních řešení.

Myslíme si, že si každý při podrobném čtení a zaujetí danými problémy, vybere tu svoji parketu. My ukážeme, co zaujalo nás, a podtrhneme, co si myslíme, že je v odpovědích Emila Ščuky závažné a nosné pro obě strany:

✚ *Stále mluvíte o stejných právech, ale kde jsou povinnosti? Chtěla bych mít vaše práva – přednostně byty či zdarma oblečení v charitativních společnostech. Ještě jsem ani od pana Bodyho, ani od vás neslyšela, co vlastně chcete?*

Ani já si neumím představit práva bez povinností. Je pro mne novinkou, že by Romové měli mít přednostní právo na byt. Spíše znám případy, že žijí v průměrně horších bytech než ostatní populace. Chanov nemůže být argumentem proti mému tvrzení. Když se ptáte, co vlastně chceme, za sebe vám odpovídám, že chci, aby Romové v této společnosti byli vzdělaní a nebyli kulturně a sociálně zaostali. To je v jedné větě můj program pro Romy.

✚ *Zaráží mě, jak se zastáváte toho, že je Romům ubližováno. Trestná činnost a nechut k řádné práci je podle vás v pořádku? Sám jsem byl přepaden a okraden. A jednou jsem byl svědkem toho, jak se dva mladí Romové domlouvají, jak na to, aby se stali invalidy.*

ROMŮ SE BUDU ZASTÁVAT POŘÁD. JSOU TERČEM RASISTICKÝCH ÚTOKŮ V TÉTO ZEMI, A JÁ BUDU NEUSTÁLE UPOZORŇOVAT A BOJOVAT PROTI VŠEM, KTEŘÍ JIM Z RASOVÝCH DŮVODŮ UBLIŽUJÍ. TRESTNÁ ČINNOST V KAŽDÉ SPOLEČNOSTI JE NEGATIVNÍM JEVEM, SE KTERÝM SE SLUŠNÝ OBČAN NEMŮŽE ZTOTOŽNIT. NEJSEM TEN, KTERÝ BY JI SCHVALOVAL, AŤ JDE O KOHOKOLIV.

Rozhovor číslo 6

ŠČUKA, Emil. *Proti strachu a nedůvěře*. In *Noviny*, 1992, roč. 1, č. 52 (1992 05 18), s. 4.

[Celý rozhovor viz Příloha B *Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*]

ANOTACE

Monika Farkašová

Rozhovor s JUDr. Emilem Ščukou, který vedl redaktor Petr Hirsch, vyšel 18. května 1992 v novinách s názvem, jak jinak, NOVINY. Již titul článku PROTI STRACHU A NEDŮVĚŘE vzbuzuje otázky, které jsou pro čtenáře provokativní a vzbuzují zájem o přečtení textu v rozhovoru, jak se uvádí v podtitulu, předsedou ROI, JUDr. Emilem Ščukou nejen o romských problémech.

Základními otázkami rozhovoru byly problémy zvyšujícího se napětí ve společnosti, řešení strachu společnosti z Romů, ale i strachu Romů i neromů z fašizujících tendencí ze strany skinheads.

Podstatnou otázkou rozhovoru bylo vyjádření pochybnosti o nezájmu pravicové strany ODS využít potenciál pravicově zaměřené Romské občanské iniciativy v zájmu nejenom výsledků voleb, ale i v zájmu bezpečnosti a harmonizace celé společnosti.

Informační a obsahová analýza

Monika Farkašová

Zřejmě i volba názvu rozhovoru byla inspirovaná postojem JUDr. Emila Ščuky, který ve svém celoživotním politickém úsilí vystupoval proti tendenci vyvolávat strach ve společnosti, směřující jak od Romů, tak od agresivní části společnosti, tak proti nedůvěře zapříčiněné vzájemným neporozuměním svého kulturního a historického zázemí.

Sympatické je na rozhovoru i to, že Emil Ščuka se nevyjadřuje pouze o romských problémech, ale nejenom o romských problémech...

Po krátké a výstižné prezentaci života osobnosti Emila Ščuky z pera redaktora Petra Hirsche, přičemž vzpomněl jeho roli na prokuratuře i jako předsedy první romské politické strany ROI, přistoupil Petr Hirsch k jádru problému, kvůli němuž podle našeho soudu k rozhovoru Emila Ščuku vyzval otázkou:

Před dvěma roky jste měl celkem jednoznačné představy o tom, jak se bude vyvíjet způsob soužití mezi Romy a Čechy či Slováky. Myslíte si, že se vám splnily?

Samozřejmě se zatím nesplnily. Nebyl jsem ani tehdy takovým optimistou, abych předpokládal, že je to otázka dvou let. Podstatné je, že něco začalo, výsledek čekejme možná za jednu generaci.

Na následující otázku o stoupaní napětí mezi jednotlivými složkami obyvatel a mezi Romy Emil Ščuka tuto skutečnost přiznal, ale je to fenomén nikoliv jenom v Československu. Vynořují se za komunismu neřešené problémy. A Emil Ščuka projevil péči o to, abychom nesměřovali k Balkánu, ale spíše k Západu. Následovala pochopitelná otázka, *zda-li zvyšující se napětí nemá příčinu u Romů*, v růstu jejich kriminality, agresivity a neochoty přizpůsobit se právnímu řádu.

V reakci Emila Ščuky zaznělo i poznání a souhlas, že podle svého neoficiálního průzkumu dospěli k závěru, že Čechům a Slovákům v naprosté většině nevadí barva pleti ani určité kulturní odlišnosti. Vadí jim, že z Romů mají strach. Strach ze vzrůstající kriminality a obavy o osobní bezpečnost: *Proto i ROI musela ve svém programu tak trochu změnit svůj postoj k tomuto problému. Uvědomili jsme si, že musíme vycházet nejenom z toho, co chceme a potřebujeme my, ale i z toho, co potřebuje většinová společnost. Jestliže z nás má veřejnost dost oprávněný strach, musíme se soustředit na odstranění jeho příčin.* A na otázku, jak na to konkrétně reagovat, odpovídá Emil Ščuka že akcentem na vzdělání: ***Jednou z cest je odstraňování negramotnosti a pologramotnosti. Musíme prostě začít od vzdělání. Jsme přesvědčeni, že do deseti až patnácti let se může vyrovnat vzdělanostní průměr mezi romským a ostatním obyvatelstvem. Tím pádem se můžeme dostat i na průměr v oblasti kriminality.***

Na pochybnost redaktora, zda-li tomuto pěknému cíli nebrání určitá roztříštěnost romského hnutí. Emil Ščuka to nepovažuje za nepřírozené, ale vadí mu, že některé z těchto nových organizací se přiklání ke komunistům.

Na znovunastolení otázky strachu před Romy upozornil Emil Ščuka na fašizující síly, které vyvolávají obavy i z hrozby masových přesunů Romů v případě rozdělení republiky. A dodal, že jeho politická strana tomu vůbec není nakloněna. Že by to mohlo odstartovat něco jako národnostní občanskou válku.

Po výměně pohledů na fašizující tendence se rozhovor vrátil k možnostem volebních výsledků romské strany, která znovu kandidovala. V tomto směru se Emil Ščuka pozastavoval nad tím, že pravicová strana ODS nevyužila možnost koaliční spolupráce s Romy v zájmu uchování bezpečnosti ve státě:

Počet romských hlasů není ovšem zanedbatelný. To byla poslední připomínka redaktora.

Na to odpověděl Emil Ščuka obsáhlejší, ale velmi důležitou závěrečnou úvahou: *Přesně tak. Na romskou populaci se zaměřují především levicové strany, které si to dobře spočítaly. Už také z tohoto důvodu daly na kandidátní listiny některé Romy. Právěproto mě mrzí, že tohle nebezpečí neodhadly realistické pravicové strany. Jak ho budou řešit? Jako komunisté – bez nás o nás? Potřebovaly by přece solidního romského partnera. Budou ho mít? Problém bude narůstat, a na to budou doplácet všichni, každý daňový poplatník v tomto státě, nejenom Romové. Jestliže si to pravicové strany včas neuvědomily, jdou vlastně proti svým voličům. Ty určitě zajímá ekonomická reforma, ale možná ještě víc vlastní bezpečnost. A jestliže tento stát bude vynakládat stále větší sumy na represivní aparát, doplatí na to doslova celý národ. To jsou jasné počty. Právě proto nechápu onu krátkozrakost pravice. ROI byla ochotna maximálně spolupracovat. Jak už jsem řekl, máme jasný bezpečnostní program a byli jsme i ochotni nést plně svou míru spoluodpovědnosti.*

Význam rozhovoru

Význam a smysl rozhovoru je především v tom, že postihuje názory a postoje Emila Ščuky jako předsedy kandidující Romské občanské iniciativy. Zdůrazňuje základní otázky té doby: zvyšující se napětí ve společnosti, kriminalitu Romů, hrozící rozpad Československa a jeho negativní důsledky. A také je významné, že Emil Ščuka vyjádřil nepochopení, proč pravicová ODS nevyužila pravicový potenciál Romské občanské iniciativy pro uklidnění napětí ve společnosti a k vytváření pozitivních tendencí k řešení národnostních, ale i národních otázek, které ve společnosti zajímají obě strany.

Rozhovor číslo 7

ŠČUKA, Emil a Klára SAMKOVÁ. *Jde o politické rozhodnutí*. Rozhovor. In *České a moravskoslezské zemědělské noviny*, 1992, roč. 2, č. 124 (1992 05 28), s. 3.
[Celý rozhovor viz Příloha B *Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*]

ANOTACE

Monika Farkašová

Rozhovor, který vyšel 28. května 1992 v *Zemědělských novinách* pod názvem *Jde o politické rozhodnutí*, je výsledkem komunikace Emila Ščuky a Kláry Samkové z Romské občanské iniciativy. Název rozhovoru skrývá poněkud záhadně, jaké je to „politické rozhodnutí“ a k čemu by mělo sloužit. Abychom našli vysvětlení, co tím vlastně diskutující myslí, je třeba se zaměřit na text samotného rozhovoru, sledovat jeho logiku a pak v závěru poznat, jaké je to tedy potřebné politické rozhodnutí a k čemu by mělo sloužit...

Informační a obsahová analýza

Monika Farkašová

Nemuseli jsme až tak dlouho čekat na závěr, ale již po první otázce jsme mohli vytušit, v čem je důležité to správné politické rozhodnutí, jak to deklarují souhlasně Emil Ščuka a Klára Samková.

Nebezpečí a jeho podstata

V úvodu redaktor František Prchal konstatuje závažná fakta: *Mezi Romy jsou zbraně. Na odpovědných místech přitom jako by nebyl nikdo, kdo si toto nebezpečí uvědomuje. Koncepční řešení romské otázky je stále odsouváno. Klidně se může stát, že dvě stě tisíc Romů někdo zmanipuluje tak, že najednou potáhnou na Hrad. Může to mít nedozírné následky... Podobné názory se objevují v době rozhovoru na různých místech a i tohoto nebezpečí si jsou sami představitelé jediné federální romské strany, která v nadcházejících volbách tehdy kandidovala.*

Proč je ROI stranou pravicovou?

Rozhovor nastolil otázku rozčleňování romského hnutí, které usilovalo o ubírání hlasů Romské občanské straně a komunistům. Avšak redaktor se začal podívat, proč je ROI pravicová, když vlastně zastupuje práva Romů, kteří mají v převážné většině sociální problémy...

Na tento pouze zdánlivě neřešitelný rozpor oba účastníci podali relativně jednoduché

vysvětlení: Romové v minulosti měli svá řemesla, byli to kotláři, kováři, obchodníci, muzikanti. Nikdy nebyli závislí na milodarech od státu. Znárodněním o svá řemesla přišli. Radikální ekonomická reforma a úplná privatizace je šance, jak Romům vrátit jejich podnikavost. Čím rychleji proběhne privatizace, tím rychleji budou také nová pracovní místa.

Je třeba či netřeba zvláštních příspěvků a podpor?

V odpovědi na tuto následující a logickou otázkou je analogie s USA a Kanadou. Tam ty příspěvky nevedly ke kýženým výsledkům, ale teprve v posledních letech se situace zlepšuje díky zapojování indiánských organizací jako partnerů vlády... **A proč Romové inklinují často ke komunistickému zřízení?** To vysvětlili Emil Ščuka a Klára Samková znovu na konkrétních příkladech:

Romové mají zvláštní rys povahy a komunisté to dobře věděli. Stačí, když jim někdo poklepe na rameno a řekne: Tohle je pane straník. Okamžitě jsou nadosmrti zavázáni. Komunistická strana vytáhla za minulého režimu 200 až 250 Romů a dala jim vzdělání i funkce. Tihle lidé jsou navždy jejich.

A proč pravicové strany, jako ODS neocení to, že ROI jde pravicovou cestou?

Očekávali jsme, že pravicové strany budou prozíravé a pochopí, že s romskou otázkou se musí něco dělat a budou nějakým způsobem hýčkat naši stranu, která je pravicového zaměření jako jejich. Naše pokusy o koalici byly neúspěšné. ODS se obávala, že spojením s námi by ztratila část bílých hlasů.

Logicky následuje otázka, **kde začít s nápravou?**

Odpovědi Emila Ščuky a Kláry Samkové se dají shrnout a ukázat jako jasný program:

- *Romský problém se může vyřešit pouze institucionálním přístupem státních orgánů a samospráv směřujícím k poznání a následnému řešení skutečných příčin. A začít se musí jednoznačně u školství. Mezi Romy jsou asi dvě procenta středoškoláků a vysokoškoláci by se dali spočítat na prstech jedné ruky. Děti, které přicházejí do školy, neumějí dostatečně česky nebo slovensky, aby mohly sledovat výklad, jsou zařazovány do zvláštních tříd pro zaostalé děti. Tady je nutné začít.*
- *Program ROI je vlastně programem národního obrození. Ve školství se musí vytvořit takové podmínky, aby romské děti mohly překlenout své jazykové nesnáze a pokročily ve svém dalším vzdělávání. Cestou k tomu by měly být vyrovnávací třídy na základních školách.*

A nyní se dostáváme evidentně k vysvětlení otázky, co je myšleno oním politickým rozhodnutím. Jde tedy o jedno velké téma, které se nemůže řešit jednorázovými kroky, ale jako systém. Emil Ščuka a Klára Samková to jednoznačně pojmenovávají: *Je to jedno velké téma, kterého se nezhostíme v pěti větách. Koncepti jsme předložili parlamentu a vládě,*

*současné době se bez efektu nachází v legislativním procesu na vládě České republiky. **Řešení romské otázky je otázkou politického rozhodnutí.***

A na otázku, jak si představují konkrétní řešení?

Peníze, které plynou na provozování dětských domovů, zvláštních škol, nápravně výchovných zařízení věnovat na kvalifikaci Romů. Zejména na pomocné pedagogické síly, zaměstnance na pracovních úřadech, sociální pracovníky. Do sedmi let by se snížila kriminalita Romů i jejich nezaměstnanost. Zároveň by začaly klesat i výdaje států. Jsou to jednoduché počty, málokdo si je však uvědomuje. Romský problém se ale řešit musí a my nabízíme cestu.

Význam rozhovoru

Důležité je, že se k tématu vyjadřovali dva vlivní představitelé Romské občanské iniciativy.

V podstatě jejich odpovědí je:

- Jednak zásadní odmítnutí násilných akcí ze strany Romů, ke kterým vyzývali některé nově vzniklé organizace mimo ROI.
- A vytýčení důležitosti politického rozhodnutí, jak řešit „romský problém“ ze strany vlády a ve spolupráci s koncepcí, kterou vytýčila Romská občanská iniciativa.

Z hlediska toho, že rozhovor se odehrál v roce 1992, považujeme jeho význam za podstatný pro budoucí vývoj, v němž teprve postupně docházelo ke krokům i ze strany vlád, v němž důležité místo sehrával Václav Havel a Václav Klaus, které představitelé ROI v čele s JUDr. Emilem Ščukou představovali již na začátku devadesátých let.

Rozhovor číslo 8

TLUČHOŘOVÁ, Jana a Emil ŠČUKA. *Lék na tichý rasizmus?* In *Učitelství noviny*, 1998, roč. 101, č. 34, s. 10. ISSN 0139-5718.

[Celý rozhovor viz Příloha B *Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*]

ANOTACE

Monika Farkašová

Článek s názvem *Lék na „tichý rasizmus“* vyšel v *Učitelství novinách* 6. 10. 1998. Článek vyšel v říjnu roku 1998 a popisuje dramatické začátky soukromé romské školy s názvem *Romská střední škola sociální*, kterou založil JUDr. Emil Ščuka a jejíž první ředitelkou byla PaedDr. Jana Tluchořová. Ta označila rychlost prací před začátkem otevření v září pod přímým vedením Emila Ščuky by mohla být zařazena do Guinnessovy knihy rekordů...

Myšlenka školy se zrodila na podzim roku 1997, ale vyrůstala dlouhodobě z celkové tendence Emila školy přispět k posílení vzdělanosti Romů v oborech, které byly potřebné nejenom pro romskou komunitu samotnou, ale i pro celkový chod státní správy a samosprávy, pro řešení složitých vzdělávacích, právních, sociálních a kulturních diferencí mezi Romy a majoritou.

Počátky a otevření školy v září roku 1998 měly dramatický charakter: tři týdny před 1. zářím nebyly udělány potřebné práce a nebyly ani peníze, které nasliboval tehdejší ministr Vladimír Mlynář. Účinnou a rychlou záchranu přinesl sám George Sörös, který prostřednictvím svých spolupracovníků rychle pochopil naléhavou potřebu vzdělávání samotných Romů a, jak píše Emil Ščuka, koupil dům a poskytl peníze na rozjezd školy, na provoz v prvních měsících. Díky tomuto „zázraku“, který přišel doslova na poslední chvíli, v polovině července, bylo možné plně rozjet technické přípravné práce a díky tomu mohla 1. září škola začít pracovat.

Doktor Emil Ščuka prosadil myšlenku a potřebu školy svým úsilím a přesvědčením její potřeby a přispěl svou osobností k tomu, aby škola pro tehdy 42 přijatých romských studentů ze 70 zájemců byla v září otevřena. Říká také, že škola samotná, ale i ekonomické problémy, do nichž se dostala, jsou podle dr. Ščuky dluhem vlády, která seměla již dávno o národnostní romské školství postarat. Neudělala to, proto se prý pokusily tento dluh splatit romské iniciativy. Ale čin Emila Ščuky i v tomto okamžiku odpovídal činům velkých sociálních pedagogů: *Dr. EMIL ŠČUKA, ředitel Nadace dr. Rajka Djuriče Romské*

občanské iniciativy v Praze, která je zřizovatelem školy, se sem doslova nastěhoval, organizoval pohyb řemeslníků, objednávání nábytku, pomůcek, kobereců... Práce nad hlavu. Ale už se věc chýlí ke zdárnému výsledku – k otevření první soukromé romské střední školy.

Informační a obsahová analýza

Monika Farkašová

Po úvodu redaktora Radmila Švancara, který jsme již popsali v anotaci, se další část věnuje sporu, který v úvodních krocích školy poznamenal především rozpor vzniklý kvůli financování. Slibující ministr Vladimír Mlynář byl prý smutný z toho, že na začátek školy nebyl pozván, ačkoliv inicioval zařazení školy do systému Ministerstva školství, ale finance ze strany státu nepřišly, protože na soukromé školy se podle úředníků nedávají. Takže zbyl Soros a také slova ředitele kolínského Školského úřadu ing. Jana Kejklička: *O tomto nedorozumění ví - dr. Ščuka podle něho napadl státní správu i při slavnostním zahájení. Jenže stát obecně žádné prostředky na rozjezd soukromých škol nedává. Z jeho dalších slov vyplynulo, že ovšem školský úřad využije veškeré zákonné možnosti, jak této škole pomoci. A to i dotaci na letošní čtyři měsíce, což není zcela obvyklé.*

Vzdělání jako prostředek

V další části rozhovoru se text zabýval pedagogickými úvahami ředitelky Jany Tluchořové o důvodech, které vedly a stále vedou k založení školy výhradně romské, i když v dokumentech školy je psáno, že studovat zde mohou neromští studenti.

Důvody můžeme shrnout do několika oblastí, které vyjadřují základní myšlenku, že vzdělání romských studentů je jako prostředek ke změně, v níž hlavní úlohu hraje vzdělání:

- Podle ředitelky PaedDr. J. Tluchořové je dnes stále ještě většina romských dětí ve zvláštních školách a nikdo nezkoumá jejich IQ. Je mezi nimi spousta dětí, které tam nepatří. Rodiny jim neumějí pomoci v přípravě.
- Vzdělání v rodinách romských ani není za přirozenou věc považováno.
- Vznik romské školy více zpřístupní romské populaci vzdělání.
- Dá se předpokládat, že vzdělání mladí Romové zase povedou své děti ke vzdělání.
- Cílem kolínské školy je hlavně umožnit vzdělání dětem z romského etnika a vyřešit tak v krátké době nedostatek vzdělaných romských poradců a dalších pracovníků v řadě odvětví, ve školství, v oblasti sociální a podobně, který v republice nyní je.
- Jinde by prý takové vzdělání tyto děti ne získaly.
- Problém je, že romské rodiny většinou nemají prostředky a nemohly by svým dětem

poskytnout peníze na vystudování takových škol.

- Nejde jen o peníze na učebnice, ale i o ubytování, o stravování... To tady má většina dětí hrazeno Nadací dr. Rajka Djuriče.

Lék na tichý rasismus

Velmi citlivě, ale pravdivě je v textu vysvětleno, že takováto romská škola může být i „lékem na tzv. tichý rasismus“ : „**Mezi lidmi je spousta „tichého rasismu“.** **Ne že by někdo řekl – ty jsi černý, s tebou se nebudu bavit,**“ vysvětluje J. Tluchořová. Ale romské děti prý těžko hledají své místo v majoritních třídách, nenacházejí kamarády, jsou vytlačovány na okraj, nikdo s nimi nechce na internátu na pokoj - a to všechno v nich vyvolává obranné reakce. Nemusí to být ve skutečnosti třeba tím, že jsou Romové, ale oni to tak cítí - nikdo se se mnou nebaví, protože jsem Rom. To bílá část populace nezná, žije s určitou jistotou vyplývající z příslušnosti majoritě. V této škole by podobné problémy být neměly.

V tomto směru se i v dalším vývoji této důležité školy pro Romy i pro širší veřejnost potvrdilo, že uváděné důvody jejího založení jsou opravdu potřebné a důležité. Vlastně ze všech národnostních menšin dokázali jedině Romové nejenom školu založit, ale i dlouhodobě až do současnosti nejenom udržet, ale od roku 2006 expandovat i do jiných měst: Jihlava, Brno, Karviná, Sokolov, Plzeň. Škola prokázala udržitelnost a sílu osobního nasazení a víry zejména Emila Ščuky i dalších spolupracovníků, v čemž mu pomáhala svým přesvědčením o potřebě takové školy zejména Milena Hübschmannová a Jarmila Turková, Ščukova pozdější manželka. Emil Ščuka ukazuje tuto skutečnost velmi emocionálně a s humorem jemu vlastním srovnáním se založením ministerské romské školy v Králíkách. Skončila do půl roku pět žáků z patnácti nastoupivších neúspěchem. Jak to bylo možné? To vysvětlil Emil Ščuka následujícími slovy:

I na ministerstvu školství bylo pár dobrých duší, které naší škole přálo:

Tady nikdo nemůže pochopit, jak jste dokázali v šesti městech otevřít fungující pobočky, když nemáte peníze a nemůžete studentům nic slibovat! Přesto jsou vaše školy plné. A nám, i kdybychom jim nabízeli zlatý tác plný vybraného ovoce, nikdo nepřijde. Jenže my tu práci dělali nejen hlavou, ale i srdcem, a to Romové vycítí. Srovnej Emil Ščuka, 2019. Cikánský baron jsem já. Praha: Knihovna Václava Havla, s. 247. ISBN 978-80-87490-25-9. Stojí opravdu zato přečíst si přímo v této knize kapitoly 18 a 19 o Sociálně právní akademii a škole. Patří k vynikajícím a působivým ukázkám, jak je potřebné jít za vytýčeným cílem i v oblasti vzdělávání pro romský národ. Všichni kolem považovali situaci za beznadějnou, protože tři měsíce před začátkem školy nebyly peníze na nic. Ale Emil Ščuka to dokázal s pomocí pracovnice Sorosovy nadace Rachel, které bez nároků na reciprocitu pomáhal se založením poboček v Čechách a na Slovensku na začátku 90. let. Jak sám Emil Ščuka píše v 18. kapitole třetího dílu své vynikající biografické knihy: *Všichni byli velmi překvapení. Rád se tímto úspěchem chlubím,*

protože vyšlo něco, co všichni pokládali za nemožné – a já vlastně taky. Jenže někdy se musíte pokusit o nemožné, jinak nemáte šanci něco zásadního změnit. (Emil Ščuka, 2019. Cikánský baron jsem já. Praha: Knihovna Václava Havla, s. 243. ISBN 978-80-87490-25-9). Podtrhla autorka.

Význam rozhovoru

Význam a smysl rozhovoru byl především v tom, že zásluhou JUDr. Emila Ščuky se otevřela střední škola pro romské studenty a otevřeli ji s obrovským úsilím sami Romové. Tím ukázali prakticky, že není pravdou ani zdaleka často omílané tvrzení ze strany majority i státu, že Romové nemají o vzdělání vlastně zájem.

To, jak jsou v textu popisovány problémy s financováním, které byly krásně vyličeny i ve Ščukově biografické knize Cikánský baron jsem já, ukazuje, že tato práce nebyla ani zdaleka jednoduchá. Ale slova Emila Ščuky o tom, že Romové vycítí, když to učitelé a organizátoři dělají srdcem, jsou pravdivá nejenom pro existenci romského národa a jeho romského národního obrození, ale i obecně. Tím si myslíme, že založení školy a práce na jejím rozvoji je možno zařadit i mezi významné aktivity v rámci sociální pedagogiky nejenom v České republice, ale i na celém světě.

Rozhovor číslo 9

ŠEVČÍKOVÁ, Maya. *Emil Ščuka*. In *Reflex*, 2001, roč. 12, č. 38, s. 38-39. 20. 9. 2001. ISSN 0862-6634.

Dostupné online: <https://www.reflex.cz/clanek/archiv/6828/emil-scuka.html>.

[Celý rozhovor viz Příloha B *Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích*]

ANOTACE

Monika Farkašová

Text anotace může být uveden slovy zapisovatelky výpovědi Emila Ščuky Mayi Ševčíkové, která stojí v záhlaví článku a je také uvedena v archivu článků z Reflexu: „**JUDr. EMIL ŠČUKA (44) je prezidentem Světové romské unie. Drobný tmavý muž s černýma očima a kadeřavými vlasy svůj romský původ rozhodně nezapře. Na rozdíl od ostatních ale dokázal zcela opanovat svůj temperament. Působí až stoicky klidným dojmem, hovoří pomalu, pečlivě váží každé slovo, i z gest je vidět, že se naučil diplomaticky zvládat konfliktní situace. Vzvednutí hladiny adrenalinu v něm ale spolehlivě vyvolají námitky, jestli si Romové nemohou za většinu svých problémů sami a zda adekvátně vracejí společnosti to, co do nich vkládá. Tvrdí, že hlavní příčinou konfliktů mezi Romy a majoritní společností je absence pracovních příležitostí pro Romy.**“

Foto Petr Jedinák: „Emil Ščuka kdysi hledal obor, kde by nebyla matematika, nakonec skončil jako prezident Světové romské unie. Za posledních deset let se podle něj vztahy mezi Romy a Čechy zhoršily.“ (Reflex, 2001)

Pro charakter textu je také důležitá věta: *Emil Ščuka, jak se vidí*, která stojí v záhlaví článku spolu s fotografiemi autora desítek portrétů známých osobností v Reflexu Petra Jedináka. Ten také spolu s fotografiemi osobnosti Emila Ščuky charakterizuje i jeho povahu a vlastnosti. Zdůrazňuje to, že se Emil Ščuka rád obklopoval pěknými věcmi: „Příjemné prostředí obklopuje Emila Ščuku doma i v zaměstnání.“ Stejně tak fotografie tohoto významného autora portrétů osobností vypovídají o osobnosti Emila Ščuky a jeho životní cestě: „Emil Ščuka kdysi hledal obor, kde by nebyla matematika, nakonec skončil jako prezident Světové romské unie. Za posledních deset let se podle něj vztahy mezi Romy a Čechy zhoršily.“

Zajímavý je úvod autorů článku k Ščukově výpovědi o sobě, o tom, jak se vidí. Na jedné straně jej vidí jako typického Roma, ale na straně druhé hodnotí jeho klid, rozvážnost, diplomatickost ve zvládání i konfliktních situací. Ale odhalují jednu ze základních vlastností Emila Ščuky, spočívající v jeho vztahu k rodnému romskému národu, vyjádřenou následujícími slovy: *Vzvednutí hladiny adrenalinu v něm ale spolehlivě vyvolají námitky, jestli si Romové nemohou*

za většinu svých problémů sami a zda adekvátně vracejí společnosti to, co do nich vkládá. Tvrdí, že hlavní příčinou konfliktů mezi Romy a majoritní společností je absence pracovních příležitostí pro Romy.

Text článku je prezentován jako souvislá výpověď Emila Ščuky o sobě, jak se vidí, jak Maya Ševčíková a Petr Jedinák píšou v záhlaví časopisu Reflex. Avšak jednotlivé pasáže ukazují určitá témata, která mu mohla být sdělena jako otázky redaktorů. Analýzou je můžeme vyčlenit jako jednotlivé oblasti, které blíže rozebereme v komentáři:

- 1. Divadlo nebo právo?**
- 2. Práce v justici.**
- 3. Dětství ve slovenském Svitú.**
- 4. Situace Romů v minulém režimu a po roce 1989.**
- 5. Politický vliv Václava Klause pro zlepšení situace Romů do roku 1997.**

Informační a obsahová analýza

Monika Farkašová

Již v anotaci jsme vytýčili oblasti, podle nichž Emil Ščuka vypovídá, jak se vidí. Po přečtení samotného textu článku je uvedeme znovu a ke každé přiřčleníme jejich podstatu, jak ji vidíme podle našeho soudu.

1. Divadlo nebo právo?

Emil Ščuka se vyznává ze své celoživotní lásky k divadlu, což chtěl završit studiem na DAMU. Avšak zjistil, teprve později, že neměl mezi 400 žadateli, přičemž brali jen 4 a většinou jen z uměleckých rodin, žádnou šanci. Jediný obor, kde nebyla matematika, bylo právo. A tak se JUDr. Emil Ščuka stal prokurátorem. Ale na divadlo nezanevřel a mimo své zaměstnání jej s Romy provozoval v Sokolově založením divadla Romen podle vzoru moskevského romského divadla.

2. Práce v justici

Na práci v justici, což Emil Ščuka vystudoval, vzpomíná rád, i když by se k ní již nevrátil. Důvodem je podle něj i to, že byly značně omezeny pravomoci prokurátorů. Avšak podstatné v jeho práci dříve i po sametové revoluci byl relativně nastolený rozpor v jeho romství a pozici profesionála, který musel také „zavírat Romy“. A k tomuto rozporu se Emil Ščukastaví následujícími slovy: *Prokurátor, pokud se nepokřivil, měl totiž možnost fungovat nejen jako žalobce, ale i jako obhájce. Z práce jsem měl dobrý pocit, přestože si na mě po revoluci ukazovali prstem a říkali „Podívejte se,*

to je ten prokurátor, co nám zavíral Romy!“ Já jsem se za to ale nikdy nestyděl a hrdě jsem se k tomu hlásil. Samozřejmě že jsem poslal do vězení spoustu Romů, mnohdy dokonce na několik let, ovšem oprávněně.

3. *Dětství ve slovenském Svitu*

Emil Ščuka při vzpomínkách na své dětství, které také kromě jiného krásně zpracoval ve své knize s trefným názvem *Cikánský baron* jsem já z roku 2019, se zaměřil i na rozdíly ve výchově v romských rodinách. Jednalo se o přístup ke vzdělání, ke škole, studiu, učitelům. Zkrátka o smysl vzdělání pro člověka, pro romské dítě do budoucna. Že rodiče Emila Ščuky podporovali jeho vzdělání, což vedlo k výsledkům, o nichž se mluvilo již v úvodu textu, je jasné i z jeho slov, v nichž srovnal styly výchovy i na příkladu dvou bratrů: jeho otce a jeho strýce: *Dodneška mám v paměti jednu událost, která dost vypovídá o rozdílech mezi mým otcem a strýcem. Jednou jsme šli za školu a učitelka se večer přišla zeptat k nám domů, proč jsme chyběli. A tatínek vzal řemen a všem nám před ní nařezal. Když tatáž učitelka popošla o dům dál, aby se zeptala strýce, proč jeho děti nebyly ve škole, teta zbila tu učitelku...*

4. *Situace Romů v minulém režimu a po roce 1989*

Citlivou otázkou je podle Emila Ščuky, ale i podle mínění veřejnosti, vztah k práci. Podle něj, ale i objektivně, práce v minulém režimu byla povinná, a to vytvářelo mnohdy příznivější podmínky než po sametové revoluci. To souhlasí s tím, co je uvedeno v záhlaví, že ztráta práce a často i nemožnost se zaměstnat vytváří podhoubí negativních jevů mezi Romy a zhoršuje i postoje společnosti k Romům. JUDr. Emil Ščuka shrnuje tyto důvody následujícími slovy: *Veřejnost dost nelibě nese, že většina Romů žije ze sociálních dávek, že dostávají peníze bez práce. Ale práce tu byla – otevřel se trh, začalo se stavět, budovaly se dálnice, telekomunikace, ovšem stát trochu zaspal. Stát má chránit trh pracovních příležitostí, ale jes podivem, že firmy raději s tichým souhlasem státu zaměstnávají zahraniční dělníky, a to na úkor našich občanů, přestože zahraniční dělníci tady většinou pracují načerno.*

5. *Politický vliv Václava Klause pro zlepšení situace Romů do roku 1997*

V poslední výpovědi JUDr. Emila Ščuky je podán akcent na politický význam reálné politiky ve vztahu k romské otázce. Emil Ščuka konstatuje závažnou pravdu, že většina politiků se od politického řešení reálně podporujícího řešení vztahů mezi Romy a majoritou distancovala. Avšak velmi kladně hodnotí v tomto směru roli Václava Klause. Ten byl ve vztahu k politickému řešení tak konstruktivní, že dokonce se jako jediný z politiků zúčastnil 5. Sjezdu Mezinárodní romské unie v Praze, kde byl 27. července 2000 zvolen Emil Ščuka jejím prezidentem, a přednesl velmi zasvěcený projev s řadou návrhů na řešení. Emil Ščuka shrnul jeho význam následujícími slovy: *Politikům se*

romská otázka nehodí do krámu a jediný, kdo byl ochoten nám naslouchat a podniknout konkrétní kroky, byl Václav Klaus. Za jeho působení do roku 1997 se toho udělalo nejvíce. Od té doby jsou romští asistenti na okresech, romští pedagogičtí asistenti na školách, zavedly se multé ročníky pro děti předškolního věku a další vzdělávání romských středoškoláků. Vznikla meziresortní komise pro romské záležitosti a Václav Klaus byl připraven udělat i určité ekonomické zásahy, protože jsme mu vysvětlili, v čem je základní problém, a on to pochopil.

Význam uvedeného textu Emil Ščuka, Jak to vidí, v Reflexu uveřejněného 20. září v roce 2001

Emil Ščuka se v tomto textu skutečně ukazuje jako zralý diplomat, politik a zkušený zastánce nejenom romského národa v České republice, ale i v rámci světovém. Jeho představy také ukazují řešení, která mají platnost i v rámci celospolečenském, v harmonizaci vztahů mezi majoritou a Romy. Oceňuje i pozitivní přístup politiků k této záležitosti, přičemž nejvíce ze všech hodnotí Václava Klause, s nímž jako představitel Romů, jako předseda Romské občanské iniciativy a poté jako prezident Mezinárodní romské unie, jednal.

O významu JUDr. Emila Ščuka jako významné osobnosti svědčí i to, že si jej k rozhovoru vybrali významní redaktoři a fotografové časopisu Reflex, Maya Ševčíková a Petr Jedinák, kteří řadu příspěvků věnovali nejvýznamnějším osobnostem z mnoha oborů lidské činnosti. Významné bylo, že **Emil Ščuka je jednou z těchto nevýznamnějších osobností.**

4. 2 Názory a postoje Emila Ščuky

V této části naší práce se zaměřujeme na výběr myšlenek, postojů a názorů Emila Ščuky, které jsme rozdělili do jednotlivých kategorií podle jejich obsahového zaměření. Ukazuje se zde široká škála Ščukových názorů z různých oblastí, včetně oblasti výchovně-vzělávací. Názory a postoje Emila Ščuky jsou podkladem pro další výzkumnou práci a edukační využití.

ROMOVÉ A POLITIKA

- ✚ *Veřejné mínění, až na výjimky, není Romům nakloněno. Proto se Romové jen těžko prosazují ve společenském, politickém a kulturním životě ... je zapotřebí Romům přiznat v ústavě kromě obecných práv a povinností navíc právo na identitu, přiznat jim zvláštní statut národnostní menšiny či etnické skupiny. Teprve potom bude jasné, co Rom může a co musí.*

ZDROJ: ŠTĚPÁNKOVÁ, Zdena a Jiří BAREŠ. *Romové mezi námi nebo s námi?: neobviňujme se navzájem, hledejme řešení.* Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 28.07.1989, 69-70(176). s. 4. ISSN 0032-6569.

- ✚ *... do druhé světové války po staletí v romských lokalitách působili vajdové (stařešinové) s přirozenou autoritou, kteří se Romů dokázali zastat, ale také, když to bylo nutné, je i potrestat. Stálo by za úvahu, aby se tyto přirozené autority obnovily, v romských usedlostech by nově tuto autoritu mohl zastupovat romský poslanec.*

ZDROJ: ŠTĚPÁNKOVÁ, Zdena a Jiří BAREŠ. *Romové mezi námi nebo s námi?: neobviňujme se navzájem, hledejme řešení.* Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 28.07.1989, 69-70(176). s. 4. ISSN 0032-6569.

- ✚ *Jsem přesvědčen, že otázku bezpečnosti a práva musíme v demokratickém státě ponechat na bezpečnostních složkách státu a spíše vyvíjet tlak na politické a státní orgány k tomu, aby lépe plnily svou funkci.*

ZDROJ: *Proč ubylo tolik Romů?* [Ivo Bartík zpovídá Emila Ščuku]. Týdeník Kwěty =: Kwěty české [Založeny roku 1834] : časopis pro celou rodinu. Praha: Kwěty české, 2001(32). s. 9. ISSN 0862-898X.

- ✚ *Problémy jsou rok od roku palčivější. Romů je pět set tisíc a polovina z nich je negramotná. Musí se to řešit jako politický, ne administrativní problém.*

ZDROJ: KUDRNOVÁ, Anastázie. *Prokurátor.* Mladý svět, 1989, roč. 31, č. 14, s. 10-11.

ROMOVÉ A INTEGRACE

- ✚ *Integraci Romů do společnosti nepotřebují jenom Romové, ale celá společnost. Jenom neodpovědný politik bude zveličovat poslední statistické údaje, na základě kterých by snižoval naléhavost romských programů, to by se mohlo vymstít nám všem.*

ZDROJ: *Proč ubylo tolik Romů?* [Ivo Bartík zpovídá Emila Ščuku]. Týdeník Květy =: Kwěty české [Založeny roku 1834] : časopis pro celou rodinu. Praha: Kwěty české, 2001(32). s. 9. ISSN 0862-898X.

ROMOVÉ, ROI A JEJÍ POLITICKÁ ORIENTACE

- ✚ *Odmítáme levici, která způsobila morální i ekonomickou devastaci země. Teď, když jsme se vyčlenili z OF, nemůžeme už být neideologičtí a stavět jenom na tom, že jsme Romové, musíme mít vlastní názor a orientaci.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. *Devadesát procent je pro pravici: Romská občanská iniciativa*. Rozhovor. Metropolitan, 1991, s. 2. Otázky kladla Irena Dousková.

ROMOVÉ A DIFERENCOVANOST JEJICH POLITIKY

- ✚ *Češi a Slováci se diví, že je v romském hnutí víc stran než jedna. Copak máme kvůli barvě pleti mít jen jeden názor? To je přece absurdní. Jako národnost budeme dbát na zachování národních a kulturních tradic, ale důležitější než národnostní je občanský princip.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. *Devadesát procent je pro pravici: Romská občanská iniciativa*. Rozhovor. Metropolitan, 1991, s. 2. Otázky kladla Irena Dousková.

- ✚ *Nemluvil bych ani tak o rozpadu romského hnutí, jako spíš o vykrytalizování politického spektra. Jestliže chápeme nutnost politického spektra v Čechách, tak musíme pochopit nutnost jisté polarity i mezi Romy.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil a Vladimír MAREK. *Cikánský baron jsem já. Pomohly by morální soudy olašských Romů snížit kriminalitu v Československu?* Obrana lidu, 1991, Roč. 50, č. 35, s. 1 a 5. ISSN 0231-6218.

ROMOVÉ A EKONOMICKÁ REFORMA

- ✚ *Snažíme se svým členům vysvětlovat podstatu ekonomické reformy a všech těch zákonů, které se dnes přijímají. Chceme, aby pochopili, že kdyby zůstal ten systém, který byl před revolucí, jejich problémy například s nezaměstnaností by existovaly stejně, naopak by postupně narůstaly a nebylo by žádné řešení.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. *Devadesát procent je pro pravici: Romská občanská iniciativa*. Rozhovor. Metropolitan, 1991, s. 2. Otázky kladla Irena Dousková.

ROMOVÉ A REGIONÁLNÍ POLITIKA

✚ *Navrhujeme národním výborům, aby zaměstnávaly alespoň jednoho Roma, který by naši koncepci prosazoval. Přístupují na to, ale jen pod tlakem politické nutnosti. Podařilo se nám prosadit Romy i jako inspektory veřejného pořádku. Ovšem Praha, kde jsou problémy největší, s námi příliš nespolupracuje. Na radnici na nás požadovali jako poradce vysokoškolsky vzdělaného Roma. Takové funkce však mohou zastávat i lidé, kteří jsou přirozeně inteligentní a mají v romské obci autoritu.*

ZDROJ: PROBOŠTOVÁ, Drahuše, Jaroslav VEIS a Jiří ZÁVOZDA. *Čas pro evoluci ducha* [beseda]. Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988: [Vydání Praha]. Praha: Lidové noviny, 27.09.1990, 3(174). s. 4. ISSN 0862-5921.

ROMOVÉ A ROMSKÁ OBČANSKÁ INICIATIVA

✚ *Ocitli jsme se v situaci, kdy máme připravené koncepce, abychom je předložili vládě, ale stejně nevíme, jak dál. Polovina Romů s námi stejně zatím nejde. Učit romštinu nemůžeme, nemáme učitele, ti musí nejdřív vystudovat. Došlo k rozpadu romské rodiny, romské morálky. Romové věděli koho ctít, koho odsuzovat...*

*Jsmo politická strana, ale zároveň usilujeme o to, aby naši členové měli alespoň sociální minimum. Nebudeme však prosazovat sociální podpory, ty jediné korumpovaly. Je to těžká situace: naši stranu drží jen pár schopných lidí. **Potřebujeme pedagogy, psychology, sociology, kriminalisty, kteří by nám radili, pomáhali sestavovat fundované návrhy.** A na kompetentních místech se setkáváme s nepochopením úředníků. Řekněte mi, jak lidi přesvědčit o poctivé snaze části Romů něco pro spoluobčany udělat?*

ZDROJ: PROBOŠTOVÁ, Drahuše, Jaroslav VEIS a Jiří ZÁVOZDA. *Čas pro evoluci ducha* [beseda]. Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988: [Vydání Praha]. Praha: Lidové noviny, 27.09.1990, 3(174). s. 4. ISSN 0862-5921.

ROMOVÉ A KRIMINALITA

✚ *Kriminalita je průvodním jevem života sociálně nejslabších vrstev, to je dokázaný fakt. A Romové jsou po čtyřiceti letech socialismu kulturně, vzdělanostně, a tudíž i sociálně úplně zdevastováni. My jako politická strana nemůžeme být za stav kriminality povolávání k odpovědnosti, ale také se nemůžeme tvářit jako mrtvýbrouk. Je i v našem zájmu, aby se kriminalita snižovala... Co my můžeme udělat? Především přesvědčovat, jít příkladem, vychovávat – to jsou naše jediné prostředky... Druhá důležitá věc, která se týká hlavně mládeže, je vyplňování mezer ve volném čase. Aby se děti pravidelně scházely, učily se určitému režimu a trávily čas jinde než na ulici.*

Jsou to jen malé kapky, ale musí se to dělat. Jestliže se něco udělá se vzdělaností naší mládeže, projeví se to příznivě i na stavu kriminality.

Dále by bylo zapotřebí, aby existovali policisté z řad Romů. Občané by k nim měli chvíli averzi, ale pak by si zvykli a Romové sami by před nimi měli mnohem větší respekt. Ten psychologický aspekt věci je velmi důležitý.

*Ještě jedna věc hraje v narůstání kriminality velkou roli, a to je **malá objasněnost trestné činnosti**. Kromě toho za některé trestné činy jsou u nás vyloženy směšné sazby. Někdo to má tak dobře spočítané, že se mu to dokonce vyplatí.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. *Devadesát procent je pro pravici: Romská občanská iniciativa*. Rozhovor. Metropolitan, 1991, s. 2. Otázky kladla Irena Dousková.

Přesto jsem se ale již několikrát setkal, s tím, že se Romové stydí za své romství, snaží se vydávat za Italy, Indý, případně Turky... (Vladimír Marek)

✚ *Tak já také znám takové Romy. Když se podíváte na podíl romského obyvatelstva na rostoucí zločinnosti, tak se jim někdy ani nemůžete divit. (Emil Ščuka)*

V čem je podle vašeho názoru příčina toho, že na kriminalitě v Československu senebývale vysokým procentem podílejí právě Romové? (Vladimír Marek)

✚ *Především to způsobuje nízká vzdělanost, negramotnost. To za prvé, navíc na zločinnosti se převážně podílejí lidé z nejnižších sociálních vrstev. **Bída nese zločinnost**. (Emil Ščuka)*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil a Vladimír MAREK. *Cikánský baron jsem já. Pomohly by morální soudy olašských Romů snížit kriminalitu v Československu?* Obrana lidu, 1991, Roč. 50, č. 35, s. 1 a 5. ISSN 0231-6218.

ROMOVÉ A POLICIE

✚ *V myšlení policistů dochází k paradoxu. Dosud měli v náplni práce Romy honit, teď by je měli taky někdy chránit... bylo vidět, že tuto změnu chápou, ale nepocítují ji jako potřebu. Stačilo jen málo a na jaře mohlo dojít k národnostní revoluci. Nevím, zda si to někdo kromě nás uvědomuje. Naši funkcionáři drželi hlídky ve dne v noci, nejen aby Romy chránili, ale taky aby zakročili proti některým z nich, kteří byli výbušnější.*

ZDROJ: PROBOŠTOVÁ, Drahuše, Jaroslav VEIS a Jiří ZÁVOZDA. *Čas pro evoluci ducha* [beseda]. Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988: [Vydání Praha]. Praha: Lidové noviny, 27.09.1990, 3(174), s. 4. ISSN 0862-5921.

ROMOVÉ A SOCIÁLNÍ ROZMĚR JEJICH ŽIVOTA

- ✚ *Nemohu souhlasit s inženýrem Viškem, co se týče počtu Romů. Sám uvádí, že statistiky zachycují pouze problémové jedince. Podle mého názoru převládají Romové, kteří pomoc státu nežadají a nepotřebují. Žijí řádným způsobem života...Je třeba vidět i úspěchy, kterých dosáhli. Jednostranný pohled škodí celé společnosti, a především řádným Romům.*

ZDROJ: ŠTĚPÁNKOVÁ, Zdena a Jiří BAREŠ. *Romové mezi námi nebo s námi?: neobviňujme se navzájem, hledejme řešení.* Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 28.07.1989, 69-70(176). s. 4. ISSN 0032-6569.

Nemalé množství Romů se v současné době ocitá v sociální nouzi. Nehrozí vám jako důsledek této pravicové orientace odtržení od mas? (redaktor Vladimír Marek)

- ✚ *Nepředpokládám, že by k něčemu podobnému došlo. Podle průzkumu veřejného mínění čtyřicet procent Romů nepotřebuje vůbec žádnou podporu od státu, nechce ji a dokáže se o sebe postarat. Nemůžeme mít sociální program orientovaný tak, že my jsme tady ti, kterým bylo ublíženo. A teď říkáme: státě, starej se, pomoz. Toto kdybychom nadále podporovali, tak soužití mezi majoritní společností a námi se ještě víc komplikuje... Naopak vzájemně se můžeme obohacovat. Občanský princip může zůstat všem. Nemůže tady nastat teror menšiny nad většinou. Potom bychom měli v tomto státě odzvoněno.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil a Vladimír MAREK. *Cikánský baron jsem já. Pomohly by morální soudy olašských Romů snížit kriminalitu v Československu?* Obrana lidu, 1991, roč. 50, č. 35, s. 1 a 5. ISSN 0231-6218.

ROMOVÉ A VZDĚLÁNÍ

- ✚ *U nás je základní školství povinné. Navíc je tu problém volného času, ve kterém děti mohou páchat lumpárny. A i když jim z vynucené docházky do školy zbude jen deset procent, stále je to víc než nic.*

ZDROJ: PROBOŠTOVÁ, Drahuše, Jaroslav VEIS a Jiří ZÁVOZDA. *Čas pro evoluci ducha [beseda].* Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988: [Vydání Praha]. Praha: Lidové noviny, 27.09.1990, 3(174). s. 4. ISSN 0862-5921.

V čem je podle vašeho názoru příčina toho, že na kriminalitě v Československu se nebývale vysokým procentem podílejí právě Romové? (Vladimír Marek)

- ✚ *Především to způsobuje nízká vzdělanost, nigramotnost. To za prvé, navíc na zločinnosti se převážně podílejí lidé z nejnižších sociálních vrstev. Bída nese zločinnost.*

Co bylo na začátku tohoto bludného kruhu. Bída, anebo nevzdělanost? (Vladimír Marek)

- ✚ *Jedno šlo ruku v ruce s druhým. Nevzdělanost byla v posledních desetiletích tím, co jsme nemohli ovlivnit. Za komunistů byla celkově velice špatná školská politika. Především*

se však směrem k Romům nerespektovaly jazykové bariéry. Přece nemůže škola vyžadovat od žáka, který má jiný mateřský jazyk, aby okamžitě zvládal učivo. To platí alespoň pro první ročníky.

Znamená to, že by Romové potřebovali nějaký zvláštní školský systém, který by více odpovídal jejich mentalitě? (Vladimír Marek)

✚ *Jsmo o tom přesvědčeni. Máme již vypracovanou určitou koncepci.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil a Vladimír MAREK. *Cikánský baron jsem já. Pomohly by morální soudy olašských Romů snížit kriminalitu v Československu? Obrana lidu*, 1991, Roč. 50, č. 35, s. 1 a 5. ISSN 0231-6218.

ROMOVÉ A ROMSKÁ KULTURA

✚ *Romská kultura plní několik významů. Mládež v ní nachází pozitivní vzory, které jí doposud chyběly, pozitivně se zvyšuje sebevědomí Romů, pomalu se začíná odstraňovat vzájemná izolovanost. Romská kultura má možnost přetvářet po staletí formované dosti negativní názory veřejnosti na Romy.*

ZDROJ: ŠTĚPÁNKOVÁ, Zdena a Jiří BAREŠ. *Romové mezi námi nebo s námi?: neobviňujme se navzájem, hledejme řešení*. Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 28.07.1989, 69-70(176). s. 4. ISSN 0032-6569.

ROMOVÉ A POZITIVNÍ DISKRIMINACE

✚ *Slovům pozitivní diskriminace nerozumím. Nevím, kdo tento termín našel. Rozumím ale anglickému slovu affirmative action, což lze do českého jazyka přeložit jako vyrovnávací akce. Tomuto pojmu rozumím a souhlasím s ním. Bez vyrovnávacích akcí nemůže integrace Romů do společnosti dosáhnout pozitivních výsledků. Romové potřebují rovné šance pro start v různých oblastech, protože jsou určitým způsobem handicapováni jak v oblasti vzdělávání, tak v oblasti ekonomické. Vyrovnávací akce však považuju za dočasné opatření.*

ZDROJ: *Proč ubylo tolik Romů?* [Ivo Bartík zpovídá Emila Ščuku]. Týdeník Květy =: Kwěty české [Založeno roku 1834] : časopis pro celou rodinu. Praha: Kwěty české, 2001(32). s. 9. ISSN 0862-898X.

ROMOVÉ A POZITIVNÍ DISKRIMINACE JAKO CESTA

Jak se díváte na možnost tzv. pozitivní diskriminace? Je to správná cesta? (Kamil Houska)

✚ *Já si dokonce myslím, že to jinak ani nepůjde, že některé problémy se jinak nebudou moci vůbec řešit. Nelíbí se mi však to slovo: pozitivní diskriminace. Kdo ho vymyslel? Proč ho používat? Já bych to spíš nazval vyrovnávací akce, které mají být dočasné a nemají nikomu ublížit. Je potřeba veřejnosti jasně říct, že když Romům teď pomůžeme vyrovnat rozdíly v ekonomické a vzdělanostní oblasti, tak to nedělá dobře jenom*

Romům, ale následně celé společnosti, protože čím vzdělanější Rom a čím ekonomicky nezávislejší Rom, tím méně nebezpečnější pro všechny. Přesuneme ho z kategorie negativní do té pozitivní.

- ✚ *O tomto se ale bohužel debaty nevedou. Mluví se pořád jen o tom, jak pozitivní diskriminace ublíží, proto se jí veřejnost oprávněně bojí. Říká si: Proč by se mělo Romům něco dávat? Chtěl bych připomenout, že takové vyrovnávací akce se udělaly i pro zdravotně postižené a dělají se po celou dobu, protože tito lidé mají určitý handicap. Veřejnost to v takových případech vnímá pozitivně. My máme také určitý handicap a sami si bez státu a podpory veřejnosti nepomůžeme.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. "Říct: Češi jsou rasističtí, jen zvyšuje napětí, ale nic to neřeší," tvrdí Emil Ščuka. Právo, 2000, Roč. 10, č. 181 (2000 08 05), s. 10. ISSN 1211-2119.

ROMOVÉ A MAJORITA

- ✚ *Společenská atmosféra dnes nepřeje tomu, co je romské, a Romové to tak cítí. Být Romem znamená být někým méněcenným, koho společnost nebere rovnoprávně a pozitivně. Myslím ale, že až napětí ve společnosti pomine, až se budou vyrovnávat šance občanů, až bude člověk bez ohledu na barvu pleti a vyznání rovnocenným občanem v této zemi, pak každý hrdě přizná svou národnost.*
- ✚ *Považuji za přirozené, že někteří příslušníci národnostních menšin – v kterémkoliv státě – chtějí splynout s majoritním národem. Romové nejsou výjimkou, a jestliže někteří cítí potřebu splynout s většinovou společností a ta je ochotně přijme, já v tom nevidím problém. Většina Romů si ale chce uchovat svou původní identitu. Rozvíjí svůj jazyk, kulturu a tradice. Existují však oblasti, ve kterých se nechceme odlišovat od majoritní společnosti a to je především vzdělání a životní úroveň. K tomu ale vede dlouhá cesta.*

ZDROJ: *Proč ubylo tolik Romů?* [Ivo Bartík zpovídá Emila Ščuku]. Týdeník Květy =: Kwěty české [Založeny roku 1834] : časopis pro celou rodinu. Praha: Kwěty české, 2001(32). s. 9. ISSN 0862-898X.

ROM INTELEKTUÁL

- ✚ *Intelektuála Romové berou jen tehdy, když vidí, že jim v jejich problémech může pomoci a nestydí se za to, že je Rom. Ve většině případů Rom na vysoké škole otočí a prohlásí: Já Rom nejsem. Jinak by se úroveň Romů dávno musela zvednout.*
- ✚ *A pokud ve mně byla pochybnost, jestli jsou Romové dobří a má cenu pro ně dělat, právě paní Hübschmannová mě přesvědčila, že jim musíme pomoci. A že to v první řadě musejí dělat právě romští intelektuálové.*

ZDROJ: KUDRNOVÁ, Anastázie. *Prokurátor*. Mladý svět, 1989, roč. 31, č. 14, s. 10-11.

ROM A CIKÁN

- ✚ *Pokud říkám své názory, mluvím o Romech. Když tlumočím mínění jiných, používám slova Cikáni. Cikán je nadávka. Slovník jazyka českého pod heslem Cikán uvádí: příslušník potulného národa, symbol lživosti, zlodějskosti, toulavosti, přeneseně taškář, lhář, podvodník. Proč nerespektovat, jak si Romové říkají na celém světě?*

ZDROJ: KUDRNOVÁ, Anastázie. *Prokurátor*. Mladý svět, 1989, Roč. 31, č. 14, s. 10-11.

ROMOVÉ A RASISMUS

- ✚ *Rasismus se rozmáhá ze dne na den. Ze sociologických průzkumů vycházíme ze všech národností nejhůř. Vzniká více stran, spolků a romských organizací... S opozicí ve vlastních řadách se vyrovnat dokážeme. Nevíme však, jak se vyrovnat s rasismem.*

ZDROJ: PROBOŠTOVÁ, Drahuše, Jaroslav VEIS a Jiří ZÁVOZDA. *Čas pro evoluci ducha* [beseda]. Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988: [Vydání Praha]. Praha: Lidové noviny, 27.09.1990, 3(174). s. 4. ISSN 0862-5921.

- ✚ *...rasismus může být dvojitý, státní - to je ta situace, kdy stát podporuje rasistickou ideologii vyhláškami a směrnicemi - a veřejný. S tím prvním se u nás dnes nesetkáme, ale horší je, že vzkvétá ten druhý. To znamená, že i „slušní“ lidé jsou malými rasisty. Vím z vlastní zkušenosti, že čím menší a kulturně zaostalejší národ, tím větší má tendence k nacionalismu a rasismu. Režim, který tu byl, zavřené hranice, orientace jen na jeden národ a podobně, to všechno vedlo k celkovému úpadku morálky a kultury. Doufám, že je to jen přechodný stav.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. *Devadesát procent je pro pravici: Romská občanská iniciativa*. Rozhovor. Metropolitan, 1991, s. 2. Otázky kladla Irena Dousková.

Co říkáte rčení oko za oko, zub za zub? (Vladimír Marek)

- ✚ *Něco takového naprosto odmítáme. To by způsobilo ještě větší problémy, než jsou v současné době. Musíme provádět spíš Ghándiovskou politiku. (Emil Ščuka)*

Nezdá se vám, že právě v posledních měsících u nás výrazně zesílily projevy jakéhosi neofašismu a rasismu? Nedíváte se na tento vývoj s obavami? (Vladimír Marek)

- ✚ *Pochopitelně že se dívám, ovšem něco podobného se neděje jen v Československu. Před několika týdny tisíc dvě stě Poláků napadlo asi dvacet romských rodin. Byly to slušné rodiny, které nikomu neublížovaly, nikoho neterorizovaly. Poláci si na nich vybili svou zlost jen proto, že po stránce finanční byly velice dobře zajištěny. Většina těch rodin měla příbuzenské vztahy do USA. Byl z toho nakonec přímo učebnicový pogrom.*
- ✚ *K podobným činům dochází i v Rumunsku, tam byly vypáleny dokonce celé osady. Obávám se, že k podobnému vývoji spějeme i u nás. (Emil Ščuka)*

Snazíte se tomu nějak čelit? (Vladimír Marek)

- ✚ *Samozřejmě, není to však nikterak jednoduché. Stát a parlament je v těchto věcech absolutně nefunkční. Prostřednictvím svých poslanců jsme dávali iniciativní návrhy, aby na půdě parlamentu vznikla komise proti rasismu a nacionalismu. Federální shromáždění má asi dvacet výborů, několik komisí, podvýborů. Tato komise by parlament nikterak nezatížila. Přesto jsme od pana Dubčeka doposud nedostali žádnou odpověď. (Emil Ščuka)*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil a Vladimír MAREK. *Cikánský baron jsem já. Pomohly by morální soudy olašských Romů snížit kriminalitu v Československu?* Obrana lidu, 1991, Roč. 50, č. 35, s. 1 a 5. ISSN 0231-6218.

ROMOVÉ A „ČESKÝ“ RASISMUS

Neustále slýcháváme od některých romských předáků, že jsou Češi národem rasistů. Není to ale z jejich strany také projevem rasové nesnášenlivosti, pouze s opačným znaménkem? (Kamil Houska)

- ✚ *Na tato slova se mi velmi těžko odpovídá, protože zaškatulkovat celý národ jako národ rasistů, to je pro mě něco tak velkého, co nemohu říct a s čím se nemohu ztotožnit. Na druhou stranu ale budu tvrdit, že v Čechách existují skupiny obyvatel, které jsou rasistické a nemají v Evropě srovnání. Nemohu to ale tvrdit o všech, o národě jako takovém.*

Jakým slovem byste spíše označil celkový problém se soužitím v Česku – je to otázka rasismu nebo sociální? Teď pochopitelně nemám na mysli jednotlivé excesy, které jsou odsouzeníhodné a měly by proti nim tvrdě zasahovat represivní složky státu. (Kamil Houska)

- ✚ *Nejde ani tak moc o rasismus, ten je až výsledkem všech těch rozdílů, propastí a izolace, které nenashromáždily za staletí. Čím je vyšší úroveň českého a nižší úroveň romského národa, tím víc vážne vzájemná komunikace. Při těchto propastných rozdílech vlastně není ani možné, aby se oba národy setkávaly. Není to ani v jiných státech.*
- ✚ *Chtěl bych ale v této souvislosti říct jednu věc na adresu romských předáků: **Jednoznačně ukázat a říct: Češi jsou rasističtí, to jenom zvyšuje napětí, ale nic neřeší.** Měli by se podívat do evropské historie a uvědomit si, že kdysi to byli právě Češi, Slovinci, Maďaři, kteří daleko více než ostatní národy umožňovali usídlování Romů na svém území. Jestliže si zmapuji romské osídlení v Evropě, jasně mi z toho vyjde, že například v Belgii, Anglii, Nizozemsku či ve skandinávských zemích jdou počty Romů jen do desetitisíců. Tady ve střední a východní Evropě jsou to však statisíce. I to o něčem svědčí.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. "Říct: Češi jsou rasističtí, jen zvyšuje napětí, ale nic to neřeší," tvrdí Emil Ščuka. Právo, 2000, Roč. 10, č. 181 (2000 08 05), s. 10. ISSN 1211-2119.

ROMOVÉ A VÁLKY

Co se vám osobně vybaví, když se řekne Rom, a čím by podle vás mohlo toto etnikum obohatit naši společnost? (Kamil Houska)

- ✚ *Podle mě se všechny národy mohou a měly by se obohacovat. Že je to prospěšné, vidíme v dějinách. Každý národ má jiné vlastnosti a Romové mají tu vlastnost, že nejsou válečníci. Nejsou bojovníky, což je dáno historicky i tím, že Romové – přestože jsou na území Evropy osm či devět století, kdy ještě spousta území byla volná, celá řada států tehdy vůbec neexistovala – tak Romové ani tenkrát nepociťovali, že by jim měl patřit nějaký kus území, na kterém by měli žít. Když se podívám na dějiny států a ostatních národů, jsou naproti tomu pořád protkané nějakými válkami a neskončilo to, pokračuje to dodnes. I v takovém Kosovu se dokážou kvůli kousku území dvě národnosti zabíjet. To Romové nedělají.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. "Říct: Češi jsou rasističtí, jen zvyšuje napětí, ale nic to neřeší," tvrdí Emil Ščuka. Právo, 2000, Roč. 10, č. 181 (2000 08 05), s. 10. ISSN 1211-2119.

ROMOVÉ A KOČOVÁNÍ

Nebylo by řešením romského problému opětovně umožnit kočování, které ostatně funguje v některých zemích západní Evropy stále? (Kamil Houska)

- ✚ *Návrat k tomuto způsobu života by nás zavál o několik století zpět. Nikomu by to nepomohlo. Právě proto, že jsme to měli padesát let zakázáno od komunistů. I když ono v podstatě to začalo už za Marie Terezie, která připravila jakýsi asimilační program. Dnes už by to naprosto nešlo, tradice jsou přetrženy.*

Není určitým projevem stesku po kočovném životě vzájemné houfné navštěvování romských rodin, které se seberou a na několik měsíců přicestují k příbuzným na druhá konec země? (Kamil Houska)

- ✚ *To není ani tak projev stesku jako nutnost, když už si ta rodina neumí poradit, jak dál, jak svou tíživou sociální situaci překlenout. Dostanou prostě třeba nabídku od zámožnější rodiny: My vám teď na pár měsíců pomůžeme, přijďte, my se o vás postaráme, tak jdou.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. "Říct: Češi jsou rasističtí, jen zvyšuje napětí, ale nic to neřeší," tvrdí Emil Ščuka. Právo, 2000, Roč. 10, č. 181 (2000 08 05), s. 10. ISSN 1211-2119.

ROMOVÉ A ASIMILACE

Měli by se Romové podle vás do společnosti asimilovat? (Kamil Houska)

- ✚ *Slovo asimilace je v posledních letech hodně odsuzováno. Mně se také ani trochu nelíbí. Asimilační politiku tady chtěli provádět komunisté, a vlastně ji prováděli téměř padesát let. Národ se ale asimilovat nemůže. Český národ, pokud vstoupí do Evropské unie, se také určitě nebude asimilovat, určitě si to svoje češství ponechá.*
- ✚ *Asimilace národa jako taková má velmi blízko k fašizujícím jevům, a kdo o toto stojí, je hodně fašizující. Nezabráníme ovšem jednotlivcům, pokud se sami chtějí asimilovat. Jestliže některý Rom vystuduje třeba lékařskou fakultu, nebo to může být i dělník, a nechce mít nic společného s romským národem a chce se plně asimilovat, hlásí se ke všemu, co je neromské, je to jeho právo. Neměl by mu v tom nikdo bránit.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. "Říct: Češi jsou rasističtí, jen zvyšuje napětí, ale nic to neřeší," tvrdí Emil Ščuka. Právo, 2000, Roč. 10, č. 181 (2000 08 05), s. 10. ISSN 1211-2119.

EMIL ŠČUKA A EMIGRACE

Vy osobně jste někdy o emigraci neuvažoval? (Kamil Houska)

- ✚ *Ne, mě to nikdy nenapadlo. Nemohu myslet jenom na sebe. Mně to někteří Romové hodně zazlivají, když veřejně říkám, že jsem také Čech, protože mám české občanství, a že je to i moje země, protože jsem se tady narodil. I když to bylo vlastně na Slovensku, ale tehdy šlo o Československo a já to stále tak beru. Mně by scházely takové ty zdánlivé maličkosti, které dělají život životem. Člověk třeba nemusí tadyv Čechách celý den s nikým mluvit, jenom se projde po ulici a rozumí všemu, slyší všechno a cítí se tady jako doma.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. "Říct: Češi jsou rasističtí, jen zvyšuje napětí, ale nic to neřeší," tvrdí Emil Ščuka. Právo, 2000, Roč. 10, č. 181 (2000 08 05), s. 10. ISSN 1211-2119.

ROMOVÉ A REÁLNOST SOUŽITÍ ROMŮ A MAJORITY

Je podle vás bezproblémové soužití „bílé“ většiny s Romy reálné? Nebude tento problém před sebou valit do nekonečna? (Kamil Houska)

✚ *To víte, že to je velmi reálné. Ono se občas říká, že se za posledních deset let nic moc neudělalo, ale já si to tak docela nemyslím. Přece jenom nějaké kroky se učinily. Kdyby jenom to, že už za vlády premiéra Václava Klause se zřizovaly meziresortní komise a vznikali poradci na okresních úřadech. To jsou věci, které v jiných zemích vůbec nemají. Zemanova vláda zase nastartovala další programy, přijala teď navíc celkovou koncepci. I když mám nějaké vyhrady k Petru Uhlovi, myslím, že tomu také dává hodně a začíná prosazovat řadu užitečných věcí. Vládní koncepce sice není podle jeho představ, je hodně okrojená, přesto podle mě už za pár let přinese pozitivní ovoce. Je to běh na dlouhou trať, ale už se něco začalo dělat a jen se o tom nemluví.*

✚ *Někteří politici v minulosti pořád o Romech jen mluvili, říkali, že je to problém na několik generací a mysleli si: Když je to na několik generací, já to nemusím řešit. Pročzrovna já, když mám, volební období na čtyři roky? Bylo to pro ně takové alibi. Našli se vlastně dva – prvním byl Vladimír Mlynář, druhým je Petr Uhl – kteří říkají, že seto musí začít řešit už teď. Petr Uhl si dělá spoustu nepřátel mezi Čechy, ale Romového vnímají jako člověka zásadového, který chce něco změnit.*

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. "Říct: Češi jsou rasističtí, jen zvyšuje napětí, ale nic to neřeší," tvrdí Emil Ščuka. Právo, 2000, Roč. 10, č. 181 (2000 08 05), s. 10. ISSN 1211-2119.

ROMOVÉ A PERSPEKTIVA ŘEŠENÍ TZV. ROMSKÉHO PROBLÉMU

Lze vůbec řešit romský problém? (Marta Pawlicová)

✚ *Jsou dvě etapy. Krátkodobá a dlouhodobá. Krátkodobá etapa, to jsou rychlá opatření. Jde o daleko razantnější postup policie proti těm kriminálním živlům, které okupují střed města za účelem trestné činnosti.*

A tím dlouhodobým? (Marta Pawlicová)

Tím dlouhodobým je především vzdělání. To je nejlepší investice do budoucna. Když budeme více dbát o vzdělání od těch nejmenších Romů, za deset let se již setkáme s mládeží, která je vzdělaná a nebude potřebovat páchat trestnou činnost. Čím vzdělanější Rom, tím méně nebezpečí a strachu.

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. *Nebezpečno i na Václaváku*. Dobrý večerník, 1996, Roč. 4, č. 115, s. 2. ISSN 1210-7794.

Shrnutí analýzy obsahu výroků Emila Ščuky

Nejdůležitějšími tématy rozhovorů s JUDr. Emilem Ščukou byly politika ve vztahu k Romům, rasismus, diskriminace v různých oblastech, kriminalita, nezaměstannost, vzdělávání a občanské soužití.

JUDr. Emil Ščuka vyjádřil v rozhovorech řadu aktuálních konkrétních tezí, které se nová romská politická strana v nové společenské situaci po sametové revoluci snažila prosazovat na začátku 90. let v zájmu emancipace romského národa a romského národního obrození. Proto jsme jeho názory vyčlenili, aby se tendence dalšího romského politického procesu, vzešlého ze sametové revoluce, ukázaly v komplexnější podobě. Důležité je, že v médiích se projevoval jako zastánce Romů a využíval média jako prostředek pro ovlivňování veřejného mínění a řešení. Apeloval na řešení konkrétních návrhů ve společnosti. Většinou se objevovaly negativní konotace ve vztahu k Romům. Proti nim vystupoval i se svým sklonem k humoru. K tomu by bylo dobré i v médiích prezentovat více pozitivní vzory a výsledky jejich práce. Aby to napomohlo k interkulturnímu soužití. Emil Ščuka používal nejen česká, ale i romská a zahraniční média. Zde nebylo místo na všechny, ale v naší další výzkumné činnosti je chceme využívat a dále zpracovávat.

4. 2. 1 Výroky Emila Ščuky o škole, výchově a vzdělávání

ROMOVÉ, VZDĚLÁNÍ A VOLNÝ ČAS

U nás je základní školství povinné. Navíc je tu problém volného času, ve kterém děti mohou páchat lumpárny. A i když jim z vynucené docházky do školy zbude jen deset procent, stále je to víc než nic.

ZDROJ: PROBOŠTOVÁ, Drahuše, Jaroslav VEIS a Jiří ZÁVOZDA. *Čas pro evoluci ducha* [beseda]. Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988: [Vydání Praha]. Praha: Lidové noviny, 27.09.1990, 3(174). s. 4. ISSN 0862-5921.

Dnes vedou občanská sdružení většinou lidé, kteří nemají nějaké ucelené vzdělání. Občanská sdružení pak doplácí na to, že jejich činnost nemůže být taková, jakou mají česká občanská sdružení. Chceme vychovávat v Romské sociálně právní škole v Kolině lidi i pro tento sektor, který je možná ještě důležitější než státní správa. My přicházíme o hodně možností v tzv. found raisingu, grantové politice. Kdo dneska z Romů rozumí grantové politice?

To, co romské organizace od státu dostávají, tak to je hluboká almužna, která vůbec neodpovídá ani problémům, ani počtu Romů v této republice a ani závažnosti a vůli, kterou vláda Romům věnuje. Bohužel, spousta vůdců občanských hnutí a předsedů není schopna okamžitě na to nějakým způsobem reagovat. I tady vidíme velké bílé místo. Musíme to do několika let zaplnit, abychom se srovnali s jinými občanskými sdruženími. Bude lepší, když se sami romští lidé budou vzdělávat tak, aby byli rovnocennými partnery různých představitelů nadací. A to nejen v České republice, ale i na mezinárodní úrovni.

ZDROJ: HORVÁTH, Gejza a Roman RŮŽIČKA. *Nechci se spojovat s lidmi, se kterými si nerozumím: rozhovor s předsedou ROI Emilem Ščukou*. Romano hangos, 1999, ročník 1, číslo 5, strany 1 a 2.

ROMOVÉ, VZDĚLÁNÍ A KRIMINALITA

V čem je podle vašeho názoru příčina toho, že na kriminalitě v

Československu se nebývale vysokým procentem podílejí právě Romové? (Vladimír Marek)

- ✚ *Především to způsobuje nízká vzdělanost, negramotnost. To za prvé, navíc na zločinnosti se převážně podílejí lidé z nejnižších sociálních vrstev. Bída nese zločinnost.*

Co bylo na začátku tohoto bludného kruhu. Bída, anebo nevzdělanost? (Vladimír Marek)

- ✚ *Jedno šlo ruku v ruce s druhým. Nevzdělanost byla v posledních desetiletích tím, co jsme nemohli ovlivnit. Za komunistů byla celkově velice špatná školská politika. Především se však směrem k Romům nerespektovaly jazykové bariéry. Přece nemůže škola vyžadovat od žáka, který má jiný mateřský jazyk, aby okamžitě zvládal učivo. To platí alespoň pro první ročníky.*

Znamená to, že by Romové potřebovali nějaký zvláštní školský systém, který by více odpovídal jejich mentalitě? (Vladimír Marek)

- ✚ *Jsmo o tom přesvědčeni. Máme již vypracovanou určitou koncepci.*
ZDROJ: ŠČUKA, Emil a Vladimír MAREK. *Cikánský baron jsem já. Pomohly by morální soudy olašských Romů snížit kriminalitu v Československu? Obrana lidu, 1991, Roč. 50, č. 35, s. 1 a 5. ISSN 0231-6218.*

ROMOVÉ A ROMSKÁ KULTURA

- ✚ *Romská kultura plní několik významů. Mládež v ní nachází pozitivní vzory, které jí doposud chyběly, pozitivně se zvyšuje sebevědomí Romů, pomalu se začíná odstraňovat vzájemná izolovanost. Romská kultura má možnost přetvářet po staletí formované dosti negativní názory veřejnosti na Romy.*

ZDROJ: ŠTĚPÁNKOVÁ, Zdena a Jiří BAREŠ. *Romové mezi námi nebo s námi?: neobviňujme se navzájem, hledejme řešení. Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 28.07.1989, 69-70(176). s. 4. ISSN 0032-6569).*

ROMOVÉ A POZITIVNÍ DISKRIMINACE

Slovům pozitivní diskriminace nerozumím. Nevím, kdo tento termín našel. Rozumím ale anglickému slovu affirmative action, což lze do českého jazyka přeložit jako vyrovnávací akce. Tomuto pojmu rozumím a souhlasím s ním. Bez vyrovnávacích akcí nemůže integrace Romů do společnosti dosáhnout pozitivních výsledků. Romové potřebují rovné šance pro start v různých oblastech, protože jsou určitým způsobem handicapováni jak v oblasti vzdělávání, tak v oblasti ekonomické. Vyrovnávací akce však považuju za dočasné opatření.

ZDROJ: *Proč ubylo tolik Romů?* [Ivo Bartík zpovídá Emila Ščuku]. Týdeník Květy =: *Květy české* [Založeny roku 1834] : časopis pro celou rodinu. Praha: *Květy české*, 2001(32). s. 9. ISSN 0862-898X.

ROMOVÉ A POZITIVNÍ DISKRIMINACE JAKO CESTA

Jak se díváte na možnost tzv. pozitivní diskriminace? Je to správná cesta? (Kamil Houska)

Já si dokonce myslím, že to jinak ani nepůjde, že některé problémy se jinak nebudou moci vůbec řešit. Nelíbí se mi však to slovo: pozitivní diskriminace. Kdo ho vymyslel? Proč ho používat? Já bych to spíš nazval vyrovnávací akce, které mají být dočasné a nemají nikomu ublížit. Je potřeba veřejnosti jasně říct, že když Romům teď pomůže vyrovnat rozdíly v ekonomické a vzdělanostní oblasti, tak to nedělá dobře jenom Romům, ale následně celé společnosti, protože čím vzdělanější Rom a čím ekonomicky nezávislejší Rom, tím méně nebezpečnější pro všechny. Přesuneme ho z kategorie negativní do té pozitivní.

O tomto se ale bohužel debaty nevedou. Mluví se pořád jen o tom, jak pozitivní diskriminace ublíží, proto se jí veřejnost oprávněně bojí. Říká si: Proč by se mělo Romům něco dávat?

Chtěl bych připomenout, že takové vyrovnávací akce se udělaly i pro zdravotně postižené a dělají se po celou dobu, protože tito lidé mají určitý handicap. Veřejnost to v takových případech vnímá pozitivně. My máme také určitý handicap a sami si bez státu a podpory veřejnosti nepomůžeme.

ZDROJ: ŠČUKA, Emil. "Říct: Češi jsou rasističtí, jen zvyšuje napětí, ale nic to neřeší," tvrdí Emil Ščuka. Právo, 2000, Roč. 10, č. 181 (2000 08 05), s. 10. ISSN 1211-2119.

ROMOVÉ A MAJORITA

Společenská atmosféra dnes nepřeje tomu, co je romské, a Romové to tak cítí. Být Romem znamená být někým méněcenným, koho společnost nebere rovnoprávně a pozitivně. Myslím ale, že až napětí ve společnosti pomine, až se budou vyrovnávat šance občanů, až bude člověk bez ohledu na barvu pleti a vyznání rovnocenným občanem v této zemi, pak každý hrdě přizná svou národnost.

Považuji za přirozené, že někteří příslušníci národnostních menšin – v kterémkoliv státě – chtějí splynout s majoritním národem. Romové nejsou výjimkou, a jestliže někteří cítí potřebu splynout s většinovou společností a ta je ochotně přijme, já v tom nevidím problém. Většina Romů si ale chce uchovat svou původní identitu. Rozvíjí svůj jazyk, kulturu a tradice. Existují však oblasti, ve kterých se nechceme odlišovat od majoritní společnosti a to je především vzdělání a životní úroveň. K tomu ale vede dlouhá cesta.

ZDROJ: Proč ubylo tolik Romů? [Ivo Bartík zpovídá Emila Ščuku]. Týdeník Květy =: Kwěty české [Založeno roku 1834] : časopis pro celou rodinu. Praha: Kwěty české, 2001(32). s. 9. ISSN 0862-898X.

ROM INTELEKTUÁL

- ✚ *Intelektuála Romové berou jen tehdy, když vidí, že jim v jejich problémech můžepomoci a nestydí se za to, že je Rom. Ve většině případů Rom na vysoké škole otočí a prohlásí: „Já Rom nejsem.“ Jinak by se úroveň Romů dávno musela zvednout. A pokud ve mně byla pochybnost, jestli jsou Romové dobří a má cenu pro ně dělat, právě paní Hübschmannová mě přesvědčila, že jim musíme pomoci. A že to v první řadě musejí dělat právě romští intelektuálové.*

ZDROJ: KUDRNOVÁ, Anastázie. *Prokurátor*. Mladý svět, 1989, roč. 31, č. 14, s. 10-11.

ROM A CIKÁN

- ✚ *Pokud říkám své názory, mluvím o Romech. Když tlumočím mínění jiných, používám slova Cikáni. Cikán je nadávka. Slovník jazyka českého pod heslem Cikán uvádí: příslušník potulného národa, symbol lživosti, zlodějskosti, toulavosti, přeneseně taškář, lhář, podvodník. Proč nerespektovat, jak si Romové říkají na celém světě?*

ZDROJ: KUDRNOVÁ, Anastázie. *Prokurátor*. Mladý svět, 1989, Roč. 31, č. 14, s. 10-11.

Shrnutí analýzy obsahu výroků Emila Ščuky o výchově a vzdělávání

Emil Ščuka se k otázkám výchovy a vdělávání vyjadřuje dlouhodobě. Jeho názory o potřebě tzv. potitivní diskriminace jako základnímu přístupu vlády k romským žákům jsou obsaženy v téměř každém rozhovoru. Své názory dokáže dát i do souvislostí a představit konkrétní podoby edukace pro Romy jako prostředek vyrovnávání etnik. Jeho výroky jsou stále aktuální a významné i pro další generaci. Emil Ščuka své názory o důležitosti vzdělání dokázal i prakticky – založením škol – Střední odborné školy SOŠ MaP a Mezinárodní konzervatoře Praha.

5 MUZEJNÍ PEDAGOGIKA A EDUKAČNÍ PROGRAM

Úvod do systému edukačních programů o romské kultuře a osobnostech

Pojem muzejní pedagogika se u nás začal objevovat na přelomu 70. a 80. let 20. století. Nahradil dřívě používané pedagogické pojmy, jako je osvětová, lidovýchovná a kulturně-výchovná činnost muzeí. Spolu s ním se začala věnovat pozornost tématu osobnosti lektora v muzeu a jeho potřebných lektorských dovedností. V odborné literatuře se muzejní pedagogika začala objevovat na přelomu 80. a 90. let 20. století (neměcky výraz muzeopedagogik) – v českém prostředí se ustálil výraz muzejní pedagogika pod vlivem angloamerické literatury. Jednalo se o vymezení názvu disciplíny – muzejní pedagogiky a muzejní edukace jako praktické edukační činnosti v muzeu (Jagošová, 2022).

Muzejní pedagog didakticky zpřístupňuje obsahy a témata kulturního a přírodního dědictví (např. výstav a expozic). Vhodně zvolenou formou vzdělává návštěvníky různých cílových skupin. Předává informace a poznatky o předmětech kulturní hodnoty, přírodninách, minulých a současných jevech (ONSP, 2017).

Po roce 1989, kdy vznikala řada kulturních institucí, se v rámci procesu romského národního obrození projevovala snaha o založení romského muzea. Muzeum romské kultury bylo založeno v roce 1991 jako nevládní nezisková organizace z iniciativy romských intelektuálů, především díky etnografce a historičce umění Evě Davidové a romskému historikovi Bartoloměji Danielovi. Od roku 2005 je státní příspěvkovou organizací Ministerstva kultury ČR a spadá pod samostatné oddělení muzeí. Ředitelkou muzea je PhDr. Jana Horváthová. V evropském kontextu muzeum dokumentuje kulturu Romů. Představuje svým zaměřením unikátní instituci – vzniklé pobočky má v současnosti také v Praze, Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Edukační programy o romské kultuře a vzdělávání jsou organickou součástí mimoškolních činností. Uplatňují se např. v muzejní praxi. **Muzejní pedagogika** se uplatňuje v plném rozsahu také v Muzeu romské kultury v Brně, kde je zřízeno lektorské oddělení.

Cílem naší práce o osobnostech romské kultury je snaha rozšířit tyto edukační programy do širšího prostoru, do kulturně osvětové činnosti včetně školních zařízení a škol. Podle nedávného výzkumu vedeného Tomášem Ščukou je přítomnost informací o Romech ve školních učebnicích a materiálech minimální. Myslíme si, že je to také

způsobeno nedostatkem kvalitních edukačních programů. I proto se snažíme v naší práci přispět k řešení této situace **vytvořením návrhu vybraných materiálů, které by pomohly k rozvíjení větší informovanosti dětí a mládeže, dospělých i samotných učitelů.**

EDUKAČNÍ PROGRAM: K HISTORII ŽIVOTA EMILA ŠČUKY

Cesta životem Emila Ščuky: Kaj džas, Emil Ščuka? A kam jdeme my?

Cílová skupina: studenti středních škol ve věku od 16 – 20 let

Trvání: 90 min

Cíle programu:

- ❖ Seznámení s životem a přínosem osobnosti JUDr. Emila Ščuky v kontextu historického dění s aplikací na vlastní životní cestu.
- ❖ Obeznamení s romskými literáty a osobnostmi na území ČR, podpora vlastní literární tvorby a pozitivního vztahu ke knihám (možné zapojení živé knihovny).
- ❖ Uvědomění si svého životního směřování, cíle a významu studia / procesu vzdělávání.

Metodika: výklad učitele, audio/video a fotografická prezentace, studium písemných pramenů, četba literatury, diskuse, aktivizující a herní metody, individuální a skupinová práce

O životě a činnosti Emila Ščuky jsme sestavili chronologickou tabulku, která zaznamenala širší škálu činnosti této osobnosti, vztahující se k různým společenským událostem, na kterých se podílel i JUDr. Emil Ščuka. Jelikož je tato chronologie dosti obsáhlá, uvádíme ji celou v příloze A. Do této části textu uvedeme data podle našeho soudu nejvýznamnější. Zároveň použijeme tato data jako základ pro edukační program ve formě edukační hry o cestě Emila Ščuky životem pod názvem *Kaj džas, Emil Ščuka? A kam jdeme my?*

Tabulka 4 - Hlavní události ze životní cesty Emila Ščuky. Kaj džas, Emil Ščuka?

Události	Obsah události
9. 9. 1957	Narození Emila Ščuky v Popradu na Slovensku
1970 – 1973	Emil Ščuka jako člen divadelního spolku Základní devítileté školy Svit
20. 2. 1975	Účast na Celostátní přehlídce malých jevištních forem v Mariánských Lázních
9. 6. 1977	Úspěšná maturita na Gymnáziu v Popradu
1977	Přihlášky na DAMU, Charta 77
31. 1. 1978	Pracovní setkání s Milenou Hübschmannovou
9. 3. 1982	Nástup do zaměstnání na Okresní prokuraturu v Sokolově
1. 9. 1982	Založení divadla Romen pod vedením Emila Ščuky
Léto 1988	Mezinárodní festival ve Strážnici
11. 3. 1989	Velký rozhovor s Emilem Ščukou v Mladém Světě
25. 11. 1989	Vystoupení Emila Ščuky a Ladislava Rusenka na Letenské pláni
10.3. 1990	Založení politické strany ROI Romská občanská iniciativa
27. -29. 7. 1990	1. světový ROMFEST v Brně
a. 1998	Slavnostní imatrikulace Romské střední školy sociální
27. července 2000	Volba Emila Ščuky prezidentem Mezinárodní romské unie

1 . 8ledna 2001	Deklarace romského národa
8. 4. 2001	Indie – konference a proslulý projev Emila Ščuky (je nás 50 milionů a všichni jsme vyslanci Indie
8. 12. 2005	Vzpomínka na Milenu Hübschmannovou
24. 10. 2018	Vznik Mezinárodní konzervatoře Praha, ředitel JUDr. Emil Ščuka
12.4. 2018	Vznik Muzea romského národního obrození, ředitel Emil Ščuka, vedoucí dokumentačního oddělení Monika Farkašová
20.9. – 10.11. 2019	Výstava 100 let Romové v Československu, autor Emil Ščuka
4. 12. 2019	Křest autobiografické knihy s názvem <i>Cikánský baron jsem já</i>
2020 – 2023	Postupné vydávání publikací Emila Ščuky v českém a romském jazyce

Základní a výchozí informace o Emilu Ščukovi jako podklad

Základní informace studenti získají z jeho autobiografické publikace s názvem *Cikánský baron jsem já*. Z dalších zdrojů můžeme uvést krátký portrét Emila Ščuky z publikace Václava Míky s názvem *Sto romských osobností* (Miko, 2009, s. 17-18).

Emil Ščuka – politik (*Politická strana ROI, International Romani Union*)

Jeden z mála romských politiků právnického vzdělání pochází ze Slovenska. Narodil se 9. září 1957 v Popradě. Po střední škole nastoupil vysokou školu a zvolil si práva. V roce 1982 nastoupil na právnickou fakultu v Brně. Paradoxem je, že původně se právníkem nikdy nechtěl stát, protože od prvopočátku ho nesmírně lákalo divadlo, ovšem nebylo mu v této oblasti kvůli řadě společenských aspektů dané doby přáno. Později, po revoluci se načas k divadlu vrátil, ovšem už k vlastnímu – romskému. Založil divadlo Romen

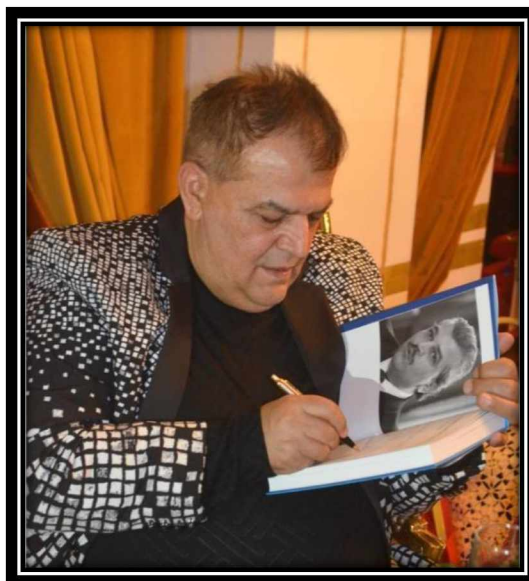
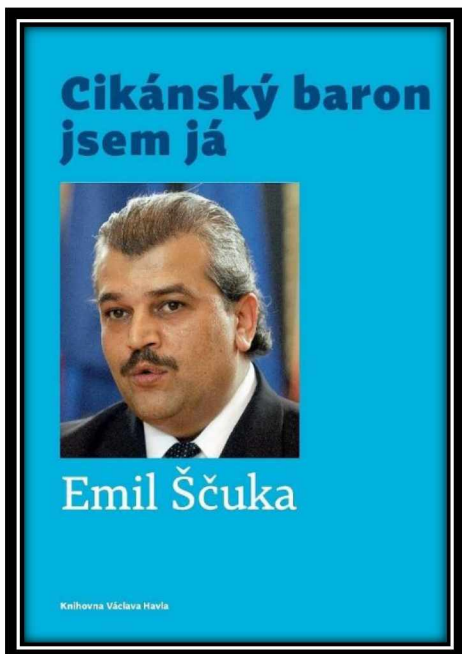
v Sokolově. Pro divadlo napsal libreto k muzikálu **Amaro drom** (Naše cesta), který měl premiéru v listopadu 1982. Založil také mezinárodní romský festival Romfest, který měl premiéru v Brně-Líšni v roce 1990. V období bývalého Československa pracoval jako **prokurátor v Sokolově**. Advokátní kancelář měl zřízenou následně v Praze.

Po revoluci 1989 se stal předsedou romské politické strany **ROI – Romská Občanská Iniciativa**, kterou v následujících parlamentních volbách dokázal v tehdejším Občanském fóru dostat do Parlamentu. Důležitá byla jeho spolupráce s prezidentem **Václavem Havlem**, která začala v době **Sametové revoluce** a napojení na české politické hnutí Občanské fórum. Tehdy se do Parlamentu dostalo několik **romských poslanců**, což bylo předtím naprosto nemyslitelné a domnívám se, že tomu bude bohužel tak na mnoho dalších generací. Jednalo se o historický moment, který mnoho Romů dodnes ani nepostřehlo nebo si jeho význam v hloubce ani neuvědomilo. Pracoval také jako šéfredaktor časopisu Amaro Lav a redaktor TV Romale.

V roce 1998 byl zakladatelem **Romské střední školy sociálně právní** v Kolíně. Každopádně byl a je členem v řadě organizací, nadací a institucí. I přes jeho obrovskou vytiženost a pod tlakem politické a společenské netolerance k Romům se dokázal věnovat v jednom čase i práci na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, kde působil jako lektor na Katedře romistických studií. V roce 2000 se stal **prezidentem Mezinárodní romské unie/ International Romani Union (IRU)**. Stal se autorem významné **Deklarace romského národa v roce 2000**. Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, tzv. menšinový zákon umožnil všem národnostním menšinám být svébytnou národnostní menšinou se všemi právy dle tohoto zákona. V současnosti působí JUDr. Emil Ščuka jako ředitel Mezinárodní konzervatoře Praha, kde se studují obory hudba, zpěv a hudebně-dramatické umění. Je zakladatelem **Muzea romského národního obrození v Praze**, kde vydává noviny Romské muzejní listy. Jeho **autobiografická kniha** s názvem Cikánský baron jsem já byla vydána v roce 2019 **v českém jazyce**. **V romském jazyce** v překladu Janka Horvátha vyšla v trilogii pod názvy: Me som Rom Romano; Jekh čiriklo, či kerel ňilaj; Devla miro, sem jov hino Rom. V roce 2020 následovaly Ščukovy publikace v českém i romském jazyce, které mohou sloužit i jako výukové materiály ve školách. Knihy vydává jako editor i autor.

Cesta za vzděláním

Emil Ščuka v roce 2019 vydal svoji autobiografickou knihu s názvem *Cikánský baron jsem já*. Křest této knihy proběhl v divadle Apollo (viz fotografie). Z této knihy si přečteme úryvky z jeho vzpomínek na své dětství, školu, studium a práci a budeme společně diskutovat a podle zájmu i tvořit svá vlastní díla.

Obrázky 39, 40– Fotografie ze slavnostního křtu autobiografické knihy JUDr. Emila Ščuky v prostorách divadla Apollo v Praze, dne 4. 12. 2019.

❖ Aktivita

Psaní na papír, diskuse :

Jaký název byste dali knize o Vašem životě? Jaké kapitoly by měla?

Jakou knihu byste rádi napsali vy/ o čem by byla?

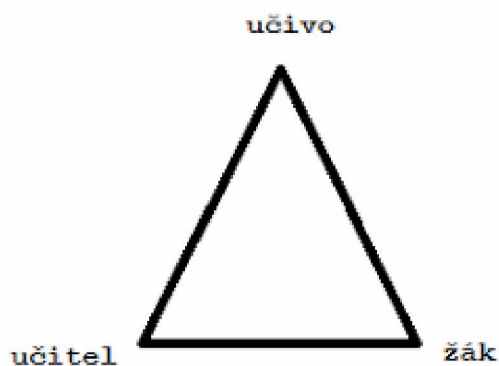
Vytvořte grafický návrh obalu této knihy (ilustrace).

Jaký je význam knih/ čtení pro nás lidi?

Rádi čtete? Jaké knihy jste již přečetli? Máte svoji vlastní knihovnu?

Význam učitelské práce a jejího vlivu na osobnost dítěte

Vztah žáka k učiteli a naopak je velká síla, která člověka ovlivňuje nejenom v jeho dětství, ale v celém jeho školním i následném celoživotním vývoji. Z hlediska didaktického myšlení jde o vztahy učitel-žák-učivo/škola...

Obrázek 41 – Herbartův „Didaktický trojúhelník“

❖ Aktivita : kresba didaktického trojúhelníku na papír

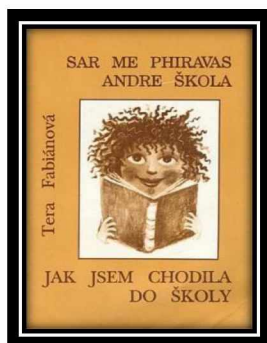
Úkol: vyznačte na trojúhelník (její strany) každý sám za sebe, jaký vztah máte ke škole a učitelům (volba je na vás, kupř. můžete zvolit různé barvy, namalovat obrázky, vyjádřit psaným písmem/ slovem...)

Význam prvního setkání se školou

Děti si pamatují na to, jak bezprostřední **vztah** k nim **učitel** či učitelka již na začátku školní docházky projeví. **První romská** (dobový výraz „cikánská“) **škola v Užhorodu** v roce **1926** byla zdárným příkladem formování pozitivního vztahu Romů ke škole, učiteli a učivu. O učiteli říkali: „to je náš učitel,“ o škole: „to je naše škola“... Svoji školu si také stavěli Romové. Školní docházka dětí byla téměř 100 %, děti měly veliký zájem o vyučování. To se také stalo malému Emilovi v pěti letech, kdy ho jeho bratr „prodal“ za korunu kamarádovi. Ale malý Emil utekl a zachránila ho jedna paní, která ho ukryla ve

velké budově. A tam čekal, až pro něj přišla s křikem a pláčem maminka a celá rodina. A ze záchránkyň, která Emilovi pomohla, se vyklubala učitelka a z velké budovy škola: *Máma brečela, teta brečela, já jsem brečel – byla to dojemná scéna, co vám budu povídat. Z bezejmenné pani se vyklubala pani učitelka Chrobáková, která byla třídní učitelkou Petra, kšeftaře se sourozenci, no a z obrovské budovy škola, do které jsem měl později chodit...* Zážitky z dětství byly pro Emila Ščuku většinou pozitivní, škola představovala bezpečné místo, i když v jejím průběhu se také setkal s nepříjemnými útoky z důvodu jeho romství. Jako student gymnázia dostal Emil Ščuka od bratra jeho tehdejší dívky tvrdé upozornění: *Za asistence policajta mi dostatečně vysvětlil, že Aničku okamžitě nechám na pokoji, protože ona s žádným „cigánom“ chodit nebude. Až tehdy jsem si pořádně uvědomil, že neexistují jen třídní rozdíly, ale i rasové. A že nepatří pouze do minulosti, do druhé světové války, že jsou aktuální a týkají se – a budou vždy – i mne...* (Ščuka, 2019, s. 19-21) / Četba

- ❖ *Dobrovolná četba z dalších vzpomínek na školu z díla romské spisovatelky Tery Fabiánové: Jak jsem chodila do školy/ Sar me phiravas andre škola (1992).*

Obrázky 42, 43 - Kniha: Jak jsem chodila do školy. Tera Fabiánová. Pohled. Foto: J. Balvín, Adam Holubovský, 2018.

- ❖ *Aktivita: prostor pro diskusi/ psaní úvahy*

Napište krátkou úvahu o vašich prvních vzpomínkách na školu (první školní den, první učitel, spolužák/kamarát apod.)

/ prostor pro diskusi /veřejná četba/ sdílení úvahy

Vždycky jsem se učil dobře, už od první třídy. Ovšem doma tomuto faktu nepřikládali žádnou zvláštní váhu. Jiné děti se podle známek buď bály, anebo naopak těšily na okamžik, kdy budou svým rodičům ukazovat vysvědčení. Já jsem se musel se svým

vysvědčením vnutit: „Mami, podívej! Já jsem dostal vysvědčení!“ A máma na to: „Ale prosím tě, dej s tím pokoj!“ Změna přišla až v deváté třídě, když si mámu zavolali do školy, že by mi měla vybrat nějakou školu. Řekli jí, že se učím dobře, že bych měl jít na gymnázium. Teprve tehdy si uvědomila, že by ze mě něco mohlo být.

(Ščuka, Emil, 2019, s. 37-38)/ četba

Emil Ščuka ve své autobiografické knize s názvem *Cikánský baron jsem já* poukazuje na to, jakou sílu pro něj představovalo působení učitelů na jeho osobnost, což vyjádřil i svým poděkováním. „Měl jsem štěstí na učitele...“ „Od malička mě fascinovalo divadlo. Díky paní učitelce Bendíkové, kterou jsme měli na hudební výchovu, a já hezky zpíval, jsem od šesté třídy hrál v divadle v různých pohádkách. Touha po divadle se mohla naplno rozhořet na gymnáziu, které mělo své divadlo Oko. Rád jsem se zapojoval do studentského života, byl jsem snad ve všech zájmových kroužcích a zastával nejrůznější funkce – kulturní referent, předseda třídy, nástěnkář... Ovšem divadlo bylo na prvním místě.“ (Ščuka, 2019, s. 39)/ četba.

❖ Aktivita: prostor pro diskusi

Jaký význam má vzdělání pro Romy? Mají všichni Romové stejné podmínky pro získání vzdělání jako neromové? Kladou rodiče důraz na jejich vzdělání? Dokážou jim pomoci s učivem?

V zajímavém článku o romské politice, o jejím vývoji na mezinárodní scéně a ve vztahu k lokální úrovni nazvala Anna Jurová, specialistka v oblasti romské tematiky, JUDr. Emila Ščuku známým romským právníkem s vynikajícím vzděláním. Toto jeho vzdělání bylo **výsledkem dlouholetého, intenzivního a hlavně zodpovědného studia**. Studia, které si často již v mladých letech prověřoval praxí života v rodině i v širších společenských souvislostech, např. i v tom, jak to má Rom mezi jinými žáky těžké. **Studium** je cílená a systematická činnost, směřující k získávání znalostí, zkušeností nebo k získávání poznatků vůbec. V českém překladu vyjadřuje toto slovo velmi úzce spolu související pojmy: **horlivost, píle, snaha, úsilí**. A těmito vlastnostmi se Emil Ščuka skutečně vyznačoval a vyznačuje v celém svém životě. Důležitá byla nejenom jeho snaha a přirozené nadání, ale i motivace, které se mu dostávalo do deváté třídy spíše od učitelů a od svého vnitřního zaujetí vyučoványými předměty (kromě technických věd) než od jeho

maminky a rodiny (Balvín, 2024). V romské kultuře bylo totiž zaběhané, že více než vzdělávání je u chlapců hodnocena práce a výdělek, nikoli knihy. Proto bratři, kteří vzápětí po škole vydělávali, studenta Emila litovali, že musí studovat a ne hned vydělávat. Ale, jak píše Emil Ščuka, odmala mu babičky, tety, zkrátka všichni říkali fiškálos (slov. **fiškál', prefíkanec, chytrák, právník**). (Ščuka, 2019, s. 41). To byl základ jeho celoživotního studia. Profesionální zájem a velká pracovitost.

- ❖ **Aktivita:** *napište na kousek papíru přezdívkou, kterou vám dávalo okolí (rodina, přátelé, spolužáci apod.) v dětství. Sdílejte svoje vzpomínky s postatními v rámci diskuse. Myslíte si, že vaše přezdívka byla pravdivá? Vystihovala skutečnost? Jedná se o tzv. nálepkování?*

Ze Ščukova vyprávění o škole, nazvané v sedmé kapitole jeho memoárové knihy Škola volá, je patrné, že škola se mu stávala druhým domovem. Proto se mu líbilo chodit do vesnických škol v Čechách, kde rodina vydělávala sezonními pracemi, a učitel tam nejenom učil, ale také obstarával kamna, aby nevyhasla. Asi je to symbolické, jako smysl vzdělávání: zapalovat dětský ohniček touhy po novém a nenechat jej pak zhasnout. Ten oheň udržovala i četba knih, jichž byl Emil Ščuka opravdu velkým čtenářem, **budoval si svoji knihovnu**, vymohl si na mamince i vlastní pokoj, aby měl klid na učení. Velkou vzdělávací motivací bylo pro dospívajícího Emila Ščuku divadlo. Za vedení a výhru v divadelní soutěži se jako mladý režisér v roce 1975 dostal do Mariánských Lázní na přehlídku malých jevištních forem. (Ščuka, 2019, s. 40). To bylo velmi silným podnětem pro výběr univerzitního studia. Ačkoliv **toužil po studiu režie na DAMU**, nedostal se tam, a volil proto **studium práv**. V Praze také Emil Ščuka začal vést soubor Amare čhave – naše děti, který pracoval v Karlíně na Praze 8. Vedoucím hudby byl známý hudebník Milan Šenki, zvaný Korytár. Vedoucí souboru písní a tanců se stala Helena Siváková.

Láska k divadlu byla pro Emila Ščuku dominantní již od základní školy. Byl to jeho sen: studovat na vysoké škole divadelní obor. Jak se uvádí v časopise Romano voďi: *Vystudoval právnickou fakultu a působil jako prokurátor, původně si však hýčkal úplně jiný kariérní sen. V roce 2001 o něm v časopisu Reflex vyprávěl: Odjakživa jsem měl obrovskou slabost pro divadlo, to mi naprosto učarovalo. Na obor divadelní režie na pražské DAMU jsem se hlásil třikrát. Už jako kluk jsem hrál ve školním divadle, na*

gymnáziu jsem vedl hned dva divadelní soubory – jeden přímo ve škole, druhý v nedalekém Domově mládeže. Bral jsem divadlo jako svůj jasný životní cíl. Ačkoliv toužil po studiu režie na DAMU, nedostal se tam, a volil studium práv. / Četba

*Všechna moje **frustrace z práce** vyústila v dopis Mileně. Napsal jsem, že to **chci vzdát**, práce je hrozně **nevděčná, nenacházím v ní žádné naplnění** a psychicky na ni nemám. A ona následující den, **co dostala můj dopis, za mnou přijela** autem do Sokolova. Já naivka si myslel, že mě přijela zachránit a říct: „Vykašli se tady na to, já ti najdu místo někde v divadle, vím, že máš talent pro umění.“ **Moje představa se od skutečnosti poněkud lišila: „Ty to v žádném případě nesmíš vzdát! Možná si to dnes neuvědomuješ. Ale děláš nesmírně důležitou práci. Tyhle první problémy překonáš, a pak to bude všechno snazší. Musíš vydržet!“** řekla a já se tvářil jako kaktus... Měl jsem k Mileně tak velký respekt, že jsem ji poslechl a na prokuratuře jsem trpěl další rok. Pak se to obrátilo k lepšímu. Ne snad, že by se mi ta práce začala líbit, ale aspoň částečně mě naplňovala (Ščuka, 2019, s. 53-55) / Četba*

Po ukončení právnické fakulty nastoupil JUDr. Emil Ščuka v roce 1982 do svého prvního zaměstnání jako **prokurátor v Sokolově**. V témže roce založil **romský divadelní soubor Romen**, ve kterém působil více než 50 účinkujících. Soubor úspěšně vystupoval v Maďarsku, Polsku a na Slovensku. Pro divadelní soubor Romen napsal libreto k muzikálu Amaro drom (Naše cesta). **Muzikál Amaro Drom** měl premiéru v listopadu 1982 (režie: Viliam Poltikovič, 1984, Československo).

- ❖ Aktivita: prostor pro diskusi / úvahy - prezentace

Kdo povzbuzoval vás ve studiu? Kdo vám nejvíce pomáhal v přípravě na vyučování? Stali jste se vy někomu oporou v životě a pomohli jste někomu i v rámci studia? Pokud ne, můžete tak ještě učinit?

Co je vašim snem, čeho chcete dosáhnout? Jaké překážky jste museli překonat/překonáváte? Jakou školu musíte k tomu vystudovat, případně jaký vzdělávací kurz je potřeba absolvovat?

- ❖ Otázka: Mezi vámi jsou i studenti, kteří studují na škole, kterou založil a vede JUDr. Emil Ščuka. *Jaké další školy/ její pobočky JUDr. Emil Ščuka založil? Jaké úspěšné absolventy škol a učitelé znáte?*

- ❖ Aktivita: písemná tvorba/ prezentace

Rozdělte se do dvojic. Na papír načrtněte a odprezentujte svůj návrh – představu ideální školy – může se jednat o mateřskou, základní, střední i vysokou školu. Ideou Emila Ščuky bylo založení Romské univerzity. Můžete si zvolit i tuto variantu. Jaký název byste dali škole (podle jaké osobnosti), jaké studijní obory by se studovali, jak by probíhala výuka, volnočasové aktivity, pro jaké studenty by byla určena? Jak by se mohli uplatnit absolventi školy?

- ❖ Edukační aktivita

Smyslem této aktivity je **motivovat studenty k vyhledávání pramenů a informací o určité osobnosti a historickém dění. V daném případě JUDr. Emila Ščuky. Zdrojem informací je autobiografická publikace o Emilu Ščukovi s názvem *Cikánský baron jsem já* (2019).**

Učitel může třídu rozdělit do skupin, aby se prohloubila schopnost spolupracovat na zadaném edukačním programu.

Jednotlivé skupiny postupují podle uvedených dat a aktivit JUDr. Emila Ščuky v tabulce 5 – Naše cesta životem/ Amaro drom – amaro dživipen (první sloupec s názvem Událost). To je základem postupného získávání širších a hlubších informací o osobnosti Emila Ščuky v průběhu jeho života (druhý sloupec tabulky Cesta životem Emila Ščuky).

Potom čeká studenty další úkol ve třetím sloupci tabulky s názvem Moje cesta životem, co jsem dělal v tu dobu já, nebo moji blízcí. Jejím smyslem je zamyslet se nad průběhem svého vlastního života nebo života svých blízkých ve vztahu k významným osobnostem a historickému dění. To může prezentovat známý filozofický výrok, *že člověk je zároveň hercem i autorem svého dramatu.*

Celek vznikajícího názoru na roli člověka v historii může završit práce studentů ve spolupráci s učitelem, když budou zpracovávat zamyšlení a fakta v širších souvislostech. Smysl této práce je vyjádřen v požadavku, aby studenti odpovídali písemně nebo ústně na otázku, jaké historické události se vztahují k datům prožívaného života Emila Ščuky a jejich vlastního života (čtvrtý sloupec).

Tabulka 5 - Naše cesta životem / Amaro drom – amaro dživipen – edukační podkladový materiál

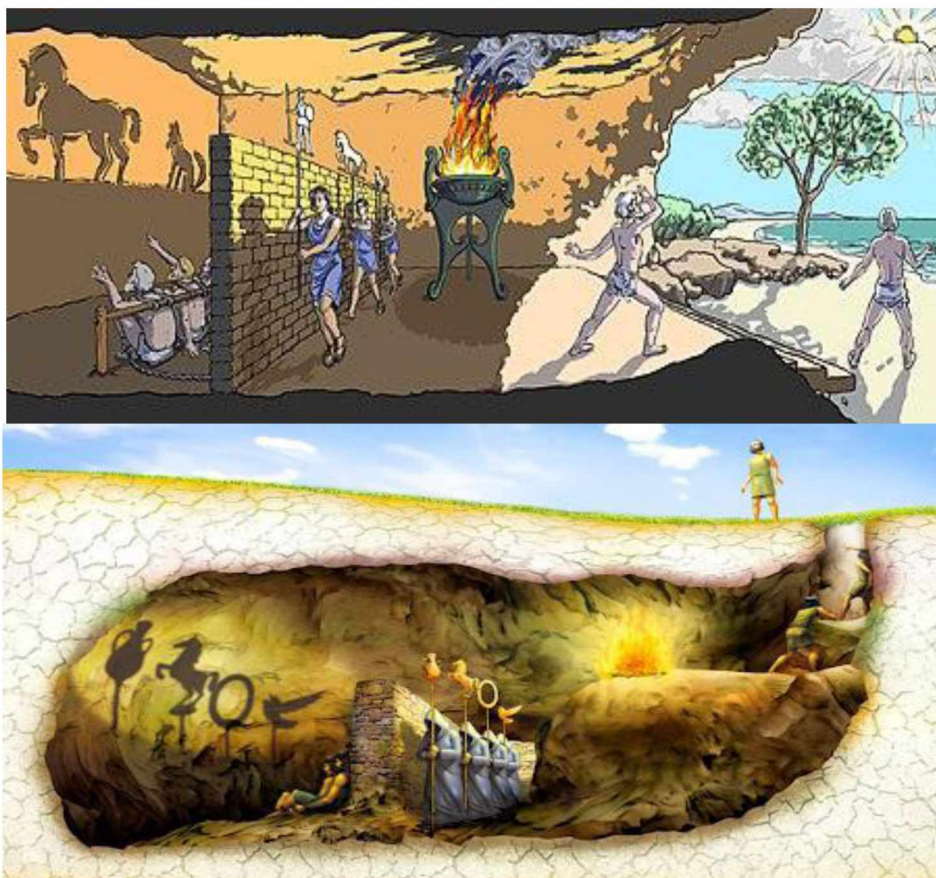
1. UDÁLOST	2. CESTA ŽIVOTEM EMILA ŠČUKY	3. MOJE CESTA ŽIVOTEM, CO JSEM DĚLAL V TU DOBU JÁ, NEBO MOJI BLÍZCÍ	4. JAKÉ HISTORICKÉ UDÁLOSTI SE VZTAHUJÍ K TOMUTO DATU?
9. 9. 1957	Narození Emila Ščuky v Popradu na Slovensku	Doplňte písemně nebo ústně ?	Vyplňte písemně nebo se vyjádřete ústně ? (kupř. poválečné období / Československo se stalo členem atomového klubu – otevřelo výzkumný atomový reaktor v Řeži... O rok později, v r. 1958 byl vydán zákon zakazující kočování Romů.
1970 – 1973	Emil Ščuka jako člen divadelního spolku Základní devítileté školy Svit	?	? (kupř. vznik první romské organizace v českých zemích Svaz Cikánů-Romů 1969-1973)
20. 2. 1975	Účast na Celostátní přehlídce malých jevištních forem v Mariánských Lázních	?	?
9. 6. 1977	Úspěšná maturita na Gymnáziu v Popradu	?	?
1977	Přihlášky na DAMU, Charta 77	?	?
31. 1. 1978	Pracovní setkání s Milenou Hübschmannovou	?	?

9. 3. 1982	Nástup do zaměstnání na Okresní prokuraturu v Sokolově	?	?
1. 9. 1982	Založení divadla Romen, vedení E. Ščukou, premiéra muzikálu Amaro drom v listopadu 1982	?	?
Léto 1988	Mezinárodní festival Strážnice	?	?
11. 3. 1989	Velký rozhovor s Emilem Ščukou aj. specialisty v Mladém Světě	?	?
25. 11. 1989	Vystoupení Emila Ščuky a Ladislava Rusenka na Letenské pláni	?	? (kupř. 17. 11. 1989 zásah komunistické bezpečnosti proti studentské demonstraci v Praze)
10.3. 1990	Založení politické strany ROI - Romská občanská iniciativa	?	? (kupř. 1990 - konec vlády komunistické strany, vznik ČSFR)
27. -29. 7. 1990	1. světový ROMFEST v Brně	?	?
20. 3. 1993	Odlet předsedy ROI JUDr. Emila Ščuky, generálního tajemníka IRU do sídla OSN v New Yorku, akt přiznání statutu mezinárodní organizaci IRU.	?	? (kupř. 1. 1. 1993 rozdělení ČSFR, vznik samostatné České republiky a Slovenské republiky) - symbol obnoveného českého státu Václav Havel - prezident ČR v letech 1993–2003)
1994	Cena Františka Kriegla od Nadace	?	?

	Charty 77 pro M. Hübschmannovou: za dlouholetou službu romské kultuře a vzájemnému porozumění mezi Romy		
1998	Slavnostní imatrikulace na Romské střední škole sociální	?	?
27. července 2000	Volba Emila Ščuky prezidentem Mezinárodní romské unie	?	?
1. ledna 2001	Deklarace romského národa	?	?
8. 4. 2001	Indie, konference a projev E. Ščuky <i>(je nás 50 milionů a všichni jsme vyslanci Indie)</i>	?	?
8. 12. 2005	Vzpomínka na Milenu Hübschmannovou (tragická autohavárie, při které H. Milena přišla o život, se stala 8. 9. 2005, den před narozeninami E. Ščuky)	?	?
24. 10. 2018	Vznik Mezinárodní konzervatoře Praha, ředitel JUDr. Emil Ščuka	?	?
12.4. 2018	Vznik Muzea romského národního obrození, ředitel Emil Ščuka	?	?

20.9. – 10.11. 2019	Výstava 100 let Romové v Československu, autor Emil Ščuka	?	?
4. 12. 2019	Křest autobiografické knihy s názvem <i>Cikánský baron jsem já</i>	?	?
2020 – 2023	Vydávání publikací Emila Ščuky, editorská práce	?	? (kupř. 24. 2. 2022 Ruská invaze na Ukrajinu – pomoc ČR/ ČR předsednický stát Evropské unie v r. 2022 po dobu šesti měsíců)

Symbolická cesta za vzděláváním podle filozofie výchovy zobrazené Platonskou jeskyní

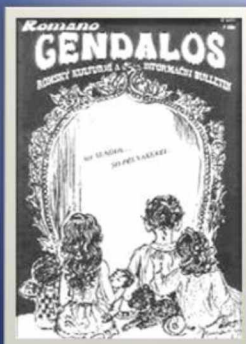

Obrázky 44, 45 – Platonská jeskyně. Platónovo pojetí duše. Zdroj: Ústava/ Illustrator 4edges, Hakova, 2023. Dostupné online: <https://shorturl.at/n91SZ/> <https://shorturl.at/HuCUn>. Zdálo by se, že pro tvorbu romských edukačních programů musíme hledat k motivaci a získání zájmu posluchačů již od začátku pouze zajímavé informace z romské kultury. Avšak takový základ vytvořily už starověké kultury. Světoznámý **filozof Platón** vytvořil v svém díle obraz cesty člověka za vzděláním. **Tento obraz je popsán v dialogu Sókrata s Glaukónem**, bratrem Platóna v jedné z nejlepších světových filozofických publikací zvaných Ústava v 7. kapitole tohoto Platónova díla. Tento proces poznání směřující od pouhých stínů, vrhaných na stěnu jeskyně a sledovaných spoutanými otroky až k odkrytí a poznání skutečného světa, je **obecným filozofickým obrazem lidského poznávání a platí ve všech kulturách**. Proto je můžeme s pomocí našeho výkladu ve spolupráci s posluchači uvést u každého zvoleného edukačního programu jako zajímavé a motivační východisko.

Aplikace této cesty do příběhu Romů v podobě legendy o Romském zrcadle (Margita Reiznerová)

Jiná kultura rozhodně neznámá, že romská kultura nemá podobné obrazy symbolizující lidskou cestu za poznáním, jako to bylo v kultuře starořecké. Je to **cesta v podobě legendy o romském zrcadle**, kterou nádherně a pohádkově zpracovala **romská spisovatelka Margita Reiznerová**. Po seznámení se symbolikou cesty člověka za poznáním skutečného světa v obrazu Platónské jeskyně může učitel plně využít tuto romskou legendu s názvem **Romské zrcadlo (Romano vod'i)** k realizaci dalšího významného motivačního kroku edukačního programu. S cílem objasnit a pochopit **složitost a dlouhodobost cesty, její rozporuplnost a smysl pro rozvoj nejenom jednotlivce, ale i celého národa**.

Pozn: následující obrázky/ koláže jsou vlastní autorskou tvorbou v rámci přípravy prezentačních edukačních podkladových materiálů

Když geniálním uměleckým jazykem vyjádřila Margita Reiznerová v povídce Romano gendalos myšlenku, že Romové by měli hledat střípky rozbitého zrcadla a vytvářet společně vědomí beze sporů.
(Jaroslav Balvín)

Videoprezentace/Balvín
https://www.youtube.com/watch?v=ofr1PXy_d2E&list=PLu4fAdd6d_sTww49V36-40Zacay5kEn3j

Ústní slovesnost, legendy, pověsti, pohádky Romů – ústní tradice

- rozhovory a diskuse se studenty o významu filmu pro poznávání jazyka, dějin a literatury a významu legendy/ objasnění pojmu legenda
- krátká video-prezentace: **Legenda Zrcadlo Romů** – autorka **Margita Reiznerová** / převyprávění vyučující

Margita Raiznerová

1945 Slovensko - 2020 Belgie
spisovatelka publikující v romštině

Ve své tvorbě zpracovala inspiraci legendami o původu Romů, rodinnými a pohádkovými příběhy svého otce, který byl znamenitý vypravěč.
 Romano lil (1970–73) / spoluzakladatelka a redaktorka romských časopisů Amaro lav (Naše slovo) a Romano gendalos (Romské zrcadlo).
 1990 Sdružení romských autorů Romani čhib
 1991 řízení nakladatelství Romani čhib
 Romský soubor písní a tanců Perumos

Video-vzpomínka, rozhovor.
https://www.youtube.com/watch?v=lSmC15_ztAI
<https://rb.gy/rzD86a> Zrcadlo Romů

Video-vzpomínka, rozhovor/ Emil Ščuka od 5:00 min

Online: https://www.youtube.com/watch?v=lSmC15_ztAI.

*" V Berlíně se zbourala zeď, aby lidi k sobě našli cestu. Aby měli k sobě blíž. A já bych si přála, protože hodně lidem ta zeď zůstala v srdci, aby si tu zeď zbourali a našli pochopení pro Romy“
(M. Raiznerová)*

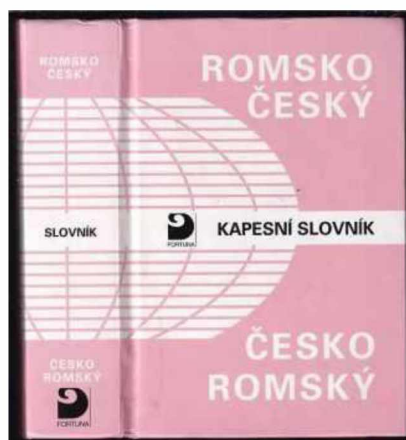
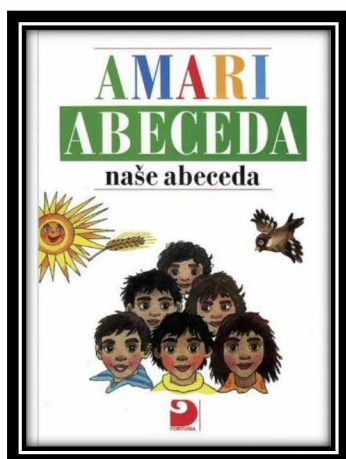
Diskuse: Jak se sbírají střípky zrcadla v romských knihách, filmech, událostech, osobnostech?

Symbolické rozštěpení **ROMSKÉHO NÁRODA** ve formě rozbitého zrcadla a jeho opětné spojování ve formě tisíce střípků vytváří pro naši práci i podklad pro různé **edukační programy**. Ty mohou vychovatelé a učitelé využívat pro prezentaci různých oblastí –střepů a střípků, v nichž jsou romskými osobnostmi vytvářeny materiální a duchovní hodnoty, které je možno považovat za prostředky sjednocování a spojování nového romského zrcadla: (**ROMANO VOĎI**). V edukačním programu je to možno prezentovat mimo jiné i na oblast romského písemnictví, reprezentovaného romskými spisovatelkami a spisovateli.

Romská kultura se řadí mezi aliterární kultury. Od příchodů Romů z Indie do Evropy ve 14. století si Romové předávali informace ústně – mluvíme o tzv. orální historii, kdy se různé příběhy, legendy, povídky a vyprávění zachovaly mluveným jazykem. Romové svůj jazyk písemně dlouho nezaznamenávali. Jejich jazyk vychází ze staroindického sanskrutu – je velice shodný s hindštinou, kterou se mluví v Indii, odkud Romové pocházejí. Do začátku 20. století **neexistovaly romské písemné záznamy** z pera Romů. Jednalo se zejména o tvorbu v majoritních jazycích o Romech – záznamy **kronikářů, úředníků, četníků, teologů, spisovatelů** (kupř. Samuel Augustini „ab Hortis“ – Cikáni v Uhorsku/ Uhrách/ Zigeuner in Ungarn, 1775 /záznam o Stephanovi Vályim – teologovi, který odhalil shodnou řeč malabarských studentů z Indie s řečí Romů v Maďarsku/, první český romista Antonín Puchmajer, v Polsku Jerzy Ficowski – Cyganie w Polsce/ Polští Cikáni, 1953 aj.)

Počátky literární tvorby Romů na území Československa byly spojeny se **Svazem Cikánů-Romů (1969-1973)** který vydával první romský časopis **Romano řil**, ve kterém uveřejňovali příspěvky a svoji tvorbu první romští spisovatelé. **Literární tvorbu Romů**

v jejich jazyku podporovala **národní buditelka a romistka Milena Hübschmannová**. Realizovala **jazykové kurzy romštiny** a byla zakladatelkou **Katedry romistiky na Filozofické fakultě UK v Praze**. Po sametové revoluci nastal nárůst literární tvorby Romů. V říjnu 1990 je založeno **Sdružení romských autorů** a vychází periodika jako např. Romano kurko, Romano gendalos, Romaňi kereka, Romano hangos nebo Romano džaniben - časopis romistických studií. Milena Hübschmannová vydala první romské pohádky a další významné publikace jako kupř. Můžeme se domluvit (Šaj pes dovakeras) Naše abeceda (Amari abeceda), romsko-český a česko-romský slovník aj.

Romská abeceda připomíná českou. Vyslovuje se analogicky: A, B, C, Č, ČH, D, Ď, DŽ, E, F, G, H, CH, I, J, K, KH, L, Ľ, M, N, Ň, O, P, PH, R, S, T, TH, U, V, Z.
Samohlásky znějí uzavřeněji, můžeme slyšet čípkové, tvrdé CH.

Mezinárodní abeceda je shodná s anglickou abecedou a má celkem 26 znaků:	Česká abeceda má celkem 30 znaků:	Romská abeceda, kterou se píše v České a Slovenské republice, má 30 znaků:
A B C D E F	A Á B C Ć D	A B C Ć ĆH
G H I J K L	Ď E É ě F G	D Ď DZ DŽ E
M N O P Q	H CH I Í J K	F G H CH I J
R S T U V W	L M N Ň O Ó	K KH L Ľ M
X Y Z	P Q R Ŕ S Š	N Ň O P PH
	T Ť U Ú ÚV	R S Š T Ť TH
	W X Y Ý Z Ž	U V Z Ž

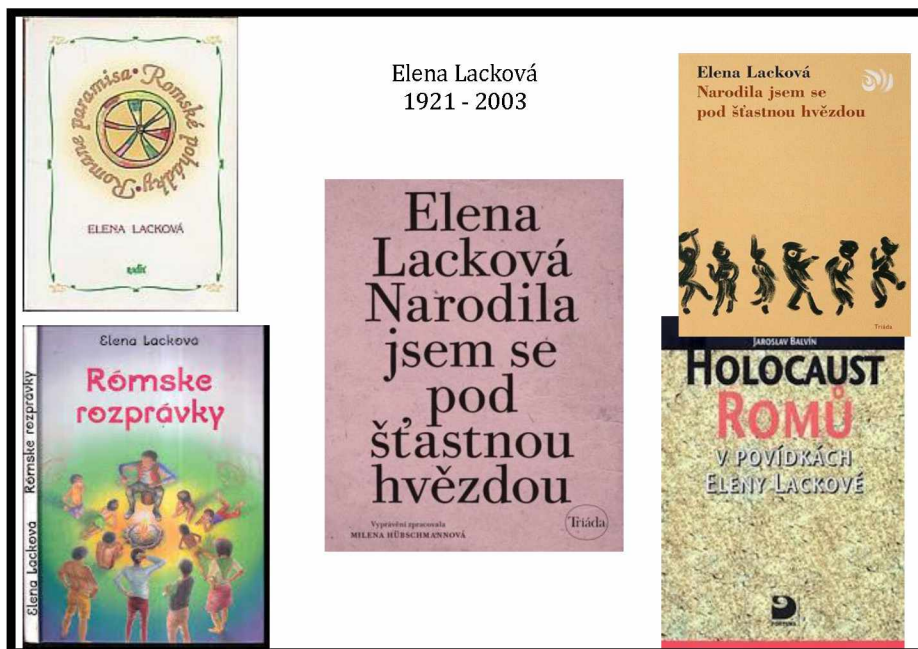
Mezi nejvýraznější české a slovenské romské literáty patří: **Elena Lacková, Vlado Oláh, Janko Horváth, Dezider Banga, Ilona Ferková, Tera Fabiánová a Emil Ščuka**. První romští spisovatelé ve světě: romský, francouzský spisovatel **Matéo Maximoff**, romská polská básnířka **Papusza** (samouk – do školy nechodila, měla však veliký zájem).

Jednou z nejvýznamnějších romských spisovatelek v České i Slovenské republice je **ELENA LACKOVÁ**. Její pohádky, ve slovenštině a romštině, převyprávěné do češtiny, její povídky o romském holocaustu a zejména její kniha se symbolickým názvem **NARODILA JSEM SE POD ŠŤASTNOU HVĚZDOU** zobrazují nejen bohatost, ale i životaschopnost romské kultury, symbolicky vyjádřené pojmem **ROMIPEN (v češtině Romství)**. Podobně jako většina romských osobností i **magistra Elena Lacková komunikovala s JUDr. Emilem Ščkou**. Významnou se stala její návštěva a beseda s romskými studenty ve Ščukově sociálně právní střední škole v Kolíně a na konferenci o spisovatelích národnostních menšin na Magistrátu hlavního města Prahy.

Elena Lacková
- romská spisovatelka a dramatička ze Slovenska, autorka literatury pro děti a mládež a kulturní a sociální pracovníce. v roce 1970 jako první Romka vystudovala vysokou školu.

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA
UNIVERSITA KARLOVA V PRAZE
Elena Lacková
NARODENÁ
21. března 1921 ve Velké Lavidě
ZABOŘENIA STUDIJNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ ŠKOLY
14. října 1970
na fakultě sociálních věd a publicistiky
A DOŠLA PODLE ZÁKONA Č. 101/1963 ŠL. O VÝSTUPNÍ ŠKOLÁCH
VÝROKOVÉHO KVALIFIKACE
V OBLASTI
vedení a organizace dospělých
NA OZNAK TOMU VYDÁVAME TENTO DIPLOM
Dr. Ščuka
MUDr. EMIL ŠČUKA
1970
Dr. Ščuka
MUDr. EMIL ŠČUKA
1970
V PRAZE dne 16. prosince 1970
© 1971
21. 12. 1970

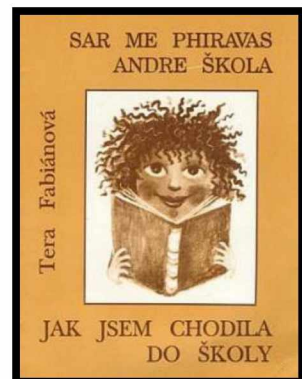
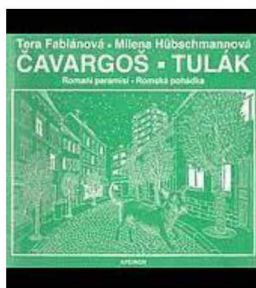
Elena Lacková
1921 - 2003

Tera Fabiánová

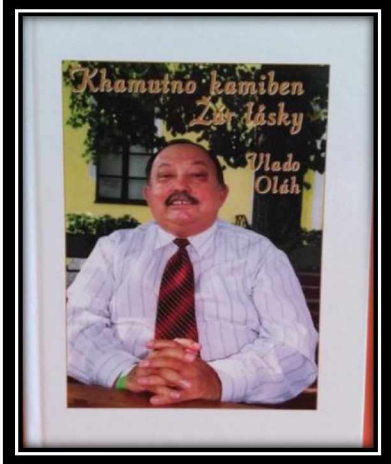
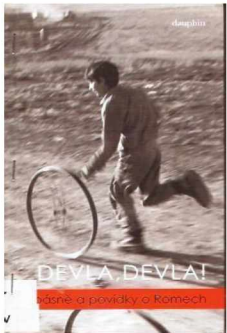
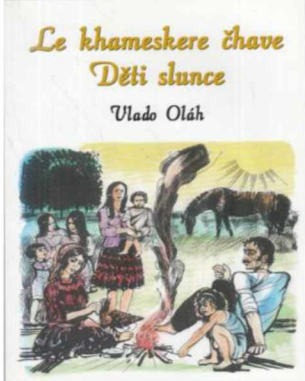
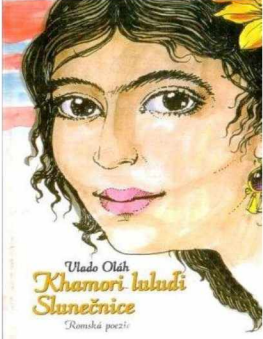

1930 – 2007

- přední romská spisovatelka a básnířka 20. století, průkopnice psané tvorby v romštině v Československu. Pracovala 35 let v Praze v ČKD jako jeřábnice. Hovořila plyně čtyřmi jazyky. Psala povídky, básně, pohádky a fejetony. Často tematizovala postavení Romek a Romů ve společnosti.

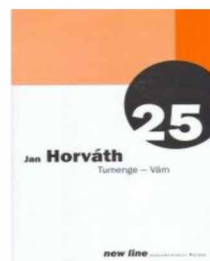

Dalším vzácným kouskem, střípkem do znovuvytváření romského zrcadla je tvorba Tery Fabiánové. Její osobnost, podobně jako všechny spisovatelské osobnosti další, je ukázkou toho, že k vytváření nového celku národa napomáhaly i neromské osobnosti. Je to zejména **Milena Hübschmannová**, která motivovala i **Teru Fabiánovou**, ve své době dlouholetou jeřábnici v ČKD psát romsky. Ale je to i učitel malé Terky, který nacvičil s dětmi podle knížky **Jak jsem chodila do školy /Sar me phiravas andre škola (1992)** takový program pro rodiče, že mnozí užasli, jaký mají romské děti talent a **učitel děti podpořil i v jejich cestě do budoucna... V tom bylo jeho pedagogické mistrovství, podpora dětí, která je potřebná i ve vztahu učitelů k dětem jiných národností.** Tvorba Tery Fabiánové byla inspirativní i pro **Emila Ščuku**. Jak sám napsal ve své životopisné knize **Cikánský baron jsem já**, nejvíce na něj zapůsobila publikace **Čavargoš – Tulák**. Je to kniha o hledání, o poznávání světa a vztahů člověka i malého psíka v něm. Jako by to připomínalo příběh Platónské jeskyně, v níž je, v jiné formě, zobrazena **cesta za poznáním, s cílem najít skutečný, nikoliv stínový svět a smysl člověka, tedy i Roma, v něm.**

	<h2>Vlado Oláh</h2> <p>1947 – 2012 Stropkov /Svidník Romský básník zakladatel Matice romské</p>	
		

Obraz člověka, vycházejícího ze stínového světa jeskyně do sluncem prozářené skutečnosti, je uschován v díle básníka Vlady Oláha. Symbolizují to jeho básnické sbírky: **Slunečnice (Khamori lulud'i)**, **Děti slunce (Le khameskere čhave)** a **Žár lásky (Khamutno kamiben)**. Pedagogický rozměr básnickových knih je podtržen i jeho aktivním vztahem k Bohu, který předával celé romské komunitě. V zájmu rozvoje romského národa a jeho identity. Uznání celospolečenské, i ve vztahu Romů a majority, se básníkovi dostalo **přijetím do Obce spisovatelů České republiky**. A uznání ze strany JUDr. Emila Ščuky se uskutečnilo i jeho **ocenění a vybrání jako učitele na Sociálně právní škole v Kolíně**. (Viz Předávání diplomů v Kolínské střední škole. Foto ze soukromého archivu Emila Ščuky, kapitola 3. 2 závěrečné práce).

Jan Horváth

Jan Horváth Döme byl český básník, novinář, překladatel a aktivista romské národnosti, člen Svazu českých spisovatelů. V letech 1990–91 byl vedoucím tajemníkem ÚV ROI. V letech 1991–94 působil jako šéfredaktor časopisů *Romano kurko* a *Amaro lav*. Vyučoval romský jazyk na OA SPŠ Most.

- Romská časopisecká tvorba v současnosti/ ukázky romského tisku

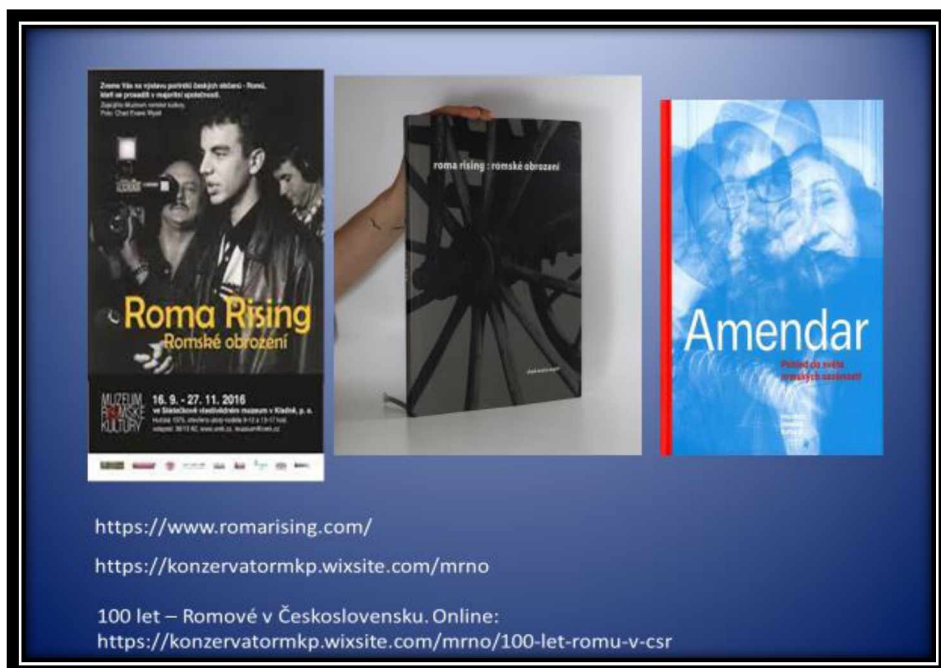

- Současní mladí romští tvůrci – autobiografická literatura
 - inspirace/ vzor pro mladou generaci/ podpora umělecké tvorby
 - tvorba a prezentace písní v romském jazyce

- **Prezentace publikací Roma rising/ Romské obrození, Amendar: pohled do světa romských osobností**

- srovnání českého národního obrození a romského národního obrození
- představení významných romských osobností

- **Roma rising, osobnosti romské národní obrození**

Úvodní otázka: *Jaké romské osobnosti znáte? Máte kamarády Romy?*

- Ukázka – seznámení s romskými publikacemi (Romani čhib – romský jazyk, romská přísloví, Roma rising/ Romské obrození/ romské osobnosti aj.)
- **Roma Rising** - Někteří mezi mnoha v zemích: Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Kanada, Česká republika, Německo, Maďarsko, Kosovo, Moldavsko, Nizozemsko, Severní Makedonie, Polsko, Rumunsko, Slovensko a Spojené království
- Prohlížení/ odkaz na webovou stránku **Romarising** – prezentace úspěšných romských osobností . Dostupné online: <https://www.romarising.com/>.
- Přirovnání k českému národnímu obrození – *politická reprezentace si uvědomovala a prosazovala používání českého jazyka na úřadech, ve školách, v literatuře – vlastní noviny, časopisy.../ důležitost používání jazyka ve výchovně-vzdělávacím procese, na úřadech, v kultuře, literatuře ... Právo na vzdělávání v mateřském jazyce v primárním vzdělávání – Jan Amos Komenský*

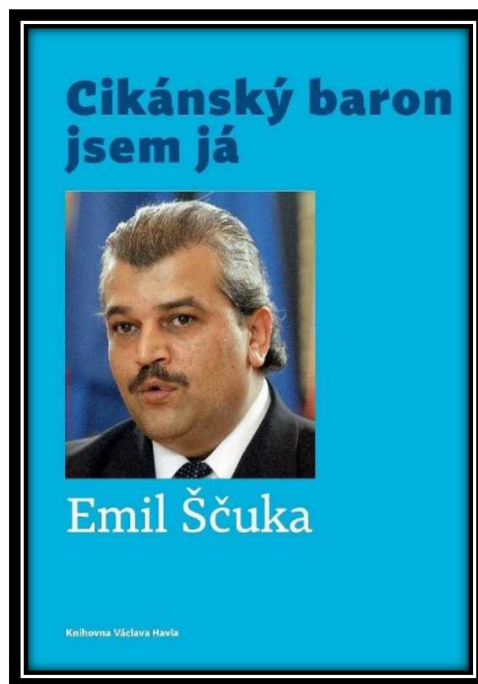
Zpětná vazba

- **diskuse:** *Co vás nejvíce zaujalo? Co jste se nového dověděli?*
- **inspirace pro vlastní tvorbu**
- **dobrovolná tvorba recenzí**

❖ Přestávka

Emil Ščuka jako spisovatel

Autobiografická kniha Emila Ščuky s názvem **Cikánský baron jsem já** (2019)

❖ Aktivita: prostor pro diskusi / tvorba recenzí

O čem vypovídá název knihy?

Jaký název byste dali své autobiografické knize?

Již jste měli možnost vyslechnout si četbu – ukázky z knihy.

Vezměte si knihu ještě jednou do ruky, prolistujte ji a zkuste napsat svoji vlastní recenzi.

- ❖ **Aktivita: videoprezentace: Vybraný rozhovor s JUDr, Emilem Ščukou.**
Hraní rolí na moderátora dle scénáře – přepisu vybraného rozhovoru

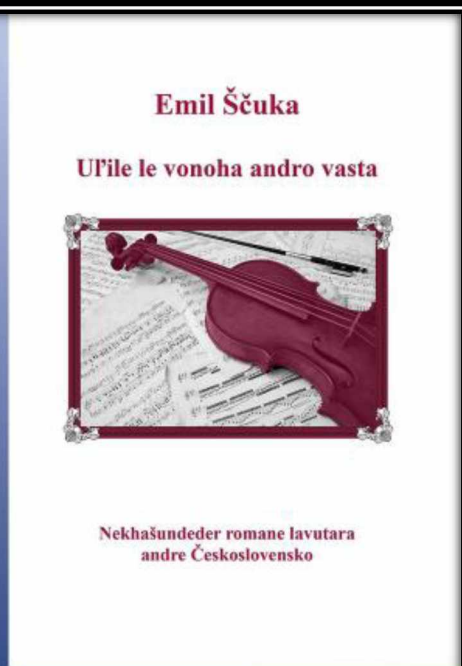
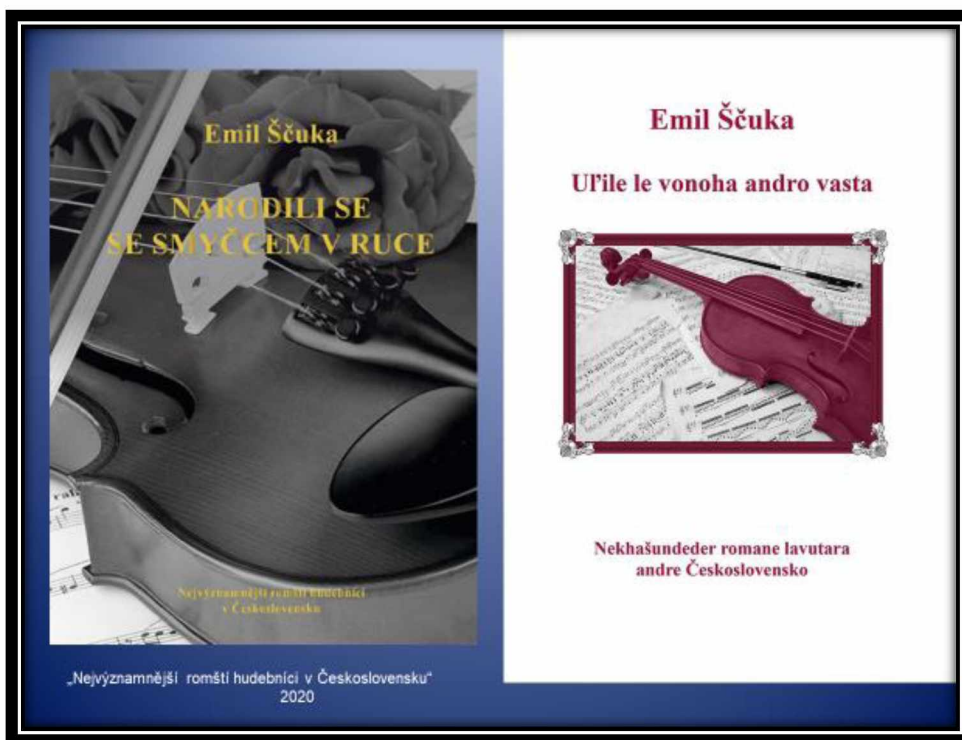
Aktivita: Z předloženého tiskového papíru s uvedenými výroky JUDr. Emila Ščuky v českých a romských médiích si vyberte ten, který vás nejvíce zaujal/ oslovil/ se kterým se nejvíce ztotožňujete. Sdílejte svůj výběr s ostatními. Proč jste si vybrali daný výrok?

- ❖ *Aktivita: možnost zapojení živé knihovny – vyprávění vzpomínek pozvaného hosta – osobnosti JUDr. Emila Ščuky nebo další ne/romské osobnosti, která dobře zná historii Romů, osobnost a dílo doktora Emila Ščuky (zážitkové vyprávění).*

V současnosti působí JUDr. Emil Ščuka jako ředitel Mezinárodní konzervatoře Praha, kde se studují obory hudba, zpěv a hudebně-dramatické umění. Je zakladatelem **Muzea romského národního obrození v Praze**, kde vydává noviny Romské muzejní listy. Jeho **autobiografická kniha** s názvem **Cikánský baron jsem já** byla vydána v roce 2019 **v českém jazyce. V romském jazyce** v překladu Janka Horvátha vyšla v trilogii pod názvy: **Me som Rom Romano; Jekh čiriklo, či kerel ňilaj; Devla miro, sem jov hino Rom.** V roce 2020 následovaly Ščukovy publikace v českém i romském jazyce, které mohou sloužit i jako výukové materiály ve školách: **Narodili se se smyčcem v ruce – nejvýznamnější romští hudebníci v Československu/ Uřile le vonoha andro vasta; Mistři – nejvýznamnější romští představitelé klasické hudby a jazzu v Čechách a na Slovensku/ O Majstri – Ašunde bare manuša andro klasicko bašaviben the andro jazzos a Hitmakeři – nejúspěšnější romské kapely za 50. let v Čechách/Hitmejcri - bare hirešne lavutara.**

Kniha Emila Ščuky s názvem „**Narodili se se smyčcem v ruce**“ (2020) je prvním z titulů zásadní edice „**Nejvýznamnější romští hudebníci v Československu**“, kterou pro všechny milovníky romské hudby a kultury připravuje **Muzeum romského národního obrození. Autor Emil Ščuka** zde vzdává hold 25 skvělým interpretům romské lidové hudby, zejména tedy cimbálovým kapelám a jejich primášům, kteří oplývali nejen jedinečnou výjimečnou houslovou technikou, ale především nasazením, energií a obrovským srdcem. Kniha dále obsahuje seznam 170 romských písní. U každé z nich se dozvíme, zda jde o lidovou píseň nebo píseň zlidovělou, jejího případného autora, interpreta písně a rok vzniku skladby. Tento seznam je nedocenitelný pro všechny

hudebníky, hudební kritiky i hudební vědce, kteří se chtějí s veškerou vážností věnovat romské lidové muzice/ Editor: Monika Farkašová

Emil Ščuka (2020) „*Mistři*.“ Nejvýznamnější romští představitelé klasické hudby a jazzu v Čechách a na Slovensku. Mezinárodní konzervatoř Praha. Editor: Monika Farkašová

Emil Ščuka (2020) „*Hitmakeri*“ - Nejúspěšnější romské kapely za 50. let v Čechách. Mezinárodní konzervatoř Praha. Editor: Monika Farkašová

❖ **Aktivita: zapojení romských i neromských studentů**

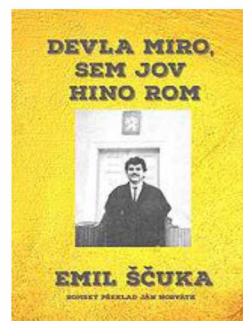
- Prezentace **romských hudebníků** – audio/videoukázky z jejich tvorby
- Prohlížení **tištěných knih** autora Emila Ščuky vydaných v českém i romském jazyce (*O Majstri, Hitmakeri, Ušile le vonoha andro vasta..*)
- dobrovolné vypůjčení knih a **tvorba recenze/ úvahy**

JUDr. Emil Ščuka a jeho publikace v překladu Janko Horvátha

Mimořádné místo v romském světě romských osobností zaujímá osobnost **Jana Horvátha Döme**. Stal se také členem Svazu českých spisovatelů, jako PhDr. Vlado Oláh. Jeho nejvýznamnějšími pracemi na sklonku života se staly překlady publikací Emila Ščuky, ve kterých je shrnuta aktuální tvorba Emila Ščuky na základě autobiografické informace o životě a díle **JUDr. Emila Ščuky** z knihy *Cikánský baron jsem já*. **Tyto do romštiny přeložené publikace Janem Horváthem** jsou sestaveny z jednotlivých kapitol této významné publikace.

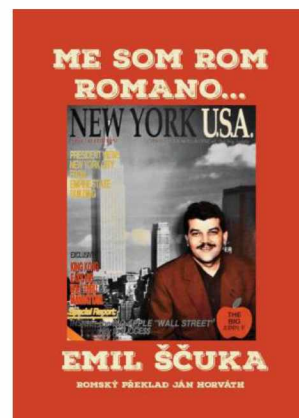
Dalšími do romštiny přeloženými ščukovými publikacemi jsou knihy o romských hudebnících. Těmito díly Emila Ščuky se otevírá další oblast romské kulturní mozaiky pro další edukační program. Tím, že jsem se jako editorka mohla podílet na vzniku těchto významných publikací, dává mi to možnost vřadit informace z nich do další mozaiky romského zrcadla a vytvářet a rozšiřovat oblast edukačních programů o romské hudbě a jejích osobnostech.

Další možností vzniku edukačního programu je autorství Emila Ščuky ve výstavě **100 let Romů v Československu**, která proběhla v roce výročí vzniku Československa roku 2018 na Magistrátě hlavního města Prahy. Výstava byla koncipována na základě různých zdrojů a ukázala mnohorozměrný obraz romské historie a současnosti. Tedy jako významný a konkrétní didaktický výstup, jak i těmito prostředky skládat „rozbité zrcadlo Romů“ ...

Video

<https://www.youtube.com/watch?v=sLPetLFh9Y8>

Fotografie z výstavy JUDr. Emila Ščuky 100 let – Romové v Československu, 2018. Muzeum romského národního obrození.

Výzva na závěr: *Romové, pište si svoji historii sami...* (Emil Ščuka)

Jako Emil Ščuka ve své autobiografii a dalších publikacích...

Didaktické vedení semináře o romské kultuře pro žáky ZŠ, vedené autorkou závěrečné práce v Českém Krumlově. Foto: J. Balvín, 2018.

SHRNUTÍ

Na závěr edukačního programu by bylo potřebné shrnutí práce studentů na vytvoření širšího obrazu „časové osy“ života osobnosti Emila Ščuky. Smyslem tohoto postupu je nezůstat pouze na úrovni získávání dat o životě a významu činů osobnosti a jejího vřazení do chodu historie, ale vedení studentů k získávání širších souvislostí a hlubšího pochopení smyslu života člověka a jeho místa v dějinách. Proto můžeme předložit text, ve kterém mohou studenti doplňovat fakta do souvislého textu.

Emil Ščuka se narodil na Slovensku v roce..... Práva vystudoval na univerzitě v Jako prokurátor pracoval v jako právník měl svoji advokátní kancelář zřízenou v Většinu svého života působí v Známostí osobností se stal v Sametové revoluci svým vystoupením na Letenské pláni v roce spolu s Jeho významným činem bolo založení první romské politické strany s názvem.....

Ve svém životě přispěl k rozvoji škol pro romské žáky se sociálně-právním zaměřením. První škola tohoto zaměření se nazývala..... byla založena ve městě..... v roce.....

Emil Ščuka byl zvolen na kongresu v Praze v roce 2000 prezidentem/anglicky.....

..... Je autorem Deklarace..... To mu umožnilo ovlivňovat život Romů nejenom v České republice, ale i v mezinárodním měřítku.

V současné době je ředitelem střední školy v Praze , která je nazývána

..... Na této škole se studují obory.....

Autobiografická kniha E. Ščuky z roku 2019 nese název

..... O romských hudebnících napsal knihy Narodili se.....

Mistři...../Hitmakeři.....

Je autorem výstavy 100-let —.....

a zakladatelem Muzea.....v.....

Použitá literatura a zdroje

- *Metodika multikulturní výchovy*. Vydal Zlínský kraj ve spolupráci s Ligou lidských práv v rámci projektu Multikulturní škola. CZ 1.07/1.2.00/08.011. Zlín, 2012.
- *Romové Ohrožené kultury*. Thomas Acton, David Gallant, Pavel Vondráček. Nakladatelství Svojtka. Muzeum romské kultury, 2000. ISBN 80-7237-249-1.
- Ceija. 11/ 2014. *Pracovní listy pro pedagogické pracovníky*. Muzeum romské kultury, Brno.
- Ščuka, Emil, 1919. *Cikánský baron jsem já*. Praha: Knihovna Václava Havla. ISBN 978-80-87490-25-9.
- Jaroslav Balvín. 2024. *Quo vadis, Romové, ptá se Emil Ščuka*. Rukopis. Muzeum romského národního obrození, Praha. Editor: Monika Farkašová.
- MIKO, Václav. 2009. *Sto romských osobností*. Vydalo nakladatelství Nová Forma. ISBN 978-80-87313-03-9.

6 DISKUSE

Vzhledem k obsahu naší práce i ve vztahu k významným i bolestivým událostem, které ukazují na vyhrocení vztahu ve společnosti i ve vztahu k Romům, se ukazuje zvýšená potřeba informovanosti o romské kultuře, historii a o romských osobnostech. Potřebná je i diskuse o příčinách napjatých mezietnických vztahů (např. souvislost rasistických postojů proti Romům u atentátníka Juraje Cintuly na premiéra vlády SR Roberta Fica). Na druhé straně jsou důležité znalosti a prožitěné prožitky při seznamování s projevy romské kultury, jako jsou např. v současnosti (**viz festival k uctění památky patronky Romů Kali Sáry Viz Kali Sara v Praze: První ročník festivalu připomene dávnou romskou legendu a představí romské umělce z Česka, Slovenska a Maďarska**), o jejímž duchovním přínosu k romské i všelidské kultuře, na kterém se podílí i Mezinárodní konzervatoř Praha s jejím ředitelem JUDr. Emilem Ščukou, jsme v souvislosti s pedagogikou psali v teoretické části naší práce.

Naši práci považujeme za vstup do společenské diskuse. Téma, založené na informovanosti o přínosu významných romských osobností, zejména JUDr. Emila Ščuky, považujeme v diskusi o romské kultuře a její hodnotě pro současnost i budoucnost za přínosné nejen z hlediska pedagogiky, didaktiky a psychologie, ale i z hlediska filozofie interkulturní výchovy a vzdělávání.

Potřeba diskuse je zvýrazňovaná i jednotlivými výzkumy. Mezi nimi má význam výzkum týmu odborníků Rady Evropy, Institutu Georga Eckerta a Romského vzdělávacího fondu který se realizoval ve dvaceti evropských zemích včetně České republiky. Jak uvádí Ryšavý (2020) na internetovém zpravodajství Romea.cz., cílem tohoto výzkumu bylo analyzovat zastoupení Romů ve školních osnovách a učebnicích používaných v primárním a sekundárním vzdělávání. Z výsledků výzkumu, realizovaného v ČR pod vedením Tomáše Ščuky, vyplynulo zjištění, že v učebnicích na českých základních školách chybí úplné a objektivní informace o Romech, navíc většina informací podporuje stereotypy. Zkoumány byly učebnice pro žáky základních škol 5. až 9. ročníku a některé pro studenty středních škol. Celkem z 38 zkoumaných učebnic v České republice se pouze 11 zmiňovalo o romských tématech. Z vyjádření Tomáše Ščuky o zjištěných faktech vybíráme následující pasáže:

- “Jen v 11 knihách je několik pasáží o Romech. Všechny objevené texty obsahují 1080 slov v 71 větách. Rom jako slovo je zmíněno jen 52krát. Většina pasáží, konkrétně 7 textů, pochází z učebnic dějepisu a jsou zde uvedeny v souvislosti s tématem druhé světové války, v souvislosti s holocaustem Židů, kde jsou také stručné poznámky o genocidě Romů,”
- „V učebnicích občanské výchovy jsou Romové zmiňováni v tématech souvisejících s národnostními menšinami, právy menšin a diskriminací. Podle výzkumu zeměpisné knihy představují Romy pouze v numerické podobě.“
- “Autoři zde mluví o Romech jako o homogenní skupině. Jsou použity biologické předsudky, protože Romové podle textu mají biologický předpoklad pro tanec, hudbu, apod.” “Romové uznávají jiné hodnoty, než většinové obyvatelstvo České republiky. Velice významná je pro ně rodina. Obvykle žijí se svou početnou rodinou pohromadě v jedno domě nebo v jedné čtvrti. Největším trestem pro Roma bylo vždy jeho vyloučení z rodiny. Od konce 20. století sílí snahy o lepší začlenění Romů do společnosti. Vznikají romské kulturní a vzdělávací spolky, organizují se celosvětové sjezdy Romů apod.“ Říká se, že Romové mají rytmus v těle, většina z nich krásně zpívá. Hudba byla a dodnes je zdrojem jejich obživy,”

Tento výzkum potvrdil již vcelku známý fakt, že ve školních učebnicích je minimum informací o romské kultuře, historii a romských osobnostech. Výzkumníci doporučují, aby autoři učebnic a nakladatelství zahrnuli romské organizace a autory do jejich autorských skupin. Podle nich je důležité odstranit z učebnic zavádějící informace o Romech, omezit stereotypy, uznat přínos Romů pro společnost a uvést předsudky na pravou míru (Ryšavý, 2020). Je to zároveň výzva k tomu, aby sami Romové prohloubili zájem o tvorbu širších edukačních programů o kultuře a osobnostech Romů.

Dobrou informovanost o romských osobnostech a romské kultuře potvrdil i náš výzkum z roku 2016 a 2022. Cílem výzkumu bylo zjistit u studentů VŠ oborů Sociální pedagogika a Andragogika, jaký je jejich vztah k Romům. A s tím související i jejich znalost významných romských osobností z různých profesních oblastí. Cílovou skupinou výzkumu byli studenti na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. **Mezi studenty Sociální pedagogiky a Andragogiky z roku 2016/17 a studenty Sociální pedagogiky a**

Andragogiky z roku 2021/22 nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly, které by potvrzovaly zlepšení hodnocení jejich vztahů k Romům. Ze všech 321 respondentů (100 %) v letech 2016/17 a 2021/22 označilo nejčastěji svůj vztah k Romům jako **neutrální 49,9 %** a jako **docela dobrý** ho označilo **29,6 %** respondentů. Špatný vztah označilo 13,1 %, výborný 4 % a nejhorší vztah 3,4 % respondentů (viz tabulka 7 Příloha E). Dalším důležitým zjištěním bylo, že z celkového počtu respondentů – **321** studentů (100 %) oboru Sociální pedagogika a Andragogika v letech **2016/17** a **2021/22** dokázalo 220 studentů (**68, 5 %**) správně **označit romskou osobnost**. Tím prokázali své povědomí o významných romských osobnostech z různých profesních oblastí, což je důležité i pro další možnosti edukace. Pozitivním zjištěním je, že v odpovědích na **otázku o znalosti romských osobností** v letech **2016** a **2022** prokázalo **220 studentů** (68, 5 %) znalost **94 romských osobností**. V odpovědích respondenti uváděli opakovaně stejné osobnosti, kupř. z oblasti hudební tvorby se jednalo nejvíc o osobnost zpěvačky **Věry Bílé (54 označení – 24,5 %)**, **Radek Banga (22 označení – 10 %)**, **Monika Bagárová (14 označení)** ... Z oblasti literární tvorby nejvíce označení měla v odpovědích spisovatelka **Elena Lacková (61 označení)** a **Vlado Oláh (28 označení)** aj. – viz *Tabulka 8: Přehled počtu uvedených romských osobností podle profesních oblastí a frekvencí označení osobností u všech zúčastněných 321 respondentů v akademickém roce 2016/17 a 2021/2022* (Příloha E). V této souvislosti je třeba zvýraznit úlohu učitele v prezentaci romských osobností ve výuce. V tom hrál úlohu i pozitivní a přátelský vztah vyučujícího a zároveň výzkumníka doc. Balvína k osobnostem Eleny Lackové a Vlada Oláha. Tyto i jiné romské osobnosti prezentoval výrazným způsobem před studenty, v publikační tvorbě apod. Je to příklad toho, jak může zasáhnout a ovlivnit **osobní vztah učitele** k romským osobnostem postoje a úroveň informovanosti samotných studentů. Je to také ukázka toho, že ve vytváření vztahů mezi neromskými a romskými osobnostmi se nevystačí s nezajímavou informovaností, ale důležitá je i emocionální úroveň mezilidských vztahů. Před studenty doc. Balvín nezakrýval, že ve vztahu k básníku Vlada Oláhovi měl vzájemný bratrský vztah a spisovatelku Eleny Lackovou mohl oslovovat dokonce jako svou tetu. Tyto osobní vztahy se projevovaly i ve vzájemné odborné a spisovatelské práci, tj. podporou vydávání básnických sbírek Vlada Oláha a literární tvorby Eleny Lackové.

K rozšiřování informovanosti o romských osobnostech přispěly i encyklopedické publikace s názvem *Amendar. Pohled do světa romských osobností*. A kniha fotografií *Roma rising* amerického fotografa Wyata o 100 romských osobnostech v České republice a dalších osobností v jiných zemích. Zajímavým zdrojem informací o romských osobnostech ve světě je i kniha Václava Mika s typickým názvem *Sto romských osobností* (Miko, 2009), doprovázená zajímavými portréty od Šárky Češkové. Spolu s první knihou tohoto typu Jaroslava Balvína z roku 1999 s názvem *Romské osobnosti ve fotografii* je to dobrá základna pro rozšiřování hlubších znalostí o Romech jak ve sféře profesionální, jako jsou učitelé, sociální pracovníci, tak ve sféře majoritního obyvatelstva. Ve všech těchto publikacích je i portrét Emila Ščuky. K tomu je ovšem potřebné vyvinout publikační a pedagogickou činnost. Takovou, jakou se zabývá náš text, který se zaměřuje na tvorbu edukačních programů na základě politického a teoretického přínosu osobnosti JUDr. Emila Ščuky.

7 ZÁVĚR

Pohled do problematiky výchovy a vzdělávání romských dětí a mládeže v českých školách jsme se snažili rozebrat na příkladu celoživotní činnosti nejvýraznější romské osobnosti v České republice v rámci procesu romského národního obrození - JUDr. Emila Ščuky. V první, teoretické části práce jsme provedli čtenáře etapou dětství a dospělosti Emila Ščuky, jeho vztahem ke škole a učitelům, jeho chronologií života, profesní dráhou, průlomovými životními událostmi a klíčovými osobnostmi, se kterými se setkal a které ho ovlivnily. Představili jsme Emila Ščuku a jeho přínos v oblasti interkulturní výchovy a vzdělávání na příkladu práce jím založených škol. Poukázali jsme na jeho teoretické a politické přístupy k problematice edukace Romů, které se zaměřovaly hlavně na kritiku školství v oblasti zřizování zvláštních škol a tzv. pozitivní diskriminace – afirmativních, vyrovnávacích přístupů. I z důvodu těchto diskriminačních přístupů se JUDr. Emil Ščuka zaměřil na vytváření vlastního systému edukace. A to konkrétně prostřednictvím zřízení Střední školy sociálně právní v Kolíně a dalších městech, Vzdělávacího a kulturního střediska a později střední školy Mezinárodní konzervatoře Praha.

V praktické části uvádíme syntézu vybraných mediálních výstupů – rozhovorů s JUDr. Emilem Ščukou v českých médiích, které jsme podrobili informační a obsahové analýze. Zdůraznili jsme historický význam rozhovorů pro vývoj romského národního obrození po roce 1989. Zaměřili jsme se na tvorbu anotací, komentářů a výběr obsahových prvků rozhovorů s vytvořením hlavních kategorií - témat, které obsahovaly důležité výroky Emila Ščuky. Edukační programy o životě a díle osobnosti Emila Ščuky se zaměřují zejména na oblast romistiky a jejího využití pro edukaci romských i neromských posluchačů, studentů i dospělých. Teoretický výklad s doprovodem obrazového dokumentačního materiálu je doplněn řadou příloh, které není možno zařadit do hlavního textu, ale tvoří prostor pro lepší vhled do širších souvislostí tématu.

Vyústěním našeho výzkumu životního příběhu a přínosu osobnosti Emila Ščuky je tak **sborník podkladových materiálů o osobnosti JUDr. Emila Ščuky**. Je to podkladový **edukační materiál, který je možno uplatnit zejména v oblasti školní a muzejní pedagogiky a v další výzkumné a publikační činnosti.**

8 POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

ARENA I. Kanál: ČT1. Název pořadu: Aréna. Datum vysílání: 7. 1. 1998, Stopáž: 46 min. Korpus DIALOG. CMS: Drupal. Org. (c) 2008-2015 ÚJČ AV ČR. Správa stránek: Patricie Kubáčková & Petr Kaderka. Počítačové zpracování řeči: Nino Peterek (ÚFAL MFF UK). Dostupné online: <http://ujc.dialogy.cz/?q=cs/node/250>.

BAKALÁŘ, Petr, Fedor GÁL a Miroslav REIL. *Tabu v sociálních vědách*. Debatní klub. 21. 9. 2014. Dostupné online: <https://www.youtube.com/watch?v=xmQeI2SkdaA>.

BALÁŽOVÁ, Jarmila a KUBEŠ, Pavel. *První maturanti kolínské střední školy*. Amaro gendalos. 2002.

BALVÍN, Jaroslav. *Metody výuky romských žáků*. Praha: Radix, 2007, 200 s. ISBN 978-80-86031-73-6.

BALVÍN, Jaroslav. *Edukace romských dětí – Education of the Roma Children*. In Niepelnosprawność. Dyskursy pedagogiky specjalnej, Disability. Discourses of special education. Nr. 12/2013 a, s. 114-134. Dostupné online: <https://shorturl.at/HOX68>.

BALVÍN, Jaroslav. Přemysl Pitter: významná osobnost v historické paměti Čech a Evropy In *Sborník prací PF Masarykovy univerzity, Řada společenských věd*, roč. 27, 2013 b, č. 1, s. 136-141. Dostupné online: <http://www.ped.muni.cz/whis/rsv131.pdf>.

BALVÍN, Jaroslav. Etika učitele jako zápas. In *Speciální pedagogika*, 2016, s. 60-74. Dostupné online: dspace.specpeda.cz/bitstream/handle/0/1603/2016_1_06.pdf/.

BALVÍN, Jaroslav. *Sociální pedagogika a její dvě české osobnosti: Miroslav Dědič a Přemysl Pitter*. Praha: Radix, 2015. ISBN 978-80-87573-13-6.

BALVÍN, Jaroslav. *Quo vadis, Romové? Ptá se Emil Ščuka*. Rukopis, 2024. Spoluautorství kapitol o vzdělávání a osobnosti JUDr. Emila Ščuky: Monika Farkašová.

BALVÍN, Jaroslav a Monika FARKAŠOVÁ. Romové a škola. In *Právo, medicína, pedagogika a mladá (znevýhodněná) generace. Texty k aktuálním problémům speciální pedagogiky k počtě 150. výročí narození Josefa Zemana*. Univerzita Hradec Králové Pedagogická fakulta, 2019. Gaudeamus, 2019, s. 93-103.

BALVÍN, Jaroslav a Monika FARKAŠOVÁ. *Romové a škola (monografie pro učitele, studenty a další pracovníky v oblasti formálního a neformálního vzdělávání)*. Stráž pod

Ralskem: Hnutí spolupracujících škol R, 2021. ISBN 978-80-86798-21-9.

BALVÍN, Jaroslav a Monika FARKAŠOVÁ. Vzdělávání dospělých o romských komunitách s ohledem na regionální podmínky. In PRUSÁKOVÁ, V. - MATÚŠOVÁ, S. (Eds.). *Vzdelávanie dospelých v regionálnom kontexte*. Zborník vedeckých štúdií. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy, 2018, s. 248–266. ISBN 978-80-89654-40-6.

BALVÍN, Jaroslav a Monika FARKAŠOVÁ. *ROMOVÉ VE FOTOGRAFII*. Výstava fotografií Jaroslava Balvína a Moniky Farkašové a výtvarní soutěž žáků ZŠ Loděnice u příležitosti Mezinárodního dne Romů. Organizátor výstavy: Základní škola Loděnice pod záštitou místopředsedy Senátu ČR Jiřího Oberfalzera. Místo konání: Městská knihovna Beroun. 4.-30. 04. 2022. Informace o výstavě/ online pozvánka: Romové ve fotografii (knihovnaberoun.cz).

BALVÍN, Jaroslav, Monika FARKAŠOVÁ a Iva STAŇKOVÁ. Andragogical dimension in the work of social pedagogue Miroslav Dědič. Andragogický rozměr v práci sociálního pedagoga Miroslava Dědiče. In: KRYSTOŇ, M. & PAVLOV, I (Eds.), *Andragogické štúdie 2019* Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, Katedra andragogiky, Banská Bystrica, Belanium, 2019, s. 21-30. ISBN 978-80-557-1598-8.

BARTOSZ, Adam. Papisza (Bronislava Wajs – cca 1908–1987). In *Romano džaniben 11* (ñilaj), 2004, 82–95. Dostupné online: <https://shorturl.at/K4xwj>.

Bl. Zefyrín – náš patrón. In *EduPage, 2024. Hlavná stránka – O škole – saleziánská cirkevná Základná škola s materskou školou bl. Zefyrína*. Dostupné online: <https://postarka.edupage.org/text2/>.

DEMETEROVÁ, Iveta: *Hendikep neberu jako životní překážku, říká Michal Mižigar*. In *O Roma vakeren – Český rozhlas – Radiožurnál*, 2020. Dostupné online: <https://rb.gy/s94s8f>.

DĚDIČ, Miroslav. *Škola bez kázně*. Jihočeské nakladatelství, 1985, 221 s.

DĚDIČ, Miroslav. *Ohlédnutí*. Slovenský literárny klub v ČR, 2005. 87 s. ISBN 80-903581-1-X.

DĚDIČ, Miroslav. *Květušinská poema*. 2. upravené vydání. RomPraha o. s., 2006, 240 s.

DĚDIČ, Miroslav. *Šumavská bukolika*. 1. vydání. Krajský pedagogický ústav v Ústí nad Labem, 1975. Určeno pro učitele cikánských dětí.

DĚDIČ, Miroslav. Co jsou a co nejsou typické etnické znaky romského společenství. In *Romano kurko*. 1993, 3 (13), s. 1.

DĚDIČ, Miroslav. 1998. *Omluvte mě, pane profesore. Příběh ze života českobudějovických studentů za války*. POPYRUS, 1998. ISBN 80-857776-85-5.

DĚDIČ, Miroslav. *Bevor das Eis auftaute. Než roztály ledy*. Praha: Kulturverband der Bürger deutscher Nationalität der ČR-Kulturní sdružení občanů německé národnosti, 2002, 105 s.

DĚDIČ, Miroslav. *Ohlédnutí*. Praha: Slovenský literární klub v ČR, 2005. 1. vydání. Doslov: Jaroslav Balvín. ISBN 80-903581-1-X.

DĚDIČ, Miroslav. 2006. *Květušinská poema*. Vydalo Občanské sdružení RomPraha. 2. upravené vydání (První vydání Škola bez kázně, České Budějovice, 1985), Praha, 2006. Foto Miroslav Dědič a Jaroslav Balvín (foto autora). Doslov: Jaroslav Balvín.

DĚDIČ, Miroslav. *KANTOR z Mářina dvora*. 2005. *Česko – slovenský román*. Praha: Slovenský literární klub v ČR s podporou Magistrátu hl. m. Prahy a ve spolupráci se Slovensko – českým klubem. Vydavatel děkuje za podporu Magistrátu hl. m. Prahy. ISBN 80-902893-5-5. Doslov: Jaroslav Balvín. *O pedagogickém i literárním významu díla Miroslava Dědiče*.

Divadlo Romen Emila Ščuky. In Databáze českého amatérského divadla. Soubory, 1982. Dostupné online: <http://www.amaterskedivadlo.cz/main.php?data=soubor&id=21636>.

Divadlo Romen Emila Ščuky. 1983. In Databáze. 2002–2005. Dostupné online: <https://shorturl.at/uIjYT>.

FARKAŠOVÁ, Monika. Etika v sociální práci ve vztahu k romským komunitám. Ethics in social work related to roma communities. In HOLONIČ J. - MAČKINOVA, M. - BAKOVÁ, D. a kol., (Editors). *DIE WIRTSCHAFTLICHE ENTWICKLUNG EUROPÄISCHER REGIONEN IN DER AUSBILDUNGS – UND ARBEITSMARKTPOLITIK – ÜBERGÄNGE UND STRATEGIEN IV*, Užhorod, Ukrajina: TOV „RiK – U“, 2018, pp. 155-162. ISBN 978-617-7404-92-6. EAN 9786177404926.

FARKAŠOVÁ, M. 2014. *ŠPECIÁLNE ŠKOLY – ŠKOLY PRE RÓMSKYCH ŽIAKOV?*

Prezentácia príspevku / 2. Medzinárodná konferencia „CJELOŽIVOTNO UČENJE PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA“ ("Celoživotné vzdelávanie príslušníkov národnostných menšín") Opatija 14–16 apríla 2014. ZAJEDNICA USTANOVA ZA OBRAZOVANJE ODRASLIH, Zagreb (Komunitná nadácia pre vzdelávanie dospelých).

FARKAŠOVÁ, M. 2014. *HISTÓRIA a súčasnosť romologicky orientovaných vzdelávacích pracovísk na Slovensku – história a súčasnosť ÚSTAVU ROMOLOGICKÝCH ŠTÚDIÍ*. Príspevok prezentovaný na medzinárodnom vedeckom seminári „Autonómia a rôznorodosť univerzít“, organizovaný Ústavom pedagogických vied Univerzity v Opole (Poľsko) v spolupráci s katedrou História, osvetu a výchovy Univerzity v Potsdamu (Nemecko) v dňoch 23.-25. októbra 2014.

FARKAŠOVÁ, M. 2015. *ŠIKANA, NÁSILIE, DISKRIMINÁCIA A POSTOJE U ROMSKÝCH DETÍ V ŠKOLE*. INKLUZJA – WCZORAJ, DZIŚ, JUTRO...? INKLÚZIA – VČERA, DNES A ZAJTRA? Prezentácia príspevku na konferencii konanej 19 NOVEMBRA 2015 R. CIESZYN. Uniwersytet Śląski - Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie.

FARKAŠOVÁ, M. 2015. THE ROMA: HIS IDENTITY AND SPECIFIC OTHERNESS. Prezentácia príspevku. Sprawozdanie z VII Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Miejsce Innego we współczesnych naukach o wychowaniu. Krytyczna analiza”, Obrzycko, 15–16.04.2015 r. Pod patronatem Komitetu Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk. Uniwersytet Im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

FARKAŠOVÁ, M. 2016. *ROMOLOGY AND LINGUISTICS. The origin of the Roma, linguistic testimonies, first attempts at finding the origin of the Roma by means of comparative linguistics*. Prezentácia príspevku. In Situation of Roma in Europe: zborník, Wrocław, Poľsko.

FARKAŠOVÁ, Monika a Jaroslav BALVÍN. Z histórie výchovy a vzdelávania Rómov v Českej republike a v Slovenskej republike. In: *Integrácia v škole*, aktualizácia september 2021, kapitola E 2.6, Nakladateľstvo Dr. Josef Raabe Slovensko, 2021, ISBN 978-80-8140-250-0.

FARKAŠOVÁ, Monika. Edukace dospělých jako prostředek muzejní pedagogiky v Muzeu romského národního obrození v Praze. In KRYSTOŇ, Miroslav (ed.)

ANDRAGOGICKÉ ŠTÚDIE 2022. Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, Katedra pedagogiky a andragogiky. Banská Bystrica: Belianum, 2022, s. 146-155. ISBN 978-80-557-1976-4.

FARKAŠOVÁ, Monika a Jaroslav BALVÍN. *Multikulturalismus ve fotografii a malířství*. Vernisáž výstavy 4 autorů v Domě národnostních menšin, Výstava na počest Milana Šenkiho – Korytára. Praha 21. 12. 2015. Autori fotografií: Jaroslav Balvín, Monika Farkašová – umelecká dokumentácia hudobnej a tanečnej súťaže Zlatý hlas v Prahe. Online pozvánka: Pozvánka na výstavy 21. 12. 2015. | Jaroslav Balvín (jaroslavbalvin.eu) / Videozáznam: <https://www.youtube.com/watch?v=2k5kbKMGSaU>
FARKAŠOVÁ, Monika. *Rozhovory s JUDr. Emilem Ščukou v českých periodikách*. Rukopis, 2024.

FARKAŠOVÁ, Monika. Sestřih filmu Kdo se bojí, utíká - prezentace: video-ukázka práce s dětmi. In Youtube, Hnutí spolupracujících škol R, 2021-2024. Dostupné online: <https://www.youtube.com/watch?v=22Yrao0QBY8>.

FARKAŠOVÁ, Monika. Sestřih filmu Kdo se bojí, utíká - prezentace: video-ukázka práce s dospělými. In Youtube, Hnutí spolupracujících škol R, 2021-2024. Dostupné online: <https://www.youtube.com/watch?v=4ORoQwOhRo0&t=766s>.

Filozofická fakulta UK, 2022. *Romistika slaví 30 let od založení oboru...* In O Roma vakeren, Radiožurnál, 2022. Dostupné online: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/romistika-slavi-30-let-od-zalozeni-oboru-i-letos-mohou-zajemci-o-studium-poslat-8672670>

FRYČ, Jindřich, Zuzana MATUŠKOVÁ a kol. *Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2020. ISBN 978-80-87601-47-1.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, edice pedagogické literatury, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.

GOROLOVÁ, Klaudia. *Riaditeľ súkromnej školy...* In Romano fórum, 2024. Dostupné online: <https://shorturl.at/ssF1m>.

GRONZÍKOVÁ, Alena (-ag). *Romská střední škola sociální v Kolíně*. In Amaro gendalos. 1998, 2(9), 3.

GRONZÍKOVÁ, Alena (-ag-). *Absolventi sociálně právní akademie přísahali věrnost Romům*. In Romano kurko, 1998, číslo 13, ročník 8, 2. července 1998, s. 1 a 3.

HOGENOVÁ Anna. *Tázání je základ dobrého učení*. Konference pro život 19. – 20. 9. 2019, Broumov. Přednáška. Dostupné online: <https://shorturl.at/5bAhI>.

HOLECOVÁ, Simona a HANOUSEK, Petr: V Kolíně byla otevřena romská střední škola sociální – 9. říjen 1998. In *Idnes.cz*, 1998. Dostupné online: <https://shorturl.at/JCGcC>.

HORVÁTHOVÁ, Jana a Alica Sigmund HERÁKOVÁ (Ed.). *AMENDAR. Pohled do světa romských osobností*. 1. vydání. Věnováno prof. PhDr. Ctiboru Nečasovi, DrSc. (1933-2017). Brno: Muzeum romské kultury, 2018. ISBN 978-80-86656-36-6.

HŮBCHMANNOVÁ, Milena a Pavla KŘÍŽENECKÁ. Rozhovor s Janem Horváthem. Žiju pro Romy/ Dživav vaš o Roma – Portrét Jana Horvátha In časopis romistických studií *Romano džaniben* VI – 1-2/1999, s. 78-108. Dostupné online: <https://shorturl.at/46Mtk>.

HŮBSCHMANNOVÁ, Milena. Rozhovor s JUDr. Emilem Ščukou, prezidentem IRU, Praha 19. 9. 2000. In *Romano džaniben – časopis romistických studií* – VII – 4/2000, s. 3-10.

HŮBSCHMANNOVÁ, Milena. Aby děti Odžibwejů, Mohawků, Inuitů... Romů dosáhly stejného vzdělání jako ostatní. In *Romano kurko*. 1993, 3 (13), s. 1.

JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika – metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Praha: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-207-9.

JAGOŠOVÁ, Lucie. *Muzejní pedagog: od edukační práce k profesi*. [disertační práce] / Lucie Jagošová – Univerzita Komenského v Bratislave. Filozofická fakulta, Katedra etnológie a muzeológie. Školiteľ: prof. PhDr. Pavol Tišliar, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: doktorandské štúdium – Bratislava: FiF UK, 2022, 283 s.

JIRIČKA, Jan a Jana HOLÍKOVÁ. *Romové umí stále méně romsky...* In *Idnes.cz*, 2014. Dostupné online: <https://shorturl.at/qjWA1>.

KASTLOVÁ, Martina, Jaroslav BALVÍN. *Sociální pedagog Miroslav Dědič film*. 1. díl DVD. Praha: Hnutí R, 2017. Dostupné online: www.jaroslavbalvin.eu.

KAŠA, Radek. FOTO: Romové ve fotografii, to je nová výstava v prostorách berounské knihovny. In *Berounský deník.cz*, 5. 4. 2022. Dostupné online: <https://shorturl.at/5qppY>.

KLEIN, Dušan. Režisér. *Kdo se bojí, utíká*. 1986. Hrají Pavel Kříž, Petr Čepěk, Luděk Munzar, Josef Somr, Ilja Prachař, Yvetta Blanarovičová a další.

KOLEKTÍV AUTOROV. 2007. *Sociálna psychológia človek vo vzťahoch*. Nitra: enigma.

2007. ISBN 978-80-89132-47-8.

KUDRNOVÁ, Anastázie. *Prokurátor*. In Mladý svět, ročník 31, číslo 14, 11. 3. 1989, s. 10-11. In MILIÓN Romů na obzoru. [Postavení a perspektivy Romů, Československo.] Naps. Petr Višek, Luboš Beniak, Emil Ščuka, Anastázie Kudrnová, David Vondráček, Milena Hübschmannová, Marek Šálek a kol. Mladý svět, r. 31, 1989, č. 14, s. 6-16, 20-21 a obálka, s. 1, 12 obr. Mladý svět, ročník 31, číslo 14, 11. 3. 1989.

LIDMILA, Jan. *Formální a obsahová analýza textu, rychlé čtení. Studijní text*. Konzultant: Dagmar Smékalová. Ostrava, 2019, 36 s. Dostupné online: <https://shorturl.at/cY5pL>.

MANĚNOVÁ, Martina a Martin SKUTIL. *Metodologie pedagogického výzkumu*. 1. Vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2012. ISBN 978-80-7435-209-6. Dostupné online: <https://shorturl.at/MuFLO>.

Mezinárodní konzervatoř Praha. Webové stránky školy, 2019-2024. Web design Michal Šaray. Dostupné online: <https://www.konzervatorpraha.cz/>.

Mezinárodní konzervatoř Praha. *Informace o studiu*. Webové stránky školy, 2019-2024. Dostupné online: <https://www.konzervatorpraha.cz/ostudiu>.

Mezinárodní konzervatoř Praha. *Školní vzdělávací program (ŠVP) Hudebně-dramatické umění*, 2021-2024. Dostupné online: <https://shorturl.at/2rrtm>.

NOVÁKOVÁ, Marie. *Cikánská škola v Užhorodu*. Dizertační práce vypracovaná v roce 1938, k obhajobě předložena po roce 1945. In *Romano džaniben – časopis romistických studií – II – 3/1995*. Dostupné online: <https://shorturl.at/x00c8>.

PALOUŠ, Martin. *Emil a já*. In ŠČUKA, Emil. *Cikánský baron jsem já*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2019, s. 142-144. ISBN 978-80-87490-25-9.

POHL, Josef. *Na cikánské stezce*. Praha: Albatros, 1981. 2. vydání.

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru*. Praha: Portál. 2000. ISBN 80-7178-399-4.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie. Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Praha: Portál, 2010, 224 s. ISBN 978-80-7367-709-1.

PRŮCHA, Jan. *Česká vzdělanost. Multidisciplinární pohled na fenomén národní kultury*. Wolters kluwer, 2015. ISBN 978-7478-675-4.

PŘIKRYLOVÁ, Božena: *Oči v dlaních aneb viděno srdcem*. Katalog. Praha: Okamžik, 2011.

ISBN 978-80-86932-27-9. Dostupné online: <https://rb.gy/p2dqdv>.

RYŠAVÝ, Zdeněk. *Výzkum: pouhých 71 vět o Romech v učebnicích ZŠ. Chybí objektivní informace, navíc ty, které tam jsou, podporují stereotypy.* In Romea.cz, 2020. Dostupné online: <https://shorturl.at/F9df5>

RÝDL, Karel. *František Hrnčíř (1860-1928) symbol českého učitelstva.* Pardubice: Univerzita Pardubice, 2009, 192 s. ISBN 978-80-7395-174-0.

RÝDL, Karel. Jen vzdělaný člověk promění svět v „duchu humanizace“. In Hábl, J. (et al.) *Utopismus, nebo realismus Komenského projektu nápravy věci lidských?* Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2019, s. 69-80. ISBN 978-80-7465-409-1.

RÝDL, Karel. *Výchova charakteru dříve a dnes.* In HÁBL, J. (ed. Et al.) *Morální charakter jako pedagogický problém.* Univerzita Hradec Králové, nakladatelství Gaudeamus ve spolupráci s Pedagogickou fakultou Univerzity Hradec Králové, 2022, s. 24-37. ISBN 978-80-7435-853-1.

RÝDL, Karel. *Role univerzity v přípravném vzdělávání učitelů – trendy a strategie ve světě.* In ŠVEC, V. (Ed.) *Profesní růst učitele. Sborník příspěvků z 10. Konference ČPdS 20.-21. 11. 2001, Šlapanice u Brna.* Brno: Konvoj, 2002, s. 30-57. ISBN 80-7302-039-4.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie osobnosti – obor v pohybu.* Praha: Grada, 2010. ISBN: 978-80-247-3133-9.

SAMKOVÁ, Klára. *Rozhovor: Černá hmušná cikánská duše. Klára Samková účtuje s romskými aktivisty i Nečasem/ Radim Panenka.* In Parlamentní listy.cz, Zprávy, 2012. Dostupné online: <https://shorturl.at/q37oL>.

SENČÍK, Štefan. *Zefirín Jimenéz Malla. První blahoslavený Rom.* Trnava: Dobrá kniha, 1999.

SIKOROVÁ, Magdaléna. *Myšlenková mapa, dokonalý nástroj tvořivého myšlení,* 2017 In Projektově, 2024. Dostupné online: <https://www.projektove.cz/blog/myslenkova-mapa-dokonalny-nastroj-tvoriveho-premysleni>.

SIVÝ, Rudolf. *Prvá Romka v habite...* In Romovia.sme.sk, 2014. Dostupné online: <https://romovia.sme.sk/c/7056433/prva-romka-v-habite-zivot-v-bardejove-je-mojou-najtazsou-misiou.html>.

SOŠ MaP. *Střední odborná škola managementu a práva, s.r.o. Oficiální webové stránky školy,* 2017-2024. Dostupné online: <https://www.sosmap.cz/>.

SOŠ MaP. *Střední odborná škola managementu a práva, Informace o studiu, studijní obory*, 2017-2024. Dostupné online: <https://www.sosmap.cz/obory.html>.

SOŠ MaP. *Střední odborná škola managementu a práva, Karviná – odloučené pracoviště*. Webové stránky školy, 2017-2024. Dostupné online: <https://karvina.sosmap.cz/>.

SOŠ MaP. *Střední odborná škola managementu a práva, Jihlava – odloučené pracoviště*. Webové stránky školy, 2017-2024. Dostupné online: <https://www.sosmap.cz/jihlava.html>.

SOŠ MaP. *Střední odborná škola managementu a práva, Brno – odloučené pracoviště*. Webové stránky školy, 2017-2024. Dostupné online: <https://sosmapbrno.cz/>.

STRELEC, Miroslav. *V Užhorodu byla v období První republiky...* In O Roma vakeren, 2018. Dostupné online: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/miroslav-strelec-5007204>.

ŠČUKA, Emil. *Vývoj problematiky Romů ve světle právní regulace v ČSSR od roku 1945*. Diplomová práce. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. Fakulta právnická. Katedra teorie státu a práva, 1981, 50 listů.

ŠČUKA, Emil, 1957, ředitel konzervatoře, politik, prokurátor a prezident Mezinárodní romské unie. In *AMENDAR. Pohled do světa romských osobností*. 2018. Brno: Muzeum romské kultury, s. 194-195. ISBN 978-80-86656-36-6.

ŠČUKA, Emil. 2001. Romský národ a jeho místo v Evropě. In BALVÍN, Jaroslav a kolektiv. *Romové a obec. 17. setkání Hnutí R v Pardubicích 7. – 9. prosince 2000*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2001, s. 24-28. ISBN 80-902461-5-X.

ŠČUKA, Emil. Portrét. In WYATT, Chad Evans. *Roma rising: romské obrození*. Praha: Argo, 2003, Nadační fond Dobrý soused, 2005, s. 98-99. ISBN 80-7203-693-9 (Argo), ISBN 80-239-5380-X (Nadační fond Dobrý soused).

ŠČUKA, Emil. *Cikánský baron jsem já*. Praha: Knihovna Václava Havla, 2019. ISBN 978-80-87490-25-9.

ŠČUKA, Emil. *Oficiální webové stránky JUDr. Emila Ščuky*, 2024. Dostupné online: <https://www.emilscuka.cz/>.

ŠČUKA, Emil. *Narodili se se smyčcem v ruce. Nejvýznamnější romští hudebníci v Československu*. Editorka: Monika Farkašová. Praha: Muzeum romského národního obrození, 2020 a, 212 s. ISBN 978-80-907813-0-6.

ŠČUKA, Emil. *Mistři. Nejvýznamnější romští představitelé klasické hudby a jazzu*

v *Čechách a na Slovensku*. Editorka: Monika Farkašová. Praha: Mezinárodní konzervatoř Praha ve spolupráci s Muzeem romského národního obrození. 2020 b. ISBN 978-80-907818-0-1.

ŠČUKA, Emil. *Hitmakeři. Nejúspěšnější romské kapely za 50 let v Čechách*. Praha: Mezinárodní konzervatoř Praha ve spolupráci s Muzeem romského národního obrození, 2020 c. ISBN 978-80-907818-1-8.

ŠČUKA, Emil. *DEVLA MIRO SEM JOV HINO ROM!* I. Kotor. Prethod'a: Janko Horváth-Döme. Praha: Knihovna Václava Havla, 2020 d. ISBN 978-80-87490-38-9.

ŠČUKA, Emil. *ME SOM ROM ROMANO...* II. Kotor. Prethod'a: Janko Horváth-Döme. Praha: Knihovna Václava Havla, 2020 e. ISBN 978-80-87490-47-1.

ŠČUKA, Emil. *JEKH ČIRIKLO ČI KEREL ŇILAJ*. III. Kotor. Prethod'a: Janko Horváth-Döme. Praha: Knihovna Václava Havla, 2020 f. ISBN 978-80-87490-48-8.

TASR. *Rinaldo Oláh, slovenský Paganini*. In Teraz.sk. 2019. Dostupné online: <https://shorturl.at/loZ19>.

TIŠER, David. Studentem i učitelem v Romské střední škole sociální. In *Romano džaniben – časopis romistických studií / jevend* 2007, s. 59-62.

Úspěchy cikánské školy v Užhorodu. In Lidovky.cz, 2008. Dostupné online: <https://shorturl.at/X5kCx>.

VALACHOVÁ, Daniela, Zuzana KADLEČÍKOVÁ, Anna BUTAŠOVÁ a Miron ZELINA. *Vzdelávanie Rómov a multikultúrna koexistencia*. 1. vydání. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2002, 205 s. ISBN 80-08-03339-8.

VIKOVÁ, Lada. Jak stručně představit osobnost Mileny Hübschmannové? In *Milena Hübschmannová ve vzpomínkách*. 2006, s. 8-9. Vydavatel Romea, o. s., Praha 1. Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR v rámci projektu Pocta Mileně Hübschmannové v prosinci 2006.

WYATT, Chad Evans. *Roma rising: romské obrození*. Praha: Argo, 2003, Nadační fond Dobrý soused, 2005. ISBN 80-7203-693-9 (Argo), ISBN 80-239-5380-X (Nadační fond). *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2016*. Úřad vlády ČR Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny. ISBN 978-80-7440-183-1. Dostupné online: <https://shorturl.at/pqwMP>.

Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2019. Úřad vlády ČR.

ISBN 978-80-7440-256-2. Dostupné online: <https://shorturl.at/ckuD1>.

Časopisecké zdroje jako podklady pro autorskou analýzu

BARTÍK, Ivo. *Proč ubylo tolik Romů?* [Ivo Bartík zpovídá Emila Ščuku]. Týdeník Květy =: Kwěty české [Založeny roku 1834] : časopis pro celou rodinu. Praha: Kwěty české, 2001(32). s. 9. ISSN 0862-898X.

Emil Ščuka odpovídá na dotazy k romské problematice In OLENIČ, Ivan P. *Včera jste se ptali – dnes odpovídáme. Co s romskou problematikou.* Práce: [Čechy]. Praha: Deník Práce, 02.04.1993, 49(77). s. 1 - 2. ISSN 0231-6374.

KUDRNOVÁ, Anastázie. *Prokurátor.* Mladý svět, 1989, roč. 31, č. 14, s. 10-11.

OLENIČ, Ivan P. *S předsedou ROI Emilem Ščukou o Romech v postižených oblastech: Pijte vodu z Bečvy, vám se nic nestane.* Práce: český deník v českých rukou: [Praha]. Praha: Deník Práce, 1997(172). s. [1] a 9. ISSN 0231-6374.

PROBOŠTOVÁ, Drahuše, VEIS, Jaroslav a ZÁVOZDA, Jiří. *Čas pro evoluci ducha* [beseda]. Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988: [Vydání Praha]. Praha: Lidové noviny, 27.09.1990, 3(174). s. 4. ISSN 0862-5921.

ŠČUKA, Emil. *Devadesát procent je pro pravici: Romská občanská iniciativa.* Rozhovor. Metropolitan, 1991, s. 2. Otázky kladla Irena Dousková.

ŠČUKA, Emil. *Loajální sjednocení.* Telegraf, 1992, Roč. 1, č. 179 (1992 08 01), s. 2. ISSN 1210-0846.

ŠČUKA, Emil. *Proti strachu a nedůvěře.* Noviny, 1992, Roč. 1, č. 52 (1992 05 18), s. 4.

ŠČUKA, Emil. *Naši Romové byli v New Yorku.* České a moravskoslezské zemědělské noviny, 1993, Roč. 3, č. 86 (1993 04 14), s. 4.

ŠČUKA, Emil. *Emil Ščuka: Nemám rád černobílé vidění.* Práce, 1996, Roč. 52, č. 129, s. 5. ISSN 0231-6374.

ŠČUKA, Emil. *Nebezpečno i na Václaváku.* Dobrý večerník, 1996, Roč. 4, č. 115, s. 2. ISSN 1210-7794.

ŠČUKA, Emil. *Víme, co chceme, a dokážeme se dohodnout, říká Emil Ščuka.* ZN zemské noviny, 1999, Roč. 9, č. 121 (1999 05 26), s. 6. ISSN 1210-7492.

ŠČUKA, Emil. *Jsou za romským exodem peníze, svoboda, či jiné problémy?* Slovo, 1999,

Roč. 91, č. 178, s. 1. ISSN 1211-6416.

ŠČUKA, Emil. *"Říct: Češi jsou rasističtí, jen zvyšuje napětí, ale nic to neřeší," tvrdí Emil Ščuka.* Právo, 2000, Roč. 10, č. 181 (2000 08 05), s. 10. ISSN 1211-2119.

ŠČUKA, Emil. *Přestávka v pohovorech byla jen politický manévr.* Právo, 2001, Roč. 11, č. 200 (2001 08 28), s. 1, 3. ISSN 1211-2119.

ŠČUKA, Emil. *Ščuka: Do Anglie bych nejel: Potřebujeme především práci, tvrdí romský představitel.* Mladá fronta Dnes, 2001, Roč. 12, č. 174 (2001 07 28), s. [1], 3. ISSN 1210-1168.

ŠČUKA, Emil a MAREK, Vladimír. *Cikánský baron jsem já. Pomohly by morální soudy olašských Romů snížit kriminalitu v Československu?* Obrana lidu, 1991, Roč. 50, č. 35, s. 1 a 5. ISSN 0231-6218.

ŠČUKA, Emil a SAMKOVÁ, Klára. *Jde o politické rozhodnutí.* České a moravskoslezské zemědělské noviny, 1992, Roč. 2, č. 124 (1992 05 28), s. 3.

ŠČUKA, Emil a PROBOŠTOVÁ, Drahuse. *Rom je občan jako každý jiný.* Práce, 1991, Roč. 47, (1991 08 12), s. 3. ISSN 0231-6374.

ŠEVČÍKOVÁ, Maya. *Emil Ščuka.* Reflex, 2001, Roč. 12, č. 38, s. 38-39. ISSN 0862-6634. Anotace: Tvrdí, že hlavní příčinou konfliktů mezi Romy a majoritní společností je absence pracovních příležitostí pro Romy.

ŠÍDLO, Jindřich. *Romům došla trpělivost.* Respekt, 1993, Roč. 4, č. 7 (1993 02 15), s. 5. ISSN 0862-6545.

ŠÍDLO, Jindřich a HOŘEJŠÍ, Tomáš. *Nezačneme jako první.* Respekt, 1993, Roč. 4, č. 11, s. 7-8. ISSN 0862-6545.

ŠEVČÍKOVÁ, Maya. *Emil Ščuka.* Reflex, 2001, Roč. 12, č. 38, s. 38-39. ISSN 0862-6634.

ŠTĚPÁNKOVÁ, Zdena a BAREŠ, Jiří. *Romové mezi námi nebo s námi?: neobviňujme se navzájem, hledejme řešení.* Rudé právo: orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V Praze: [s.n.], 28.07.1989, 69-70(176). s. 4. ISSN 0032-6569.

TLUČHOŘOVÁ, Jana a ŠČUKA, Emil. *Lék na tichý rasizmus?* Učitelské noviny, 1998, Roč. 101, č. 34, s. 10. ISSN 0139.

9 PŘÍLOHY

Příloha A <i>Tabulka 6 – Chronologie života JUDr. Emila Ščuky</i>	175
Příloha B <i>Vybrané rozhovory s Emilem Ščukou v českých médiích</i>	184
Příloha C <i>Edukační podklady pro realizaci vzdělávacích programů o osobnosti JUDr. Emila Ščuky</i>	230
Příloha D <i>Rešerše vybrané literatury</i>	251
Příloha E <i>Tabulky 7, 8, 9 - podklady k výzkumu UTB Zlín: Hodnocení vztahů k Romům a úrovně znalostí z oblasti romské kultury u studentů vysokých škol oboru sociální pedagogika a andragogika</i>	262

Příloha A Tabulka 6 – Chronologie života JUDr. Emila Ščuky

DATUM	UDÁLOST
9. 9. 1957	Narození Emila Ščuky v Popradu.
5. 11. 1968	Zemřel otec Emila Ščuky Kalmán Ščuka.
1970–1973	Člen divadelního spolku ZDŠ ve Svitú.
30. 6. 1973	Ukončení ZDŠ ve Svitú.
1. 9. 1973	Zahájení studia na Gymnáziu v Popradu.
1. 9. 1974 – 30. 6. 1976	Vedoucí divadelního kroužku při ODPM v Popradu.
20. 2. 1975	Účast na Celostátní soutěžní přehlídce Malých jevištních forem v Mariánských Lázních.
9. 6. 1977	Úspěšné vykonání maturity na Gymnáziu v Popradu.
1. 10. 1977	Zahájení studia na PF Univerzity J. E. Purkyně.
1. 10. 1977 – 30. 6. 1979	Děkanem fakulty jmenován do funkce vedoucího kruhu dvoustudijních skupin v ročníku.
1977	Přihlášky na DAMU (tři kola) v Praze (divadelní nebo filmová režie).
1977	Přihláška na práva v Brně.
1977	Přihláška na JAMU – režisér (nerealizováno).
1. 7. 1978 – 30. 8. 1978	Pracovní brigáda v mezinárodním studentském táboře ve Voroněži.
31. 1. 1978	Pracovní setkání s Milenou Hübschmannovou v hotelu Kriváň v Praze.
Leden 1979	Seznámení s Milenou Hübschmannovou, půl roku po „ruské zkušenosti“. Byl tehdy v druhém ročníku práv a připravoval studentskou vědecko – odbornou práci, předstupeň diplomky. Tématem byl právní vývoj postavení Romů v České republice. Při hledání pramenů pořad narážel na jméno Milena Hübschmannová... (Ščuka, 2019, s. 51)
1. 2. 1979 – 10. 2. 1978	Setkání s Rudolfem Dzurkem, s chartistou Vladimírem Soukupem a dalšími.
15. 4. 1978	Obhajoba odborné práce „Romové ve světle právních dějin od r. 1945 v Československu“ – na PF UJEP v Brně.
20. 2. 1979	Návštěva romské delegace ze Švédska, první seznamování s romskými knihami a časopisy vydanými v zahraničí.
4. 3. 1979	Společně s dalšími se MUDr. Ján Cibula zasadil v OSN o uznání romské národnosti.
Začátek r. 1980	Oficiální pozvánka od Rajka Djuriče na kongres IRU v Göttingen.
9. 3. 1982	Nástup do zaměstnání na Okresní prokuraturu v Sokolově ve funkci právního čekatele.
16. 6. 1982	Nástup na sokolovskou prokuraturu.
1. 9. 1982	Založení Divadelního souboru Romen v Sokolově při ODPM.
24. 11. 1982	Premiéra romského muzikálu Amaro drom – Naše cesta (od autora Emila Ščuky, v Hornickém divadle v Sokolově. Premiéru zhlédlo 700 diváků.
25. 11. 1982	Premiéra muzikálu Emila Ščuky s názvem Amaro drom – Naše cesta. Seznámení s Elenou Lackovou a Rudou Dzurkem.
20. 3. 1983	Vykonání justičních zkoušek na Generální prokuratuře ČSSR.
1. 4. 1983	Jmenování do funkce prokurátora generálním prokurátorem.

15. 8. 1983 – 15. 9. 1983	Natáčení filmu Radikální řez Dučana Kleina v Kladně se souborem Romen.
1983-1986	Vystupování s muzikálem Amaro Drom v českých městech.
1. 7. 1986	Slovenské turné divadla Romen v romských osadách na Slovensku.
1. 6. 1986	Vystoupení ve folklorním pořadu Viliama Grusky „Ľudia z rodu Rómov“ ve Východné během Mezinárodního folklorního festivalu.
1. 5. 1987	Vydání 1. romského časopisu „LIL“ v Sokolově, šéfredaktor Emil Ščuka.
1. 8. 1987	Vystoupení divadla Romen v Maďarsku v Györu a v Miškovci.
Počátek roku 1988	Nabídka od Ústavu lidového umění ve Strážnici připravit a režirovat samostatný komponovaný pořad o romské kultuře pro strážnický folklorní festival s mnohaletou tradicí.
Léto roku 1988	Konání Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice s účastí romského programu v režii Emila Ščuky. O významu tohoto programu a vůbec romské kultury pro Romy i společnost hovořil i Emil Ščuka na významném setkání odborníků a romských předních osobností v redakci Rudého práva v besedě, zveřejněné 28. července 1989. Zmiňoval, že pozitivně byli přijati obecně romští umělci a tento program získal první cenu za režii. (Viz Romové mezi námi, nebo s námi? Neobviňujme se navzájem, hledejme řešení. Besedu zpracovali Zdena Štěpánková, Jiří Bareš. In Rudé právo, pátek 28. července 1989, s. 4).
srpen, říjen 1988	Demonstrace proti komunistickému režimu, tvrdě potlačené. (Ščuka, 2019, s. 97)
Listopad 1988	Vznik 153členné komise KSČ a Národní fronty pro přípravu nové ústavy, která měla být přijata po XVIII. sjezdu KSČ v r. 1990. Emil Ščuka se stal členem jedné z pracovních komisí společně s Otakarem Motejlem a Zdeňkem Dienstbierem, předsedou Československé kardiologické společnosti. (Ščuka, 2019, s. 98)
Listopad 1988 (za 3 dny poté)	Emil Ščuka se stává členem nově vzniklého Výboru pro lidská práva, kde společně s Otakarem Motejlem a předsedkyní Helsinského výboru Libuší Šilhánovou žádali propuštění politických vězňů včetně Jána Čarnogurského. Výbor fungoval až do sametové revoluce. (Ščuka, 2019, s. 98)
3. 11. 1988	První porada s Karlem Hoffmannem k problematice romského obyvatelstva.
10. 12. 1988	Demonstrace na Škroupově náměstí, kterou pořádala: Charta 77, Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, České děti, Hnutí za občanskou svobodu a Nezávislé mírové sdružení. K shromážděným promluvil Václav Havel, který požadoval propuštění politických vězňů. (Ščuka, 2019, s. 97-98)
14. 1. 1989	Druhá porada s Karlem Hoffmannem k problematice romského obyvatelstva.
3. 2. 1989	Závěrečné usnesení ÚV KSČ.
11. 3. 1989	Vyšlo velké monotematické číslo Mladého světa o Romech: MILIÓŇ Romů na obzoru. [Postavení a perspektivy Romů, Československo.] Naps. Petr Víšek, Luboš Beniak, Milan Kruml, Jiří Franěk, Marek Hlavica, Dana Emingerová, Emil Ščuka, Anastázie Kudrnová, David Vondráček, Vladimír Kotlář, Milena Hübschmannová a Marek Šálek. Mladý svět, r. 31, 1989, č. 14, s. 6-16, 20-21 a obálka s. 1, 12 obr. Mladý svět, ročník 31, číslo 14, 11. 3. 1989.
11. 3. 1989	Velký rozhovor s Emilem Ščukou v Mladém světě, který motivoval hodně Romů (Ščuka, 2019, s. 99). KUDRNOVÁ, Anastázie. 1989. Prokurátor. In Mladý svět, ročník 31, číslo 14, 11. 3. 1989, s. 10-11.
Květen 1989	Propuštění Václava Havla z vězení, k němuž byl odsouzen soudkyní Danou Špírkovou v únoru 1989.

Květen 1989	Akce: Když se sejdou přátelé. „KSC byla dotlačena k jednání s Romy, protože po celé republice tehdy začaly vznikat různé iniciativy a aktivity a Romové se začali ptát: Jak to, že my takovouhle šanci nemáme? Z tohoto důvodu zorganizovali v květnu 1989 akci nazvanou Když se sejdou přátelé, na kterou byli pozvaní všichni, kteří se touto problematikou už nějakým způsobem zabývali – Hübschmannová, Ščuka, Oláh, Rusenko, Lacková. A tam vznikla myšlenka na založení Romské občanské iniciativy.“ (Mencl 1995, s. 11 In Pečínka, 2003, s. 2)
Květen 1989	Velké setkání Romů v Rokycanech realizované v duchu romských zvyků na základě propojení Romů, kteří po roce 1989 sehráli významnější roli: Ondřej a Andrej Giňovci, Vojta Žiga, Láďa Rusenko, Margita Reiznerová, Zdeněk Guži, Janko Horváth. Účastnil se i Petr Víšek. Probíhala diskuse o možnosti zřídit pod Národní frontou romský spolek. Jen Emil Ščuka navrhoval zřídit politickou stranu proti všem jiným návrhům. Bylo to jeho revoluční rozhodnutí proti opatrnickému a vyčkávajícímu postoji jiných romských osobností (Ščuka, 2019, s. 99).
28. 7. 1989	Zveřejnění obsahu besedy: ROMOVÉ mezi námi, nebo s námi? [Beseda.] Přísp. Andrej Giňa, Jitka Gjuričová, Milena Hübschmannová, Bohumil Janouch, Vladimír Oláh, Jan Rusenko, Elena Siváková, Emil Ščuka, Kazimír Večerka a Petr Víšek. Zaps. Zdena Štěpánková a Jiří Bareš. Rudé právo, r. 69, 28. 7. 1989, s. 4.
Léto 1989	Při MPSV vyšlo první číslo romského časopisu Lačo lav (Dobré slovo). (Hmatatelný výstup Hoffmannovy komise). Šéfredaktor Vincent Danihel z Bratislavy, Emil Ščuka byl spolu s Milenou Hübschmannovou v redakční radě a po listopadové revoluci byl časopis převzat Romskou občanskou iniciativou (Ščuka, 2019, s. 99). Na zahájení činnosti v prvním roce obdržel časopis 700 000 Kč. (Ščuka, 2019, s. 195)
7. 8. 1989	Natočení filmu Pojd' a poslouchej: režie Jiří Chlumský, námět a scénář Emil Ščuka.
1. 10. 1989	Uvedení premiéry muzikálu Emila Ščuky S čerty jsou žerty – Le bengenca hin pherasa, KD Žofín v Praze 1, v podání romského souboru z Karlína „AMEN ROMA“.
17. 11. 1989	Cesta autem na Národní třídu spolu s Honzou Červeňákem a Evou Davidovou a setkání se zásahem policie proti demonstrantům.
21. 11. 1989 (úterý)	Klíčová schůzka v bytě Ladislava Rusenka – dohodnuto založení Romské občanské iniciativy (ROI), založení petičního výboru a vytvoření petice ROI, na jejímž základě se Romové přidali k prohlášení Občanského fóra.
22. 11. 1989 (středa)	Doručení petice do Laterny magiky ve složení: Emil Ščuka, Láďa Rusenko, Vojtěch Žiga, Vlado Oláh. Poslední dva krátce před doručením zrušili své podpisy pod peticí z důvodu obavy před postihem ze strany dosud vládnoucí KSC a navrhovali vyčkavací postoj Romů. (Ščuka, 2019, s. 148-149)
23. 11. 1989 (čtvrtek)	Cesta Emila Ščuky do sídla Občanského fóra místo na prokuraturu. Do konce roku se ukázal na prokuratuře jen třikrát...
23. 11. 1989 (čtvrtek)	Založení romského časopisu Amaro lav / Romské slovo (jehož první číslo vyšlo za necelý týden).
24. 11. 1989 (pátek)	Oslovení Emila Ščuky Václavem Havlem a jeho žádost, aby Emil Ščuka a Ladislav Rusenko promluvili na sobotní demonstraci 25. 11. 1989 na Letné.
25. 11. 1989 (sobota)	Vystoupení Emila Ščuky a Ladislava Rusenka na manifestaci na Letenské pláni.

Prosinec 1989	Průběžné diskuse přípravného výboru ROI o její konečné podobě.
14. 12. 1989	Prohlášení romské sekce Občanského fóra, doporučující volbu Václava Havla prezidentem, podepsán Emil Ščuka a Ladislav Rusenko.
29. 12. 1989	Zvolení Václava Havla prezidentem, které navrhovala i ROI.
6. 1. 1990	První setkání v Ústředním domě železničářů – oficiální ustavení přípravného výboru ROI.
6. 1. 1990	Rozdělení funkcí a kooptování Ing. Karla Holomka jako člena do České národní rady.
6. 1. 1990	Na setkání ukončil činnost v ROI Vlado Oláh pro nesouhlas s programem ROI.
6. 2. 1990	2. zasedání přípravného výboru ROI, volba nejužšího vedení, volba předsedy a dvou místopředsedů. Protikandidát Vojtěch Žiga na funkci předsedy oproti Emilu Ščukovi neuspěl.
16. 2. 1990	Vojtěch Žiga položil členství v přípravném výboru Ustavujícího sjezdu ROI a ROI opustil.
10. 3. 1990	Ustavující sjezd Romské občanské iniciativy v Praze v Edenu.
10. 3. 1990	Zvolení předsedy Romské občanské iniciativy, stal se jím JUDr. Emil Ščuka (na ustavujícím sjezdu ROI).
23. 2. 1990	Přijetí zástupců přípravného výboru ROI na Pražském hradě prezidentem Václavem Havlem.
Únor 1990	Druhé číslo časopisu Romano lav, únor 1990 (archiv ROI).
8. 4. 1990	4. kongres IRU ve Varšavě, Emil Ščuka byl zvolen generálním tajemníkem. Na návrh Emila Ščuky se 8. duben slaví jako Den Romů po celém světě.
8.-10. 4. 1990	Účast Emila Ščuky na kongresu IRU ve Varšavě.
27.-29. 7. 1990	1. světový romský festival ROMFEST Brno-Líšeň, Mariánské údolí. Zdroj: Plakát 1. Světového romského festivalu ROMFEST, Brno-Líšeň, 1990 (archiv ROI). In Ščuka, 2019, s. 373.
Říjen 1990	Třídenní zasedání ústředního výboru ROI v Benešově, kde se zpracovávala koncepce Romské občanské iniciativy, dokument, jenž navrhoval konkrétní řešení „romského problému“ ve všech segmentech života. Závěrečný den koncepci ROI schválila s cílem prosadit ji jako nosný materiál pro státní politiku vůči Romům. (Ščuka, 2019, s. 186-187)
Podzim 1990	Informace ministra financí pro Emila Ščuku o schválení částky 15 milionů na rozvoj romských aktivit v roce 1991 na návrh romských poslanců. Oslovil předsedu ROI ohledně potřeby najít klíč, jak budou prostředky rozděleny. (Ščuka, 2019, s. 195)
7. 1. 1991	Svolání zástupců nových organizací: Demokratický svaz Romů, (DSR), Kulturní svaz občanů romské národnosti (KSORN), Unie romské mládeže, Romská asociace mládeže a dětí (RAMAD), Svaz romských spisovatelů... asi 12 nových uskupení s cílem distribuce 15 milionů přidělených na podzim 1990 na základě návrhu romských poslanců. (Ščuka, 2019, s. 195)
Leden 1991	Historicky první federální Miss Roma v Paláci kultury. Moderátor Vítězslav Jandák, cena Škoda Favorit, přenos Československé televize, 20 hudebních skupin, 6 tisíc lidí. (Ščuka, 2019, s. 193)
Konec ledna	Třetí řádný sjezd ROI v Brně – deklarace jednoty českých a slovenských Romů a přání zůstat ve federativní republice. Nové volby do ústředního

1991	výboru federální ROI, vytvoření české ROI. Do té doby paradoxně existovala slovenská a federální ROI, ne česká. Po sjezdu měla každá republika svoji ROI a zastropovala je federální ROI. (Ščuka, 2019, s. 191-192)
7. 2. 1991	Vznik Hnutí angažovaných Romů (HAR), předseda Vojtěch Žiga. „Přestože HAR nebylo pro ROI nebezpečím, jeho vznik a později vznik dalších romských politických uskupení nám uškodil.“ Média informovala o tom, že se Romové štěpí. Emil Ščuka: „Žijeme v demokracii, a v té existují politické organizace s různorodou politickou ideologií. Proč bychom právě my Romové vyznávali pouze jednu jedinou?“ Zdroj: (Ščuka, 2019, s. 194). I přes uvedení na pravou míru a řádné vyúčtování to velmi poškodilo Romskou občanskou iniciativu. „Nebylo v silách několika smrtelníků z vedení ROI vše vyvrátit, zvláště když jsme se čím dál častěji stávali terčí lživé kampaně proti Romům, ale za každou cenu jsem se chtěl obhájit před našimi členy. Ti si zasloužili znát pravdu a já nic neukradl ani nezašantročil.“ (Ščuka, 2019, s. 195)
14. 5. 1991	V Římě účast na kongresu Partito radikale, osobní setkání s poslanci Evropského parlamentu Markem Pannellou – předsedou Partito radikale, dále s poslankyní EP a pozdější komisařkou EU, paní Emou Bonino.
21. – 26. 6. 1991	Návštěva evropského parlamentu ve Štrasburku – Radě Evropy společně s Paolem Pietrosantim.
21. – 22. 9. 1991	Mítink proti rasismu v Náchodě za účasti parlamentních politických stran (Občanské hnutí, ODS, KDU-ČSL) a za účasti Marka Pannelly, který se stal čestným předsedou ROI.
Říjen 1991 /zpráva v Romano kurko/	Mítink ROI proti rasismu v Náchodě s cílem demonstrovat romskou sílu, neboť násilí páchané na Romech rostlo každým měsícem a my jsme nechtěli být pouze bezbrannými obětními beránky. Vystoupení profesora Demetera z Moskvy, ocenil výsledky ROI, možnost vydávání romských novin a časopisů. (Viz Mítink Romů ve východočeském Náchodě dal jasnou odpověď na snahu rozbít ČSFR: In: Rozhodné ano porozumění, toleranci a společnému státu. (Romano kurko, '91, 1 (33), 1, pátek 25. října 1991, s. 3. Též Ščuka, 2019, s. 196)
1991	Diskusní pořad Respektování s Danielem Landou, frontmanem rasistické skinheadské skupiny Orlík, symbolem celého skinheadského hnutí.
1991	Rostoucí protiromské nálady , sílení nacionalistických a rasistických tendencí. Lidé začali zjišťovat, že neexistuje „kapitalismus s lidskou tváří“. Hledání viníka. Tím ideálním se stali Romové. Obvinění médií, že „ROI na letošním Romfestu protančila patnáct milionů“... (Ščuka, 2019, s. 194)
4. 12. 1991	Mimořádný sjezd ROI ve Špišské Nové Vsi, kde došlo k oddělení frakce pod vedením poslance FR Gejzy Adama.
26. 2. 1992	Dopis prezidenta Václava Havla delegátům sjezdu ROI v Ostravě, 1992. Zdroj Archiv ROI. In Ščuka, 2019, s. 380. Výňatek z dopisu: Přeji všem romským občanům naší ČSFR, aby byly co nejdříve odstraněny ze soužití našich lidí umělé i faktické překážky, které ještě zůstaly z dřívějších dob.
28. 2. 1992	3. sjezd ROI v Ostravě v hotelu Atom, kde se rozhodlo o účasti ve federálních volbách v červnu 1992.
28.-29. 12. 1992	Zasedání ústředních výborů ROI na Slovensku, České rady ROI v Čechách, kde došlo k rozdělení strany na dva národní subjekty z důvodu rozdělení státu.
20. 3. 1993	Odlet předsedy ROI JUDr. Emila Ščuky do sídla OSN v New Yorku, účast na aktu přiznání statutu mezinárodní organizaci Romani Union jako její

	generální tajemník (Viz ŠČUKA. Předseda ROI v USA: Romové mezinárodně. In Romano kurko. 1993, 3 (13), s. 1).
1994	Cena Františka Kriegla od Nadace Charty 77 pro Milenu Hübschmannovou: za dlouholetou službu romské kultuře a vzájemnému porozumění mezi Romy a ostatní populací. (Online: https://shorturl.at/apzIL)
1996	Vyšel významný rozhovor JUDr. Emila Ščuky a JUDr. Gejzy Orleta. In ORLET, Gejza. 1996. Redakce RK hovoří s JUDr. Emilem Ščukou. In: Romano kurko 1996, 6/25, Brno 1996, s. 5.
15. 10. 1997	Vládní schválení statutu mezirezortní komise pro záležitosti romské komunity. V čele komise Vlády ČR stojí ministr Pavel Bratinka, výkonný místopředseda bude ze strany Romů. Členové z řad Romů a pracovníků orgánů, jejichž kompetence se týkají romské problematiky. Vznik orgánu inicioval v srpnu 1996 premiér V. Klaus v době, kdy kulminovala vlna emigrace Romů do Kanady. (SMOLEŇ Mikuláš, Šéfredaktor RK. Šéfem vládní komise pro Romy ČR se stal ministr Bratinka. Romano kurko, číslo 21, ročník 7, čtvrtek 23. října 1997, s. 1)
15. říjen 1997	Jednání u Česko-romského kulatého stolu v sále Rádía Svobodná Evropa. O rasismu, postavení Romů v ČR a jiných problémech a starostech týkajících se Romů a české společnosti. Účastníci: Ondřej Giňa, Karel Holomek aj. Zásadním apelem na elitu českého národa se stal příspěvek Emila Ščuky: „Radikální problém vláda řešit nebude. Je to v něčem jiném. Ptám se – Co budeme dělat s rasismem? Co musíme dělat s rasismem? Elita, svědomí národa, českého národa by měla reagovat...“ (Výzva JUDr. Emila Ščuky... Dorozumění – soužití. Za redakci RK: Jan Horváth. Romano kurko, číslo 21, ročník 7, čtvrtek 23. října 1997, s. 1).
1998	Milena Hübschmannová získala dva diplomy, udělené předsedou ROI JUDr. E. Ščukou, za prosazování programu ROI v oblasti vzdělávání a romské kultury. (Romano džaniben, října 2006)
7. leden 1998	Televizní pořad Aréna s účastníky a pod vedením Emila Ščuky.
17. 6. 1998	Slavnostní ceremoniál, při němž 24 absolventů ročního kurzu sociálně právní akademie získalo osvědčení. Předávání certifikátů se ujal předseda ROI a rovněž ředitel Nadace dr. Rajko Djuriče dr. Emil Ščuka. Jeho slova znamenala velkou motivaci pro absolventy i přítomné: „Já bych si přál, aby si spousta z vás pamatovala, že je mezi námi spousta vzdělaných Romů a že potřebujeme, aby je zejména ti mladší následovali. Budu rád, když se někdo vydá cestou, jakou se vydal Rajko Djurič, který je uznávaným lingvistou, historikem, profesorem na berlínské univerzitě, politikem, spisovatelem a v neposlední řadě rovněž prezidentem IRU – Mezinárodní romské unie.“ Viz: Absolventi sociálně právní akademie přísahali věrnost Romům. (-ag-). In Romano kurko, číslo 13, ročník 8, čtvrtek 2. července 1998, s. 1.
1. 9. 1998	Slavnostní imatrikulace prvních studentů první ROMSKÉ STŘEDNÍ ŠKOLY SOCIÁLNÍ v České republice na kolínské radnici za přítomnosti dr. Rajka Djuriče, Mileny Hübschmannové a dalších hostů. Význam podtrhl Emil Ščuka: „1. září odstartovala nová etapa nejen v oblasti vzdělávání Romů, ale i jejich národního obrození.“ (Ščuka, 2019, s. 244)
13. říjen 1998	Zápis soukromé romské střední školy sociální v Kolíně do obchodního rejstříku firem. Pozdější název školy: Střední odborná škola managementu a práva, s.r.o. Vznik odloučených pracovišť školy v Brně a v Karviné.

	Změna názvu školy v roce 2024: Akademie pedagogiky, sociální činnosti a hotelnictví – Střední odborná škola, s.r.o. Ředitel školy: JUDr. Emil Ščuka. Jednatelka školy: Marta Raichlová.
Květen 1999	Návštěva uprchlických táborů ve Finsku, kde pobývali Romové z Čech.
13. 5. 1999	Televizní pořad Aréna na téma „Vzájemné soužití Romů s majoritou“. Na otázky, kde jsou větší rezervy zlepšení vzájemných vztahů, zda u Romů, či v majoritní společnosti, odpovídali místopředseda ODS a poslanec Miroslav Macek a za romskou komunitu předseda ROI ČR Emil Ščuka. (Šéfredaktor RK: V Aréně MUDr. M. Macek a JUDr. E. Ščuka o soužití s majoritou ČR. In Romano kurko, číslo 6, ročník 9. čtvrtek 17. června 1999, s. 1)
20.-25. 6. 1999	Návštěva Evropského parlamentu, výboru EP a návštěva komisařů EU.
26.-29.10. 1999	Návštěva v britském parlamentu v Londýně.
1999	Sjezd ROI v Pardubicích, volba předsedy ROI Emila Ščuky.
2000	Rezignace Emila Ščuky na funkci předsedy ROI.
8.-9. 1. 2000	Návštěva uprchlického tábora u hranic Makedonie.
18. 5. 2000	Návštěva u ministryně zahraničí Norského království.
25. 7. – 28. 7. 2000	V. kongres Mezinárodní romské unie – V. Lumakero kongreso internationalno romani unia, Praha.
27. červenec 2000	Volba Emila Ščuky prezidentem Mezinárodní romské unie – International Romani Union (IRU).
polovina srpna 2000	Návštěva běloruské metropole Minsk. Několik důvodů k návštěvě: pozvání kolegy Kozlovského z IRU na setkání s romskou komunitou v Bělorusku, s romským baronem v Bělorusku a s bratrem Milanem Ščukou, který tam podnikal a v té době se žení. (Ščuka, 2019, s. 311)
4. říjen 2000	Vychází článek v Běloruských podnikatelských listech s rozhovorem s Emilem Ščukou, autorka Veronika Čerkasova. Ta byla zřejmě z důvodů své investigativní opoziční novinářské činnosti v Bělorusku v roce 2004 zavražděna, což zůstává do této doby neobjasněno.
říjen 2000	Oficiální návštěva rozpadající se federativní Jugoslávie – novou hlavou byl Vojislav Koštunica. Součástí delegace byl Dragoljub Ackovič, předseda nejvlivnější romské organizace v Jugoslávii a vedoucí romského rádia v Bělehradu. Dvoudenní konference s účastí Romů z Černé Hory, Kosova a Chorvatska na téma související s válkou v Jugoslávii a s nucenou emigrací Romů z Kosova a Srbska. (Ščuka, 2019, s. 313)
4.-5. 12. 2000	Pracovní návštěva v italském Senátu, schůzka s předsedou italského Senátu.
2001	Sjezd ROI v Pardubicích v sále tanní univerzity, přijetí rezignace Emila Ščuky na funkci předsedy ROI.
leden 2001	Mimořádné zasedání romského parlamentu v makedonské Skopji na popud Zorana Dimova na zasedání prezidia IRU v Oslu.
1. 1. 2001	Dopis Emila Ščuky romským a neromským organizacím o vyhlášení My jsme národ – Deklarace romského národa vytvořená Emilem Ščukou a schválená na V. kongresu IRU v Praze v červenci 2000.
5.-6. 6. 2001	Setkání s generálním tajemníkem OSN v New Yorku Kofim Annanem.
19. 9. 2001	Návštěva u ministryně zahraničních věcí Švédského království.
15. 4. 2001	Návštěva u premiéra indické vlády a ministrů v nitra, kultury a zahraničních věcí Indické republiky.

18.-19. 10. 2001	Návštěva u prezidenta Srbska v Bělehradě.
25. 11. 2001	Návštěva u premiéra bulharské vlády v Sofii a prezidenta Petara Stojanova.
2002	Ocenění Mileny Hübschmannové, děkovná akce v kolínské škole.
7. 1. 2002	Návštěva u předsedy parlamentu v Makedonii a u ministra zahraničí.
24. 5. 2001	Václav Havel a Emil Ščuka na Světovém festivalu Khamoro v Praze.
5. 4. 2001	Podpis společného memoranda Ministerstva zahraničních věcí ČR a Mezinárodní romské unie, 2001. Zdroj: Archiv ROI. Celý text uveřejněn in Ščuka, 2019, s. 381-384. Výňatek: <i>Memorandum o porozumění a spolupráci mezi Internacionální romskou unií a Ministerstvem zahraničních věcí ČR...</i> Článek 2: <i>V přístupu k závažným obecným otázkám romské problematiky vychází MZV z Koncepce politiky vlády ČR vůči příslušníkům romské komunity, tedy z respektování názoru, že romská menšina v ČR je součástí v Evropě žijícího romského národa. V požadavku všeobecného uznání romského národa, vytyčeném 5. světovým kongresem IRU, proto MZV neshledává žádný principiální problém.</i> (Ščuka, 2019, s. 381-382)
1. 9. 2007	Po ročních přípravách otevřeli státní romské gymnázium v Králíkách – jednu třídu o 15 studentech. V lednu 2008 zůstalo jen 5 studentů a školu museli zavřít. Ve srovnání se Ščukovou střední školou v Kolíně a potom v jiných městech to byl krach, zejména z hlediska přístupu k romským studentům, obětavosti učitelů, romských i neromských (srov. Ščuka, 2019, s. 247).
5. 4. 2001	Podpis dohody mezi Ministerstvem zahraničí ČR a IRU, signovaný Emilem Ščukou a Martinem Paloušem.
8. 4. 2001	Indie: konference k výročí založení IRU, proslulý projev Emila Ščuky o významu spojení Romů ve světě s indickou pravlastí.
8. 9. 2005	Tragická autonehoda nedaleko jihoafrického města Kameeldrift, při níž zahynula Milena Hübschmannová (den před 48. narozeninami Emila Ščuky).
8. 12. 2005	Emil Ščuka dne 8. prosince 2005 vystoupil v jednom z hlavních bodů programu na vzpomínkovém večeru 8. 12. 2005 na počest Mileny Hübschmannové , který pořádala Romea. Jeho vzpomínky na Milenu Hübschmannovou jsou neocenitelné jak z odborného, tak z lidského hlediska. Viz EMIL ŠČUKA NA VEČERU VĚNOVANÉM VZPOMÍNCE NA MILENU HÜBSCHMANNOVOU. 2006. In Romano džaniben, sborník romistických studií/ňilaj 2006, s. 333-339.
20. 2. 2007	Účast Emila Ščuky ve Všechnopárty, televizním pořadu Karla Šípa, za účasti Antonína Gondolána a Richarda Samka.
24. 10. 2007	Vznik Mezinárodní Konzervatoře Praha – International conservatory Prague (MKP) pod vedením ředitele JUDr. Emila Ščuky a jednatelky Mgr. Jarmily Ščukové. Dostupné online: https://www.konzervatorpraha.cz/
2012	Divadlo Apollo se stalo součástí Mezinárodní konzervatoře Praha, slouží k prezentaci studentů MKP; od roku 2019 je k tomuto účelu určen i Kulturní dům Star v Praze Komořanech.
12. 4. 2018	Schůze k vytvoření listiny stanov Muzea romského národního obrození .
9. 5. 2018	Zápis o založení Muzea romského národního obrození, zapsaného spolku, Městským soudem v Praze. Zakladatelem a předsedou je JUDr. Emil Ščuka.

10. 5. 2018	Nefornální setkání vybraných romských osobností na pozvání Muzea romského národního obrození v divadle v Korunní, projednání přípravy výstavy 100 let: Romové v Československu.
20. 9. – 10. 11. 2018	Výstava 100 let: Romové v Československu na Staroměstské radnici, Sál architektů, pod záštitou primátorky hl. m. Prahy Adriany Krnáčové. Autorem výstavy, doprovodného katalogu a průvodcem výstavy byl sám Emil Ščuka. Dostupné online: https://konzervatormkp.wixsite.com/mrno/100-let-romu-v-csr
25. 9. 2019	Beseda v Městské knihovně s Emilem Ščkou v souvislosti s vydáním jeho memoárové knihy s názvem Cikánský baron jsem já.
16. 11. 2019	Rozhovor Emila Ščuky o knize Cikánský baron jsem já s Janou Šustovou v O Roma vakeren. (In Jana Šustová: O Roma vakeren. 16. listopad 2019. (Dostupné online: https://shorturl.at/ESVWX)
4. 6. 2020	JANKO HORVÁTH – DÖME (1. 11. 1959 – 4. 6. 2020), romský národní buditel, básník, překladatel knihy memoárů Emila Ščuky, zemřel.
4. 12. 2019	Křest autobiografické knihy Emila Ščuky s názvem Cikánský baron jsem já v divadle Mezinárodní konzervatoře Apollo v Praze.
1. 06. 2020	Vznik společnosti Vzdělávací a kulturní centrum Hájemství, z.s.
2021	Založení internetového romského rádia Roma Rádio. Dostupné online: www.romaradio.cz
2020–2023	Postupné vydávání publikací, učebních materiálů, tisku – romského občasníku Romské muzejní listy pod autorstvím Emila Ščuky. Knihy: Narodili se se smyčcem v ruce, Mířtři, Hitmakeři, Devla miro, sem jov hino Rom!, Me som Rom romano, Jekh čiriklo kerel ňilaj aj. Další publikace Emila Ščuky vycházejí podle edičního plánu. Ediční a editorská činnost Emila Ščuky. Dostupné online: www.konzervatorpraha.cz/knihy

Pozn.: O Chronologii života Emila Ščuky viz více Balvín, 2024. Rukopis: Quo vadis, Romové? Ptá se Emil Ščuka. Na vytvoření chronologie se spolupodílela autorsky Monika Farkašová jako editorka.

Romové mezi námi, nebo s námi?

Neobviňujme se navzájem, hledejme řešení

TEXT BESEDY

Název:

ROMOVÉ MEZI NÁMI, NEBO S NÁMI. Neobviňujme se navzájem, hledejme řešení. 28. července 1989.

Liší se od nás barvou pleti, černými vlasy i očima a velmi často i chováním. Řekněme rovnou – málo si navzájem rozumíme.¹¹ Proč tomu tak je? Odpověď na tyto otázky jsme hledali na besedě, na kterou jsme pozvali kromě těch, kteří se romskou problematikou zabývají, také Romy. Naše pozvání přijali: Andrej Giňa z Rokycan, aktivista ONV pro romskou problematiku, Jitka Gjuričová, sociální kurátorka Správy sociálních služeb NVP, PhDr. Milena Hübschmannová, profesorka romštiny na jazykové škole v Praze, Bohumil Janouch, pracovník ÚV KSČ, PhDr. Vladimír Oláh z Prahy, Jan Rusenko z Prahy, vedoucí souboru Perumos, Elena Siváková z Prahy, předsedkyně ZO ČSŽ, JUDr. Emil Ščuka z Prahy, umělecký vedoucí divadla ROMA RAJA, PhDr. Kazimír Večerka, CSc., z Výzkumného ústavu v kriminologického při Generální prokuratuře ČSSR, a Ing. Petr Višek, posluchač romštiny na jazykové škole.

Kdo je Rom a kdo je cikán?

Hübschmannová: *Rom je etnonym, vlastní etnické jméno. Cikán (Zigeuner, Tsigan atd.) je apelativum, název, který dali Romům Evropané na základě mylné domněnky, že patří k maloasijské sektě „athinganoi“. Jinak má slovo „cikán“ hanlivý podtext. Trávníček ve svém Slovníku jazyka českého uvádí spoluvýznamy jako „lhář“, „podvodník“ a podobně. Je pochopitelné, že Romové slovo „cikán“ pocít'ují jako urážku.*

Kolik je Romů a kolik jich bude na přelomu století?

Víšek: *Podle statistik národních výborů bylo koncem loňského roku v ČSSR 391 000 romských občanů. Toto číslo však nevystihuje přesný počet, protože jsou v něm evidováni jenti romští občané, kteří potřebují pomoc společnosti. Problém je totiž v tom, že **Romy nesledujeme jako etnickou skupinu, ale jako skupinu sociálně problémovou.** Odhaduje se, že jich bude o deset až dvacet procent víc. Od roku 1920 se počet Romů zvýšil osminásobně až desetinásobně, od roku 1945 zhruba čtyřnásobně. **Předpokládá se, že do roku 2000 jejich počet vzroste na 550 000 až 600 000 a do roku 2020 na jeden milion.***

Ščuka: *Nemohu souhlasit s inženýrem Víškem, co se týče počtu Romů. Sám uvádí, že statistiky zachycují pouze problémové jedince. Podle mého názoru převládají Romové, kteří pomoc státu nežadají a nepotřebují. Žijí řádným způsobem života a není výjimkou, že Romové jsou vzornými členy BSP, vzornými pracovníky, členy KSČ. **Je třeba vidět i úspěchy, kterých dosáhli.** Bohužel společnost má mylný názor, jelikož nás zná jen z černých kronik a z Majáků. **Jednostranný pohled škodí celé společnosti a především řádným Romům.** Domnívám se tedy, že Romů v ČSSR je neoficiálně dvojnásobný počet, než uvádějí statistiky.*

Giňa: *Jsou Romové, kteří se ke svému původu nehlásí. Jsou Češi nebo Slováci a za to, že jsou **Romové, se stydí.** Ti určitě nejsou ve statistikách podchyceni.*

Říkal jste, že někteří se za svůj původ stydí. Proč? Myslelo se, že nová romská inteligence pomůže s výchovou ostatních romských občanů. Ale to se moc nedaří.

Hübschmannová: ***Proč se za svůj původ stydí?** Protože zatím má slovo „cikán“ nálepku něčeho horšího. Je pochopitelné, že mnoho „integrovaných“ Romů nevidí jiný únik před předsudky než se k „cikánství“ nehlásit. **Jakmile však Romové nabudou ve společnosti místo odpovídající jejich etnokulturní svébytnosti, jsem přesvědčena, že většina se k „romství“ hlásit bude.***

Víšek: *Možná, že k tomu romskou inteligenci i tak trochu nutíme. Abychom ji beze zbytku přijali mezi sebe, musí se ona distancovat od té skupiny Romů, která nemá společenskou prestiž.*

Rusenko: *Jak můžeme své spoluobčany ovlivňovat, když jsme neměli možnost se scházet a ani o sobě nevíme? **Příčinou mnoha nedorozumění je neznalost a neinformovanost.***

V dopisech čtenářů, ale i v názorech ostatních občanů se ozývá výhrada, že společnost romským občanům velmi přeje. A lidé se ptají, zda platí pro všechny stejná práva i stejné povinnosti.

Ščuka: *V sociální politice se pro Romy udělalo hodně. Většina Romů v Čechách žije dobře. Nadále však žijí dosti izolovaně od ostatního obyvatelstva. Veřejné mínění, až na výjimky, není Romům nakloněno. Proto se Romové jen těžko prosazují ve společenském, politickém a kulturním životě. Kolik je Romů poslanců v nejvyšších zákonodárných sborech? Žádný! Přitom je na první pohled vidět, že Romové se od původního obyvatelstva liší, a to nejenom barvou pleti, ale i svou kulturou a způsobem života. Dosti Romů se u nás domnívá, že ve společnosti mají pouze povinnosti. Většinová společnost je však jiného názoru, že Romové vyžadují pouze práva a nechtějí plnit povinnosti, je zapotřebí Romům přiznat v ústavě kromě obecných práv a povinností navíc právo na identitu, přiznat jim zvláštní statut národnostní menšiny či etnické skupiny. Teprve potom bude jasné, co Rom může a co musí.*

K vám se také lidé špatně chovají?

Ščuka: *Pokud vědí, jaké mám povolání, tak ne. Byl jsem ale například se souborem Romen na Kladně. Vrchní v restauraci nás odmítal obsluhovat. Jsem právník, proto vím, jak se mám v takových situacích zachovat. Jak si ale mají pomoci obyčejní Romové, kteří kolikrát ani neovládají spisovný jazyk? Na koho se mají obrátit? Svého zástupce nikde nemají. Přitom do druhé světové války po staletí v romských lokalitách působili vajdové (stařešinové) s přirozenou autoritou, kteří se Romů dokázali zastat, ale také, když to bylo nutné, je i potrestat. Stálo by za úvahu, aby se tyto přirozené autority obnovily, v romských usedlostech by nově tuto autoritu mohl zastupovat romský poslanec.*

Hübschmannová: *Podle zákona jsou stejná práva, ale jinak je tomu v životě. České a slovenské děti se učí ve škole o své kultuře, historii, romské děti se o své historii a kultuře ve škole nedovědí nic. A to také patří mezi práva a povinnosti. Nemluvě o právu na mateřský jazyk.*

Oláh: *Předcházející koncepcí si společnost chtěla přetvořit Romy ke svému obrazu. Ale to se nikomu nemůže povést úplně. Naše mentalita je jiná. Máme vlastní kulturu, životní styl, různý stupeň společenského vědomí. Proto je potřeba řešit naši problematiku národnostně.*

Rusenko: *Práva a povinnosti jsou zakotveny v ústavě, jenže na nižším stupni jsou překrucovány. Zneužívá se nedostatek právního vědomí Romů a toho, že se Rom neumí bránit. Rezignuje a pak si stěžuje mezi svými. Je to určitá bezbrannost Roma vůči společnosti. S Romy se dělají jen experimenty. Tím, že byla snaha Romy asimilovat, rozptýlit mezi ostatní obyvatelstvo, se zničila jejich tradice. Dnešní romská mládež neví, kam patří. Společnost jí dává najevo, že mezi Romy, a Romové jí dávají najevo, že k nim nepatří, protože nezná romskou kulturu a o svém původu a historii nic neví.*

Večerka: *Obě strany dělají občas chyby. Romové vyžadují někdy práva, která jim nepatří, a mnohdy jim zase nejsou přiznána práva, na která nárok mají. Ale to je třeba řešit na konkrétních*

případech. Ne vždy však důsledně vážeme práva na povinnosti.

Gjuričová: *V každé společnosti se vyskytuje skupina lidí, kteří potřebují zvláštní pomoc. Patří mezi ně i někteří Romové. Pracuji jako sociální kurátorka a starám se o romské občany. Víme, že některým rodinám musíme pomáhat, ale zároveň od nich můžeme požadovat a nutit je, aby se chovaly v souladu s požadavky společnosti. A pak jsou rodiny, o které musíme pečovat preventivně, abychom zabránili případným negativním jevům.*

Oláh: *Společnost se nemůže dívat na práva Romů jen z hlediska sociálního. Romové nemají zástupce ve státních ani společenských orgánech. Nyní se tvoří nová koncepce, jde však o to, aby se Romové o ní dověděli a aktivně zapojili do procesu výchovy a sebevýchovy.*

Foto: Z besedy. Foto RP – Václav Jirsa.¹² **Poznámka autorky:** Zleva Andrej Giňa, Milena Hübschmannová, Emil Ščuka, Bohumil Janouch, Petr Víšek, Kazimír Večerka, Jitka Gjuričová. Vlevo zezadu: Jan Rusenko, Elena Siváková.

¹² **Václav Jirsa** (5. listopad 1938) je český fotograf a fotožurnalista, zabývá se především sportovní fotografií. Dále jsou významné jeho fotografie z hudebního prostředí (festival Pražské jaro) a fotografie Prahy. V letech 1964-1988 byl fotografem deníku Večerní Praha. V roce 1989 přešel do redakce deníku Právo, dříve Rudé právo. (LÁBOVÁ, Alena. Česká novinářská fotografie 1945-1989. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2019. 609 s. ISBN 978-80-246-3713-6. Kapitola Nová společnost, nová fotografie 1948-1956, s. 125-129.

Takže jen společnost má dluhy?

Rusenko: *Chtěli bychom, aby se psalo i o pozitivních příkladech Romů. A je jich dost.*

Siváková: *Hodně záleží na tom, jak se rodiče věnují dětem. U nás v Karlíně, v Praze 8, jsme založily Svaz žen, je nás 45 romských žen, děláme brigády, pořádáme různé kursy, organizujeme kulturní akce a založily jsme také dětský soubor. Práce se nám daří. Ženy se snaží porozumět si s ostatními, ukázat jim, že dobře vedou své domácnosti. Trpce však nesou, že se v tisku objevují jen špatné informace o Romech. Po jedné takové informaci po našich ženách plivali.*

Víšek: *Je zcela nesporné, že pro sociálně ekonomické postavení Romů se v ČSSR udělalo hodně. I ve srovnání se světem. Pětasedmdesát procent romských dětí chodí do školky, všechny děti u nás chodí do školy. Pro nás je to běžná věc, ale ve světě ne. Téměř všichni Romové jsou zaměstnaní, to také ve světě běžně není. Zlepšila se gramotnost, bydlení. Přesto je třeba říci, že sociálně ekonomické postavení romského obyvatelstva výrazně zaostává za průměrem celé společnosti. Soudruh Rusenko použil slovo asimilace. My jsme neříkali, že chceme asimilaci, tedy splynutí, ale mluvili jsme o společenské integraci. Asi jsme tento termín nevysvětlili dost přesně. Umožňoval asi výklad až po metody, které mohly u Romů vyvolávat pocity odnárodnění. Těžce například nesli, že při různých akcích nesměli mluvit romsky. Všeobecně se vycházelo z myšlenky, že když se změní hmotné podmínky Romů, když jim dáme práci, bydlení, možnost vzdělání, tak budou žít jako my. Nezměnilo se však jejich myšlení. Udělali jsme málo pro změnu způsobu života. Při jednom průzkumu senapříklad zjistilo, že romské dítě nikdy nenavštívilo domácnost neromských spolužáků, že neví, jak žijí. Chyba byla v tom, že s ekonomicko-sociálním rozvojem jsme nepůsobili také na oblast nadstavby ducha, myšlení, kultury. Integraci se narušila romská morálka, která je přenášena ústně, není psaná. Mladá romská rodina, která se octne, mino kolektiv Romů, neví, jak se má chovat.*

Hübschmannová: *V tradiční romské komunitě byly silné korektivy sociálního chování. Neexistuje lidská pospolitost, kde by nebyly. Dříve platily dva ústřední pojmy: pat'iv – čest a ladž – ostuda. A Romové se většinou snažili být čestní, protože jinak na ně ostatní plivali, zpívali o nich hanlivé popěvky, ženské ostříhali, nikdo s nimi nepromluvil, byli vykázáni z komunity. Tyto korektivy dnes neplatí. Romové jsou rozptýleni, musí žít jinak, ale protože stále existují přehradu mezi nimi a ostatní společností, těžko přejímají korektivy její.*

Bylo by třeba najít platformy, z nichž by Romové, kteří „dále vidí a více chtějí“ (Lenin), mohli ke své pospolitosti mluvit, aby znovu začal platit korektiv pat'iv a ladž.

Večerka: *Upozorňovalo se tady, a právem, jak je nebezpečné, když se v tisku píše jen o negativních jevech mezi romskými občany. Není to dobré pro Romy, ale ani pro ostatní.*

Uvedu příklad. V novinách se nedávno objevil článek, že neznámí pachatelé cikánského původu uřízli někomu ucho i s náušnicí. Druhý den se v týchž novinách objevilo, že šlo o pojišťovací podvod, že si to ten člověk vymyslel. Někdo si však přečetl jen první zprávu a v povědomí mu zůstalo, že cikáni řežou uši. Děláme někdy nesprávnou generalizaci podle toho, co víme o Romech ze svého bydliště nebo pracoviště. A zkušenosti jsou různé.

Gjuričová: *Vypadá to, jako by za všechno, co dělají Romové špatného, mohla společnost. Není to pravda. Také se však domnívám, že romskou otázkou je nutno řešit na federální úrovni. Nedávno byly u nás kurátorky z Košic. Tam řeší úplně jiné problémy než my v Praze. My v Praze máme například významné aktivistické hnutí Romů, které hraje velmi důležitou úlohu a i nám, kurátorům, moc pomáhá v práci. Zatím je to jediná cesta, jak Romy samotné zaangažovat na řešení romské problematiky, a přitom se s podobnou zkušeností setkáváme jen ojediněle. Jenže Slovensko je rezervoár problémových Romů a nám odtud přicházejí další a další.*

Jaké záruky dávají společnosti Romové?

Večerka: *Mám konkrétní dotaz. Co udělají romští aktivisté pro snížení kriminality? Stále zde hovoříme spíše o právech Romů než o jejich povinnostech. Když si vezmu na pomoc statistickou ročenku kriminality za loňský rok, zjišťuji, že každý desátý odsouzený pachatel je Rom. A to u mladistvých pachatelů je situace ještě podstatně horší. Nesetkal jsem se ještě s programem romských aktivistů, v kterém by naznačili, jak chtějí napomoci snížit kriminalitu a další negativní společenské jevy. Takto formulovaný program by jistě vytvořil prostor pro akceptování oprávněných specifických požadavků Romů.*

Ščuka: *Souhlasím s dr. Večerkou, že je třeba vyhlásit boj kriminalitě a že to musejí udělat sami Romové. Ale z jaké platformy? Copak to můžeme dělat jako soukromé osoby?*

Oláh: *Já si myslím, že když bude dána možnost socializace na základě vlastních společenských aktivit Romů, když se pochopí jejich zvláštnosti a přihlédne se k nim, aniž by se Romů cokoliv trestného odpouštělo, že v tom bude záruka poklesu kriminality.*

Připomeňme si už uvedené údaje. Odhaduje se, že v roce 2000 bude v ČSSR žít 550 000 až 600 tisíc Romů a v roce 2020 kolem jednoho milionu, což významně změní etnografické složení našeho obyvatelstva. Budeme si rozumět v roce 2000, když nejsme ochotni se navzájem pochopit?

Janouch: *Jestliže se chceme skutečně sžít, musíme se navzájem lépe poznat. Už tu bylo řečeno, že většina společnosti zná a posuzuje romskou populaci jen z té horší stránky, podle chování zaostalé skupiny, která svým způsobem života vnáší do společnosti řadu konfliktů. Soudruh Ščuka kladl důraz na dořešení ústavně právního postavení Romů jako etnické skupiny. Plně s tím souhlasím, to je skutečně základní východisko. Protože co budeme řešit, když v rozporu s realitou u nás z právního hlediska vlastně žádné Romy nemáme? Jsou to Češi,*

Slováci, Maďari, podle toho, ke komu se hlásí. **Romy musíme přestat brát jen jako skupinu, které je potřeba pomáhat sociálně,** protože romská problematika je mnohem širší. Představuje složitější komplex kulturních, sociálních, ekonomických i politických problémů. Takto komplexně se touto problematikou zabývalo v únoru předsednictvo ÚV KSČ. Materiál pro zasedání byl připravován za účasti Romů, v bezprostředním dialogu s nimi. V přijatých závěrech je zdůrazněno, **že je potřeba přestat na Romy působit jako na objekt, že je třeba vtáhnout romskou populaci, především tu uvědomělou a vyspělou část, do spoluřešení všech romských problémů. Aby Romové měli možnost hovořit do věcí, které se jich týkají, ale aby zároveň nesli svůj díl spoluodpovědnosti za řešení.** Nabízí se možnost vytvářet místní kluby, kde by se Romové scházeli a vzájemně na sebe působili.

Giňa: *Proč si navzájem nerozumíme? Je to o hlubokém podcenění Romů.* Poznávám to na pracovišti, když nastoupí nový zaměstnanec. Podobně je to na národních výborech, pokud nevědí, o koho jde, berou Roma s odstupem.

V poslední době se často hovoří o jakémisi kulturním obrození. Co to znamená a jaký vliv může mít na rozvoj romské populace?

Ščuka: *Od počátku osmdesátých let můžeme zaznamenat obrovský pokrok v rozvoji kultury, a tím i sebevýchovy. Veřejnost romské soubory přijímá. Mladí, kteří kulturně využívají volný čas, nejsou také tolik delikventní. Romská kultura plní několik významů. Mládež v ní nachází pozitivní vzory, které jí doposud chyběly, pozitivně se zvyšuje sebevědomí Romů, pomalu se začíná odstraňovat vzájemná izolovanost. Romská kultura má možnost přetvářet po staletí formované dosti negativní názory veřejnosti na Romy. Na folklorním festivalu ve Strážnici v roce 1988 jsem byl svědkem, že romský program byl přijat s největšími ovacemi jak diváky, tak porotou, která mu udělila hlavní cenu. Do budoucna by se mělo uvažovat i o založení profesionálního divadla, po vzoru moskevského. Jejich divadlo Romen patří mezi nejoblíbenější nejen v SSSR, ale i v zahraničí.*

Své profesionální soubory mají Romové i v PLR, MLR a v Jugoslávii. U nás, v ČSSR, mají i méně početné národnosti svá divadla, například Ukrajinci v Prešově, Poláci v Těšíně, Maďari v Komárně. Romská kultura by se měla aktivně využít v procesu socialistické integrace Romů.

Janouch: *Hodně pro rozvoj kultury, a nejen pro ni, může udělat časopis s celostátní působností. Začne vycházet od nového roku. Jeho vydavatelem bude federální ministerstvo práce a sociálních věcí, i když sociální problematika bude tvořit jen část obsahu. Velký význam bude mít pro popularizaci pozitivních vzorů společensky úspěšného Roma i třeba pro metodické řízení činnosti romských klubů.*

Víšek: *Časopis by měl užívat český a slovenský jazyk i romštinu. V romštině zde budou publikovány slovesné, literární útvary. Romština se bude používat převážně tam, kde bude oslovení účinnější.*

Hübschmannová: *Pod pojmem romská kultura zatím kdekdo viděl jen folklor – hudbu, zpěv a tanec. Já jsem teď zaplavena romskou literaturou. Je to doslova exploze. Mnozí Romové jsou velmi inteligentní, ale nejsou vzděláni, mají třeba jen pět tříd. A tak si čtousami, sebevzdělávají se. Ale to často nestačí. Bylo by dobré, kdyby se pro ně obnovilo něco podobného, jako byly dělnické přípravky...*

Existují nějaká východiska, která by umožnila vzájemné dorozumění a zároveň by také pomohla zlepšit situaci?

Janouch: *V závěrech předsednictva ÚV KSČ k dalšímu postupu východiska jsou. Přijatá politická patření mají nyní po státní linii rozpracovat národní vlády. Své úkoly by měly převzít také společenské a zájmové organizace Národní fronty – zejména Svaz žen, SSM, ROH. Nejúčinnější výchovou je působení pracovního kolektivu. Přínosem je už to, že se problematika dostala na jednání politického orgánu a že se její řešení připravovalo za účasti šestnácti romských aktivistů. Teď půjde o to, aby se přijaté závěry realizovaly v každodenní praxi.*

Zásadou je, že všude, kde se bude jednat o životě Romů, by měli být vždy jejich zástupci.

Dialog musí být konstruktivní.

Společnost dnes řeší mnoho složitých problémů. Romská otázka je jedním z nich.

Besedu zpracovali: Zdena Štěpánková, Jiří Bareš. Zvýraznila MF. Foto: Václav Jirsa.

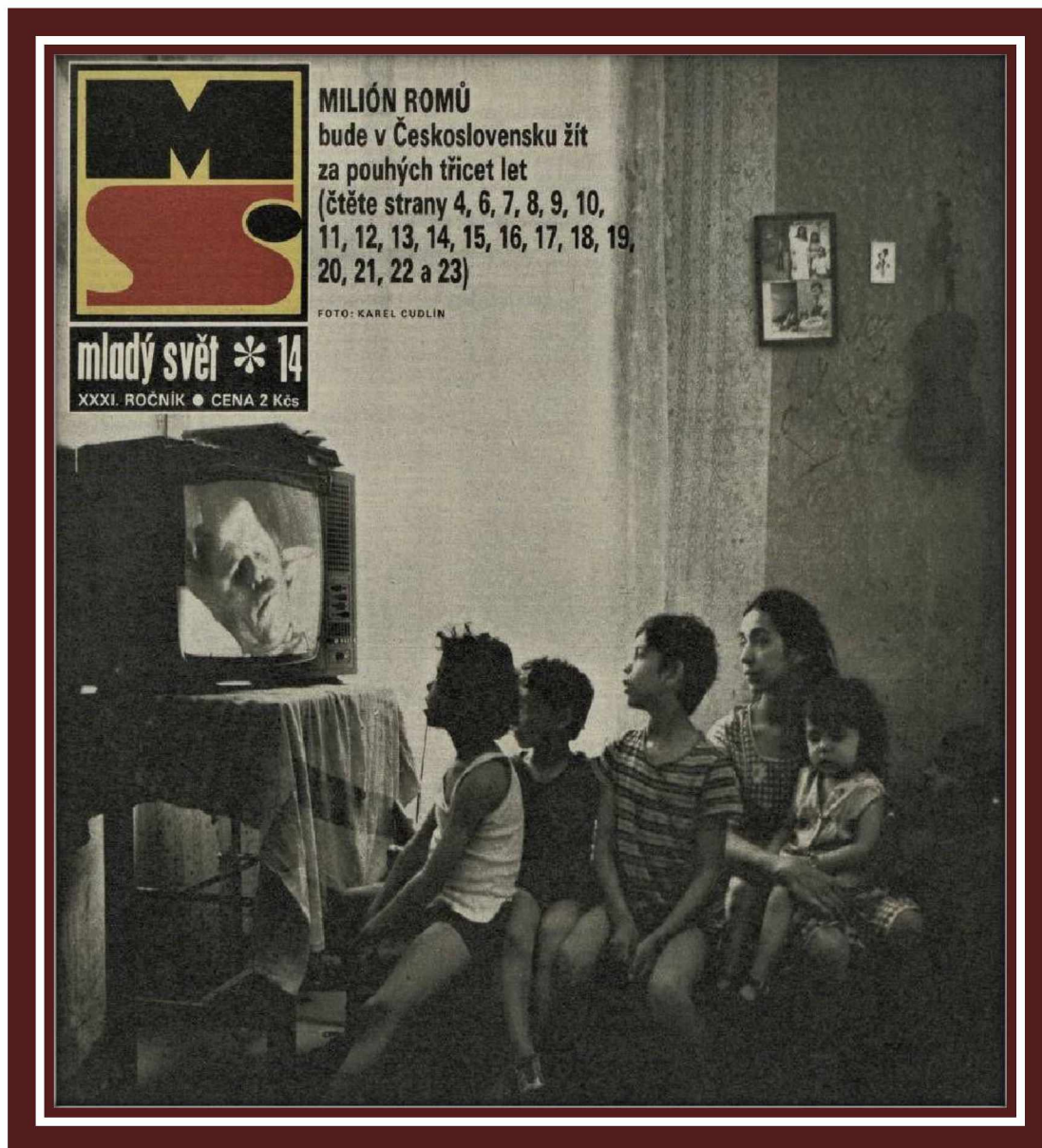
.....
Zdroj: **ŠTĚPÁNKOVÁ, Zdena a Jiří, BAREŠ. Romové mezi námi nebo s námi?: neobviňujme se navzájem, hledejme řešení.** Rudé právo: V Praze: 28.07.1989, 69-70(176). s. 4. ISSN 0032-6569.

Rozhovor číslo 2

KUDRNOVÁ, Anastázie. *Prokurátor*. Rozhovor s JUDr. Emilem Ščukou. In Mladý svět, 1989, roč. 31, č. 14, s. 10-11.

MLADÝ SVĚT

1989

TEXT ROZHOVORU

Název:

Prokurátor

Bratři měli hned po základce jako kopáči a dělníci velké peníze. Emila litovali, že je chudák, musí se učit a nic z toho nemá. Jenomže Emil se rozhodl pro režii a k té potřeboval ukončené střední vzdělání. Na DAMU se nedostal. Dnes je JUDr. Emil Ščuka prokurátor a hlavně pořád Rom.

Rom gymnazista musel budit pozornost. Nebo ne?

Měl jsem štěstí na učitele. Jedině matikář mě peskoval, že na školu nepatřím. Se spolužáky jsem vycházel, s každým. Holčám z osady dělalo dobře tancovat s Romem, který chodí na gymnázium. Chlubily se, že někoho takového znají. Jenomže já víc lpěl na Slovenkách.

Nebyly z toho rozbroje?

S jednou dívkou jsme se, samozřejmě tajně, scházeli. Jednou jsem vystoupil, nestačil jsem ani dojít na smluvené místo a „ujali“ se mě dva a podávali si mě půl hodiny. Nakonec jeden z nich řekl: „Doufám, že ode dneška si už nebudeš dělat zálsusk na slovenské holky.“ Byl bratrem mé dívky.

¹⁹ **Anastázie Kudrnová.** Narodena 1965 v ČR, žije ve Velké Británii, kde přijala po sňatku jméno Anastázie Harris Kudrnová.. Novinářka, redaktorka časopisů Mladý svět, Respekt a šéfredaktorka časopisu Cosmopolitan, též překladatelka beletrie z angličtiny. (Viz online: <https://www.knihovny.cz/Record/auth.AUT10-000394698>). Zdroj: Dowling, C.: Neusínat sama : proč se ženy bojí vzít život do svých rukou (překlad A. Kudrnová (Městská knihovna v Praze), Časopis Respekt – redakce, Harris, Anastázie: Alžběta II., 2016. KUDRNOVÁ, Anastázie. 1989. Prokurátor. Mladý svět, 1989, roč. 31, č. 14, s. 10-11.

Jak příbuzní přijali vaši ženu?

Dobře. Jsou hrdí nejen na to, že je Češka, ale hlavně, že je vzdělaná. Když si na Slovensku Rom přivedl Češku jako družku nebo manželku, celá rodina v očích okolí nesmírně stoupla v ceně. Většinou šlo o kriminálníky, příživníky. Ale oni už nemuseli mít jiné zásluhy, v jejich rodině byla bílá. Když budoucí tchyně popisuje nastávající nevěstu, říká – moc černá není. A když je dívka skoro bílá, je hezká, nemusí mít ani věno. Po staletí trvá diskriminace přes barvu pleti.

Pocházíte ze Svitů, studoval jste v Brně. Proč jste nastoupil v Sokolově?

Mám velké příbuzenstvo, v Brně znám všechny Romy. Věčně by za mnou chodili, jestli bych se nemohl přimluvit nebo zamhouřit oko. Už za mých studií si pochvalovali: „My se budeme mít, studuje nám prokurátor.“ Uvědomil jsem si, že když zůstanu v Brně, vyhodí mě z rodiny nebo prokuratury. Stejně manželka, která je lékařka, chtěla tam, kde nás nikdo nezná.

Jak vás uvítali na novém místě?

Když jsem první den přišel, byli všichni v černém. Nikdo se mnou nemluvil a pak najednou všichni zmizeli. Později jsem se dozvěděl, že ten den pochovávali kolegu. Ale pak mě přijali velmi dobře. Hlavně díky jednotlivcům. Dlouho prý uvažovali, jestli mě vzít. Cikánská kriminalita na okrese je vysoká, báli se, že budou mít problémy ještě se mnou.

Jak se k vám chovají bílí klienti?

Zpočátku s nedůvěrou. U některých cítím, že je má přítomnost uráží: Nejen, že mají být zavření, ale on je – považte – zavírá cikán! A sem tam mi někdo řekne: „Vy jste tak slušný, jakoby ste ani nebyl cikán!“

V Sokolově si vás Romové nenašli?

Já za nimi šel sám. Po týdnu jsem založil divadlo Roman. Za tři měsíce jsme měli mít představení. Ve městě vypukl poplach, cikáni chtějí prostory, co tam asi budou dělat? Divadlo vzniklo tak, že jsem šel na Dům pionýrů. Oni mě sice viděli, ale řekli si: Je to cikán, ale jenom jeden, bude vést české děti, proč ne. Sepsali smlouvu a dali mi přihlášky. Já je zanesl mezi cikánata. V domě pionýrů z toho byli vedle, ale slíbili, že jeden školní rok nás přetrpí. Premiéra byla velká a přijeli i lidi z Prahy, kteří se o cikánskou problematiku zajímají. Jeden famák o tom natočil ročníkový film. Nějaké lístky jsem rozdál i v práci. Bylo nabito, lidi nakukovali i z ulice.

JUDr. Emil Ščuka: „V Sokolově prý dlouho uvažovali, jestli mě vzít.“

Přišli kolegové?

Seděli někde uprostřed. Před nimi a za nimi prázdná řada. Nejedna cikánská „firma“ je totiž velmi dobře zná. Když viděli tolik kriminalistů a prokurátorů pohromadě, vyčkávali, co se chystá. Ještě hezčí byl okamžik, kdy na jevišti hrdina vztyčí sekyru a nabádá svého bratra, aby pomstil mrtvého otce. Romové velmi prožívají děj, vstávají, skandují. Kolegové řeči nerozuměli, viděli jen sekyru a ohlušující ryk. Nebylo je prý ani vidět, jak se krčili.

Takže Romové k vám chodili jako k svému?

Musel jsem v divadle zavést pravidlo, že nebereme ty, kteří byli soudně trestáni.

To je diskriminace!

Přišel ke mně padesátiletý tatík a říká: Já mám taky zájem, celý život jsem o divadle snil. A já duše důvěřivá jsem ho vzal. Tři měsíce nacvičujeme a pak v práci otevřu spis a zjistím, že ta láska k prkmům vytryskla ryze účelově. Když vás takhle podvedou vícekrát, naštvete se.

Bílé jste mezi sebe nebrali?

Přihlásili se tři. Nesmírně obětavá doktorka farmacie a starší paní z kulturního střediska. Moc nám pomáhaly. A jeden kluk. Ale někteří se hlásili z vypočítavosti, protože jsme začali mít úspěchy, jezdili do Prahy, hráli v Kleinově Radikálním řezu. Každou chvíli za námi někdo přijel.

Začali jste dokonce vydávat objemný časopis, proč jste se přestěhoval do Prahy?

Za šest let jsem se v Sokolově znal s každým a každý znal mě. Věděl jsem, že kvůli tomu budu

muset jednou zase odejít. Nemohl bych dobře dělat divadlo a prokuraturu. Kluci jdou na vojnu nebo do vězení, holky se brzy vdávají. Soubor se rychle obměňoval, prošlo jím na dvě stě lidí. Vynásobte je krát deset příbuzenstvem a vychází z toho, že každý druhý Rom ve městě je spřízněný s divadlem. A holka na jevišti na vaši adresu začne říkat: „To je ten, co zavřel máho tátu.“

Kde se cítíte mezi svými?

Tam, kde něco dělám. A když je to divadlo a s Romy a daří se, je to úplně to nejlepší. Letos na Strážnici jsem měl velikou radost. Po roce příprav se povedlo ukázat, že Romové něco dokážou, že mohou být oceněni.

Příslovní praví, že Rom, který se stane pánem, je horší než Gádžo. Jaký mají Romové vztah ke svým intelektuálům?

Intelektuála Romové berou jen tehdy, když vidí, že jim v jejich problémech může pomoci a nestydí se za to, že je Rom. Ve většině případů Rom na vysoké škole otočí a prohlásí: „Já Rom nejsem.“ Jinak by se úroveň Romů dávno musela zvednout.

Z jakého důvodu popírají svůj původ?

Těžce vystudovali. Nechtějí mít problémy. Předpokládají, že je kolektiv bude líp brát, když zpřetrhají své svazky. A pak, stydí se. Vždyť každý druhý případ v Majáku nebo černé kronice je „cikánský“.

Čím to, že vy se nestydíte?

Potkal jsem paní Hübschmannovou.

Prosím?

Ona se třicet let zabývá romskou otázkou a umí přesvědčit. Já už v prvním ročníku dělal svočku o Romech, sbíral jsem materiály a viděl jsem, jak špatně na tom Romové jsou. Buď vlastní vinou nebo vinou společnosti. Už výběr tématu je veřejné prohlášení, že jsem cikán. Kromě toho, že je to na mně vidět. A pokud ve mně byla pochybnost, jestli jsou Romové dobří a má cenu pro ně dělat, právě paní Hübschmannová mě přesvědčila, že jim musíme pomoci. A že to v první řadě musejí dělat právě romští intelektuálové.

V diplomce jste napsal, že vznik Svazu Romů byl možná předčasný. Nyní by už nebyl?

Dnes jsou pro jeho vznik rozhodně lepší podmínky než v osmašedesátém roce. Za tu dobu vyrostla celá nová generace, je víc Romů, kteří ukončili střední a vysoké školy.

Ale většina z nich se k Romům nehlásí!

Jakmile by byl svaz nebo jiná platforma, obrátili by. Protože by viděli, že je to uznané státem. Problémy jsou rok od roku palčivější. Romů je pět set tisíc a polovina z nich je ngramotná. Musí se to řešit jako politický, ne administrativní problém.

Chcete říci, že komise pracující při NV je administrativní řešení?

V jedné jsem v Sokolově pracoval. Jsou v ní zástupci jednotlivých složek Národní fronty. Svaz žen, Svazarm, školství, odbor pracovních sil atd. Ti všichni kromě cikánské otázky mají své povolání, v něm problémů nad hlavu. Jednou za dva měsíce se sejdou jen proto, aby přečetli údaje. Kolik je nezaměstnaných, Svazarm hlásí, že udělali jedno branné odpoledne, SSM nic, protože cikáni v něm nejsou a svaz o ně nemá velký zájem. Pouze se konstatuje situace, ale neřeší se nic. Jenomže jako všichni ostatní i komise potřebuje vykazovat činnost. Proto piší, jak se to všechno řeší. V čele sedí funkcionářka ONV, která je předsedkyní dalších šesti komisí. Copak může mít čas něco řešit? Cikán v komisi není ani jeden, jakou to pak může v Romech budit důvěru.

A co vy?

Byl jsem tam za prokuraturu. Abych přečetl údaje o kriminalitě.

Když jsem použila slova cikán, opravil jste mě. Sám ale výrazy Cikán a Rom střídáte. Takže vám slovo Cikán nevadí?

Pokud říkám své názory, mluvím o Romech. Když tlumočím mínění jiných, používám slova Cikáni. Cikán je nadávka. Slovník jazyka českého pod heslem Cikán uvádí: příslušník potulného národa, symbol lživosti, zlodějskosti, toulavosti, přeneseně taškář, lhář, podvodník. Proč nerespektovat, jak si Romové říkají na celém světě?

Zpracovala: Anastázie Kudrnová

.....
Zdroj: **KUDRNOVÁ, Anastázie. Prokurátor.** Mladý svět, 1989, roč. 31, č. 14, s. 10-11.

PROBOŠTOVÁ, Drahuše, Jaroslav VEIS a Jiří ZÁVOZDA. *Čas pro evoluci ducha* [beseda].
Ilustrační foto: I.N – Petr Kubín. Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988. Praha, 27.09.1990,
3(174). s. 4. ISSN 0862-5921.

LIDOVÉ NOVINY:

ZALOŽENY 1893 - OBNOVENY 1988

1990

TEXT BESEDY

Název:

Čas pro evoluci ducha. 27. 9. 1990

Slovo redaktorů na začátek

Podle oficiálních statistik žije v Československu přes 400 000 Romů. Romská občanská iniciativa (ROI) odhaduje, že jich ve skutečnosti je dvakrát tolik. Každopádně jsou Romové jednou z našich největších národních skupin. Se specifiky danými odlišným historickým vývojem, způsobem života, kulturou. **V demokratické společnosti by měli mít rovnoprávné postavení. Dosud ho nemají a mezi nimi a většinou společností dochází ke konfliktům,**

někdy k projevům rasové nesnášenlivosti. K besedě na toto citlivé téma jsme pozvali zástupce ROI - předsedu **JUDr. Emila Ščuku**, poslance ČNR **Dezidera Baloga**, poslankyni FS **JUDr. Kláru Samkovou** a ředitele Romského účelového podniku **Ladislava Gorala** - a lidí, kteří se romskou problematikou zabývají profesionálně - poradce pražského primátora **PhDr. Tomáše Vrbu**, pracovníci Ústavu pro folkloristiku a etnografii ČSAV **PhDr. Renáta Weinerovou** a pracovníka Výzkumného ústavu kriminologického **PhDr. Kazimíra Večerku**.

Vyjádření JUDr. Emila Ščuky v besedě

KRIMINALITA A GENERALIZACE

V myšlení policistů dochází k paradoxu. Dosud měli v náplni práce Romy honit, teď by je měli taky někdy chránit. Když jsme hovořili s náčelníky policejních okrsků, bylo vidět, že tuto změnu chápou, ale nepocít'ují ji jako potřebu. Stačilo jen málo a na jaře mohlo dojít k národnostní revoluci. Nevím, zda si to někdo kromě nás uvědomuje. Naši funkcionáři drželi hlídky ve dne v noci, nejen aby Romy chránili, ale taky aby zakročili proti některým z nich, kteří byli výbušnější.

VZDĚLÁNÍ A KULTURA

U nás je základní školství povinné. Navíc je tu problém volného času, ve kterém děti mohou páchat lumpárny. A i když jím z vynucené docházky do školy zbude jen deset procent, stále je to víc než nic.

Ilustrační foto Petr Kubín²²

²² **PETR KUBÍN** (nar. 1962 v Praze) absolvoval Střední průmyslovou školu grafickou v Praze, obor užitá fotografie (1981), v letech 1980–1981 patřil k okruhu autorů vydávajících samizdatový sborník X (Desítka) s literární přílohou Violit. V osmdesátých letech byl zaměstnán ve Středisku pražské památkové péče, 1983–1990 jako kopáč, později jako fotograf. **V letech 1990–1993 byl fotografem v Lidových novinách, 1993–1997 v týdeníku Respekt.** Vedl fotografické digitální studio v Amos Typo s. r. o., založil vlastní ateliér digitální fotografie, pracoval jako fotoeditor v Lidových novinách. Je fotografem ve svobodném povolání.

ROMOVÉ A POLITIKA

Ocitli jsme se v situaci, kdy máme připravené koncepce, abychom je předložili vládě, ale stejně nevíme, jak dál. Polovina Romů s námi stejně zatím nejde. Učit romštinu nemůžeme, nemáme učitele, ti musí nejdřív vystudovat. Došlo k rozpadu romské rodiny, romské morálky. Romové věděli koho ctít, koho odsuzovat.

Na Slovensku je 392 osad, v nichž žije asi pětina Romů, těch nejubožejších. Nezajímá je, co bude zítra a co za rok. Žijí ze dne na den. A ty si bere společnost za vzorek. Ale vedle toho jsou romské vesnice, jako Lúčka a Vranov, které jsou k nerozeznání od slovenských. Ti co jsou na

tom dobře, se domnívají, že by se k romství hlásit neměli, chtějí být Slováky nebo Čechy. Chodili pracovat do přidružené výroby, dnes se z nich stali soukromí podnikatelé, vydělávají třeba i 25000 korun měsíčně. Když jim říkám - v pořádku, ale pečujte o vzdělání vašich dětí, zeptají se mě, kolik vydělávám já jako vysokoškolák. Nad 4900 korunami pokrčí rameny. Pokud jde o ROI, vyčkávají, spásu v nás vidí ti ubozí z osad. Koncepce pro ně nic neznamenaají, potřebují materiální pomoc, přijatelné bydlení.

Jsme politická strana, ale zároveň usilujeme o to, aby naši členové měli alespoň sociální minimum. Nebudeme však prosazovat sociální podpory, ty jediné korumpovaly. Je to těžká situace: naši stranu drží jen pár schopných lidí. Potřebujeme pedagogy, psychology, sociology, kriminalisty, kteří by nám radili, pomáhali sestavovat fundované návrhy. A na kompetentních místech se setkáváme s nepochopením úředníků. Řekněte mi, jak lidi přesvědčit o poctivé snaze části Romů něco pro spoluobčany udělat?

Rasismus se rozmáhá ze dne na den. Ze sociologických průzkumů vycházíme ze všech národností nejhůř. Vzniká více stran, spolků a romských organizací, některé jsou podporovány KSČ, například Demokratický svaz Romů. Romové komunistům nakonec hlas nedali, na Slovensku vystupovali samostatně a podpořili VPN. A přesto se tvrdí, že Romové volili komunisty. S opozicí ve vlastních řadách se vyrovnat dokážeme. Nevíme však, jak se vyrovnat s rasismem.

Úkoly Romské občanské iniciativy

I když říkáme, že jsme na tom špatně, na prestiž ROI si stěžovat nemůžeme. V České republice máme 235, na Slovensku kolem 200 základních organizací, další vznikají. Máme vedle KSČ nejlépe vybudovanou organizační síť ze všech politických stran. Oproti ostatním stranám děláme mravenčí kurátorskou a sociální práci. Přebíráme na sebe vlastně bez prostředků úkoly státních institucí. Navrhujeme národním výborům, aby zaměstnávaly alespoň jednoho Roma, který by naši koncepci prosazoval. Přistupují na to, ale jen pod tlakem politické nutnosti. Podařilo se nám prosadit Romy i jako inspektory veřejného pořádku. Ovšem Praha, kde jsou problémy největší, s námi příliš nespolupracuje. Na radnici na nás požadovali jako poradce vysokoškolsky vzdělaného Roma. Takové funkce však mohou zastávat i lidé, kteří jsou přirozeně inteligentní a mají v romské obci autoritu.

.....
Zdroj: PROBOŠTOVÁ, Drahuše, Jaroslav VEIS a Jiří ZÁVOZDA. *Čas pro evoluci ducha* [beseda]. Ilustrační foto: I.N – Petr Kubín. Lidové noviny: založeny 1893 - obnoveny 1988. Praha, 27.09.1990, 3(174). s. 4. ISSN 0862-5921.

ŠÍDLO, Jindřich. *Romům došla trpělivost*. Respekt, 1993, roč. 4, č. 7 (1993 02 15), s. 5. ISSN 0862-6545.

Romům došla trpělivost
J. Rusenko: Jsme nuceni přistoupit k nátlakovým akcím

TEXT ROZHOVORU

Název:

ROMŮM DOŠLA TRPĚLIVOST

J. Rusenko: Jsme nuceni přistoupit k nátlakovým akcím

Poprvé se Jan Rusenko objevil na veřejnosti 25. listopadu 1989. Na Letné hovořil k miliónu demonstrantů o strašlivých životních podmínkách Romů v ČSSR. Podruhé vzbudil pozornost v pátek 5. února 1993. Jako mluvčí Romského petičního výboru (RPV) předal premiéru Klausovi protestní vyhlášení, které předseda Poslanecké sněmovny Milan Uhde označil za „ultimativní“. „Chtěli jsme vyburcovat vládu z letargie,“ říká J. Rusenko. „Před třemi lety byli Romové plni nadšení a ochotni se státem spolupracovat. Dnes mu přestávají věřit.“

Psychóza proti Romům

„Míra trpělivosti romského obyvatelstva přetekla akcí skinheadů v Pardubicích,“ píše se v prohlášení RPV. „Proto jsme nuceni na obranu svých rodin přistoupit k nátlakovým akcím, dokud se vláda a parlament nezačnou zabývat stavem věcí.“ Romové požadují okamžitý zákaz činnosti rasistických a fašistických skupin, změnu zákona o státním občanství, trestní stíhání starostů obcí, které přijaly tzv. jirkovskou vyhlášku, vypracování zákona na ochranu národnostních menšin řešení romského problému na úrovni vlády a za účasti romských odborníků. J. Rusenko: „Tři roky tu byla uměle vytvářena psychóza proti Romům. Odváděla

se tam pozornost od jiných problémů. To ale dělal i komunistický režim. Je na čase vytvořit pro Romy podmínky pro normální život ve společnosti, která se definuje jako občanská. Samozřejmě ve spolupráci s námi.“

Premiér zděšen skiny

V pondělí 8. února se Václav Klaus sešel s ministry práce a spravedlnosti Jindřichem Vodičkou a Jiřím Novákem, náměstkem ministra vnitra Martinem Fendrychem, místopředsedou vlády pro legislativu Janem Kalvodou a generálním prokurátorem Jiřím Šetinou. Po schůzce šéf českého kabinetu připustil, že transformace ekonomiky a společnosti dopadá na Romy nadprůměrnou vahou a některé jejich požadavky označil za reálné. Na mysliměl především důsledné postihy fašistických skupin – tj. skinheads. „Z jejich rasistické aktivity jsem zděšen,“ prohlásil premiér. Poněkud problematičtější je otázka zákona o občanství ČR. Podmínkou pro získání české státní příslušnosti je čistý trestní rejstřík v předchozích pěti letech.

J. Rusenko: „To je pouze úřednické třídění zrna od plev. Zákon je namířen proti neadaptabilním jedincům, kterých se takto vláda chce zbavit. Vždyť záznam v rejstříku má každý třetí Rom. Tím paragrafem pomohou Sládkovi a skinům naplnit heslo Bílé Čechy.“ Podle předsedy Romské občanské iniciativy (ROI) JUDr. Emila Ščuky zákon navíc porušuje ústavu. Ta totiž říká, že nikdo nesmí být zbaven státního občanství proti své vůli. „Ale já jsem občanství zbaven byl,“ říká Ščuka. „A se mnou tisíce dalších. I když jsem se narodil na Slovensku, žiju už velmi dlouho v Čechách. Přitom občanství teď nemám žádné.“

V názoru na paragraf o pětileté bezúhonnosti se s J. Rusenkem shoduje i Dr. Hana Frišenská ze sekretariátu Rady pro národnosti vlády ČR. Má však za to, že problém občanství Romů je spíše otázkou individuálního přístupu. „Odmítnutých žadatelů o občanství nebude až zase tolik, více je rozhodně těch, kteří nemají příslušné doklady, neumějí s nimi naložit nebo se jim úředníci dostatečně nevěnují a nevysvětlují. Vláda proto rozhodla, že všechny okresní úřady vyčlení jednoho pracovníka, který se bude zabývat poradenstvím v oblasti občanství Romů.“

Žaloba na starosty

V petici RVP se mluví i o trestním stíhání starostů, kteří přijali tzv. jirkovskou vyhlášku. „Podáme podnět prokuratuře podle paragrafů o zneužívání pravomocí veřejného činitele a podpory národnostní a rasové nesnášenlivosti,“ vysvětluje předseda ROI E. Ščuka. „Totéž se týká těch policistů, kteří se podíleli na akcích uskutečňovaných podle vyhlášky. Nevěřím ale, že by nějaký soudní proces vůbec proběhl. Žijeme v zemi, kde může generální prokurátor vymýšlet takové legislativní paskvily, jako je návrh protimigračního zákona, aniž by byl okamžitě odvolán.“

V názoru na aktivity místních zastupitelstev se Romové s vládou shodnou. „Jedná-li někdo

v souladu s jirkovskou vyhláškou, porušuje zákon,“ prohlásil minulé pondělí premiér Klaus. Proč ale v tom případě vláda nezareagovala na vyhlášky dříve? „Mám pocit, jako by se na to zapomnělo,“ říká H. Frištenská. „Jako kdyby vláda i parlament měly pocit, že už v té věci udělaly dost. Iniciativa prokurátora Šetiny byla již zcela absurdní. Všichni, kdo ten návrh četli, nabyli dojmu, že ten člověk ztratil rozum.“

Romská reprezentace

Události minulého týdne znovu nastolily otázku, jaká je vlastně romská reprezentace a nakolik je schopna ovlivňovat romskou menšinu. V Česku kandidovala v loňských volbách pouze ROI. Hlas jí dalo ale jen asi 20 000 voličů. Jediným poslancem romské národnosti je dnes v parlamentu Ladislav Body, člen Demokratického svazu Romů, který kandidoval za Levý blok. Teprve po volbách došlo ke sloučení všech romských organizací do Romského demokratického kongresu, iniciátora poslední petice. Pod jeho střešou se tak sešla pravicová ROI s levicovým, komunisty podporovaným Demokratickým svazem Romů a dalšími společenskými a kulturními organizacemi. Proč je tedy nutné, aby Romové měli vlastní stranu?

„Demokracie v České republice není natolik vyspělá, aby se Romové bez vlastní strany obešli,“ říká E. Ščuka. „Dnes, kdy se Romové cítí ohroženi, začínají se na nás obracet a žádají nás, abychom s tím něco provedli. Premiér Klaus sice říká, že nechce zažívat národnostní nepokoje a rasismus, ale co pro to udělal? Někteří nás obviňují z toho, že obhajujeme i kriminálníky. Není to tak úplně pravda. Pokud je ohrožena celá romská menšina, nemůžeme dělat rozdíly a říkat – tebe se nezastaneme, ty jsi kriminálník. Kdyby ale fungoval dialog mezi státní mocí a námi, sami bychom mohli navrhnout, aby takoví lidé nedostávali sociální dávky a vymoženosti. Aby poznali, co pro ně znamená kriminalita – chvilkově sice obohacuje, ale ve svém důsledku ochuzuje.“

Jan Rusenko je toho názoru, že Romové potřebují svou politickou organizaci. Ale netají se pochybnostmi, zda to má být právě ROI. „Je mi to líto, protože patřím mezi zakladatele ROI, ale ta strana ztratila mezi Romy dost důvěru.“ Veřejnost si od romských organizací po listopadu 89 dost slibovala. Dr. Frištenská: „To byla od začátku hloupost. Ti lidé se nikdy před tím takto neorganizovali a právě to neumějí. V žádném případě ale není možné řešit romský problém bez nich.“

Švédský model školství

Václav Klaus po pondělní schůzce uvedl, že Romové nenacházejí po skončení školní docházky zaměstnání a že právě tam se pak latentně rodí problém kriminality. E. Ščuka s ním souhlasí: „Krátkodobě lze cosi málo řešit represí, bylo by to ale zbytečné bez pozitivního programu. Dodnes doplácíme na komunistický systém školství. Devadesát procent romských dětí vychází

ze zvláštních škol. Tam se dostávají poté, co v první třídě nezvládnou češtinu. Není divu, není to jejich mateřský jazyk. Proto jsme navrhovali, aby byl použit švédský model školství pro Romy. Ve třídě, kde je třicet dětí, z toho sedm romských, by první dva, tři roky kromě učitelky fungovala i romská asistentka, která by školákům pomáhala zvládat češtinu. My nemáme zájem o čistě romské školy. Když děti, vycházející z osmé třídy, mluví jen romsky, je to jako by absolvovaly jen zvláštní školu.“

Romský problém nelze vyřešit

„Opatření, která přijala vláda, mohou být velmi účinná,“ tvrdí dr. Hana Frištenská. „Pokud se podaří eliminovat fašistické skupiny a ministerstvo práce zajistí, aby na okresní úřady nastoupili poradci pro romské obyvatelstvo, pohne se situace dopředu.“

Je ale iluzí domnívat se, že se romský problém dá vyřešit do určitého data. To prostě nejde. Jediná možnost je podporovat to, aby se sami od sebe uvnitř společenství začali lišit a aby je v tom nikdo neomezoval. Romové se nutně musí cítit ohroženi: bílých je víc a mají moc. Rom vám může ukrást peněženku nebo obtěžovat hlučností. Vy mu ale můžete vzít dítě do dětského domova. A takovou jirkovskou vyhláškou už nutně musí chápat jako životní ohrožení.“

Po vzoru M. L. Kinga

V případě, že by vláda nevezala romské požadavky na vědomí, vyzve RPV své stoupence k občanské neposlušnosti a začne formovat ilegální bojůvky na „obranu romských občanů před příslušníky rasistických skupin“. „Kdyby mělo nadále docházet k pogromům, museli bychom se bránit,“ říká J. Rusenko. „Skupiny, které ale zatím neexistují, by byly určeny pouze k ochraně našich rodin, nikoliv terorizování bílého obyvatelstva.“ I občanská neposlušnost Romů by podle představy E. Ščuky neměla mít nijak drastický charakter:

„Občanskou neposlušnost chápeme po vzoru Martina Luthera Kinga, tj. nenásilně. Nejezdili bychom třeba autobusem nebo nechodili do restaurací. Podobně to dělali černoši v Americe a získali si tak sympatie u většiny, která k nim předtím měla negativní vztah.“

Zpracoval: **Jindřich Šídlo.** ³⁵

.....

Zdroj: ŠÍDLO, Jindřich. *Romům došla trpělivost*. Respekt, 1993, roč. 4, č. 7 (1993 02 15), s. 5. ISSN 0862-6545.

Jindřich Šídlo. V médiích se pohybuje od roku 1992, v Seznam Zprávách od jejich samého počátku v roce 2016. Věnuje se zejména politice a humoru, tedy satirickému pořadu Šťastné pondělí, jehož je spoluzakladatelem, moderátorem a principálem. V roce 2018 za něj získal dvě Křišťálové lupy v kategoriích online video a osobnost roku. Držitel Peroutkovy ceny a Novinářské ceny. (Viz online: <https://www.seznamzpravy.cz/autor/jindrich-sidlo-54>).

TEXT ROZHOVORU

Název:

EMIL ŠČUKA: NEMÁM RÁD ČERNOBÍLÉ VIDĚNÍ

Odpovědi čtenářům

OTÁZKY NA VÍKEND

JUDr. Emil Ščuka ještě za totality působil jako prokurátor v Sokolově a v Praze. Po listopadu 1989 pracoval v Občanském fóru a stal se předsedou Romské občanské iniciativy, jímž je dodnes. I když je také generálním tajemníkem Světové romské unie, žíví se jako soukromý advokát. Je znám především svými nekompromisními postoji rasismu obecně. Nyní odpovídá na vaše otázky.

✚ **Proč jste se odstěhoval ze SR na Moravu? Proč nechcete ve svém rodném Slovensku žít i nadále?** (K. L., Brno)

Začal jsem studovat na Právnické fakultě v Brně a už jako student jsem se oženil s Moravankou z Veselí n. M. Mohu vás ubezpečit, že jsem se chtěl na Slovensko vrátit, ale moje žena jako zarputilá česká patriotka s tím nesouhlasila.

✚ **Je vaše manželka romského původu?** (K. Š., Ostrava)

Ne.

✚ **Znám vás od doby vašeho nástupu na městskou prokuraturu. Pracovala jsem ve funkci mzdové účetní, takže jsem s vámi přišla častěji do pracovního styku. Musím přiznat, že jste se jevil nejen mně, ale i vašim kolegům prokurátorům jako schopný právník, a navíc jako člověk vysokých morálních kvalit a lidských hodnot. Co vás vedlo k tomu, že jste opustil své poslání v justici a šel pracovat na politickou scénu v zájmu romské otázky?** (Z. Š., Praha 4)

Jednoznačně 17. listopad 1989. Revoluční atmosféra, která v Praze i v celé zemi vládla.

Nicméně s právem jsem dále ve styku jako advokát.

✚ *Co říkáte tomu, že premiér dal chanovským cikánům 50 000 korun z vlastní kapsy? Zdá se vám to být správné, když všichni, kteří jsme závislí na sociálních dávkách, musíme vystačit z vlastní kapsy? (V. M., Litoměřice)*

Předně bych poopravil vaše tvrzení: Premiér uvedenou částku věnoval základní škole v Chanově, nikoliv „chanovským cikánům“, jak uvádíte vy. Pokud jsem byl správně informován, peníze premiér daroval ze svých přednášek. Nebyly to tedy státní peníze. Domnívám se, že každý má právo nakládat se svými soukromými penězi, jak uzná za vhodné. V ČR je několik tisíc nadací a několik set soukromých mecenášů, kteří podporují různé aktivity, což považuji za správné.

✚ *Pane doktore, pokud je školní inspektor bytostně zaměřen proti romské populaci, neměl by být odvolán? Rasista ve vedoucí funkci je tragédií pro děti i učitele. (J. Š., Mnichovo Hradiště)*

Rasismus jako takový se těžko dokazuje i v trestném řízení, natož v civilním životě. Rozhodně není správné, aby děti trpěly tím, že nadřizený ve školství má tak negativní vlastnost. Prokázat to je však nesmírně těžké, ale je povinností všech, kdo o tom vědí, a dnes už i mojí povinností, abychom na to upozornili příslušné orgány. Proto bych poprosil bližší informace na pražský telefon 24 91 46 90.

✚ *Stále svádíte svou negramotnost na druhé, ale proč se rodiče, kteří by už sami měli být vzdělání, neučí s dětmi a dávají je automaticky do zvláštní školy? Nejhorší na tom je, že na úřadech se bojí, a všude vyhrává cikán. To se vám líbí? (V. M., Litoměřice)*

Podle Ústavy ČR základní vzdělání garantuje stát. Souhlasím však s vámi, že ho musí garantovat i rodiče. Sebelepší státní koncepce vzdělání bez podpory rodičů nemůže být realizovatelná. V případě Romů však chybí obojí. Stát nemá připravenou koncepci národnostního školství, a bohužel máte pravdu, že rodiče romských dětí zatím nepovažují vzdělání za cíl v jejich výchově. Pokud tvrdíte, že všude „vyhrává cikán“, já tento názor s vámi nesdílím. Je to vaše subjektivní domněnka. Nemám rád černobílé vidění.

✚ *Jsem držitelem Zlaté Janského plakety za 56 odběrů krve a registrovaným dárce kostní dřeně. Za 23 let dárcovství jsem se setkal s několika tisíci dárce, ale nebyl mezi nimi ani jeden Rom. Proč neprotestujete proti rasové diskriminaci Romů na transfuzních stanicích, a co proti této diskriminaci hodláte podniknout? (M. N., Č. Budějovice)*

Nemyslím si, že na transfuzních stanicích by se Romové setkávali s rasovou diskriminací. Také si nemyslím, že by Romové nedarovali krev. Můj starší bratr Vladimír z Popradu je rovněž držitelem Zlaté Janského plakety.

✚ *Na to, že Romové jsou zatím v menšině, páchají často závažné trestné činy, vraždy, znásilnění. Proč romské organizace jsou nečinné, pokud nějaký Rom zavraždí členy*

majoritní společnosti, viz brutální vražda v Mladé Boleslavi? **(I.K., Mladá Boleslav)**

Vaše otázka by se mohla využít jako podnět pro Poslaneckou sněmovnu za účelem změny zákona o kompetencích výkonné moci, konkrétně resortu ministerstva vnitra. Zákon by měl být změněn tak, aby část kompetencí ministerstva vnitra byla přesumována na romské organizace. Ale sám cítíte, že to je absurdní a nemožné. Naše role spočívá v osvětě mezi Romy, ve výchově a přesvědčování.

✚ *Cikány údajně nikdo nechce zaměstnávat, ale přesto má každý auto a oblečení, jaké si málokdo může dovolit. Proč je nikdo nechce zaměstnat? Vy, jako podnikatel, byste zaměstnal vlastní lidi? A proč, když je málo lidí nane kvalifikované práce, žijí cikáni z nemalé podpory? **(V. M., Litoměřice)***

Podle mých informačních zdrojů se spíše menší část Romů setkává s diskriminací při navazování pracovního poměru. Ale ani to by nemělo být překážkou v dalším hledání vhodné práce, protože si myslím, že většina zaměstnavatelů je slušných. A na druhé straně je část Romů, která nechce pracovat a která diskriminaci při jejich zaměstnávání využívá jako vhodnou rasovou záminku, aby nemusela pracovat. Horší ale je, že u skupiny Romů, kteří chtějí pracovat, i přes vůli a snahu najít vhodné zaměstnání, vadí právě barva pleti. Nemyslím si, že každý Rom vlastní auto. Zním stovky rodin, které žijí velice chudě. Vy zřejmě vycházíte ze skupiny těch Romů, kteří jsou více na očích. I v naší komunitě žije skupina pasáků, veksláků a zlodějí, kteří se vozí v drahých autech, stejně jako u Čechů. Romové mohou většinou ale vykonávat jen nekvalifikované práce, v tom s vámi souhlasím. Nechápu, proč česká vláda uzavřela dohodu s Ukrajinou o zaměstnávání 30 000 Ukrajinců u nás. Máme za to, že Romové tím byli vytlačeni z trhu práce. Podle zákona není možné, aby jim byly vypláceny vyšší sociální dávky. V konečném součtu však příjem z těchto dávek může být vyšší vzhledem k tomu, že mají více dětí. Pokud jde o mne, podnikatel nejsem, ale kdybych byl, samozřejmě bych zaměstnával i Romy. Jejich pracovní morálka by musela odpovídat základním normám Zákoníku práce. Rozhodně by neměli ode mne jako od zaměstnavatele žádné výhody.

✚ *Stále mluvíte o stejných právech, ale kde jsou povinnosti? Chtěla bych mít vaše práva – přednostně byty či zdarma oblečení v charitativních společnostech. Ještě jsem ani od pana Bodyho, ani od vás neslyšela, co vlastně chcete? **(V. M., Litoměřice)***

Ani já si neumím představit práva bez povinností. Je pro mne novinkou, že by Romové měli mít přednostní právo na byt. Spíše znám případy, že žijí v průměrně horších bytech než ostatní populace. Chanov nemůže být argumentem proti mému tvrzení. Když se ptáte, co vlastně chceme, za sebe vám odpovídám, že chci, aby Romové v této společnosti byli vzdělaní a nebyli kulturně a sociálně zaostali. To je v jedné větě můj program pro Romy.

✚ Co si slibujete jako bývalý soudruh a prokurátor od svého vstupu do strany Nezávislých? Jak v tom případě chcete pomoci rozvoji cikánského etnika? (J. S., Praha 10)

Na urážky jsem si zvykl. Soudruhem jsem nikdy nebyl. Práci prokurátora jsem vykonával rád. Myslím, že to je důležité a potřebné povolání. Jako prokurátor jsem se hodně naučil. Do hnutí Nezávislých jsem nevstoupil, ale jsem členem Romské občanské iniciativy, a jako takový jsem byl na kandidátní listině hnutí Nezávislých. To nabízí řešení národnostní i romské otázky.

✚ Zaráží mě, jak se zastáváte toho, že je Romům ubližováno. Trestná činnost a nechuť k řádné práci je podle vás v pořádku? Sám jsem byl přepaden a okraden. A jednou jsem byl svědkem toho, jak se dva mladí Romové domlouvají, jak na to, aby se stali invalidy. (F. S., Přerov)

Romů se budu zastávat pořád. Jsou terčem rasistických útoků v této zemi, a já budu neustále upozorňovat a bojovat proti všem, kteří jim z rasových důvodů ubližují. Trestná činnost v každé společnosti je negativním jevem, se kterým se slušný občan nemůže ztotožnit. Nejsem ten, který by ji schvaloval, ať jde o kohokoliv. Pokud jde o invalidní důchody: Žadatel projde sítí několika komisí, než mu je důchod schválen. Nemyslím si, že by žadatelé o důchody byli ve spojení s lékaři a státní správou a mohli tak získat neoprávněně invalidní důchody.

✚ Přál byste si, aby Romové měli vlastní území, stát, a mohli sami uplatňovat a zhodnocovat svůj um, kulturu atd.? (M. S., Ostrava)

Odpovím jako utopista – ano. Ale nejsem utopista.

✚ Má vláda ČR přijatelný model řešení romské problematiky (politika zaměstnanosti, vzdělávací, bytová)? (J. V., Praha 4)

Nemá.

✚ Myslíte, že by Romům pomohl zákon o národnostních menšinách nebo zákon o ombudsmanovi? (J. V., Praha 4)

Ano. Zákon o národnostních menšinách byl schválen i v Maďarsku v roce 1993 a zdá se, že našel uplatnění. Ombudsman má rovněž místo v našem státě. Při jeho existenci by diskriminace, s níž se Romové setkávají ve všech oblastech společenského života, neměla zelenou.

IVAN P. OLENIČ. Foto PRÁCE – Pavel Šuba

.....
Zdroj: ŠČUKA, Emil. *Emil Ščuka: Nemám rád černobílé vidění.* Práce, 1996, roč. 52, č. 129, s. 5. ISSN 0231-6374.

NOVINY

1992

Adresa redakce: 150 00 Praha 5, Štefánikova 43 ● Telefon: ústředna 54 40 45-9 nebo 54 41 50-9 – fax 54 52 65- příjem zpráv 303 – dopisy a dotazy čtenářů 1 348 – směna 1 305 – zpravodajství a publicistika z domova 1 012 – zpravodajství a publicistika ze zahraničí 1 036 – zpravodajství a publicistika z kultury 1 105 – zpravodajství a publicistika ze sportu 1 305 – reklama a publicistika za zahraničí 1 036 – zpravodajství a publicistika z kultury 1 105 – zpravodajství a publicistika ze sportu 1 305 – redakce 502 00, fax 259 25 východní Čechy – R. Chaloupka tel. Hradec Králové 266 81, severní Čechy – J. Oslavská tel. Ústí nad Labem 450 37 a L. Příhoda tel. Liberec 229 45, západní Čechy – F. Spurný tel. Píseň 223 451, střední Čechy – 45-9 nebo 54 41 50-9, 1 020 a GMA 91 a. s., 110 00 Praha 1, Václavská nám. 30 tel. 23 670 37, tel. fax 236 74 05 ● Inzerce: PUBLICITAS, 150 00 Praha 5, Štefánikova 43, telefon 54 41

303 – dopisy a dotazy čtenářů 1 348 – směna 1 305 – zpravodajství a publicistika z domova 1 012 – zpravodajství a publicistika ze zahraničí 1 036 – zpravodajství a publicistika z kultury 1 105 – zpravodajství a publicistika ze sportu 1 305 ● Regionální redakce: jižní Čechy – F. Heida tel. České Budějovice 450 37 a L. Příhoda tel. Liberec 229 45, západní Čechy – F. Spurný tel. Píseň 223 451, střední Čechy – 45-9 nebo 54 41 50-9, 1 020 a GMA 91 a. s., 110 00 Praha 1, Václavská nám. 30 tel. 23 670 37, tel. fax 236 74 05

noviny

PONDĚLÍ
18. května 1992
R. L. C. 52
2,50 Kčs

DNES VELKÁ ZPRAVODAJSKÁ A INFORMAČNÍ PŘÍLOHA JIŽNÍ ČECHY

DNES OČEKÁVÁME

- Zabíjení výtvarní „Heinrich Müll - dílo překonává hranice“ v Městské knihovně ministrem kultury ČR Milanem Uhdem.
- Pokračování sedmého kola volby nového italského prezidenta poté, co včera byla změněna technika volby.
- Pokračování cesty Nelsona Mandely po Evropě.

HEMINGWAYOVA CENA HAVLOVI

RIM - Nositelem Hemingwayovy ceny Evropa 1992 se stal československý prezident Václav Havel. Cena, která je každoročně udělována za nejlepší román, který byl v předchozím roce publikován v Evropě, byla udělena Havelovi za román „Když jsem byl mladý“.

GABČIKOVSKÁ MLHA

Opět další nedorozumění ve sporu o osudy kontroverzního vodního díla

Strana 2

SVĚT NÁS VIDÍ

S předsedou ROI, JUDr. Emilem Ščukou, nejen o romských problémech
PROTI STRACHU A NEDŮVĚŘE

TEXT ROZHOVORU

Název:

PROTI STRACHU A NEDŮVĚŘE

S předsedou ROI, JUDr. Emilem Ščukou, nejen o romských problémech

(Petr Hirsch) – *JUDr. Emil Ščuka se narodil v roce 1957. Po skončení gymnázia odchází do Brna studovat práva. Jeho několikaletým působištěm se pak stává Sokolov, kde pracuje na okresní prokuratuře. V roce 1990 je zvolen předsedou Romské občanské iniciativy, do jejíhož čela byl potvrzen i letos.*

Před dvěma roky jste měl celkem jednoznačné představy o tom, jak se bude vyvíjet způsob soužití mezi Romy a Čechy či Slováky. Myslíte si, že se vám splnily?

Samozřejmě se zatím nesplnily. Nebyl jsem ani tehdy takovým optimistou, abych předpokládal, že je to otázka dvou let. Podstatné je, že něco začalo, výsledek čekat můžeme možná za jednu generaci.

Nemáte pocit, že naopak roste napětí mezi jednotlivými složkami obyvatel a mezi Romy?

Napětí skutečně vzrůstá. Nemyslím si ale, že to je fenomén, který se týká pouze Československa. Odehrává se to v kontextu celé Evropy, kde dochází k určitému národnímu a národnostnímu obrození. Je to vidět hlavně v postkomunistických zemích, kde se rázem vynořily řadu let zamlčované problémy. Podstatné bude, abychom nesměřovali k Balkánu, ale spíše k Západu.

Vy jste teď hovořil v rovině politické, pokusme se dostat k životu praktickému. Nemá ona zvyšující se averze příčinu hlavně ve vzrůstu romské kriminality, agresivity a neochoty přizpůsobit se právnímu řádu?

Dělali jsme si sami takový neoficiální průzkum mínění a dospěli k celkem jednoznačnému závěru. Čechům a Slovákům v naprosté většině nevadí barva pleti ani určité kulturní odlišnosti. Vadí jim, že z Romů mají strach. Strach ze vzrůstající kriminality a obavy o osobní bezpečnost. I my jsme se museli ve svém programu tak trochu změnit svůj postoj k tomuto problému. Uvědomili jsme si, že musíme vycházet nejenom z toho, co chceme a potřebujeme my, ale i z toho, co potřebuje většinová společnost. Jestliže z nás má veřejnost dost oprávněný strach, musíme se soustředit na odstranění jeho příčin.

Jak si to představujete konkrétně?

Žádná politická strana, snad s výjimkou Sládkových republikánů (ti jsou v tomto ohledu opravdu „specifičtí“), nemá ve svém programu cíl zajistit bezpečnost občanů jako celku.

My jsme dospěli k názoru, že v našich silách to je. Vycházíme z předpokladu, že trestní sankce, i když oprávněná, sama o sobě situaci neřeší. Podstatná je prevence. Víme dobře, jaké věkové kategorie a jaké sociální vrstvy se na romské kriminalitě nejvíce podílejí. Jedná se především o mládež ve věku od patnácti do čtyřicetiletí a potom o recidivisty. Řada z nich nemá ukončené ani základní zvláštní školské vzdělání. Na ty se musíme zaměřit především. Jednou z cest je odstraňování ngramotnosti a pologramotnosti. Musíme prostě začít od vzdělání. Jsme přesvědčeni, že do deseti až patnácti let se může vyrovnat vzdělanostní průměr mezi romským a ostatním obyvatelstvem. Tím pádem se můžeme dostat i na průměr v oblasti kriminality.

Cíl je to sice hezký, ale o to obtížnější ho bude splnit. Už jenom proto, že i romské politické hnutí je rozštěpeno, v průběhu dvou let vznikly nové romské strany a organizace.

Nepovažujeme za rozumné, aby u tak malé národnosti, v tak malém státě existovalo mnoho politických organizací. Podporujeme ovšem vznik různých zájmových společenství či spolků, jedna politická strana se v konkrétní praxi nemůže zabývat vším. Nechápu ovšem směřování nových romských politických organizací k těm, kdo v minulých letech zapříčinili stav, ve kterém se nacházíme. Nechápu různé tiché koalice romských organizací s komunistickými stranami, byť přejmenovanými.

Kresba Milan Eberl

Milan Eberle, malíř. (Viz online: <https://collectio-jav.estranky.cz/fotoalbum/milan-eberle---malir/>).

Vy jste hovořil o určitém strachu před Romy. To je řekněme strach individuální. Nicméně v historických zemích existuje už i strach kolektivní. Obava z toho, že přímožném rozdělení státu nastane masový přesun slovenských Romů na západ. Určité náznaky tady už jsou, migrace Romů ze Slovenska do Čech je proces, který pokračuje.

Jsem optimista, lépe řečeno, vidím to tak, jak si to přeji. Přeji si tedy, aby společný stát zůstal zachován. Máte ovšem pravdu, že v opačném případě by k výrazné migraci docházelo. Mohla by ale být i oboustranná. Určité fašizující síly, zejména v pohraničí, by Romy vyháněly na Slovensko. Mohla by to být jiskra, která by odstartovala něco jako národnostní občanskou válku.

Není to trochu drsná vize?

Romů je tady kolem jednoho milionu. Pokud by docházelo na různých místech k různým násilným střetům... Ale nechci vytvářet žádné katastrofické scénáře. Doufám, že lidé budou rozumní a ve volbách dají hlasy těm stranám, které jsou pro zachování společného státu, podobně jako ROI.

Zmínil jste se o fašizujících bojůvkách, zvláště v pohraničí. Jaký k nim zaujímáte postoj?

Žádné přátelské city k nim rozhodně nechováme, to nás naučila praxe. Skiny nepovažujeme za nějakou partu bezelstných chuligánů, ale za pevně organizované hnutí s vlastním programem a fašistickým a rasistickým podtextem. Domníváme se, že v pozadí stojí vlivné politické strany, které toto hnutí financují. Nepocházejí ovšem z Československa, svá sídla mají v zahraničí.

Souvisí to i s otázkou území, na kterém Romové žijí a které bylo před čtyřiceti pěti lety obýváno někým jiným.

Co ovšem jejich argument, že chtějí být pouze garantem bezpečnosti obyvatel.

Tím se, pravda, mohou na čas některé skupině zalíbit. Ale je to dvousečné. Něco to velmi připomíná. Po likvidaci Romů by mohli na řadu přijít Židé, pak někdo jiný... To už tady bylo.

ROI šla před dvěma lety do voleb jako součást Občanského fóra. Několik jejich zástupců se také dostalo i do nejvyšších zastupitelských sborů. V těchto volbách jste osamoceni. Jak tedy vidíte své šance?

Reálněji na Slovensku než v Čechách. Bude ovšem záležet na tom, zda se nám podaří vzbudit v lidech důvěru v náš program.

Určitě by bylo výhodnější spojit se v koalici s některou významnější politickou stranou, jejíž program je vám blízký.

Ke každé koalici je zapotřebí dvou. Pokud o ni má zájem jenom jeden, pak to dopadne tak, jak to dopadlo.

Počet romských hlasů není ovšem zanedbatelný. Je tu docela reálná možnost, že získají strany s populistickým, levicovým programem, ke kterým ROI sympatie necítí.

Přesně tak. Na romskou populaci se zaměřují především levicové strany, které si to dobře spočítaly. Už také z tohoto důvodu daly na kandidátní listiny některé Romy. Právě proto mě mrzí, že tohle nebezpečí neodhadly realistické pravicové strany. A není to jen v počtu hlasů. I když se k moci dostane pravice, nedokážu si představit, jak bude chtít před svými voliči vystupovat ve vztahu k romskému problému. Jak ho budou řešit? Jako komunisté – bez nás o nás? Potřebovaly by přece solidního romského partnera. Budou ho mít? Problém bude narůstat, a na to budou doplácet všichni, každý daňový poplatník v tomto státě, nejenom Romové. Jestliže si to pravicové strany včas neuvědomily, jdou vlastně proti svým voličům. Ty určitě zajímá ekonomická reforma, ale možná ještě víc vlastní bezpečnost. A jestliže tento stát bude vynakládat stále větší sumy na represivní aparát, doplatí na to doslova celý národ. To jsou jasné počty. Právě proto nechápu onu krátkozrakost pravice. ROI byla ochotna maximálně spolupracovat. Jak už jsem řekl, máme jasný bezpečnostní program a byli jsme i ochotni nést plně svou míru spoluodpovědnosti.

Zpracoval: **Petr Hirsch**

Kresba: Milan Eberl

.....

Zdroj: ŠČUKA, Emil. *Proti strachu a nedůvěře*. Noviny, 1992, roč. 1, č. 52 (1992 05 18), s. 4.

ŠČUKA, Emil a SAMKOVÁ, Klára. *Jde o politické rozhodnutí.* České a moravskoslezské zemědělské noviny, 1992, roč. 2, č. 124 (1992 05 28), s. 3.

ČESKÉ A MORAVSKOSLEZSKÉ ZEMĚDĚLSKÉ NOVINY

1992

Mezi Romy jsou zbraně
Komunisté věděli, co Romové chtějí slyšet **3**

Nej pro Zahradu Čech ZN navíc Hobby

ČESKÉ A MORAVSKOSLEZSKÉ zemědělské noviny

ČTVRTEK 28. KVĚTNA 1992 ● ČÍSLO 124 ● ROČNÍK II ● 2,50 Kčs ● PRAHA

Ticho kolem lesů
možnou alternativu k zemědělské výrobě. A co u nás? Evidentně máme zcela jiné starosti. V současné době to přitom vypadá, jako by celá záležitost například kolem privatizace lesů a koncepce jejich využití utichla. Pro připomenutí: Proti sobě stojí v podstatě dva tábory. Podle ministerstva

Česká vláda rozhodne o Temelínu až po volbách
Ministři pod tlakem
Do důchodu o pět let dříve? ● Přepracovat zákon
Praha (zem) – Česká vláda večera na svém zasedání odsouhlasila o dva týdny rozhodnutí o osudu jaderné elektrárny Temelín. Její předseda P. Pithart k tomu uvedl, že jednak vláda potřebuje znát ještě stanovisko své Hospodářské rady, která se teprve bude situací zabývat, jednak už ministři nebudou pod předvolebním tlakem. Premiér dále s uspokojením konstatoval, že vláda »odolala pokušení« přесunout rozhodnutí až na podzim, protože se nej na stavbě denně proinvestuje 40

tlak na vládu, aby souhlasila s dostavbou elektrárny.
Podle P. Pitharta vláda na svém mimořádném zasedání po volbách o Temelínu rozhodne, nebo zaujme takové stanovisko, »které budoucí vláda nebude moci pomítnout«.
(Dokončení na straně 2)

Daňovou past připraví IBM

Ticho kolem lesů

Česká vláda rozhodne o Temelínu až po volbách
Ministři pod tlakem
Do důchodu o pět let dříve? ● Přepracovat zákon
Praha (zem) – Česká vláda večera na svém zasedání odsouhlasila o dva týdny rozhodnutí o osudu jaderné elektrárny Temelín. Její předseda P. Pithart k tomu uvedl, že jednak vláda potřebuje znát ještě stanovisko své Hospodářské rady, která se teprve bude situací zabývat, jednak už ministři nebudou pod předvolebním tlakem. Premiér dále s uspokojením konstatoval, že vláda »odolala pokušení« přесunout rozhodnutí až na podzim, protože se nej na stavbě denně proinvestuje 40

tlak na vládu, aby souhlasila s dostavbou elektrárny.
Podle P. Pitharta vláda na svém mimořádném zasedání po volbách o Temelínu rozhodne, nebo zaujme takové stanovisko, »které budoucí vláda nebude moci pomítnout«.
(Dokončení na straně 2)

Daňovou past připraví IBM

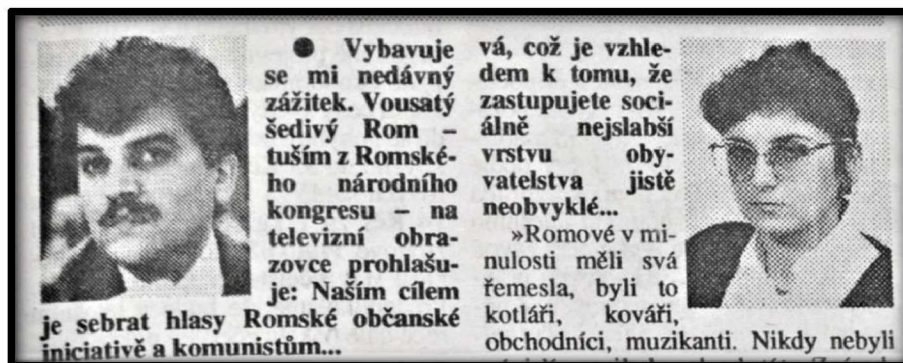
TEXT ROZHOVORU

Název:

JDE O POLITICKÉ ROZHODNUTÍ

Emil Ščuka a Klára Samková z Romské občanské iniciativy tvrdí: Jde o politické rozhodnutí

Mezi Romy jsou zbraně. Na odpovědných místech přitom jako by nebyl nikdo, kdo si toto nebezpečí uvědomuje. Koncepční řešení romské otázky je stále odsouváno. Klidně se může stát, že dvě stě tisíc Romů někdo zmanipuluje tak, že najednou potáhnou na Hrad. Může to mít nedozírné následky. Podobné názory lze v poslední době nezávisle na sobě zaslechnout z různých míst. Předseda Romské občanské iniciativy JUDr. Emil ŠČUKA a místopředsedkyně JUDr. Klára SAMKOVÁ jsou si tohoto nebezpečí vědomi. Stojí v čele jediné federální romské strany, která v nadcházejících volbách samostatně kandiduje.

Vybavuje se mi nedávný zážitek. Vousatý šedivý Rom – tuším z Romského národního kongresu – na televizní obrazovce prohlašuje: „Naším cílem je sebrat hlasy Romské občanské iniciativy a komunistům...“

Romská občanská iniciativa vznikla po listopadu 1989 a paralelně s ní se ustavil Demokratický svaz Romů – společenská organizace podporovaná komunistickou stranou. Podobně jako v

Občanském fóru docházelo i v ROI k názorové diferenciaci. Odštěpilo se z ní Hnutí angažovaných Romů inklinující k Levému bloku. V poslední době se ještě objevil Romský národní kongres, jehož vůdce se prohlašuje za gura a náboženského myslitele. Když ROI začínala, sešlo se asi 70 000 přihlášek. Základní otázka je: Kolik z toho množství je platicích a aktivních členů? Shodli bychom se na 20 000. Celkově v naší republice žije téměř 800 000 Romů.

Vaše strana je výrazně pravicová, což je vzhledem k tomu, že zastupujete sociálně nejslabší vrstvu obyvatelstva jistě neobvyklé...

Romové v minulosti měli svá řemesla, byli to kotláři, kováři, obchodníci, muzikanti. Nikdy nebyli závislí na milodarech od státu. Znárodněním o svá řemesla přišli. Radikální ekonomická reforma a úplná privatizace je šance, jak Romům vrátit jejich podnikavost. Čím rychleji proběhne privatizace, tím rychleji budou také nová pracovní místa.

Zvláštních podpor, zvláštních příspěvků netřeba?

Cesta zvláštních příspěvků a zvláštních podpor, jak ukazují zkušenosti například ze Spojených států, ztroskotává. Podobně to dopadlo v Kanadě. Tam existuje ministerstvo s dvanácti sty zaměstnanci zabírajícími se pouze problematikou indiánských menšin. Na jejich rozvoj dostává čtyři procenta důchodu. Výsledky jsou žalostné. Lepší se to teprve v poslední době, kdy vznikla řada indiánských organizací, které jsou partnery vládě. To ukazuje na důležitost osobního iniciativního přístupu a sebeodpovědnosti ve všech oblastech života.

Romové mají zvláštní rys povahy a komunisté to dobře věděli. Stačí, když jim někdo poklepe na rameno a řekne: „Tohle je pane straník.“ Okamžitě jsou nadosmrtně zavázáni. Komunistická strana vytáhla za minulého režimu 200 až 250 Romů a dala jim vzdělání i funkce. Tihle lidé jsou navždy jejich. Očekávali jsme, že pravicové strany budou prozíravé a pochopí, že s romskou otázkou se musí něco dělat a budou nějakým způsobem hýčkat naši stranu, která je pravicového zaměření jako jejich. Ostatně místní organizace ROI po rozpadu OF spolupracovaly logicky s ODS. Naše pokusy o koalici byly neúspěšné. ODS se obávala, že spojením s námi by ztratila část bílých hlasů.

Vláda České republiky ve svém programovém prohlášení uvedla, že bude usilovat o odstranění jakékoli diskriminace...

Na mnoha úřadech práce na východním Slovensku visí oznámení: Romy nepřijímáme. V momentě, kdy nemáte šanci dostat místo jen proto, že jste příslušníkem určité národnosti, bez ohledu na kvalitu práce – to je porušování lidských práv. Ve svobodných informacích ministerstva vnitra o trestné činnosti se mnohokrát objevuje: „Neznámý pachatel romského původu.“ Jasný případ diskriminace.

Kde začít s nápravou?

Romský problém se může vyřešit pouze institucionálním přístupem státních orgánů a samospráv směřujícím k poznání a následnému řešení skutečných příčin. A začít se musí jednoznačně u školství.

Mezi Romy jsou asi dvě procenta středoškoláků a vysokoškoláci by se dali spočítat na prstech jedné ruky. Děti, které přicházejí do školy, neumějí dostatečně česky nebo slovensky, aby mohly sledovat výklad, jsou zařazovány do zvláštních tříd pro zaostalé děti. Tady je nutné začít. Program ROI je vlastně programem národního obrození. Ve školství se musí vytvořit takové podmínky, aby romské děti mohly překlenout své jazykové nesnáze a pokročily ve svém dalším vzdělávání. Cestou k tomu by měly být vyrovnávací třídy na základních školách. Je to jedno velké téma, kterého se nezhostíme v pěti větách. Koncepti jsme předložili parlamentu a vládě, v současné době se bez efektu nachází v legislativním procesu na vládě České republiky. Řešení romské otázky je otázkou politického rozhodnutí.

Konkrétně?

Peníze, které plynou na provozování dětských domovů, zvláštních škol, nápravně výchovných zařízení věnovat na kvalifikaci Romů. Zejména na pomocné pedagogické síly, zaměstnance na pracovních úřadech, sociální pracovníky. Do sedmi let by se snížila kriminalita Romů i jejich nezaměstnanost. Zároveň by začaly klesat i výdaje států. Jsou to jednoduché počty, málokdo si je však uvědomuje. Romský problém se ale řešit musí a my nabízíme cestu.

Zpracoval: František Prchal

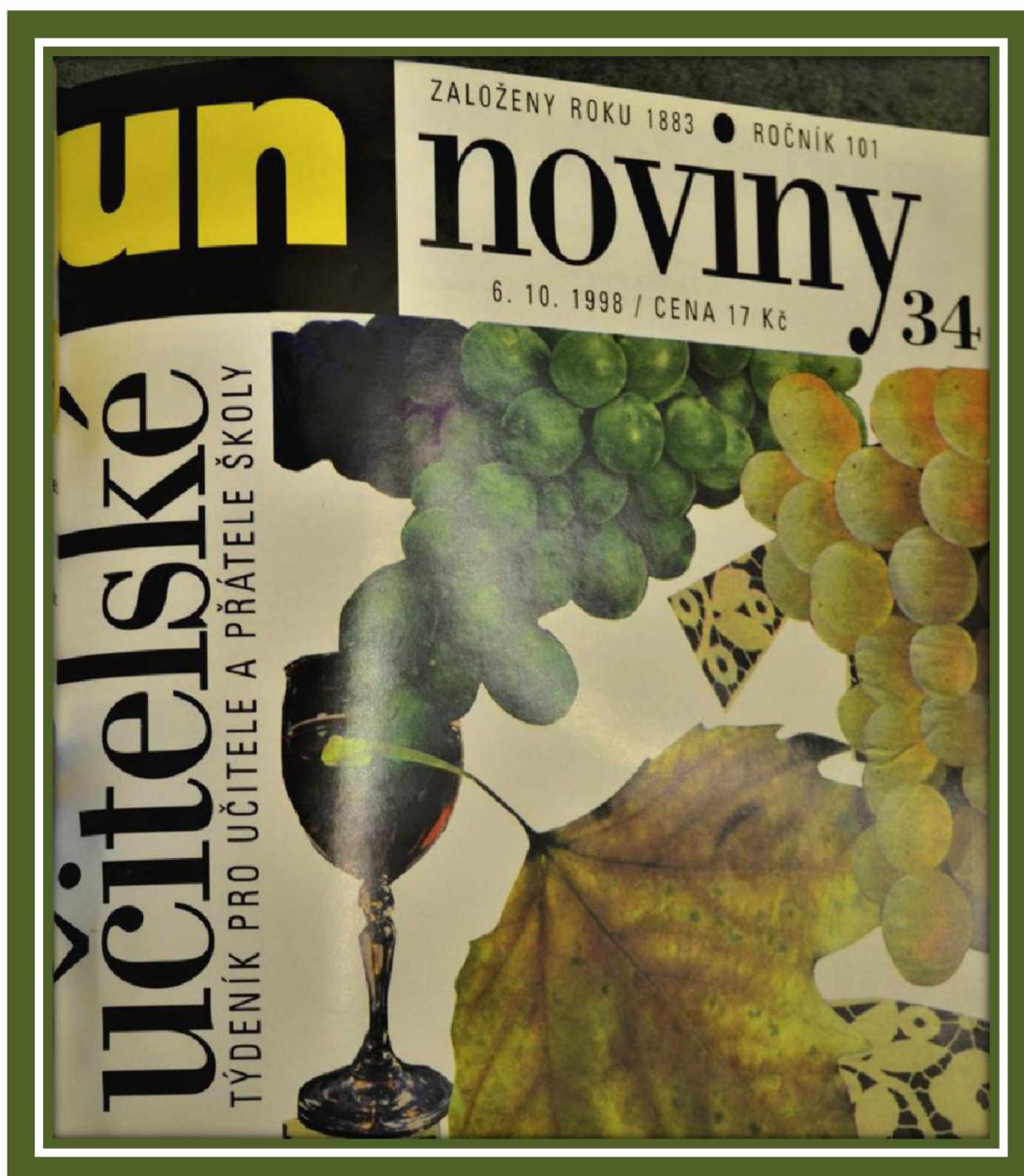
.....
Zdroj: ŠČUKA, Emil a SAMKOVÁ, Klára. *Jde o politické rozhodnutí.* České a moravskoslezské zemědělské noviny, 1992, roč. 2, č. 124 (1992 05 28), s. 3.

Rozhovor číslo 8

TLUČHOŘOVÁ, Jana a Emil ŠČUKA. *Lék na tichý rasismus?* In Učitelské noviny, 1998, roč. 101, č. 34, s. 10. ISSN 0139-5718.

UČITELSKÉ NOVINY

1998

Lék na „tichý rasismus“?

TEXT ROZHOVORU

Název:

LÉK NA „TICHÝ RASIZMUS“ ?

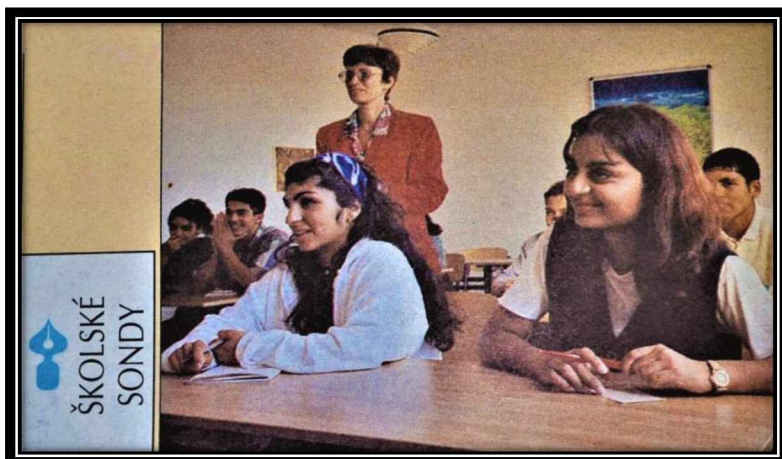
Za tři neděle měly končit prázdniny. Do Romské střední školy sociální v Kolíně se ovšem teprve stěhovali učitelé a řemeslníci. Času bylo málo. „Skoro je to na Guinnessovu knihu rekordů,” říká ředitelka PaedDr. JANA TLUČHOŘOVÁ. Dr. EMIL ŠČUKA, ředitel Nadace dr. Rajka Djuriče Romské občanské iniciativy v Praze, která je zřizovatelem školy, se sem doslova nastěhoval, organizoval pohyb řemeslníků, objednávání nábytku, pomůcek, koberců... Práce nad hlavu. Ale už se věc chýlila ke zdárnému výsledku – k otevření první soukromé romské střední školy.

PENÍZE

Myšlenka vzniku této školy se zrodila někdy na podzim loňského roku, na začátku letošního byla škola zařazena do sítě – a čekalo se na peníze. V červnu se však zjistilo, že peníze nebudou žádné.

„Nevzpomínám si, na koho bychom se tehdy neobrátili – vláda, parlament, ministerstvo školství...,” vzpomíná dr. Ščuka a stěžuje si, že všude narážel na odmítavé nebo rozpačité reakce. Pak jsme písemně požádali o pomoc Georga Sorose z New Yorku.

Ten osobně faxem během tří dnů odpověděl („To je unikum,” říká E. Ščuka, „takové věci za něho normálně vyřizují pracovníci jeho nadací.”), koupil dům a poskytl peníze na rozjezd školy, na provoz v prvních měsících. Díky tomuto „zázraku”, který přišel doslova na poslední chvíli, v polovině července, bylo možné plně rozjet technické přípravné práce a díky tomu mohla 1. září škola začít pracovat. Škola samotná, ale i ekonomické problémy, do nichž se dostala, jsou podle dr. Ščuky dluhem vlády, která se měla již dávno o národnostní romské školství postarat. Neudělala to, proto se prý pokusily tento dluh splatit romské iniciativy.

Fotografie: ŠKOLSKÉ SONDY. Třída. Fotografie: an

SPOR

Škola samotná, ale i ekonomické problémy, do nichž se dostala, jsou podle dr. Ščuky dluhem vlády, která se měla již dávno o národnostní romské školství postarat. Neudělala to, proto se prý pokusily tento dluh splatit romské iniciativy. S vlastním zařazením školy do sítě problémy nebyly, horší to bylo s penězi. Tehdejší ministr bez portfeje Vladimír Mlynář podle dr. Ščuky opakovaně slíbil, že otázku potřebné dotace pro zřízení a rozjezd školy předloží vládě, nikdy to však neudělal.

V. Mlynář nám smutně řekl, **že každý dobrý skutek musí být zřejmě po zásluze potrestán. Je mu líto, že nebyl pozván na zahájení, přestože dr. Ščukovi pomohl školu vybojovat.** Při jednáních s romskou komunitou se podle V. Mlynáře nikdy nepodařilo, aby pochopila, jak funguje státní aparát – a i tento problém je odrazem nepochopení toho, co je neochota státu a jeho úředníků, a toho, co z logiky věci prostě není možné. Ministr bez portfeje nemá podle slov V. Mlynáře žádné peníze, kterými by mohl pomoci, ani Mezirezortní komise pro záležitosti romské komunity prý také v té době neměla jedinou korunu, navíc je vše zcela v kompetenci ministra školství, proto ani nemohl slíbit, že bude na vládě o něco žádat.

I ředitel kolínského Školského úřadu ing. Jan Kejklíček o tomto nedorozumění ví - dr. Ščuka podle něho napadl státní správu i při slavnostním zahájení.

Jenže stát obecně žádné prostředky na rozjezd soukromých škol nedává. Z jeho dalších slov vyplynulo, že ovšem školský úřad využije veškeré zákonné možnosti, jak této škole pomoci. A to i dotací na letošní čtyři měsíce, což není zcela obvyklé.

VZDĚLÁVÁNÍ JAKO PROSTŘEDEK

Podle ředitelky PaedDr. J. Tluchořové je dnes stále ještě většina romských dětí ve zvláštních školách a nikdo nezkoumá jejich IQ. Je mezi nimi spousta dětí, které tam nepatří. Rodiny jim neumějí pomoci v přípravě, vzdělání v rodinách romských ani není za přirozenou věc

považováno. Vznik romské školy proto více zpřístupní romské populaci vzdělání. A dá se předpokládat, že vzdělání mladí Romové zase povedou své děti ke vzdělání.

Cílem kolínské školy je hlavně umožnit vzdělání dětem z romského etnika a vyřešit tak v krátké době nedostatek vzdělaných romských poradců a dalších pracovníků v řadě odvětví, ve školství, v oblasti sociální a podobně, který v republice nyní je. A jinde by prý takové vzdělání tyto děti nezískaly. Problém je, že romské rodiny většinou nemají prostředky a nemohly by svým dětem poskytnout peníze na vystudování takových škol. Nejde jen o peníze na učebnice, ale i o ubytování, o stravování... To tady má většina dětí hrazeno Nadací dr. Rajka Djuriče.

„Mezi lidmi je spousta „tichého rasismu“. Ne že by někdo řekl – ty jsi černý, s tebou se nebudu bavit,“ vysvětluje J. Tluchořová. Ale romské děti prý těžko hledají své místo v majoritních třídách, nenacházejí kamarády, jsou vytlačovány na okraj, nikdo s nimi nechce na internátu na pokoj - a to všechno v nich vyvolává obranné reakce. Nemusí to být ve skutečnosti třeba tím, že jsou Romové, ale oni to tak cítí - *nikdo se se mnou nebaví, protože jsem Rom*. To bílá část populace nezná, žije s určitou jistotou vyplývající z příslušnosti majoritě. V této škole by podobné problémy být neměly.

ŠKOLA JAKO KAŽDÁ JINÁ

Přijímací zkoušky se konaly ve zdejší střední podnikatelské škole. Podle ředitelky Tluchořové se nikterak nelišily od jiných, žáci museli pro přijetí předvést stejné znalosti a vědomosti jako na jiných školách podobného zaměření. V prvním roce bylo přijato 43 dětí ze 70 zájemců - problémem je, že ale ne všichni pochopili výběrovost školy a že se o přijetí ucházeli absolventi zvláštních škol.

A další potíž - pro romské děti je rodným jazykem romština, přestože národnost mají většinou psánu českou. Právě to, že čeština je v podstatě cizí jazyk, tyto děti odmala handicapuje. Vyučovacím jazykem na střední romské škole sociální sice bude čeština, romština však bude mezi předměty, podobně jako romistika (aby děti poznaly kulturní a historická východiska své národnosti), osobnostní výchova, dějepis, přírodní vědy či zdravotní nauka, učitelé budou muset zopakovat základy hlavních předmětů ze základní školy, hlavně češtinu. Program školy je jinak naprosto stejný jako na jiných školách tohoto zaměření – jedná se o maturitní obor sociální péče, ovšem se zaměřením pro etnické minority.

„Byli bychom rádi, kdyby se podařilo vytvořit jednu z prvních romských vzdělaných generací,“ uzavírá ředitelka romské střední školy sociální dr. Tluchořová.

RADMIL ŠVANCAR

Rozhovor číslo 9

ŠEVČÍKOVÁ, Maya. *Emil Ščuka*. Reflex, 2001, roč. 12, č. 38, s. 38-39. 20. 9. 2001. ISSN 0862-6634.

REFLEX

2001

TEXT ROZHOVORU

Název:

Emil Ščuka

JUDr. Emil Ščuka (44) je prezidentem Světové romské unie.⁵² Drobný tmavý muž s černými očima a kadeřavými vlasy svůj romský původ rozhodně nezapře. Na rozdíl od ostatních ale dokázal zcela opanovat svůj temperament. Působí až stoicky klidným dojmem, hovoří pomalu, pečlivě váží každé slovo, i z gest je vidět, že se naučil diplomaticky zvládat konfliktní situace. Vzednutí hladiny adrenalinu v něm ale spolehlivě vyvolají námitky, jestli si Romové nemohou za většinu svých problémů sami a zda adekvátně vracejí společnosti to, co do nich vkládá. Tvrdí, že hlavní příčinou konfliktů mezi Romy a majoritní společností je absence pracovních příležitostí pro Romy.

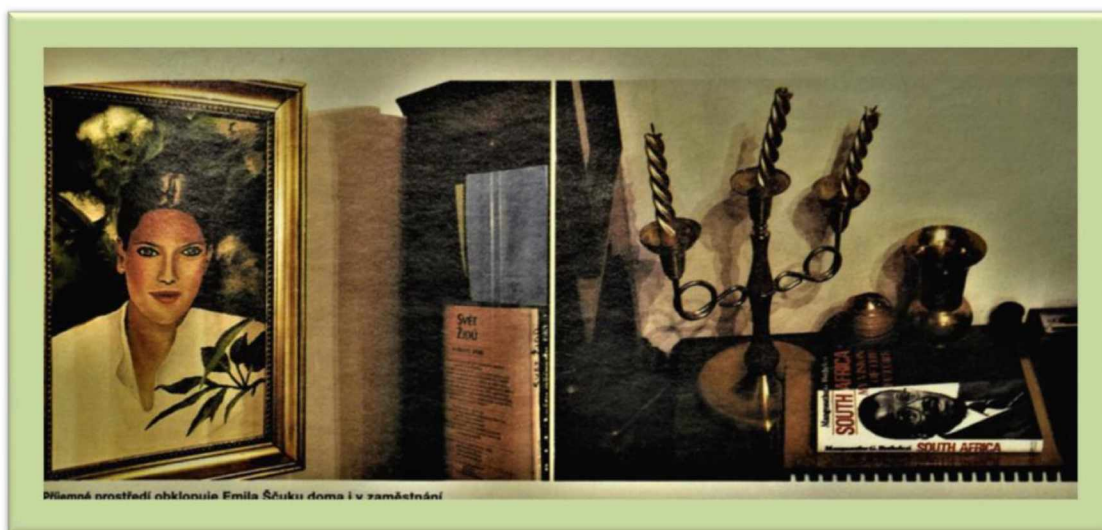

Foto Petr Jedinák: „Příjemné prostředí obklopuje Emila Ščuku doma i v zaměstnání.“

Emil Ščuka: *Právníkem jsem nikdy být nechtěl. Odjakživa jsem měl obrovskou slabost pro divadlo, to mi naprosto učarovalo. Na obor divadelní režie na pražské DAMU jsem se hlásil třikrát. Už jako kluk jsem hrál ve školním divadle, na gymnáziu jsem vedl hned dva divadelní soubory – jeden přímo ve škole, druhý v nedalekém domově mládeže. Bral jsem divadlo jako svůj jasný životní cíl. Když jsem si podal na DAMU přihlášku, vůbec jsem nepočítal s tím, že bych snad nemusel být přijat. Jenže do ročníku brali čtyři a nás se hlásily čtyři stovky.*

⁵² Přesnější název je Mezinárodní romská unie, v angličtině International Romani union – IRU

Až po čase mi došlo, že jsem neměl žádnou šanci, protože se většinou dostávali studenti z hereckých nebo divadelnických rodin. Začal jsem tedy hledat obor, kde nebude matematika – a dostal jsem se na právnickou fakultu. Na divadlo jsem ale nezanevřel. V Sokolově jsem vedle prokurátorské činnosti založil divadelní soubor Romen. Chodili do něj dospělí i děti z celého města, dokonce i z rodin, s nimiž jsem měl co do činění jako prokurátor.

Po práci v justici se mi nestýská a vrátit se nechci. Zákon o státním zastupitelství totiž omezil pravomoci státních zástupců natolik, že mi jejich pozice připadá naprosto nedostatečná. Na práci prokurátora ale vzpomínám rád, byl jsem přesvědčen, že je užitečná, že má smysl. Prokurátor, pokud se nepokřivil, měl totiž možnost fungovat nejen jako žalobce, ale i jako obhájce. Z práce jsem měl dobrý pocit, přestože si na mě po revoluci ukazovali prstem a říkali: „Podívejte se, to je ten prokurátor, co nám zavíral Romy!“ Já jsem se za to ale nikdy nestyděl a hrdě jsem se k tomu hlásil. Samozřejmě že jsem poslal do vězení spoustu Romů, mnohdy dokonce na několik let, ovšem oprávněně.

Ve Svitú jsem prožil krásné dětství, v jedné ulici žily hned tři romské rodiny. Sousední rodina byla mého strýce, tatínkova bratra. Mezi námi byl ale dost velký rozdíl. Zatímco nás otec vedl k tomu, abychom chodili pravidelně do školy, moji bratrance a sestřenice nemuseli. Pokaždé když jsme se po poledni vraceli, oni teprve vstávali a vysmívali se nám. Dodneška mám v paměti jednu událost, která dost vypovídá o rozdílech mezi mým otcem a strýcem. Jednou jsme šli za školu a učitelka se večer přišla zeptat k nám domů, proč jsme chyběli. A tatínek vzal řemen a všem nám před ní nařezal. Když tatáž učitelka popošla o dům dál, aby se zeptala strýce, proč jeho děti nebyly ve škole, teta zbila tu učitelku.

Nechci tvrdit, že všechno jde jenom k horšímu a dřív to bylo lepší, faktem ale zůstává, že některé věci z minulého režimu byly pro nás lepší. Myslím si totiž, že hlavním důvodem zhoršení vzájemných vztahů je to, že Romové přestali pracovat, protože ztratili pracovní příležitosti. Za minulé éry byla pracovní povinnost uzákoněna, a kdo nepracoval, byl obviněn z příživnictví. A Romové

pracovali, i když se ve většině případů jednalo o nekvalifikované profese. Díky tomu dostávali byty, děti chodily do školy, začlenily se mezi ostatní. A společnost je díky tomu jinak vnímala, averze mezi lidmi byla mnohem menší. Dnes se všechno počítá přes peníze. Veřejnost dost nelibě nese, že většina Romů žije ze sociálních dávek, že dostávají peníze bez práce. Ale práce tu byla – otevřel se trh, začalo se stavět, budovaly se dálnice, telekomunikace, ovšem stát trochu zaspal. Stát má chránit trh pracovních příležitostí, ale je s podivem, že firmy raději s tichým souhlasem státu zaměstnávají zahraniční dělníky, a to na úkor našich občanů, přestože zahraniční dělníci tady většinou pracují načerno.

Politikům se romská otázka nehodí do krámu a jediný, kdo byl ochoten nám naslouchat a podniknout konkrétní kroky, byl Václav Klaus. Za jeho působení do roku 1997 se toho udělalo nejvíce. Od té doby jsou romští asistenti na okresech, romští pedagogičtí asistenti na školách, zavedly se multé ročníky pro děti předškolního věku a další vzdělávání romských středoškoláků. Vznikla meziresortní komise pro romské záležitosti a Václav Klaus byl připraven udělat i určité ekonomické zásahy, protože jsme mu vysvětlili, v čem je základní problém, a on to pochopil.

Připravila **MAYA ŠEVČÍKOVÁ**. Foto **PETR JEDINÁK**.

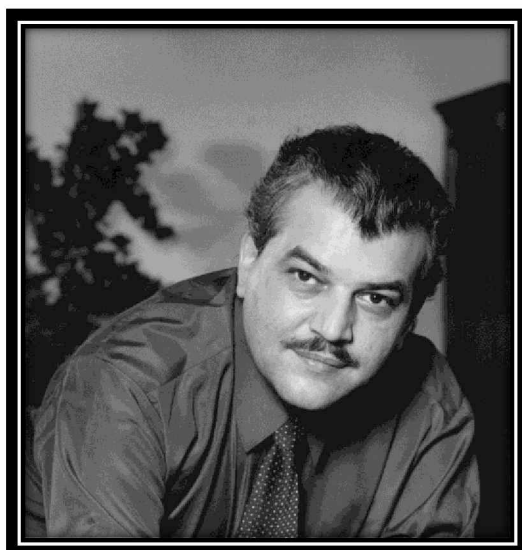
.....
Zdroj: ŠEVČÍKOVÁ, Maya. *Emil Ščuka*. Reflex, 2001, roč. 12, č. 38, s. 38-39. 20. 9. 2001. ISSN 0862-6634.

Příloha C Edukační podklady pro realizaci vzdělávacích programů o osobnosti JUDr. Emila Ščuky

EMIL ŠČUKA

vedoucí osobnost romského národního obrození

Národy se bez osobností neobejdou. Jednou z nejméně výraznějších romských osobností je na území České republiky JUDr. Emil Ščuka. Emil Ščuka je mnohorozměrnou osobností. Ve své profesi **právník**, ve své další činnosti umělec: režisér, herec, **spisovatel**, textař, scenárista, autor divadelních her, producent. Svým osobnostním založením aktivista a revolucionář a v další významné životní činnosti politik v domácím i světovém rozměru, zakladatel a ředitel vzdělávacích institucí a vizionář. Velké osobnosti se vyznačují přesahem a vlastním vkladem do historických změn. Historický čin byl u Emila Ščuky koncentrován do jeho zásadního vstupu do procesu **sametové revoluce**. Jeho vystoupení na Letné, následné založení první romské politické strany **Romské občanské iniciativy**, vstup na mezinárodní scénu jako tajemníka a poté prezidenta Mezinárodní romské unie, jeho autorství **Deklarace romského národa** a založení Muzea romského národního obrození jednoznačně překročily dosavadní snahy romského národa o rovnoprávné včlenění se do společnosti.

Portrét Emila Ščuky v rámci projektu Roma Rising – Romské obrození, 2004.

Foto: Chad Evans Wyatt (archiv MRNO Praha, MRK Brno)

Emil Ščuka jako právník

Emil Ščuka se vyznává ze své celoživotní lásky k divadlu, což chtěl završit studiem na DAMU. Avšak zjistil, teprve později, že neměl mezi 400 žadatelů, přičemž brali jen 4 a většinou jen z uměleckých rodin, žádnou šanci. Jediný obor, kde nebyla matematika, bylo právo. A tak se JUDr. Emil Ščuka stal prokurátorem. Ale na divadlo nezanevřel a mimo své zaměstnání je s Romy provozoval v Sokolově založením divadla Romen podle vzoru moskevského romského divadla.

Ve své knize memoárů Emil Ščuka v rámci poděkování osobnostem, které ho ovlivnily, uvádí také tuto větu: *Děkuji Mileně Hübschmannové za to, že mi ukázala cestu a probudila ve mně romství. Byla mým celoživotním vzorem* (Ščuka, 2019, s. 10). Informace o **vztahu k Mileně Hübschmannové jako ke svému vzoru a inspirátorce** jsou uvedeny na různých místech jeho publikace a dosvědčují, že tato nejvýznamnější romistka byla pro Romy obecně vzorem i v měřítku národním, světovém a národně obrozeneckém.

A výrazně podpořila Emila Ščuku, když chtěl na práci prokurátora rezignovat. Ščuka (2019, s. 53-54) o tom píše s pocitem **potřeby o pomoc**:

Po absolvování fakulty jsem coby čtyřadvacetiletý elév nastoupil na prokuraturu do Sokolova. Na to, jaký psychický tlak vás čeká při vstupu do profesního života, vás žádná právnická škola připravit nemůže. Od rána do večera jsem studoval spisy různých případů, byl svědkem výslechů nebo sám výslechy obviněných prováděl, chodil na soudní přelíčení, a to vše mě nakonec pohltilo. Ocítl jsem se ve světě pokřivených myslí, lidí, kteří z různých důvodů kradli, podváděli, loupili, mučili a vraždili. Po třech měsících postupného propadu do čím dál hlubší deprese jsem byl úplně na dně. Bátl jsem se chodit po ulici, každý kolemjdoucí byl najednou podezřelý... Všechna moje frustrace z práce vyústila v dopis Mileně. Napsal jsem, že to chci vzdát, práce je hrozně nevděčná, nenacházím v ní žádné naplnění a psychicky na ni nemám. A ona následující den, co dostala můj dopis, za mnou přijela autem do Sokolova. Já naivka si myslel, že mě přijela zachránit a říct: „Vykašli se tady na to, já ti najdu místo někde v divadle, vím, že máš talent pro umění.“ Moje představa se od skutečnosti poněkud lišila: „Ty to v žádném případě nesmíš vzdát! Možná si to dnes neuvědomuješ. Ale děláš nesmírně důležitou práci. Tyhle první problémy překonáš, a pak to bude všechno snazší. Musíš vydržet!“ řekla a já se tvářil jako kaktus... Měl jsem k Mileně tak velký respekt, že jsem ji poslechl a na prokuratuře jsem trpěl další rok. Pak se to obrátilo k lepšímu. Ne snad, že by se mi ta práce začala líbit, ale aspoň částečně mě naplňovala.

❖ **Diskuse/ tvorba vlastních úvah/dopisu:**

Kdo vám podal pomocnou ruku v životě, povzbuzoval vás, abyste šli za svým cílem?

Podali jste vy někomu pomocnou ruku v životě? Věnovali jste se kupř. doučování?

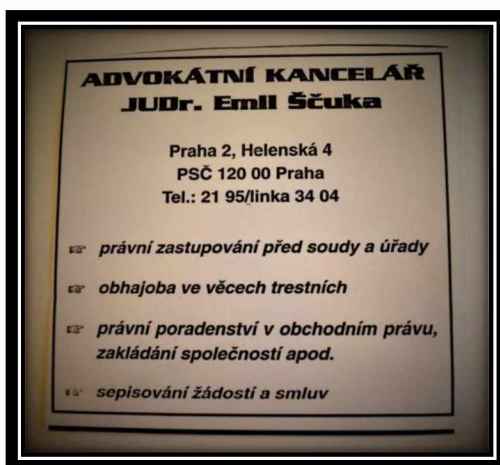
Kdo je vašim největším vzorem a inspirací? Komu byste napsali děkovný dopis

Emil Ščuka vystudoval právnickou fakultu na Masarykově univerzitě v Brně – v letech 1960-1990 nesla tato univerzita název Universita Jana Evangelisty Purkyně v Brně. V roce 1978 úspěšně obhájil svoji odbornou práci „Romové ve světle právních dějin od r. 1945 v Československu. V roce 1982 nastoupil do zaměstnání na Okresní prokuraturu v Sokolově. Působivou výpověď o svých prokurátorských, ale i dalších životních zkušenostech přinesl Emil Ščuka v článku Mladého světa na počátku roku 1989 s výstižným názvem Prokurátor.

Emil Ščuka prokurátor. Foto z článku: Anastázie Kudrnová. 1989. Prokurátor.
In Mladý svět, ročník 31, číslo 14, březen 1989, s. 10.

Mezi Romy se velice rychle rozšířila informace, že kousek od Václavského náměstí sídlí romský advokát Emil Ščuka, který dokáže každého zachránit. Na základě této pověsti získal Emil Ščuka obrovskou klientelu.

Informační tabule advokátní kanceláře JUDr. Emila Ščuky. Zdroj: Archiv Muzea romské kultury v Brně, přírůstkové číslo 123/2000. Foto: J.Balvín.

- ❖ Úryvek z besedy: četba studentů – hraní rolí (moderátor...)

Beseda ROMOVÉ mezi námi, nebo s námi na půdě Rudého práva 28. 7. 1989.

ROMOVÉ mezi námi, nebo s námi? [Beseda.] Přísp. Andrej Giňa, Jitka Gjuríčová, Milena Hübschmannová, Bohumil Janouch, Vladimír Oláh, Jan Rusenko, Elena Siváková, Emil Ščuka, Kazimír Večerka a Petr Víšek. Zaps. Zdena Štěpánková a Jiří Bareš. Rudé právo, r. 69, 28. 7. 1989, s. 4.

- *K vám se také lidé špatně chovají?* (moderátor)

ŠČUKA: *Pokud vědí, jaké mám povolání, tak ne. Byl jsem ale například se souborem Romů na Kladně. Vrchní v restauraci nás odmítal obsluhovat. Jsem právník, proto vím, jak se mám v takových situacích zachovat. Jak si ale mají pomoci obyčejní Romové, kteří kolikrát ani neovládají spisovný jazyk? Na koho se mají obrátit? Svého zástupce nikde nemají. Přitom do druhé světové války po staletí v romských lokalitách působili vajdové (starešinové) s přirozenou autoritou, kteří se Romů dokázali zastat, ale také, když to bylo nutné, je i potrestat. Stálo by za úvahu, aby se tyto přirozené autority obnovily, v romských usedlostech by nově tuto autoritu mohl zastupovat romský poslanec.*

U mých kolegů často fungovala vůči romským obžalovaným předpojatost. Nezabývali se nějakým složitým dokazováním – bylo jim jasné, že Rom je vinen. A já jsem potom v jednací síni nebyl v pozici prokurátora, ale obhájce, protože jsem chtěl proces maximálně objektivní. (Četba: Ščuka, 2019, s. 63.)

Moderátor: *Cílem Emila Ščuky nebylo Romů zprostit viny. Snažil se jen, aby Romové měli stejné právo na spravedlivý soudní proces jako Češi. To se projevovalo postupně stále více se Ščukovou stoupající praxí, neboť si u kolegů vybudoval dostatečný respekt. V jeho přítomnosti se v jednací síni musely důkazy hodnotit objektivně. (zdroj: kniha Cikánský baron jsem já, 2019, s. 64)*

Jako jeden z příkladů majoritních stereotypů uvádí Ščuka i zážitek ze své profese. Ve vazební věznici se na něj obořila jedna praovnice vězeňské služby, dokonce se na něj vrhla s pendrekem a nadávkami (kouřil na chodbě ve vazební věznici a byl Rom), protože ho považovala za vězně, nikoli za prokurátora. Za hodinu se po objasnění s pláčem přišla omluvit: „*Soudruhu prokurátore, já se vám omlouvám. Vy jste oblečenej v tričku a riflich, tak jsem si myslela, že jste obviněnej.*“ Spíš ji nenapadlo, že by ve vazební věznici mohl být Rom něčím jiným než obviněným. Toto je jeden z příkladů majoritních stereotypů, které bohužel přetrvávají dodnes. (Četba: Ščuka, 2019, s. 65)

Emil Ščuka jako politik a revolucionář

JUDr. Emil Ščuka se jako politik projevoval především ve vedení a v činnosti Romské občanské iniciativy. Avšak jeho politické aktivity se projevovaly i na veřejnosti, ve veřejných sdělovacích prostředcích. Ve svém pořadu TV Romale se také jako redaktor věnoval aktuálním problémům. Zde bylo pole velmi široké, k ovlivňování nejenom příslušníků romského národa, ale i občanů majority. V těchto případech se projevoval i ve vztahu k českým politikům jako velice zdatný soupeř a diskutér, který stál jednoznačně za potřebami romského národa.

Dva dny po policejním zásahu na Národní třídě, 19. listopadu 1989, založil již zmíněný slovenský Rom Ščuka, tehdy vedoucí amatérského romského divadla a právník, s vedoucím romského folklorního souboru PERUMOS Janem Rusenkem a právníkem Vojtěchem Žigou přípravný výbor Romské občanské iniciativy (ROI). Tito lidé společně s křesťanským intelektuálem Vlado Oláhem a Ondřejem Giňou dokázali v bouřlivé situaci zareagovat nejrychleji a svou aktivitou dosáhli, že romská menšina spojila svoje kroky, i když jen formou krátkodobého emotivního vzepětí, s demokratickou opozicí. 21. listopadu ROI sestavili prohlášení, které bylo v romštině šířeno formou letáků.

Uvádělo se v něm:

„Bratři a sestry Romové! Probud'te se! Přišel den, na který naši předkové dlouhé roky čekali. Ten den je zde. Romové, kteří žijí v této zemi, mohou poprvé vzít svůj osud do vlastních rukou. Teď záleží na nás, jak se dohodneme, jak budeme držet spolu a co uděláme pro naše děti. Spojme se s lidmi, kteří jsou ochotni nám naslouchat. Jedná se

o Občanské fórum. OF uznává ROI. OF a ROI stojí za všemi Romy v naší zemi. Přived'me naše romství k lepšímu životu. Nezapomeňme pravdu našich otců: Dej úctu a úcty se ti dostane!“

Podepsán Emil Ščuka a Jan Rusenko.

Zdroj: Pečínka, Pavel, 2003, s. 2.

25. listopadu Emil Ščuka a Jan Rusenko promluvili spolu se špičkami opozice nejen ke statisícovému zástupu v Praze na Letné, ale prostřednictvím televizních kamer také oslovili většinu domácností. Na letenské pláni současně romská skupina rozvinula romskou vlajku a mohutný dav skandoval „**At' žijí Romové**“.

"Zdravím všechny občany a opravdové vlastence Československé republiky. I my, Romové, se řadíme k vám občanům a k vlastencům. V této vlasti jsme se narodili a chtěli bychom zde žít. My zde nejsme na smlouvu jako zahraniční dělníci. My tady budeme žít a chceme žít tak, abychom se nestyděli a aby vy jste se nestyděli za nás. Tak, aby děti vaše a naše byly jako bratři a sestry. Podporujeme občanské fórum!" řekl Emil Ščuka 25. listopadu na Letenské pláni a 800 tisíc lidí ho odměnilo bouřlivým potleskem (Pečínka In Romea.cz, 2023)

Fotografická svědectví o významných činech JUDr. Emila Ščuky

Sametová revoluce. Vystoupení Emila Ščuky na Letenské pláni, 25. 11. 1989.
Foto ČT. Online In Romeatv.cz

Sametová revoluce. Letenská pláň, 25. 11. 1989, Praha.
Zdroj: ČT. Ofotografováno z televizního programu J. Balvínem.

Emil Šuka s Václavem Havlem. Vpravo maminka Emila Šuky Pavlína Šuková.
Foto: Romano vodi 4/2013.

Ustavující sjezd ROI, březen 1990, Praha.

Foto: Martin Turčín, ze sbírky Muzea romské kultury/ ozn.: F 28/1991/1.

Beseda ROMOVÉ mezi námi, nebo s námi, která se uskutečnila na půdě Rudého práva 28. 7. 1989

- V dopisech čtenářů, ale i v názorech ostatních občanů se ozývá výhrada, že společnost romským občanům velmi přeje. A lidé se ptají, zda platí pro všechny stejná práva i stejné povinnosti.

ŠČUKA: V sociální politice se pro Romy udělalo hodně. Většina Romů v Čechách žije dobře. Nadále však žijí dosti izolovaně od ostatního obyvatelstva. Veřejné mínění až na výjimky není Romům nakloněno. Proto se Romové jen těžko prosazují ve společenském, politickém a kulturním životě. Kolik je Romů poslanců v nejvyšších zákonodárných sborech? Žádný. Přitom je na první pohled vidět, že Romové se od původního obyvatelstva liší, a to nejenom barvou pleti, ale i svou kulturou a způsobem života. Dosti Romů se u nás domnívá, že ve společnosti mají pouze povinnosti. Většinová společnost je však jiného názoru, že Romové vyžadují pouze práva a nechtějí plnit povinnosti.

Je zapotřebí Romům přiznat v ústavě kromě obecných práv a povinností navíc právo na identitu, přiznat jim zvláštní statut národnostní menšiny či etnické skupiny. Teprve potom bude jasné, co Rom může a co musí.

V každém procesu národního obrození znamená nesmírně mnoho vzdělávání a výchova dětí. Bylo tomu tak v národním obrození českého i slovenského národa, a nejinak se věci mají i

v romském národním obrození, o které se snaží romští intelektuálové jak v Čechách, tak na Slovensku. Proto se také vzdělávací aktivity a jejich podpora ve vztahu k Romům staly v roce 1990 po sametové revoluci důležitou součástí programu nové politické strany, **Romské občanské iniciativy**, při přípravě jejího programu i jejího založení 10. března roku 1990. Edukace se stala důležitým tématem i v jejích doporučováním k zakládání místních organizací ROI v regionech a obcích, jak v Česku, tak na Slovensku. Ve zcela konkrétních, srozumitelných a návodných instrukcích pro zakladatele ROI ve městech a vesnicích s názvem *Jak se zakládá Romská občanská iniciativa* (což platilo v tehdy ještě nerozděleném státu jak v Čechách, tak na Slovensku) nevynechává autor těchto instrukcí **Emil Ščuka** ani vzdělávací rozměr této nové politické činnosti. V bodě číslo 12 uvádí doslovný návod, jak pomoci dětem ve školách: *Zvolte si ve výboru školskou komisi a pomáhejte dětem ve školách. Dohlížejte, aby nechodily za školu, promluvte si s rodiči a s učiteli těchto dětí* (**ŠČUKA, Emil**. 1990. *Jak se zakládá Romská občanská iniciativa*. Soukromý archiv Emila Ščuky / archiv ROI.)

Předvolební leták, Romská občanská iniciativa, č. 32, 1990.
Archiv ROI/MRNO. Ze sbírky MRK. Ev. č. 137/1998/6 L887/

PODEJME SI RUCE

VOLTE 5

**VOLEBNÍ KRAJ
PRAHA**

1. Mgr. Vlastimil Vendá,
režisér a scénarista
2. JUDr. Emil Štuka,
předseda ROI, právník
3. ing. Petr Pajas,
poradce
4. ing. Karel Berka,
podnikatel
5. ing. Vlastimil Senko, CSc.,
diakon, podnikatel
6. PhDr. Jana Gosmanová,
ředitelka nadace
7. ing. Jiří Mrázek,
podnikatel
8. ing. Michal Barchánek,
výrobní manažer
9. PhDr. Ivan Trojan,
režisér, dokumentarista
10. mgr. Zdeněk Čepí,
zástupce ředitele ZŠ

JUDr. Emil Štuka
předseda ROI, právník

TOTO JE VAŠE ŠANCE!

Předvolební plakát. Romská občanská iniciativa. 1998. Z archivu Emila Ščuky.
Archiv ROI/ MRNO.

Předvolební plakát, Romská občanská iniciativa, Romové volí občanské fórum, 1990. Archiv ROI/ MRNO. Ze sbírky MRK. Ev. č. 62/1998.

32

Jan Leško
ČNR

Jana Gurgulová
ČNR

Jožka Julius
FS-SL

Jaroslava Ferencová
FS-SL

Jan Horváth
FS-SL

Milan Polhoš
FS-SN

Marie Čonková
FS-SN

SEVERNÍ MORAVA

Předvolební plakát, Romská občanská iniciativa, kandidátka Severní Morava, 1990.

Archiv ROI/ MRNO. Ze sbírky MRK. Ev. č. 11/1997 L773.

❖ Četba

Emil Ščuka: *Chtěl bych poděkovat svým nejbližším spolupracovníkům v Romské občanské iniciativě, kteří se mnou byli od začátku a vykonali spoustu práce a od nichž jsem cítil podporu každý den a na každém kroku. A také jsem viděl obrovskou práci, kterou udělali nebo ještě dělají.*

Chtěl bych poděkovat i těm, kteří po čase řady ROI opustili a pracovali v jiných organizacích, protože tam dokázali velké činy ku prospěchu Romů, které už nikdo z historie nevymaže.

Cítím k nim hlubokou úctu za to, že neopustili práci pro romský lid.
(zdroj: Ščuka, Emil, 2019, s. 140)

❖ Aktivita

Vytvořte si plakát své vlastní politické strany. Představte stručně její zaměření a program. Můžete si vybrat své spolupracovníky. Svůj plakát politické strany odprezentujte. Ten, který v následném hlasování získá nejvíce sympatií, bude vítězem.

Protestní akce ROI a JUDr. Emila Ščuky proti vrůstajícímu násili vůči Romům v ČR

Rasistické útoky

ČTK 1. 3. '91

„To, co se stalo ve dnech 22. a 23. února v Klatovech a v Libkově, lze posuzovat jako trestný čin genocidy.“ Zdůraznil to na dnešní tiskové konferenci předseda Romské občanské iniciativy JUDr. Emil Ščuka, když hodnotil útok mnohačlenné bandy násilníků na romskou rodinu, jehož výsledkem bylo mj. těžké ublížení na zdraví s následkem smrti mladého Roma **Emila Bendíka**. Citoval paragraf 259 trestního zákoníku, kde se tohoto trestného činu dopouští ten, kdo v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou nebo rasovou skupinu, způsobí příslušníkovi takové skupiny těžkou újmu na zdraví nebo smrt. Řekl, že šlo o rasisticky zaměřenou akci, která byla připravována (...)

KARHANOVÁ, Kamila. 2003. Respekt: Jiná podoba mediálního diskursu o Romech. In HOMOLÁČ, Jiří, KARHANOVÁ, Kamila, NEKVAPIL, Jiří (eds.) 2003. Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989. Presentations of Roma/Gypsies in the Central European Media after 1989. Praha, 2003, s. 123. In Sborník Online: http://ulug.ff.cuni.cz/projekty/romove/obraz_romu.pdf

Jak dlouho by museli umírat ještě další Romové, aby se Vláda ČR i veřejnost rozhodly k systémovým krokům? Vždy se musí něco závažného stát, aby pohár přetekl. Byla to vražda spořádaného Roma **Tibora Berkiho**, kterého skini ubili před očima jeho dětí:

Dne 13. května 1995 vnikli ve Žďáru nad Sázavou čtyři mladí muži ve věku od sedmnácti do jednadvaceti let násilím do domu obývaného romskou rodinou Berkiových. Jeden z nich udeřil dvačtyřicetiletého Tibora Berkiho několikrát baseballovou pálkou do zátylku a způsobil mu smrtelná zranění (viz ČTK 15. 5. '95 / 19. 5. '95). Shodou okolností byl týž den v Letech u Písku za přítomnosti prezidenta republiky odhalen pomník Romům, kteří za druhé světové války zahynuli v tamějším koncentračním táboře (viz např. článek Havel odhalil pomník romským obětem války, Práce 15. 5. 95, s. 1)

V roce 1991 se konal diskusní pořad Respektování s Danielem Landou, frontmanem rasistické skinheadske skupiny Orlík, symbolem skinheadskeho hnutí. JUDr. Emil Ščuka vždy respektoval i své „protivníky“ a „nepřátele“. Po letech D. Landa se ucházel o zaměstnání v Mezinárodní konzervatoři Praha, a Emil Ščuka ho jako ředitel školy přijal.

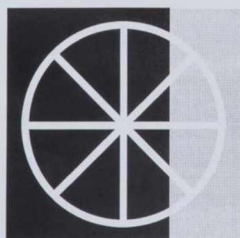
**Romská občanská iniciativa v ČR
a
28 romských občanských sdružení v ČR
svolávají
na "Den lidských práv"**

DEMONSTRACI

10. 12. 1995 15.00 hodin

Praha, Letenská pláň

PROTI RASISMU A DISKRIMINACI

**Na protest proti vzrůstajícímu
násilí vůči Romům,
ohrožování jejich životů,
liknavosti a postupu státních
a správních orgánů a justice
a na památku všem romským
obětem rasismu v Čechách.**

Plakát, Romská občanská iniciativa a 28 občanských romských sdružení v ČR, Demontrace proti rasismu, 10. 12. 1995, Praha. Archiv ROI/ MRNO. Ze sbírky MRK. Ev. č. 347/99 L1591.

JUDr. Emil Š Č U K A, Čelakovského sady 12, Praha 2, 120 00

Lačno d'ives,

*i TY jsi byl svědkem tragických událostí a rasistických útoků
na ROMY .*

*Za poslední 3 roky skinheadi zavraždili 28 Romů a několik stovek
Romů těžce zranili.*

Tisíce Romů se obává především o své děti!

*Téměř všichni Romové, a v tom jsme všichni za jedno, se
bojíme vycházet do ulic, veřejných podniků, ... atd.*

*Včera skinheadi zabili Tvého souseda, dnes zabili Tvého kamaráda
a zítra můžou zabít i Tebe.*

Nesmíš to dopustit, sám nezmůžeš nic.

Když se dáme všichni dohromady, dostanou rasisti strach.

*Když ukážeme velkou sílu Romů z celé republiky, bude mít respekt
i vláda, a konečně se začne zajímat o naši bezpečnost a
začne zavírat skiny.*

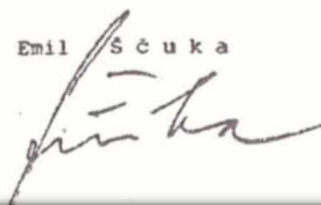
Proto přijď na demonstraci i TY!

Nelítuj benzínu ani peněz.

Je to pro TEBE, Tvou rodinu a pro nás - ROMY.

*Těším se na Tvoji účast a s pozdravem AČH DEVLEHA
BUT BACHT THE SASŤIPEN*

Emil Š č u k a

ČTK 17. 5. '95

ROI pro občanskou kontrolu plnění ministerského rozhodnutí

PRAHA 17. května (ČTK) – Romská občanská iniciativa (ROI) přivítala úterní rozhodnutí ministrů o důraznějším potírání rasově motivovaných trestných činů a spolu s dalšími romskými organizacemi chce navrhnout vládě ustavení občanské kontroly nad plněním tohoto rozhodnutí. V rozhovoru pro ČTK to dnes řekl předseda ROI Emil Ščuka.

„Přivítali jsme toto rozhodnutí, i když přišlo pozdě, ovšem horší by bylo, kdyby nepřišlo vůbec, kdyby se k tomu vláda a další chovali tak, jak se po dobu čtyř nebo pěti let chovali, a to podle hesla ‚nás se to netýká, u nás se to neděje‘,“ prohlásil Ščuka. (Viz Homoláč, 1995, s. 103)

❖ Diskuse

Jsou Romové ještě stále předmětem rasistických útoků tak, jak to bylo v minulosti? Potkáváte se i vy s projevy rasismu, nenávisti, intolerance, předsudky či diskriminací? Byli jste svědky takovýchto projevů?

Emil Ščuka jako prezident Mezinárodní romské unie

Na prvním světovém romském kongresu v Orpingtonu u Londýna v roce 1971 byla přijata oficiální podoba **romské vlajky a romské hymny** *Gelem gelem lungone, dromenca/ Jdeme dlouhou cestou*. Zástupci Romů z jednotlivých zemí deklarovali oficiálně původ Romů. Následovalo společné odmítnutí exoetnonyma **Cikán pro označení romského národa a přijetí pojmenování Romové/ Rom** (na základě jazykových výzkumů a historického vztahu k **Indii – pravlasti Romů/ předkové, původní obyvatelé Indie Dómové/ hindština – základ/ shoda s romštinou**. Krátce po kongresu vznikla **Mezinárodní romské unie IRU**.

- **Vznik a význam Mezinárodní romské unie International Romani Union**
romsky: **Romano Internacionalno Jekhetani Union**
- 1978 2. Světový romský kongres – **platforma pro mezinárodní spolupráci Romů**
- mezinárodní platformy – největší světové romské organizace se sídlem ve Vídni – prosazování práv Romů – otevřené příležitosti
- Zajímavost: od roku 2000 byl jejím prezidentem JUDr. Emil Ščuka
Vystoupení JUDr. Emila Ščuky v Indii na konferenci: „My Romové jsme velvyslanci Indie: 50 milionů...“ Víte kdy je mezinárodní den romského jazyka? 5. 11

Na 5. romském kongresu International Romani Union/ IRU v Praze byl **prezidentem Mezinárodní romské unie** zvolen JUDr. Emil Ščuka 27. 7. 2000. Kongres přijal a schválil i dva klíčové dokumenty, které Emil Ščuka vypracoval – Deklaraci romského národa a Chartu IRU. Oba dokumenty jsou revolučním a státoprávním počinem, neboť do té doby

Romové usilovali pouze o uznání národnosti. Inspirátorem a realizátorem Deklarace romského národa byl sám Emil Ščuka. A jak to vyjádřil na celostátním setkání organizace učitelů romských dětí v Pardubicích, Hnutí spolupracujících škol R, byla to aktivita samotných Romů, kteří k této deklaraci nepotřebovali souhlas jiných států a národů.

JUDr. Emil Ščuka při projevu v Italském Senátu – 2001

„Já si myslím, že v srdci každého z nás, každého Roma, tato myšlenka národní je dávno, je zakořeněna. Každý cítí tu souvztažnost a blízkost pojmu národa, každý cítí, že někam patříme, že jsme jiní než jiné národy, ano, neříkáme to jen my, říkají to i jiní, ostatní, že máme něco společného, co nás k tomu národu řadí. Máme svůj jazyk, svoji kulturu, máme bohatství, které nemusí sloužit jen nám, ale které můžeme rozdávat, aby ostatní kultury, které žijí ve světě, mohly být bohatší.“

Ščuka, Emil, 2001, s. 26.

Prohlášení o romském národu s názvem We, the Roma nation vešlo ve známost celému světu 1. ledna roku 2001. A můžeme tento text uvést v originále, jak jej do světa vyslal na vědomí sám autor Emil Ščuka:

MY, ROMSKÝ NÁROD

My, příslušníci romského národa, máme sen, konkrétní politický sen týkající se všech Romů a Neromů, kteří s námi sdílejí potřebu čelit výzvám nové doby. My, národ, který ztratil půl milionu svých příslušníků při dnes už dávno zapomenutém holocaustu, národ, jehož příslušníci se příliš často stávali oběťmi diskriminace, netolerance a které společnost buď přehlížela, nebo perzekuovala, my máme sen a ten chceme naplnit. Jsme národem, máme stejnou tradici, stejnou kulturu, jsme stejného původu, hovoříme stejným jazykem. Nikdy jsme neusilovali o vytvoření romského státu a nechceme to dělat ani dnes, o to víc, že nová společnost a nová ekonomika přispívají ke snížení významu státu v tradičním smyslu slova – jako subjektu, který by měl organizovat své občany. Úsilí spojit pojmy národ a stát do jednoho vždy vedlo a ustavičně vede k tragédiím v podobě válek, katastrof a masakrů. Historie romského národa měla vždy odstup od takového spojení, které se teď ukazuje jako nezodpovídající potřebám občanů. My, romský národ, nabízíme příslušníkům ostatních národů svou připravenost na tento nový svět.

Máme sen, konkrétní politický sen, v němž zákony platí pro každého a pro všechny, a to díky právnímu systému, který je schopen zabezpečit demokracii, svobodu pro každého občana, a který je schopen pružně reagovat na změny ve společnosti a v ekonomice i na globální změny. Máme sen, že zákon nebude „hodnotou“, ale metodou – pragmatickou, konkrétní metodou, díky níž se občané shodnou na pravidlech, právních institucích a normách, které by zodpovídaly nově vzniklým potřebám. Je zřejmé, že „nadmárodní“ národ, jakým jsou Romové, potřebuje nadnárodní zákon. My věříme, že tuto potřebu s námi sdílí každý člověk, bez ohledu na to, jaké je národnosti. Jsme národ a nehledáme žádný jiný způsob sebeurčení než ten, který si najde každý jednotlivec sám a to v souladu s platnými zákony. Víme, že do nesmělé debaty na téma, jestli funkce státu zodpovídá měnícím se potřebám globální společnosti – která by neměla být organizovaná jen shora – se zapojuje řada významných osobností z evropských i ostatních členských zemí OSN. Stejně tak jsme přesvědčeni, že samotná žádost o reprezentaci romského národa pomůže najít odpověď na klíčovou otázku dotýkající se potřeby reformovat současné mezinárodní instituce a právo. Náš sen je tedy velmi aktuální a zároveň velmi konkrétní. To je to, co chceme nabídnout celému světovému společenství, počínajíc Evropou, tedy kontinentem, na němž žije největší část romské

populace a kde se výše popsany proces a debata týkají obrovského množství obyvatel. Máme sen, konkrétní politický sen o světě, v němž mezinárodní zákony a deklaráce lidských práv představují skutečný právní rámec, který zaručuje možnost uplatňovat svoje práva. To je snem všech Romů – a možná nejen jich. Uvědomujeme si, že hlavní rys romského národa, tedy fakt, že tento národ se nechystá podepřít svou národní identitu založením vlastního státu, může být v dnešní době zdrojem inspirace pro svobodu a právní citění každého člověka a významně přispět k úspěšnému fungování globálního společenství.

Máme sen, o jehož naplnění se snažíme: jako národ se obracíme na lidstvo se žádostí, abychom se mohli prezentovat jako národ, kterým jsme. Pozitivní reakce na tuto žádost posune celé lidstvo o značný krok vpřed. Víme, že demokracie a svoboda musí být vždy založené na jasném právním rámci, který je možné zabezpečit jen vytvořením příslušných institucí a zákonů, které budou zodpovídat potřebám jednotlivce a které budou průběžně aktualizované tak, jak se budou potřeby těchto jednotlivců měnit. Chceme nabídnout svou kulturu, svoje tradice, jejichž zdroj spočívá, kromě jiného, v historickém odmítnutí hledání vlastního státu, což pro dnešní svět představuje velmi aktuální téma. I proto se snažíme najít vlastní reprezentaci a další nové způsoby, jak reprezentovat jednotlivce, bez toho, aby byl zařazovaný do té či jiné národnosti.

Dnešní politika ne vždy odpovídá aktuálním potřebám lidí ve světě, který se ustavičně mění: potřebám lidí, které trpí hladem, lidí, jejichž základní lidská práva jsou porušovaná. A my nabízíme konkrétní, možnou a velmi potřebnou cestu, po níž bychom se mohli společně vydat. Ale i lidé romské národnosti mají o co žádat – pro Romy i Neromy: to je důvod, proč chceme, aby byl mezi současnými oficiálně uznávanými zeměmi zastoupen i romský národ.
Emil Ščuka, prezident IRU.

(Romano nevo fil, roč. X, č. 448-454, 2000. Deklarácia romského národa prijatá na 5. kongrese IRU. Ščuka, Emil. My, romský národ. We, the Roma Nation)

Poslední den svého jednání, 28. 7. 2000, přijal kongres Chartu IRU. Její preambule začínala slovy:

„My, příslušníci romského národa, členové IRU, jsme odhodláni chránit budoucnost romských generací před nevráživostí a nenávisť, které mnohokrát v našich životech přinesly romskému lidu nevyslovitelné těžkosti, utrpení a válečnou genocidu, a bránit lidská práva, čest a hodnoty lidského života... Abychom dosáhli těchto cílů, jsme povinni usilovat o toleranci mezi sebou, o život v míru, ve svobodě a ve velké rodině, sjednotit naše síly, udržet a rozvíjet romský národ...“

❖ **Prostor pro diskusi**

- *Deklarace romského národa, 2000 a její význam pro Romy*
" Máme-li sen, máme i sílu proměnit sen ve skutečnost. "
- *Práva romského národa – nevyužitá / Deklarace romského národa, právo na sebeurčení*
- Jsou romské osobnosti, ale méně se o nich ví. Naproti tomu, jsou publikace o osobnostech: 100 romských osobností v ČR (fotograf Wyatt).
- *Prezentace úspěšných romských osobností je potřebná, ale důležitá je také obhajoba národních zájmů a realizace aktivit romského národního obrození – uplatňování práv*
- *Romský národ – národ, který nikdy nevedl válku... neteritoriální národ*
Zajímavost: „romské město“ v Řecku – převaha romských obyvatel, romská dědina, Rumunsko – viz online: <https://rb.gv/qggu9b>.
- „Jsme národem, jakým chceme – a jakým můžeme být?“

• **Závěr**

- **Prezentace a poslech romské hymny** "*Gelem, Gelem*", "*Djelem, Djelem*", "*Opre Roma*", "*Romale, čhavale*" / **oficiální standardizovaná** podoba vytvořena ve **třech verzích: instrumentální, zpívané sólisty a sborem a ve verzi zpívané sborem**. Hymnu za finanční podpory Open Society Foundation nazpíval a nahrál Moldavský orchestr mladých. Online: <https://rb.gv/7hwc0s>.
- **Překlad slov hymny: *Povstaňte Romové, nyní je ta chvíle...* (výzva k Romům jako národu – spojení romského národa)**
- Poslech a prezentace na rozloučenou: **Hymna s Idou Kellarovou v Rudolfínu**. Dostupné k poslechu online: <https://www.youtube.com/watch?v=tibp1o3Kbt8>.

„Umělec má větší sílu, než politik“

(Ida Kellarová, Rozhovor. Dostupné online: <https://rb.gv/yy85pm>)

Emil Ščuka jako zakladatel a ředitel vzdělávacích a kulturních institucí

(námět pro další zpracování)

- ❖ Aktivita/ diskuse: *Kdy byla založena první romská škola v Užhorodu? Jaké školy založil JUDr. Emil Ščuka? Jaká je vaše představa o ideální škole? Emil Ščuka měl ideu Romské univerzity. Jak by měla pode vás vypadat, abyste na ní byli hrdí?*

Příloha D Rešerše vybrané literatury

REŠERŠE VYBRANÝCH PEDAGOGICKÝCH PUBLIKACÍ K TÉMATU

KOLEKTÍV autorov. *Sociálna psychológia človek vo vzťahoch*. Nitra: Enigma, 2007. ISBN 978-80-89132-47-8.

Kniha je výsledkem práce několika specialistů na sociální psychologii. **Pro téma o romské kultuře a romských osobnostech, jakož i o tvorbě edukačního programu o těchto tématech, jsou významné a využitelné následující kapitoly:**

2. Socializace (Eva Sollárová)

Socializace jako proces včleňování člověka do prostředí v procesu sociálního učení – toto téma je potřebné použít i jako teoretickou základnu i pro socializaci dětí romských... (Srovnej s. 39).

4. Postoje, stereotypy, předsudky a jejich změny (Marcela Verešová)

Ve **vztahu společnosti k Romům a naopak Romů k majoritě** je důležité použít teorii postojů typických pro každou etnokulturní pospolitost, stereotypů, s nimiž je pohlíženo na obě části společnosti. Významná je rozebíraná možnost změny nazvaná jako model ospravedlnění – potlačení předsudků (Viz s. 95 ad.).

7. Sociální (agresivní a prosociální) jednání (Marcela Verešová a Tomáš Sollár)

Ve vztahu mezi oběma „tábory“ hrají také roli agresivita, pomsta, nenávisť a nepřátelství (kapitola 7. 1. 2, strana 171). „Psychologickou podstatou nenávisť je hluboko prožívaný silný odpor vůči někomu anebo něčemu“ (Nakonečný, 1996)... **Zabývat se těmito „animozitami“ je podle nás potřebné i v naší práci pro dokreslení složitosti socializace a edukace osobnosti... romských i neromských.**

8. Sociální skupiny – hlavně kulturní společenství (Marta Flešková)

V současnosti při neustále se zvyšující migraci lidí, míchání kultur rozdíl mezi chováním, normami v různých kulturách jsou stále zřetelnější, takže mluvíme i o **kulturním šoku**... (Kollárik a kol., 2004). Strana 216.

9. Aplikace sociální psychologie v edukačním prostředí (Miron Zelina).

Zde je důležité Eriksonovo rozdělení života člověka do 8 stadií a jejich charakteristika. To je použitelné i pro realizaci našeho tématu ve vztahu k romským osobnostem (viz s. 229).

Shrnutí

Publikace je obecným teoretickým rámcem pro aplikaci sociální psychologie na otázky romské kultury, romských osobností a také tvorby výukových programů ve školní i mimoškolní činnosti.

PRŮCHA, Jan. *Interkulturní psychologie. Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Druhé, rozšířené vydání. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7967-280-5.

Profesor Jan Průcha je autorem mnohých významných knih z oblasti psychologie, pedagogiky, multikulturní výchovy. V této knize vymezuje teoretické základy nového oboru, vznikajícího v 60. letech minulého století. Je jím interkulturní psychologie, potřebná z důvodu intenzivní globalizace ve světě a čím dál tím většího setkávání lidí různých kultur. V knize v první části, **teoretických základech**, jsou vymezeny:

- Pojem interkulturní psychologie
- Související vědecké disciplíny
- Základní pojmy interkulturní psychologie
- Informační zdroje a instituce.

V druhé části nazvané Výzkumné pole interkulturní psychologie se zabývá obsahem výzkumu, na který se v interkulturní psychologii odborníci zaměřují:

- Komparace psychologických charakteristik kultur, etnik a národů (rozdíly v hodnotách, morálce, postojích, sexu)
- Psychologické problémy akulturace a adaptace (imigranti, akulturační stres)
- Předsudky a stereotypy
- Kulturní, etnická a národní identita
- Psychologie českého etnika
- Jazyk a komunikace v interkulturním aspektu.

Ve třetí části s názvem Aplikace interkulturní psychologie se Jan Průcha zabývá rozborem:

- Edukace (výchova a vzdělání) – interkulturní rozdíly v rodinné výchově a socializaci dětí

- Interkulturní faktory ve zdravotní péči
- Vztahy a konflikty mezi etniky a národy (animozita, malé a velké národy)
- Nové poznatky a aplikace v interkulturní psychologii (Hofstedeho teorie kulturních dimenzí)
- Interkulturní komunikace: reálný fenomén a jeho vědecká reflexe

Z hlediska našeho pedagogického oboru je kromě jiných témat významná kapitola jedenáctá s názvem Edukace (výchova a vzdělání), která obsahuje rozbor etnopedagogiky, interkulturní rozdíly v rodinách a ve školách různých etnik a národů.

PRŮCHA, Jan. *Česká vzdělanost. multidiscipinární pohled na fenomén národní kultury.* Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-7478-675-4 (brož.).

MOTTO:

Budoucnost české společnosti, tak jak tomu bylo i v minulosti, je zakódována ve vzdělanosti.

„Základní ideou v této knize je to, že vzdělanost každého národního a etnického společenství ve světě, tedy i populace Čechů, je determinována vlastnostmi příslušné kultury. Z toho důvodu věnuji pozornost vlastnostem některých národních kultur a jejich vzdělanostních charakteristik, zejména vysvětluji kulturní základy vzdělanosti Finů. Vycházím zde kromě jiných zdrojů ze své dřívější publikace *Interkulturní psychologie* (Průcha, 2004, 3. Rozšířené vyd. 2011) a z interkulturních výzkumů nizozemského odborníka Geerta Hofstedeho... Zároveň se zabývám také popisem některých vzdělávacích systémů, zejména v USA, abych tím objasnil, jak produkty těchto systémů, ovlivňovaných národní kulturou, formují vzdělanost populací příslušných zemí. V tomto aspektu vycházím kromě jiných zdrojů ze svých komparativistických prací *Vzdělávání a školství ve světě* (Průcha, 1999) a *Srovnávací pedagogika* (Průcha, 2006a, 2012).“ **(Průcha, 2015, s. 7-8).**

Jan Průcha rozčlenil téma na 10 kapitol. Přitom v kapitole 4 uvedl případovou studii o vzdělanosti v USA a v kapitole 8 případovou studii o vzdělanosti ve Finsku. Přehled kapitol s tématy uvádíme:

1. Teorie o fenoménu vzdělanost/národní vzdělanost – s. 9
2. Historický výklad české vzdělanosti – s. 19

3. Demografické a sociodemografické pojetí vzdělanosti – s. 38
4. Pedagogické explanace vzdělanosti a přístupy k jejímu hodnocení – s. 50

Případová studie (A) Vzdělanost v USA – stav, měření, problémy –s. 81

5. Andragogické pojetí vzdělanosti dospělých – s. 94
6. Sociální determinace vzdělanosti: sociologický přístup – s. 116
7. Ekonomické aspekty vzdělanosti – s. 133
8. Interkulturní faktory vzdělanosti

Případová studie (B): Finská vzdělanost jako produkt specifické národní kultury–s. 161

9. Obsah a úroveň české vzdělanosti
10. Na závěr problematiky

Pro náš zájem je důležitá kapitola osmá, nazvaná **Interkulturní faktory vzdělanosti**. (Průcha, 2015, s. 149-157). V úvodu této kapitoly Jan Průcha teoreticky objasňuje vztah mezi kulturou a vzdělaností. Vykládá to na použití interkulturní psychologie s použitím vynikajícího odborníka Hofstedeho. „Tento vynikající vědec charakterizoval výstižně národní kulturu jako *software lidské mysli*. To znamená, že příslušníci určité národní kultury jsou naprogramováni k určitému typu chování, myšlení, hodnotám, normám, způsobům komunikace, které si osvojují od svého dětství v procesu akulturace.“ (Průcha, 2015, s. 153-154).

Charakteristika české vzdělanosti v komparativním pohledu

František V. Krejčí, český novinář a literární historik, publikoval své názory o vztahu národní kultury a vzdělanosti ve spise *České vzdělání-Úvahy o jeho podstatě a budoucnosti* (2004) ... se zamýšlel nad tím, zda vzdělání, jehož dosahují lidé v různých částech Evropy, má shodný charakter...

Vytvořil typologii hlavních typů vzdělanosti: **Anglosaská, francouzská, německá, ruská**. Česká vzdělanost se svým charakterem nejvíce podobá německému typu: Česká a německá vzdělání má jako shodný rys kulturní otevřenost, schopnost vstřebávat vlivy z cizích zemí a syntetizovat je. V tom je hlavní rozdílnost od Angličanů a Francouzů, kteří jsou svým vzděláním spíše soustředěni sami na sebe, jsou uzavřeni do své exkluzivity a pyšně odmítají cizí vlivy.“ (Průcha, 2015, s. 151). Jako národ středu – srdce Evropy, to ovlivňuje naši

vzdělanostní mentalitu, ale navíc – stálý zájem o jiné, stále se seznamovat, co je za hranicemi a stále něco dohánět... To platí stále, i dnes...

Kapitola 8.2 Specifičnosti národních kultur projevující se ve vzdělávání a vzdělanosti

Na vytváření české vzdělanosti se podílejí nejen etničtí Češi, ale také – byť v malé míře – příslušníci jiných etnik. U cizinců ještě není dostatek faktů k doložení, ale autor se zaměřuje na Romy a Vietnamce v příloze 21:

Kulturní determinanty vzdělávání a vzdělanosti Romů a Vietnamců.

Jan Průcha o tom píše: „Zřejmě žádné jiné etnické skupině žijící v ČR nebylo věnováno tolik pozornosti pedagogů, psychologů, sociologů a jiných odborníků jako Romům... Je to vyvoláváno tím, že s romským etnikem celkově a se vzděláváním jeho příslušníků jsou dlouhodobě vážné problémy. Nelze také říci, že by právě problematika vzdělávání Romů nebyla respektována ve školské legislativě. Svědčí o tom početná odborná literatura vysvětlující z pedagogického aspektu specifičnosti vzdělávání Romů (Balvín, 2004, Šotolová, 2000 aj.). (Průcha, 2015, s. 155-156).

„Zcela jiná je situace ve vzdělávání Vietnamců. Nejenže s nimi nejsou... potíže, pokud jde o prospěch, kázeň, postoje ku učitelům ze strany žáků a jejich rodičů, ale velká část vietnamských studentů studuje na vysokých školách. Je to zvláštní, uvážíme-li značnou kulturní odlišnost mezi Vietnamci a etnickými Čechy. Paradoxně jsou to však právě specifičnosti vietnamské kultury, jež jsou příčinou jejich vzdělávací úspěšnosti. „ (Průcha, 2015, s. 156-157).

Závěr

Kniha Jana Průchy je využitelná i pro naše téma, protože je unikátním vhledem do české vzdělanosti a vzdělávání z hlediska různých vědních disciplin a zahrnuje i stručný pohled na romskou vzdělanost a její problémy (viz strana 155-156). Pohled na tuto otázku je kritický, zaměřuje se na četné bariéry, ale vyzdvihuje i rozsáhlou snahu po zvládnutí této problematiky pedagogikou, psychologii, sociologií, historií, etnografií a dalšími obory. (Balvín, Šotolová, Kaleja a další).

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky. Úvod do studia oboru.* Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-399-4.

Předmluva

Průcha charakterizuje svou knihu jako instruktivní příručku. To je však i pro naše téma o romské kultuře, osobnostech a edukačních programech významné. Protože se bez přesného vymezení pojmů nelze obejít v žádné odborné práci.

Jednotlivá témata uvedená v obsahu

Uvádíme témata, kterými se Jan Průcha zabývá v obsahu a vybíráme ta, která jsou použitelná v naší práci:

1. Současné pojetí pedagogiky – s. 13

Potřebné jsou z této části zejména základní pojmy pedagogiky.

2. Využití pedagogiky – s. 21

I z hlediska našeho tématu platí úvodní slova Jana Průchy v této kapitole: V současné civilizaci nabývají edukační procesy na stále větší důležitosti. Učení a vzdělávání se dnes přikládá podobný význam, jaký v historii lidstva sehrála průmyslová revoluce... (Průcha, 2015, s. 21). Podle nás to platí plně i pro edukaci Romů. Z aplikací, které uvádí autor vybereme pro nás ty nejdůležitější:

Oblast školství – prioritní oblast, instituce, učitelé, obory jako pedagogická psychologie, pedagogika a další.

Oblast mimoškolního vzdělávání – i v našem tématu vycházíme z toho, že o romské kultuře a osobnostech se ve škole žáci a studenti mnoho nedozvědí. Donce sami Romové učinili výzkum o malých nebo žádných zmínkách o Romech v českých učebnicích (viz Tomáš Ščuka). Proto se naše téma zaměřuje i na tvorbu kulturních a interkulturních programů mimo školu.

Oblast sociální politiky – Sociální politika souvisí velmi úzce se vzděláním, neboť na úrovni dosažené edukace závisí i možnost uplatnění na trhu práce. A platí to i pro romské komunity.

Oblast pomáhajících profesí – S uplatněním na trhu práce souvisí i pomoc lidem, kteří mají těžkosti psychologického charakteru. Zde se uplatňují zejména poznatky sociální pedagogiky, viz kapitola 4. 11.

Oblast samotné vědy – důležitý je i rozměr vědy, protože pedagogika je obor multidisciplinární. A pokud studujeme možnosti pedagogiky ve vztahu k romským komunitám, k romské kultuře a romským osobnostem, pak se neobejdeme bez tohoto rozměru – psychologie, historie, politiky, sociologie a dalších věd.

3. Struktura pedagogické vědy

Velmi potřebné je ujasnit si, na kolik disciplín je pedagogika rozčleněna (viz Průcha, 2015, s. 24). Pro zvolené téma je možno využít např. filozofii výchovy, pedagogickou psychologii, sociální pedagogiku, obecnou didaktiku.

Jan Průcha uvádí také významná témata pedagogiky (Průcha, 2015, s. 25). Z nich jsou pro téma využitelné např. teorie alternativních a inovativních škol a alternativního vzdělávání, teorie rizikových skupin mládeže a jejich vzdělávání, teorie multikulturní výchovy a vzdělávání minorit, teorie vztahů a kooperace školy, rodiny a obce. (Srovnej o tom např. publikaci, sborník z konference konané na Univerzitě Pardubice s názvem **Romové a obec** od: Balvín, Jaroslav a kolektiv, Hnutí spolupracujících škol R).

4. Disciplíny pedagogiky

Z velkého přehledu disciplín stojí z našeho pohledu pro vybrané téma zkoumání a tvorby textu o romské kultuře a osobnostech následující pojmy označující obory:

Filozofie výchovy, sociologie výchovy, pedagogická psychologie, sociální pedagogika, pedagogika volného času, teorie učitelské profese, významná témata současné pedagogiky.

Další části a kapitoly: Tvorba pedagogických poznatků, Infrastruktura pedagogické vědy (s. 179-238).

Závěr

Celkově je Průchova publikace významným přehledem pedagogiky, jejích disciplín, témat, vzdělávacích programů. Multikulturní a interkulturní výchova zaujímá zde významné místo a to je potřebné využít i pro zpracování tématu závěrečné práce.

RÝDL, Karel. Jen vzdělaný člověk promění svět v „duchu humanizace“. In Hábl, J. (et al.) *Utopismus, nebo realismus Komenského projektu nápravy věcí lidských?* Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, 2019, s. 69-80. ISBN 978-80-7465-409-1.

Příspěvek se zaměřuje na působení externích událostí, které ovlivňovaly Komenského životní osudy a tvorbu, a jeho uvažování o smyslu lidské existence.

Hlavní směr Rýdlova uvažování:

- Použita kategorie času – inspirace Elias, 1984: kniha *O čase*.
- Teorie otevřených a zavřených duší (podle zájmu o poznávání světa okolo nás).
- Závěr článku vlastní názor Rýdla na smysl a význam Komenského díla pro současnost a budoucí svět.

Rozdělení na kapitoly:

1. Důvod zabývat se kategorií času: s rostoucím významem ekonomiky to proniká i do školství (s. 70-71).

2. Nastává tvrdá organizace školní výuky, disciplína podle časových jednotek, rovnoměrnost působení na všechny žáky...

3. Pojetí času v Komenského pansofii:

- Pronikání časového školního řádu ve stavu zrodu.
- Metody využití času: učitel na 100 žáků, kontrola žáků pomocí starších žáků, vyučování všech ze stejné učebnice.
- Komenský jako jeden z hlavních tvůrců moderního časového rozvrhování učiva.
- Návrh řádu školy- aktuální dodnes.
- Dodržování časového plánu školy proti lenosti a zahálce.
- **Neklást otázky žákům, jako když se háže psům kost! (viz edukační hra ve výuce psychologie s doktorkou Ilonou Ďatko - velmi působivá ukázka).**
- Dbát, aby učitelé i žáci ne zaháleli – také funkce využívání času.

4. Komenského smysl nápravy světa z hlediska pedagogických názorů. Pro dnešek je hlavně inspirativní pojetí školy jako dílny lidskosti a pojetí člověka jako zodpovědného a aktivního jedince, pojetí celoživotního vzdělávání učitele.

5. Škola jako dílna lidskosti – příklad učitelů ve Zlíně v době 1. republiky –Tomáš Baťa

6. Výchova člověka odpovědného a aktivního: porozumět světu jako prostředku dobrého života. K tomu je potřeba duše otevřená, nikoliv zavřená.

7. Celoživotní vzdělávání učitelů. Příklad zlínských učitelů.

8. Závěr: Řešit současné problémy světa s pomocí humanizace na bázi otevřenosti duše – učitel jako otevřená síla (s. 80). Duše zavřená nejsou dobré pro edukaci...

RÝDL, Karel. Role univerzity v přípravném vzdělávání učitelů – trendy a strategie ve světě. In V. Švec (Ed.) *Profesní růst učitele. Sborník příspěvků z 10. Konference ČPdS 20.-21. Listopadu 2001 Šlapanice u Brna. Brno: Konvoj, 2002, s. 30-57. ISBN 80-7302-039-4.*

Hlavní smysl sborníku, v němž je článek profesora Rýdla, vyjádřil Vlastimil Švec v názvu: Profesní růst učitele v úvodu: Stávat se učitelem (s. 3-5).

Článek prof. Rýdla (s. 18-29) popisuje hlavní trendy ve vývoji počáteční přípravy učitelů. Ukazuje různorodost podle zemí i času. Typické jsou rostoucí požadavky na univerzitní přípravu učitelů.

Výzkumy ukazují výhodnost univerzitní přípravy učitelů a jejich prospěšnost.

Argumenty pro a proti – tabulka na straně 51.

Význam partnerství – na straně 55.

Univerzita potvrzuje vyšší statut učitele i vyšší ohodnocení platové.

Závěr

Mezi třemi koncepcemi přípravy: behaviorální (učitel je doména), heuristický (student je doména v přípravě a učitel pomáhá) a interaktivní (spolupráce učitele a studenta) vítězí poslední přístup před ostatními v interkulturní výchově a vzdělávání.

RÝDL, Karel. Výchova charakteru dříve a dnes. In Hábl, J. (ed. Et al.) *Morální charakter jako pedagogický problém*. Vydala Univerzita Hradec Králové, nakladatelství Gaudeamus ve spolupráci s Pedagogickou fakultou Univerzity Hradec Králové, 2022, s. 24-37. ISBN 978-80-7435-853-1.

V knize sborníkového typu se Karel Rýdl soustředil na otázku charakteru osobnosti v minulosti a nyní. Ukazuje několik souvisejících pojmů: charakter, povaha, mravnost, kázeň, povinnost. S pomocí Komenského vymezuje charakter jako určitou normu chování a jednání ve smyslu mravního ideálu. Ukazuje, že těmito pojmy se zabývali již v 1. republice pedagogové Otakar Chlup a Jan Uher. Ze zkoumaných otázek je pro naši práci zajímavá:

- Osobnosti, které předběhly svoji dobu (Jana Hus, Ježíš, Sokrates). I mezi romskými osobnostmi jsou ty, které v daných podmínkách předbíhají svým vzděláním: Tomáš Holomek, Elena Lacková a jiní.
- Hodnocení charakteru ve školách známkou.
- Otázka vzorů pro dítě
- Pozitivní vzory jsou prarodiče.
- Dnes populárními vzory hudebníci, zpěváci atd.

To souvisí i s romskou kulturou a jde o to ukázat, v čem spočívá i hodnota romských osobností. Ale také těch, kteří svým přístupem a dílem pomáhali a pomáhají udržení a rozvoji romské kultury. To chceme vyjádřit i v didaktických programech o romské kultuře a osobnostech.

VALACHOVÁ, Daniela, Zuzana KADLEČÍKOVÁ, Anna BUTAŠOVÁ a Miron ZELINA. *Vzdelávanie Rómov a multikultúrna koexistencia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľství, 2002, 205 s. ISBN 80-08-03339-8.

Jde o vědeckou publikaci, kde hraje roli především teoretický výzkum slovenského psychologa profesora Mirona Zeliny. Po úvodu s hypotézami je text rozčleněn následovně:

- **Psychoanalýza rómskej jedinečnosti. Návrhy na zlepšenie vzdelávania Rómov**
- **Doterajšie snahy o riešenie rómskej otázky.**

- **Výzkum vzdelávania Rómov a ich multikultúrnej koexistencie**
- **Návrhy na zlepšenie vzdelávania Rómov.**

Pro řešení našeho tématu je potřebné využít celý systém výkladu v knize. Významný je výzkum ve třetí kapitole, který dokazuje vzdělavatelnost Romů a úspěšnost tzv. přípravných ročníků na zvyšování mentální zdatnosti romských žáků. Doplnjuje to kvalitativní výzkum názorů 300 učitelů, kteří učí romské žáky v místech silné koncentrace Romů na východě Slovenska. Z toho vyplývají i návrhy na zlepšování vzdělávání Romů. V tomto procesu hrají roli Zelinou a celým autorským týmem navrhované systémy vzdělávání, v němž hraje **rozhodující roli také učitel**. Je to systém **DROMUS**, rozvinutý v kapitole 4.2 (s. 111 a další).

D – docházka do školy

R – regulace a řízení, autoregulace

O – obsah vzdělávání

M – metody vzdělávání

U – učitel s. 161: Tvořivý a tradiční učitel

S – zpětná vazba. (Zelina a kol., s. 112)

Závěr

Publikace je významnou analýzou potřeby posunout edukaci romských žáků na novou úroveň. Autoři, s nimiž se ztotožňuji, ukazují, že kvalitní vzdělávání Romů je i významným činitelem zlepšování vztahů ve společnosti. Učitel v tomto procesu sehrává významnou roli, což je ukázáno i na srovnání charakteru tradičního a tvořivého učitele.

Příloha E Tabulky 7, 8, 9 - podklady k výzkumu UTB Zlín: Hodnocení vztahů k Romům a úrovně znalostí z oblasti romské kultury u studentů vysokých škol oboru sociální pedagogika a andragogika

VERIFIKACE HYPOTÉZY

H1: Studenti Sociální pedagogiky a Andragogiky budou mít v roce 2022 lepší hodnocení vztahů k Romům, než studenti Sociální pedagogiky a Andragogiky v roce 2016.

H1₀: Mezi studenty Sociální pedagogiky a Andragogiky z roku 2016 a studenty Sociální pedagogiky a Andragogiky z roku 2022 není statisticky významný rozdíl v hodnocení vztahů k Romům

H1_A: U skupin studentů oborů Sociální pedagogika a Andragogika z roku 2022 můžeme pozorovat výsledné kvantitativní rozdíly v lepším hodnocení vztahů k Romům než u studentů z roku 2016.

HODNOCENÍ VZTAHU K ROMŮM	VÝBORNÝ	DOCELA DOBRÝ	NEUTRÁLNÍ	ŠPATNÝ	NEJHORŠÍ
Rok 2016 61 studentů oboru Andragogika	2	15	33	10	1
Rok 2016 193 studentů oboru Sociální pedagogika	8	63	95	20	7
Součet v r. 2016 (254 studentů; 100 %)	10; 4 %	78; 30,7 %	128; 50,4 %	30; 11,8 %	8; 3,1 %
Rok 2022 16 studentů oboru Andragogika	0	2	12	2	0
Rok 2022 51 studentů oboru Sociální pedagogika	3	15	20	10	3
Součet 2022 (67 studentů; 100 %)	3; 4,5 %	17; 25,4 %	32; 47,7 %	12; 17,9 %	3; 4; 5 %

CELKEM 321 STUDENTŮ Sociální pedagogiky a Andragogiky v r. 2016 a 2022	13; 4,0 %	95; 29,6 %	160; 49,9 %	42; 13,1 %	11; 3,4 %
---	----------------------	-----------------------	------------------------	-----------------------	----------------------

Tabulka 7: Srovnání frekvenci hodnocení vztahů k Romům u všech 321 respondentů z roku 2016 a z roku 2022 rozdělených do skupin dle oboru Sociální pedagogika a Andragogika.

TEST CHÍ-KVADRÁT NEZÁVISLOSTI V KONTINGENČNÍ TABULCE

Počet skupin znaku 1: 5

Počet skupin znaku 2: 2

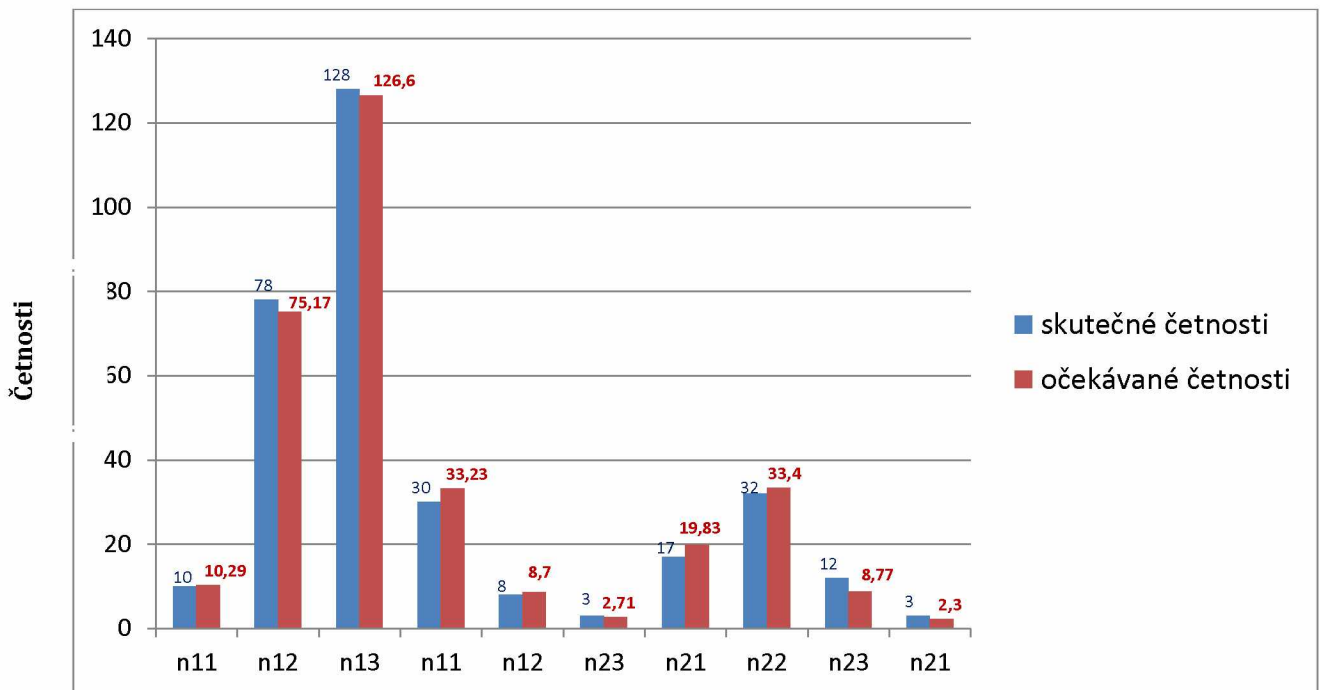
Hladina významnosti α : 5%

Skutečné četnosti

	znak1 - 1. sk.	znak1 - 2. sk.	znak1 - 3. sk.	znak1 - 4. sk.	znak1 - 5. sk.	n_{·j}
znak2 - 1. sk.	10	78	128	30	8	254
znak2 - 2. sk.	3	17	32	12	3	67
n_{i·}	13	95	160	42	11	321

Očekávané četnosti

	znak1 - 1. sk.	znak1 - 2. sk.	znak1 - 3. sk.	znak1 - 4. sk.	znak1 - 5. sk.	n_{·j}
znak2 - 1. sk.	10.29	75.17	126.6	33.23	8.7	254
znak2 - 2. sk.	2.71	19.83	33.4	8.77	2.3	67
n_{i·}	13	95	160	42	11	321

Graf 16: Skutečné a očekávané četnosti I.

Testové kritérium:

$$G = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - n'_{ij})^2}{n'_{ij}}$$

Po dosazení do vzorce vychází testové kritérium:

$$G = 2.397$$

Kritická hodnota:

$$\chi_{(1-\alpha); df} = 9.488$$

Rozhodnutí: Na hladině významnosti 5 % nulovou hypotézu (H₁₀) o nezávislosti jednotlivých znaků **nezamítáme**.

Hypotézu H_{1A} jsme zamítli. Nulovou hypotézu nezamítáme.

Hypotéza H₁ se nám nepotvrdila. Mezi studenty z oborů Sociální pedagogiky a Andragogiky z roku 2016 a studenty oborů Sociální pedagogiky a Andragogiky z roku 2022 není statisticky významný rozdíl, který by potvrdil zlepšení hodnocení jejich vztahů k Romům.

Znáte nějaké významné osobnosti romské národnosti? Napište jejich jména, eventuálně profesní zaměření (otázka č. 9)

220 správných odpovědí studentů (68,5 %) ze všech 321 odpovědí (100 %) v letech 2016 a 2022

PROFESNÍ OBLAST	POČET UVEDENÝCH ROMSKÝCH OSOBNOSTÍ V ROCE 2016/17	POČET UVEDENÝCH ROMSKÝCH OSOBNOSTÍ V ROCE 2021/22	POČET označených romských osobností
<p>HUDEBNÍ KULTURA</p> <p>Hudebníci, muzikanti, zpěváci, členové hudebních uskupení</p>	<p>32 osobností (124 správných odpovědí - 48,8 % z 254 odpovědí - 100 % v r. 2016)</p> <p>Věra Bílá (48 odpovědí) Radek Banga (16) Gipsy.cz (10) - 4 členové – z toho 2 Romové - R. Banga, Viliam Didiáš) Lucie Bílá (11) Iva Bittová (7) Ida Kelarová (4) Jožka Kubík (4) Antonín Gondolán (3) Vlastimil (Vlasta) Horváth (3) Cigánski diabli - 6 členů (3) Rytmus – P. Vrbovský (2) Iveta Kováčová (2) Martina Balogová (2) Jan Bendig (2) Gipsy Kings – kapela 7 členů (2) Igor Kmeťo (1) Tomáš Kačo (1) Monika Bagárová (1) Laco Déczi (1) Dezider Fertő (nespr.Förte) (1) Panna Cinková (1)</p>	<p>19 osobností (62 odpovědi – 92,5 % z 67 odpovědí - 100 % v roce 2022)</p> <p>Monika Bagárová (13 odpovědí) Jan Bendig (9) Iva Bittová (8) Věra Bílá (6) Radoslav Banga (6) Gipsy.cz – 2 čl. (1) Lucie Bílá (4) Ida Kelarová (3) Patrik Vrbovský –Rytmus (3) Antonín Gondolán (2) Jozef Fečo (1) Vlastimil Horváth (1) Ernest Šarközi (ze skupiny Cigánski diabli) (1) Šarköziovci – hudebníci/ 3 členové hudební rodiny (opakovaně vč. Ernesta Š., dále manželky Silvie a dcery Vanessy) (1) Cigánski diabli – hudební skupina, hudebníci/ 6 romských členů skupiny (včetně 2 manželů Šarköziových) (3)</p>	<p>34</p>
<p>LITERÁRNÍ TVORBA</p> <p>Spisovatelé, básníci, redaktori</p>	<p>16 osobností (106 odpovědí - 41,7 %) v r. 2016</p> <p>Elena Lacková (59 označení) Vlado Oláh (27) Tera Fabiánová (3) Ilona Ferková (2) Emil Cina</p>	<p>2 osobnosti (3 odpovědi – 4,5 %)</p> <p>Elena Lacková (2) Vlado Oláh (1)</p>	<p>16</p>

časopisů	(2) Jana Horváthová (2) Jan Horváth Döme (1) Peter Stojka (1) Andrej Giňa (1) Gejza Horváth (1) Papusza (1) Margita Reiznerová (1) Václav Carda (1) Irena Eliášová (1) Erika Oláhová (1) Rastislav Pivoň (1) Mikuláš Smoleň (1)		
RODINNÁ POLITIKA Osobnosti rodinné komunity	1 rodina (2 odpovědi – 0,8 %) rodina Ščukových (2) - cca 10 členů	rodina Šarkoziöových (1)	10
ŠKOLSTVÍ, VĚDA Učitelé, akademici pracovníci, aktivisti, vědci	6 osobností (23 odpovědi – 9,1 %) prof. Ian Hancock (10) František Bandy (9) Dezider Lacko (2) Iveta Pape (1) František Lacko (1) Natalja Pankovova (1)	Neuvedeno	6
VEŘEJNÁ POLITIKA Politici, Aktivisty	4 osobnosti (7 odpovědi - 2,8 %) Ladislav Goral (3) Ing. Karel Holomek (2) PhDr. Petr Tulia (1) Josef Ravasz (1)	2 osobnosti (3 odpovědi - 4,5 %) Emil Ščuka (1) Karek Karika (2)	5
HERECTVÍ Herci (filmy, seriály)	3 osobnosti (3 odpovědi - 1,2 %) Charlie Chaplin (1) Yul Brynner (1) Bob Hoskins (1)	1 osobnost (5 odpovědi - 7,5 %) Zdeněk Godla (5)	4

<p>SPORT Sportovci</p>	<p>4 osobnosti (5 odpovědí - 2,0 %) Dominik Lakatoš (2) Stanislav Tišer(1) Marian Kováč (1) (Rabbi) „Rab“ Howell (1)</p>	<p>Neuvedeno</p>	<p>4</p>
<p>ROZHLAS, TV Moderace ve veřejnoprávním rozhlasu Redakce ČT</p>	<p>3 osobnosti (10 odpovědí – 3,9 %) Ondrej Giňa (4) Richard Samko (3) Jarmila Balážová (2) Iveta Kováčová (1)</p>	<p>3 osobnosti (7 odpovědí – 10,4 %) Richard Samko (4) Ondrej Giňa (2) Iveta Kováčová (1)</p>	<p>3</p>
<p>HISTORIE KULTURA Historici, etnografové kulturní pracovníci</p>	<p>2 osobnosti (9 odpovědí – 3,5 %) Bartoloměj Daniel (3) PhDr. Jana Horváthová (6)</p>	<p>2 osobnosti (2 odpovědi - 3 %) Margita Lakatošová (1) Jana Horváthová / Muzeum romské kultury v Brně (1)</p>	<p>3</p>
<p>PRÁVO Právníci, advokáti</p>	<p>3 osobnosti (6 odpovědí – 2,4 %) JUDr. Emil Ščuka (3) Milan Holomek (2) Tomáš Holomek (1)</p>	<p>1 osobnost (1 odpověď) Emil Ščuka (1)</p>	<p>3</p>
<p>DUCHOVNÍ OBLAST Kaplani, farní vikáři, řeholníci, (svatí)</p>	<p>2 osobnosti (4 odpovědi -1,6 %) Kali Sára „Černá Sára“ (2) Sestra Atanázia (Mgr. Mária Holubová) (1)</p>	<p>1 osobnost (1 odpověď - 1,5 %) Vojtěch Vágai (1)</p>	<p>3</p>
<p>VEŘEJNÉ SLUŽBY Živnostníci Pracovníci v oblasti služeb kadeřníci, holiči</p>	<p>Neuvedeno</p>	<p>1 osobnost (3odpovědi - 4,5 %) Lukáš Vlačuha „Laky Royal“ (3)</p>	<p>1</p>

SOCIÁLNÍ PRÁCE Sociální pracovníci, aktivisti	Neuvedeno	1 osobnost (3 odpovědi - 4,5 %) Elena Gorolová (3)	1
VŮDCOVSTVÍ Leadership, manažment Vedoucí osobnosti	1 osobnost (2 odpovědi – 0,8 %) Josef Smolko – prezident olašských Romů (1) Ladislav Goral (1)	Neuvedeno	1
	86 osobností	33 osobností / z toho 25 opakujících se z r. 2016 a nových 8	94 romských osobností

Tabulka 8: Přehled počtu uvedených romských osobností podle profesních oblastí a frekvencí označení osobností u všech zúčastněných 321 respondentů v akademickém roce 2016/17 a 2021/022. Pozn.: šedou barvou jsou zvýrazněné opakující se osobnosti, zařazené do různých profesních oblastí a zelenou barvou nové uvedené osobnosti v roce 2022.

AKADEMICKÝ ROK VÝZKUMU	POČET ROMSKÝCH OSOBNOSTÍ uvedených studenty v odpovědích	POČET SPRÁVNÝCH ODPOVĚDÍ z celkového počtu 321 studentů (100 %)	POČET ODPOVĚDÍ, u kterých se NEOZNAČILA žádná romská osobnost
Akademický rok 2016/2017	86	175 studentů	79 studentů
Akademický rok 2021/2022	33 / z toho 25 opakujících se z roku 2016 a nových 8 osobností	45 studentů	22 studentů
Souhrn	94 romských osobností	220 studentů (68,5 %)	101 studentů (31,5 %)

Tabulka 9: Uvedení počtu ne/správných odpovědí při označení romských osobností od všech zúčastněných respondentů v počtu 321 (100 %) v letech 2016 a 2022.